

د کونړ ولايت

او قومي جوړښتونه

او تاريخي پېښې

د کونړ ولايت

سياسي او قومي جوړښتونه

دودونه او تاريخي پېښې

ليکوال: شاه محمود مياخېل

خپرونکی: شاه محمود مياخېل فرهنگي او ټولنيز مرکز

کمپوز: ليکوال

ډيزاين چارې: رحمن الله بهير

چاپشمبر: ۲۰۰۰

چاپکال: ۱۳۹۵ ل/۲۰۱۶

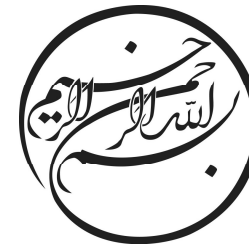
چاپ وار: لومړی

شاه محمود مياخېل

د چاپ حقوق يې ۴۰ لیکهال و خپرونکي، کز سه خوندي د

Ketabton.com

اسد ۱۳۹۵ ل

د کونړ ولايت نقشه

چغه سراى عكس دهوا نه - د طارق بزگرد وال نه چې د
نيوزويك مجلې نه يې اخستي دى

خو خبرې

خاوره د يوه ولس لوبښی، ظرف او پتی دی، يوه ډله کسان چې په يوه خاوره کېنې په خپله خوښه مېشت شي، دا د ملت لرغونی او د زرگونو کلونو پخوا زړی دی چې بيا ورو - ورو وده کوي، تشکل کوي، لويېږي او د هېواد بڼه غوره کوي.

کورونه د کليو تشکيلوونکي واحدونه دي ، کلي بيا د سيمې يا په اداري تشکيل کېنې د ولسواليو جوړوونکي دي ، ولسوالۍ ولايت جوړوي او ولايتونه بيا د يوه هېواد د اداري تشکيلاتو بنسټ ږدي او ترې تاو پولي يې سياسي چوکاټ ټاکي.

د هېوادونو د پرمختگ لپاره پلانونه او پروگرامونه جوړېږي ، بيا د هغې په رڼا کېنې کار کېږي، هېواد متوازن انکشاف کوي او عادلانه نظام په کېنې ټينگېږي.

ددې هر څه له پاره د هېوادو «گوت - گوت» پېژندنه پکار ده « د هرې سيمې کلتور، کره وړه او نور بايد وڅېړل شي ، د خلکو مهارتونه او صنايع يې په نخښه کړل شي ، د ځمکې حاصلات يې معرفي شي ، تاريخي او اقتصادي شتمنۍ يې وپېژندل شي ، زراعت او کرنه يې تشخيص شي او نورې ټولې ځانگړتياوې يې سجل او وڅېړل شي . که دا کار کلي په کلي، ولسوالۍ په ولسوالۍ او ولايت په ولايت وشي ، نو بيا به په دقيق او

باوري ډول د هر ولايت امکانات ، اړتياوې او وړتياوې په گوته شي او د انکشاف پلانونو او پروگرامونو د عملي تطبيق لپاره به لاره هواره شي .
ښاغلي شاه محمود مياخېل همداسې يوه درانه کار ته لاس اچولی او په خپل کتاب کېنې يې په کوټلي ډول د کونړ ولايت سياسي او قومي جوړښتونه، دودونه او تاريخي پېښې څېړلي دي او هڅه يې کړې چې په دې برخه کېنې باوري معلومات ترلاسه او بيا يې درنو لوستونکو ته وړاندې کړي.

دی وايي زه مؤرخ نه يم ، ژورناليست يم او په ژورنالستيکي سبک مې خپل تاريخي معلومات راغونډ کړي اود خبرو خلکو د مرکو له لارې مې ژوندي کړي، په دې ترتيب يې تاريخ ته د ژورناليزم سا ورکړې او نوې اروا يې په کېنې چلولې ده.

دده د دې اثر يو بل مهم ټکی دادی چې خپل راټول کړي مطالب يې په اتو څپرکو کېنې راغونډ کړي ، لنډيز کړي او په کوټلي ډول وړاندې کړي دي ، څه معلومات چې په تاريخونو او ليکنو کېنې تکراري وو ، د هغو نه يې ډېره لږه او د اړتيا وړ استفاده کړې ، خو په کومو برخو کېنې يې چې د مرکو او اورېدنو له لارې نوي معلومات پيدا کړي ، هغه يې غځولي او خپلو لوستونکو ته يې نوي مطالب تهيه کړي دي.

زما له نظره مياخېل صيب په وجيز ډول کتاب ليکلی او معلومات يې راوړي خو په مهمو ټکيو يې تمرکز کړی او معلومات يې کوټلي دي.

هر کتاب نيمگړتياوې او اشتباهات لري دا کتاب به هم له دې کليې نه بچ نه وي ، خو د مياخېل صيب هڅې دا نيمگړتياوې بشپړوي او معتبر کتاب ترې جوړوي ، مثلاً د کيرالې د پېښې په برخه کېنې معلومات ډېر لنډ ليکل شوي او هغه خونړۍ پېښه چې تر زرو زيات انسانان د دوی د ميندو ، خویندو او مېرمنو تر سترگو لاندې توپونو ته تړل کېدل او

شهيدانېدل، ډېرې لږې خبرې پرې شوي، يا د ميرزمان خان قدرت ته د رسېدلو عوامل چې تاريخونو روښانه کړي، ډېر لږ ياد شوي، خو په هر حال يو کتور او کونلي کتاب دی او زه يې ليکوال ته مبارکي ورکوم.

ددې ترڅنگ له ده يا بل دردمن ليکوال نه هيله لرم چې د کونړ اقتصادي څېره هم په لنډيز او کوتلي ډول وڅېري او دا به بيا د کونړ په راتلونکي پرمختگ کښې عملي او درنه ونډه ولري او ددې معلوماتو پر بنسټ به انشاء الله انکشافی پلانونه او د پرمختگ پروگرامونه جوړېږي!

نور ستاسو او ددې گټور کتاب تر منځ پوله کېږم نه او درنو لوستونکو ته يې د لوستلو بلنه ورکوم!

په درنښت

څېړنوال حبيب الله رفيع

۱۳۹۵ / ۵ / ۳

له نسله تر نسله د شاه محمود مياخيل کتاب ته لنډه کتنه

د ښاغلي شاه محمود مياخيل کتاب (د کونړ ولايت سياسي او قومي جوړښتونه، دودونه او تاريخي پېښې) چې د کونړ ولايت په اړه يې ليکلی دی، ما ټکي په ټکي ولوست ترڅو هغه ريښتيني زده کړه او پيغام چې لوستونکو ته لري هغه ترې واخلم. ددې کتاب ډېر مهم اړخونه په لاندې ډول دي:

۱. ځان، کورنۍ، ټولنه، ولايت او په لويه کي ددې ټولو تړاو له افغانستان سره را پېژني.
۲. جالبه داده چې د کونړ له تاسيس تر اوسه هيڅ دولتي او غير دولتي بنسټونو په يوه منظمه او منسجمه بڼه کونړ نه دی معرفي کړی او دا کتاب يې په لومړي ځل په ښه او منظمه توگه را پېژني.
۳. دا کتاب يوازې د يو ټوکي په بنسټ او استناد نه دی ليکل شوی بلکې د څېړنو، مشاهدو، بېلابېلو منابعو، ماخذونو، مقالو او فردي مرکو له ډلې د هريو څرک پکې لگېږي.
۴. زموږ لويه ستونزه دا ده چې ځيني وگړي ځان پېژني، خپله ټولنه نه پېژني، ځيني دا دواړه پېژني، اما افغانستان نه پېژني، ځيني دا ټول پېژني خو نړۍ او نړيوال نه پېژني. خو ښه خبره داده چې ددې

ح	سریزه
	کې لیکي چې ((په کونړۍ مینه او درنښت)). دا ځکه مهمه ده چې د کتاب د مخاطب ټاکل ډېر اساسي ټکی دی.
۱۰.	په دې کتاب کې د بهرنیو منابعو ترڅنګ اساسي ټکی د افغاني فکر او افغاني تجربي پر بنسټ د کتاب کښل دي.
۱۱.	زموږ بنسټیزه ستونزه داده چې ډېری وختونه زموږ محلي او مرکزي سیاستونه په فرضیو او انګېرنو ولاړ وي او ډېر کم په څېړنه، مشاهداتو او دقیقو منابعو. دې کار څلور تښتې-رامنځته کړې دي. الف: معلوماتي خلا، ب: علمي خلا، ج: جنسیتي خلا، د: نسلي خلا. دا کتاب کولای شي تر یو برېده پورې معلوماتي خلا ډکه کړي او نور وګړي وهڅوي ترڅو په دې نورو خلاوو باندې هم په ټول پوره کتاب یا کتابونه ولیکي.
۱۲.	لیکوال د ښه کتابي نظم د رامنځته کولو په پار دا کتاب په اتو برخو وېشلی دی، د هرې برخې په سر کې مقدمه، د متن په منځ کې د منابعو نقل قولونه، او په لمن لیک کې ماخذونه د کتاب ټفه والی او کره والی راڅرګندوي. البته هغه څه چې وړاندیزوم په لاندې توګه دي:
i.	په دې کتاب کې د کونړ په قیمتي ډبرو، د کونړ د اوبو په ستراتیژیک او اقتصادي اړخ او همدارنګه د کونړ په چارتراشو ډېر کم بحث شوی دی، چې دا اړخونه هم باید په راتلونکې کې لا و سپړل شي.
ii.	زه وړاندیزوم چې د هر ولایت په کچه ددې کتاب په څېر د هماغه ولایت پېژندنې په اړه کتاب ولیکل شي. البته ځینو ولایتونو دا هڅه کړې ده، اما په هغې کې یو یا بل اړخ (فرهنگي، ادبي یا بل) غالب وي او تر ډېره برېده جامعه او د ولایت په اړه داسې یو جامع لرلید لوستونکو او پالیسي جوړونکو ته نشي. ورکولای، اما دې کتاب دا هڅه کړې ده ترڅو د ګڼو منابعو، مرکو، مشاهداتو، د لیکلي او شفاهي تاریخ په

ج	سریزه
	کتاب لیکوال له ځانه تر کورنۍ، کلي، ولایت، هېواد او نړۍ پورې دا ټول پېژني او په دې اړه یې د خپلې کورنۍ شالید، د دولتي او غیردولتي کارونو تجربې، او له ولس او نړیوالو سره نږدې پاتې کېدو او ګډ کار ورسره لویه مرسته کړې ده.
۵.	سره له دې چې زموږ پالیسي، طرحې او قوانین مرکزي دي، اما سیمه ییزه حکومتولي باید د مرکزي سیاستونو، پالیسیو، طرحو او قوانینو تطبیقي میکانیزم وړاندي او عملي تفسیر یې وکړي، او دا هغه وخت امکان لري چې د یوې سیمې سیاسي، اقتصادي، جغرافیایي، تاریخي، ولسي، فردي، ټولنیزې او فرهنگي ځانګړتیاوې وپېژنو اود میاخیل صیب دا کتاب مو د کونړ په اړه په دغو ټولو ټکی په ټکی پوهوي.
۶.	ولسي انګېرنې، شفاهي تاریخ، کیسي، نکلونه، او متلونه ډېري ځله مونږ ته یوازې د ادبي او فرهنگي میراث په توګه ښکاري. په داسې حال کې چې دا د ټولنپوهنې، اروا پوهنې او سیاست پوهنې لپاره اساسات جوړوي، او له دې امله چې په دې کتاب کې دا ټول په پراخه پیمانته کارېدلي نو د ټولنې او سیاست لپاره ارزښتمن اثر دی.
۷.	له تاریخي پېښو سره سیاسي او پارتیزاني چلند، موږ د تاریخ تور ګودال ته غورځوي، دلته لیکوال په پوره جرات هغه تاریخي پرېکړې چې د ځینو وګړو په اړه شوې دي او د ځینو په اړه نه دي شوې، چلینج کړې دي.
۸.	تاریخ پرته له زده کړو تشې پېښې دي چې د یوه ملت حال او راتلونکی نه جوړوي، د تاریخ فلسفه له تاریخ څخه زده کړه ده او لیکوال په دې کتاب کې له تاریخه د زده کړې امکان راته برابرې.
۹.	هغه څوک چې له دې کتاب څخه ډېر څه باید زده کړي او د ژوند برخه یې ده هغه کونړیان دي، ځکه خو د کتاب د مقدمې په پای

رڼا کې لوستونکو ته لوری ورکړي. زما هیله داده چې نور لیکوالان او په ځانگړي توگه د کونړ لیکوالان د کونړ په لا پېژندلو کې خپلو هڅو ته دوام ورکړي او د نورو ولایتونو لیکوالان هم ددې کتاب څخه په پیروي خپل ولایتونه څنگه یې چې حق دی، لوستونکو او افغانانو ته ور وپیژني. زه تکره او ژمن لیکوال او محرک مدني فعال بناغلي شاه محمود میاخېل ته ددې مهم اثر د لیکلو له امله مبارکي وایم او کونړیال بختور دي چې د بناغلي میاخېل په څېر رضاکار استازي لري او پر چا د احسان او یا له چانه د چنډې ټولولو پرته په خپلو خولو او پیسو دکونړیانو او افغانانو په چوپړ کې دي.

نوموړي ته لابرالیټوب او اوږد عمر غواړم ترڅو په نورو لیکنو هم د لوستونکو تنده ماته او د فکر، ادب او سیاست قبله یې د افغان پالنې او ملي گټو په پل او څرک ور سمه کړي.

په درنښت
محمد حلیم فدایي
لوگر والي
زمري ۹، ۱۳۹۵

بنکلی ولایت

کونړ د یوشمېر سمسورو او بنکلو درو ټولگه ده، چې ترمنځ یې مست او بهانده کونړ سیند بهیږي. لرغوني انسانان د سیندونو پرغاړو مېشتېدل، لوی مدنیتونه دهغوسیندونو په نومونو یاد شوي، چې ترغاړې یې رامنځته شوي دي، مصري مدنیت یې د نیل او بابلي هغه یې د دجلې او فرات (بین النهرین) مدنیتونه گڼل، ساکي مدنیت د هېلمند پرغاړه رامنځته شو او کوشاني مدنیت د نیلاب و اباسین ترغاړو وپنځېد.

کونړ په تاریخي متونو کې د (اریکایوم - Ariqaeum)، (اریکاون)، (ورکه) په نامه هم یاد شوی دی، ځینو جغرافیه پوهانو د کاسگر (کاسي غر)، چترال، بلورستان او الینایي کشمیري جغرافیو په مضافاتو کې گڼلی، خو زیږ و شین طبیعت او مست سیند یې د ټولو خوښ شوی دی. کونړ سیند ته یې (راسا، ورکه او نیسا) هم ویلي دي. د دغې سیمې د سیندونو او رودونو په اووه گونو خویندو کې د کوبها (کابل)، کرومو (کورمې)، هنومند (هېلمند)، ارغنداو (سرواتې)، سوات (سوتي) او گومل (گوماتي) ترڅنگ (راسا) همدا کونړ سیند هم یاد شوی دی.

مقدوني سکندر هند ته پر لاره کونړ ته هم ورپېښ شو، هلته یې له الینایانو سره کلکه جگړه وکړه، په یوه روایت د همدې ځنگلي غرونو په یوه سخته جگړه کې ټپي شو او د بېرته گرځېدا پرېکړه یې وکړه.

سریزه

ذ

د کونړ جاذبه د هغه د سرشاره طبیعي بسکلا، د خوړو اوبو د سرچینو، ځنگلونو او د هیندوکش او پامیر د تلاقۍ سیمې ته په نږدې موقعیت کې پرته ده، چې د تاریخ په اوږدو کې یې گڼ سیلانیان او گرځندوی ځانته وربللي دي.

د (کونړ) دنوم په اړه د همدغه کتاب لیکوال ښاغلی شاه محمود میاخیل فکر کوي، چې د زمکې د کچ مېچ له واحد (نړ) څخه اخیستل شوی دی، خو پوهاند دکتور زیار فکر کوي، چې (نړ) یا (نار) او (نارۍ) د درې پا مانا ده او لومړی برخه یې هماغه ښوون (غرښه ونه) ده، چې په دې توگه یې مانا (د ښوونو دره) راځي.

د دغه ولایت جغرافیایي بشري جغرافیه د وخت په اوږدو کې کوشنۍ یا لویه شوې ده، کله یې ځینې برخې په تاریخي نورستان او کله یې لویه برخه د ننگرهار ولایت دیوې ولسوالۍ په توگه پېژندل شوې ده. په لرغونو زمانو کې د دې ولایت په گڼو ولسوالیو کې الینایان یا نورستانیان اوسېدل، چې وروسته بیا اوسني نورستان ته ورغونډ شوي دي.

د همداسې یوه ولایت دنن وپرن په اړه ډېرې څېړنې په لاس کې نه لرو، په تېره بیا د دغه ولایت انټروپولوژیکه، اتنوگرافیکه، فرهنګي او ان جغرافیایي مستقله مطالعه یا خو نه ده شوې او یا به ما نه وي لېدلې، چې دا دی د دغې پراخې مطالعې یوه برخه زما ښاغلي دوست شاه محمود میاخیل راپیل کړې ده.

ستاسو په لاس کې دغه کتاب (د کونړ ولایت سیاسي اوقومي جوړښتونه، دودونه او تاریخي پېښې) له څو اړخونو د پام وړ دی :

- لوستونکی د کونړ ولایت له بشري او تر یوه بریده طبیعي جغرافیې سره اشنا کوي.

سریزه

د

- په کونړ کې د اوسمهالي تاریخ مهمې پېښې په تفصیل سره بیانوي، په تېره بیا چې پخپله لیکوال د څووروستیو لسيزو د پېښو عیني شاهد پاتې شوی دی. ښاغلي میاخیل لیکلي دي، هاغه وخت چې کونړ د تنظیمي جگړو په اور کې سوزېده، دی د امریکا غږ راډیو سیمه ییز خبریال و او دهغو پېښو په اړه یې د جگړې له بېلابېلو اړخونو سره مرکې کړې دي. زه فکر نه کوم، بل چا به په دغه ځانگړې سیمه کې، هغه وخت، یادې پېښې له دومره جزیاتو سره تعقیب کړې وي.

- د افغانستان د استقلال په زمانه کې چې دغه سیمې د لوی خان غازي میرزمان خان د مېړانې له برکته د استقلال څلورمه جبهه گڼل شوې، هم د یاد شخصیت او دهغه د کورنۍ په اړه یې له حُب یا بُغض پرته ځینې نوې موندنې لیکلې دي.

- د کبرارې (په کتاب کې کرهالې) د خونړۍ پېښې، کونړي پاچایانو او روحاني کورنیو، مهمو شخصیتونو او نورو پېښو په اړه ځینې په زړه پورې او مستند معلومات وړاندې کوي.

- د دغه ولایت اداري واحدونه، کلي درې او لارې راپېژني.

- د کونړ دود دستور، سیمه ییز ارزښتونه، قومي ویش او اتنیکي جوړښت راپېژني.

- او تر ټولو مهمه دا، چې کتاب لوستونکي ته دا پایله په گوتو ورکوي، چې کونړ دگڼو ملي شتمنیو (روانې اوبه، ځنگلونه، بډای فرهنگ، توریستي موقعیت او...) سره سره د خپلمنځي شخړو، پرديو دسيسو او ناپوهۍ له امله، لاهم خوار،

سريزه

ز

محروم، فقير او بېوزله پروت دی او د ودانۍ و ښېرازۍ لپاره يې چا پام نه دی کړی، لا هره ورځ خپلې شتمنۍ له لاسه ورکوي او که ونه ژغورل شي، نو ملي او له ځينو اړخونو په نړيوال کچ طبيعي (ايکولوژيک) ناورين راپېښولای شي.

ددې کتاب په څېړنه کې ليکوال داختملافي مواردو په برخه کې د پرتليز مېتود پرېښت، پر کوم ځانگړي نظر ټينگارنه کوي، بلکې بېلابېل روايتونه يې را اخيستي دي، خپل نظر يې هم ورسره گډ کړی دی او يقين ته نږدې پايله يې ښوولې ده، چې دا ديوه ځيرک څېړونکي ځانگړنه ده.

د ليکنې ژبه يې ساده او روانه ده، لوستونکی يې په څېړنه کې له روايتي - تصويري نثر څخه د زده کړې ترڅنگ ادبي خوند هم اخيستلای شي.

دښاغلي مياخېل دغه زيار، د يوه ښه نوښت په توگه، مور ته دا فکر راکوي، چې د هر ولايت په اړه دغسې يوه معلوماتي جونگ او (پروفایل) ليکنې ته اړتيا شته، که مور د هېواد د ټولو ولايتونو په اړه دغسې مفصل معلومات رامنځته کړو، چې په هغو کې د طبيعي - بشري جغرافيا ترڅنگ د تاريخ، بشرپوهنې، فرهنگ، اقتصادي سرچينو، دودونو، قومي جوړښتونو، اداري واحدونو او نورو ځانگړنو په اړه څېړنه شوې وي، په حقيقت کې به د افغانستان پېژندنې په برخه کې يوه بډايه او بشپړه ټولگه رامنځته شوې وي.

ځوان نسل ته دغسې متون د خپل هېواد په اړه داسې معلومات ورکولای شي، چې دهغو پرېښت له خپلو ملي ارزښتونو، پېښو، شتمنيو او هېوادنيو ځانگړنو څخه خبر شي. دا معلومات د زلميانو او پېغلو په زړونو

سريزه

س

کې دهېواد مينه زياتوي . خلک دهرې سيمې له تريخ تاريخ څخه پند اخلي او بيا نه پرېږدي، چې په سيمو کې يې بدې پېښې تکرارشي. زه په پايله کې واييم، چې دښاغلي شاه محمود مياخېل دغه کتاب د يوه معلوماتي اثر ترڅنگ دنورو ولايتونو په اړه د ورته ليکنولپاره يو موډل هم گڼلای شو.

زه ښاغلي ليکوال ته د دغه اثر د ليکلو مبارکي واييم او هيله کوم، چې په راتلونکي کې هم خپلو نورو څېړنو ته دوام ورکړي او يومهال د کونړ ولايت د هرې ولسوالۍ، کلي، درې او بانډې په اړه د هراړخيزو معلوماتو په راغونډولو سره د کونړ پېژندنې يو بشپړ پوهنغونډ (دايرة المعارف) رامنځته کړي.

همت يې مل شه!

څېړنوال عبدالغفور لېوال

۱۳۹۵ د چنگاښ څلورمه

پغمان - کابل

د سرخو خبرې

د ۲۰۱۲م کال د جنورۍ په ۱۴ مه د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د مرستيال، پوهنمل غلام نبي فراهي تر مشرۍ لاندې په دغه وزارت کې يوه غونډه جوړه شوې وه. د دې غونډې موخه د کونړ ولايت د اهميت په اړه د يو علمي سيمينار جوړول وو. دغې غونډې ته چې فراهي صاحب زه هم بللی وم، په کابل کې د مېشتو کونړيانو يو شمېر پوهانو، استادانو او ليکوالانو ته هم بلنه ورکړل شوې وه، چې د دې مهم، تاريخي او پر محتوا سيمينار په اړه ترې مشورې واخلي او د ياد سيمينار په جوړېدو او د مقالو په ليکلو کې ورسره مرسته وکړي. په دې غونډه کې د افغانستان راډيو او تلويزيون رئيس او ليکوال بناغلي زرین انخوړ هم برخه درلوده.

د غونډې په پايله کې اکثره ليکوالانو ته دنده ورکړل شوه، چې د تاريخ په اوږدو کې د کونړ د سيمې په سياسي، تاريخي، جغرافيو، قومي او ستراتېژيک اهميت باندې د سيمينار لپاره چې د ۲۰۱۲م کال د فرورۍ مياشتې په اخره کې د کونړ ولايت په مرکز، اسعدآباد (چغه سراي) کې به دايرېږي، مقالې وليکي. په دې لړ کې ما ته هم دنده راوسپارل شوه چې تر پورته عنوان لاندې يو څه وليکم. ما زړه نا زړه د دې مشرانو، ليکوالانو، استادانو او پوهانو غوښتنه ومنله ځکه چې د داسې مهم، علمي او څېړنيز مضمون د ليکلو پوره توان ما په ځان کې نه لیده او هم يې زيات وخت ته اړتيا درلوده، چې بايد د کونړ د سيمې په اړه پوره تحقيق

او څېړنه وکړم تر څو وکولای شم چې پر ټولو اړخونو باندې تر يوه حده مؤثقه او سمه رڼا واچوم.

کنفرانس د فرورۍ مياشتې په ۲۶مه نېټه د کونړ ولايت په مرکز، اسعدآباد کې داير شو، چې زياتو ليکوالانو، اديبانو، استادانو، قومي مشرانو او د دولت لوړپوړو چارواکو په کې برخه اخيستې وه. ما د خپلې ليکل شوې مقالې چې ۲۴ صفحې ۴-۸ سايز په اندازه وه، خلاصه او لنډه برخه ولوستله او بيا زما دا مقاله د تاند په ويبپاڼه کې هم خپره شوه. دا مقاله د يو شمېر کونړيانو خوښه شوې وه او زه يې دې ته وهڅولم چې دا مقاله نوره هم غني کړم تر څو د رسالې يا کتاب په شکل کې چاپ شي. له دغو هڅونکو نه يو هم د نورگل د ولسوالۍ محمد اکبر کرگر و، چې په لندن کې اوسېږي خو ما ورسره له پخوا نه هيڅ معرفت نه درلود. ده زما د برېښنالیک پته يې د تاند ويبپاڼې له چلوونکي نه پيدا کړې وه او ماته يې ليکلي و که دا مقاله پراخه کړې؛ نو ښه به وي ځکه د کرگر صاحب په نظر دا مقاله د يو څه ښو ماخذونو په استناد ليکل شوې او د هغه خوښه شوې وه.

بالاخره د زياتو وظيفوي، ټولنيزو او کورنيو مصروفيتونو تر څنګ مې د کرگر صاحب او نورو دوستانو په هڅونه د دې مقالې په تکميلولو او د نورو معلوماتو په لاسته راوړلو پيل وکړ. په دې لړ کې د کونړ ولايت په اړه ما ځينې نور ماخذونه پيدا کړل او چاپ شوي کتابونه او رسالې مې مطالعه کړې او هم مې د کونړ ولايت د بېلابېلو سيمو او ولسواليو له اوسېدونکو او مشرانو سره مرکې وکړې، چې زيات معلومات ترلاسه کړم. د دوستانو او ملگرو په مرسته اوس دا کتاب چاپ ته تيار شو، تر څو زمور راتلونکي کهول ته د يو يادگار او ژوندي تاريخ په توګه پاتې شي.

په لومړي سر کې د دې خبرې يادونه کوم چې دا کتاب د يوې
مقدمې په توگه دې په دې امېد چاپ ته سپارم چې په راتلونکي کې
زموږ ځوان او تکړه ليکوالان د کونړ ولايت ولسواليو، کليو او بانډو ته
سفرونه وکړي او د دې نيمگړو معلوماتو د پوره کولو په اړه نور هم تحقيق
او ريسرچ وکړي او خپلو وطنوالو ته بارزېسته معلومات وړاندې کړي.

دا اړينه ده چې تاريخ ليکنه يا د خپلې ټولنې په اړه ليکل مور بايد د
ملي وحدت په لور سوق کړي او له تاريخ نه بايد عبرت واخلو، هغه
اشتباهې چې پخوا شوي دي بيا تکرار نه شي. که تېر تاريخ زموږ د
ولسونو په منځ کې لا نور درزونه او نفاق پيدا کوي او مور منفي خواته
بيايي نو بيا تاريخ پېژندنه مور ته څه گټه نه رسوي. ښه دا ده چې مور د
تاريخ نه مثبت درس او عبرت واخلو تر څو د خپل هېواد د سوکالي لپاره
ترې مؤثره گټه پورته کړو.

د دې کتاب په ليکنه کې ما تر خپله وسه کوښښ کړی چې مؤثق
معلومات ترلاسه کړم او بې له تحريفه او په سمه توگه يې رانقل کړم او
خپل نظر د مختلفو پېښو په اړه جدا ذکر کړم، چې البته هغه به زما خپل
قضاوت وي. که په کوم ځای کې اشتباه شوې وي او کوم نوم ما سم نه
وي ليکلی نو زه دمخه د لوستونکو نه بخښنه غواړم.

زه د ټولو دوستانو نه زياته مننه کوم چې د دې کتاب په ليکلو کې يې
له ما سره مرسته کړې او له ما سره يې مرکې کړې او هم ښي مشوري د
دې کتاب په ليکلو کې راکړې دي. په خاصه توگه د لوگر والي محمد
حليم فدايي، خيرنوال عبدالقيوم زاهد مشواڼي، خيرنوال محمد ظاهر
شکيب، احمدالله ارجيوال، اسدالله ساحل او استاد هجرت الله اختيارنه
ډېره زياته مننه کوم. په خاصه توگه د مشواڼي صيب او اختيار صيب نه
مننه کوم چې له خپلو ټولو بوختياوو سره سره دې ته چمتو شول چې د

دې کتاب ايډيټ پر خپله غاړه واخلي او زما ادبي غلطۍ او په خاصه
توگه (ي گانې) سمې کړي. همدا ډول زه د رحمان الله بهير نه مننه کوم
چې د دې کتاب په ډيزاين او چاپ کې يې مرسته کړې ده.

په کونړۍ مينه او درنښت

شاه محمود مياخېل

کابل - افغانستان

- د گلاپړۍ جگړه ۵۱
- د ساپو پاڅون يا د ساپو بلوا (۱۳۲۴ ل کال) ۵۳
- د خاص کونړ په ولسوالۍ کې د ساپو د کال د بمباريو د درېو ۶۶
- د باجوړ جنگ (۱۹۶۰م کال)..... ۶۹

څلورمه برخه

- په کونړ کې د علماء تحريک او د ثور د کودتا نه وروسته د ۷۱

پنځمه برخه

- د کرايي (کرهالي) د کلي قتل عام (حمل ۳۱ مه نېټه کال ۸۹

شپږمه برخه

- د کونړ په ولايت کې قومي جوړښت او روحاني نفوذ ۹۲
- قومي جوړښتونه ۹۲
- روحاني نفوذ ۹۶

اوومه برخه

- د کونړ ولايت د اداري واحدونو په اړه معلومات ۱۰۳
- اداري واحدونه او قومي جوړښت په هره ۱۰۴
- مرکز اسعدآباد (چغه سراي) ۱۰۴
- د خاص کونړ ولسوالي ۱۰۹
- د نورگل ولسوالي ۱۲۵
- د څوکۍ ولسوالي ۱۲۸
- د نرنګ ولسوالي ۱۳۲

لړليک

سرليک

مخ

- د ريسرچ ستونزې، تاريخ پوهنه او ټولنپېژندنه ۴
- د دې کتاب په اړه لنډ معلومات ۸
- منابع او ماخذونه ۱۰

لومړۍ برخه

- د کونړ د سيمې سياسي جوړښت او پس منظر ۱۴

دويمه برخه

- د غازي ميرزمانخان په اړه معلومات چې څنگه مشهور او ۲۷
- د لوی خان ميرزمانخان رول په کونړ کې ۲۷

درېيمه برخه

- د رنګرېزانو جنگ يا دوبي کال، د ساپو جگړه، ۴۹
- د رنګرېزانو جنگ يا دوبي کال ۴۹
- خاص کونړ ۴۹

د ریسرچ ستونزې، تاریخ پوهنه او ټولنپېژندنه

د ډېرو افغانانو لپاره د ریسرچ یا تحقیق اصلي ستونزه په خپلو ژبو کې د معلوماتو او اسنادو کمښت دی او هم یو شمېر زیات اسناد په بېلابېلو جنگونو او جگړو کې له منځه تللي دي. د دې ستونزو یو بل لامل د وخت د زمامدارانو له وېرې او یا د حکومتونو د سانسور له امله د افغانستان تاریخ د مؤرخینو او لیکوالانو له خوا په سمه توګه په رسمي ژبو نه لیکل کېدل شي. د افغانستان په اړه اکثره تاریخي کتابونه په نورو ژبو لیکل شوي دي. په دې توګه په رسمي ژبو او خاصاً په پښتو ژبه کې موږ ډېر کم معلومات د خپل تاریخ په اړه لرو. همدا رنگه په مکاتبو کې موږ هم خپل تاریخ په سمه توګه نه دی لوستلی او یوازې کروڼولوژي (Chronology) یعنې د تاریخي پېښو فهرست مو لوستلی دی.

بله مهمه ستونزه دا ده چې د افغانستان تاریخونه اکثره پرډیو په خپلو ژبو لیکلي دي؛ نو پر دې اساس زموږ د ولس زیاتره وګړي له خپل تاریخ نه ناخبره دي. د دې ترڅنګ له تاریخ لیکلو نه د بهرنيانو برداشت او قضاوت د یو افغان په پرتله فرق کوي او شاید چې ډېر معلومات یو څه تحریف شوي هم وي. زه تاریخ لیکونکی نه یم او د ژورنالست په توګه اکثره زما لیکنې گزارشي بڼه لري؛ خو بیا هم د تاریخي واقعاتو راټولول او گزارش د پېښو یو بڼه انځور ټولنې ته وړاندې کولی شي او تحلیل او قضاوت د پېښو په اړوند په لوستونکو پورې اړه لري.

سرکازو ولسوالي ۱۳۵

د مروړې او شلطن ولسوالي ۱۴۰

د وټه پور ولسوالي ۱۴۲

د ننګلام (د پېچ درې) ولسوالي ۱۴۴

د چپې درې ولسوالي ۱۴۷

د شیکل ولسوالي ۱۵۱

د غازي آباد ولسوالي ۱۵۴

د دانګام ولسوالي ۱۵۶

د اسمار ولسوالي ۱۵۸

د نارۍ ولسوالي ۱۶۰

اتمې برخه

د کونړ اقتصادي اهمیت، دودونه، رواجونه او د خلکو د ژوند ۱۶۶

اقتصادي اهمیت د کونړ: ۱۶۶

میلمه پالنه ۱۶۹

جرګې او مرکې ۱۶۹

اشر او بېګار ۱۷۲

موسيقي او لوبې ۱۷۴

په کونړ کې د زده کړې ستونزې ۱۷۸

شپې شپې ۱۸۲

مینه او محبت درلوده او یا ولې یې سره جنگونه کړي دي او په څه ډول د دیپلوماسي نه د صلح او جنگ په وخت کې کار اخستلې دی. په عمومي توګه د تاریخ پوهیدنې موخې په پنځه ډوله کتګورې کولې شو^۲:

اول: تاریخ مونږ د تیرو پېښو د عمق نه مو خپروي چې څنګه مو سره اړیکې درلودې او څنګه رابطه د تیرو پېښو تر منځ موجود وه. دویم: تاریخ پوهیدنه مونږ پېښو ته متوجه کوي که په سمه توګه توجه ونشي نو تیر تاریخ بیا تکرارېږي او باید اګاه اوسو تر څو بیا د تیر په څیر بدې پېښې تکرار نشي.

درېم: د تیرو پېښو نه خبریدل مونږ ته انرژي راکوي چې باید هڅاند اوسو ترڅو ښه او آرام ژوند ولرو.

څلورم: تاریخ مونږ ته د تیرو تمدنونو توپيرونه او مقایسه رازده کوي او بې له تاریخه سیاست شتون نه لري نو ځکه وایې چې تاریخ ونه ده او سیاست یې میوه ده.

پنځم: د نړي د تړل شوو تاریخي پېښو، د نه خبرتیا له امله زمونږ نوی نسل سم تحلیل نشي کولای چې تیري پېښې څنګه رامنځته شوي دي ترڅو دوی د اوسنې حالاتو سره سم تصمیم ونیسي او دا جوتنه کړي چې ولې مونږ په موجوده حالت کې قرار لرو.

همداشان د سوسیالوژۍ یا ټولنپوهنې د علم پر اساس د یوې ټولنې جوړښت او دودونه د ټولنې په انکشاف کې خورا اهمیت لري. زما په اند مور ته په کار ده، چې خپله ټولنه په سمه توګه وپېژنو ترڅو وکړای شو په

دا ډېره ستونزمنه ده که یو تاریخ لیکونکی هر څومره کوبښښ وکړي چې بېطرفي او شخصي تاثرات له خپلو لیکلو نه لرې وساتي؛ خو بیا هم د شخصي تاثراتو او لرلید تاثرات د یو لیکوال د تاریخ لیکلو په گزارش کې هرو مرو څه ناڅه موجود وي. پروفیسر- ډاکټر یعقوب بنگښ لیکي چې تاریخ لیکل په هره زمانه کې بې طرفه پروسه نه ده، که تاریخ لیکونکی هر څومره کوبښښ وکړي بیا هم بېطرفه پاتې کېدای نه شي؛ نو پر دې اساس د هر پېر او وخت د تاریخي پېښو زیات کتابونه او ډولونه شته دي. که چېرې تاریخ لیکونکي بېطرفه وي نو بیا به د یوې زمانې یو تاریخ کافي وي او په دې توګه به د تاریخ لیکونکو کار او دنده ختمه وي^۱.

که مور د تېرو درې څلورو لسيزو ژوندي تاریخ ته نظر واچوو؛ نو اوس هم مور دا پورته نیمګړتیاوې لرو چې د خپل وخت او ماحول تاریخي پېښې مو پخپله نه دي لیکلي او په نورو ژبو کې ډېرې زیاتې لیکنې شوي دي. زما هیله د ټولو افغاني لیکوالانو نه دا ده، چې د خپل وخت پېښې باید پخپله ولیکي، ځکه چې د افغانانو انځورګر نه (برداشت) د یو خارجي له انځورګرې نه خورا توپیر لري او په دې توګه به مور وکړای شو چې د خپل ځان په اړه یو صحیح انځور خپل راتلونکي نسل ته پرېښودلی وي.

تاریخ لیکنه د تیرو پېښو مطالعه ته وایې او په تیر تاریخ باندې پوهیدل هرې بشري ټولنې لپاره خورا اهمیت لري ځکه د تیرو پېښو نه مونږ د عبرت درس اخلو چې څنګه انسانانو تکامل کړی، ځنګه سره یې

^۲ (آخری ځل <https://www.quora.com/What-is-the-benefit-of-reading-history-books>)

دا ویب پاڼه په ۲۷ جولای کال ۲۰۱۶م کتل شوی ده)

^۱ <http://jang.com.pk/thenews/sep2013-weekly/nos-15-09-2013/pol1.htm#1>

Historical myths and realities by Professor Yaqoob Bangash

سمه او سالمه توگه خپلې ټولنې ته د خدمت جوگه شو. که موږ خپل تېر تاريخ ته نظر واچوو نو دا جوتېري چې زموږ د پخوانيو مشرانو يوه لويه اشتباه او ستونزه دا وه چې دوی خپله ټولنه سمه نه پېژندله او د داسې پروگرامونو پلي کول يې غوښتل چې زموږ د ټولنې د خپل وخت او زمان له عيني او ذهني شرايطو سره يې خورا توپير درلود. نو د دې پر ځای چې زموږ ټولنې ته گټه ورسوي ډېر زيانونه يې ورته ور اړولي دي، چې تر اوسه پورې موږ د تېرو رژيمونو او د مشرانو د اشتباهاتو او کړنو تاوان ورکوو. که موږ بيا هم خپله ټولنه په سمه توگه ونه پېژنو نو زموږ د دې پېر (دور) مشران به هم د پخوانيو غوندي اشتباگانې تکرار کړي او زموږ راتلونکي نسلونه به زموږ په څېر د تېرو نسلونو د اشتباگانو درانده تاوانونه ورکړي.

د دې کتاب په اړه لنډ معلومات

دا کتاب په اتو برخو وېشل شوی دی:

لومړۍ برخه: د کونړ د سيمې سياسي جوړښت او پس منظر دی. د دې برخې په اړه معلومات ما له مختلفو منابعو نه ژباړلي دي. پر دې سربېره د دې کتاب زياته برخه معلومات زما د خپلې پنځونې او له خلکو سره د مرکو يا د شفاهي تاريخ (Oral History) محصول دی. شفاهي تاريخ چې د يو نسل نه بل نسل ته پاتې کېږي، په تاريخ ليکلو کې خورا مهم ارزښت لري چې واقعيتونه ترې په ښه توگه څرگندېدلای شي.

دويمه برخه: د غازي ميرزمانخان په اړه معلومات دي، چې څنگه مشهور او بانفوذ شو او بالاخره ولې شهيد کړای شو. دا معلومات هم نوي دي او په نورو ليکنو کې ما نه دي لوستلي.

درېيمه برخه: د کونړ په سيمه کې پر مهمو جگړو باندې رڼا اچول شوې ده. دا جگړې د رنگرېزانو يا دوبي کال جنگ، د ساپو جنگ (ولس يې تر اوسه د ساپي کال په نامه يادوي)، د گلاپرې جگړه او د باجوړ جنگ دی. د دې جنگونو په اړه ډېرې کمې ليکنې شوي او د دې جگړو په اړه نوي معلومات راټول شوي دي.

څلورمه برخه: په کونړ کې د علماو تحريک او د جهاد پيل دی چې په دې اړه هم ډېرې کمې ليکنې شوي دي.

پنځمه برخه: د کراچي د کلي قتل عام (۳۱ حمل ۱۳۵۸ ل) دی. که څه هم د کرهالې د پېښې په اړه کافي معلومات خپاره شوي؛ خو د دې پېښې یادونه په دې کتاب کې ضروري وه. دا معلومات هم د مرکو او چاپي لیکنو په استناد راټول شوي دي.

شپږمه برخه: د کونړ په سیمه کې قومي جوړښت او روحاني نفوذ هم مهم رول لوبولی دی، په دې اړه هم کمې لیکنې شوي دي.

اومه برخه: د کونړ ولایت د اداري واحدونو په جوړښت او د هرې ولسوالۍ په اړه د قومي او جغرافیوي جوړښتونو معلومات راټول شوي دي. دا هم نوي معلومات دي، چې د کونړ په اړه په نورو لیکنو کې نشته دي.

اتمه برخه: د کونړ ولایت په اقتصادي اهمیت، د سیمې په ځینو دودونو، رواجونو او د خلکو پر ژوند باندې اجمالي رڼا اچول شوې ده. دا برخه هم نوې ده او په دې اړه هم په لیکلي شکل معلومات ډېر لږ او په نشت حساب دي.

منابع او ماخذونه

د دې کتاب د محتوا یوه برخه په تېرو پنځو لسيزو کې کونړ ولایت ته زما د کاري سفرونو او خپلې ولسوالۍ (خاص کونړ) کې د اوسېدو او خلکو سره د پوښتنو او مرکو محصول دی، چې ځینې برخې یې زما په دوه نورو کتابونو کې «د واقعیتونو په بهیر کې» او «بېړنۍ لویه جرگه او په مشرقي ولایتونو کې د انتخاباتو بهیر» چاپ شوي دي. همدا رنگه د دې معلوماتو یوه بله برخه په دوه نورو مقالو کې چې ما په انگریزي ژبه لیکلي دي چاپ شوي دي. یوه مقاله چې د قومي جوړښتونو او پښتونولۍ ارزښتونه په امنیت او حکومتداری کې نومېږي

(The Importance of Tribal Structure and Pakhtunwali in Afghanistan: Their role in Security and Governance)

چې د هندوستان په کلکته ښار کې د مولانا عبدالکلام آزاد د انستیتیوت له خوا په ۲۰۰۸ م کال کې چاپ شوې او بله مقاله د بشري امنیت او د قانون حاکمیت: د افغانستان تجربه تر عنوان لاندې

Human Security and the Rule of Law: Afghanistan's (Experience) د یو کتاب^۳ برخه ده چې په ۲۰۱۰ م کال کې د لندن د کیمبرج پوهنتون له خوا خپره شوې ده. همدا رنگه ما له یو شمېر نورو انگریزي ماخذونو نه هم استفاده کړې ده.

څرنگه چې د کونړ سیمه ډېره غریبه او وروسته پاتې سیمه ده؛ نو ما ځینې قصې او د سترگو لیدلي حالات دلته لیکلي دي، چې له یوه اړخه

^۳ The Rule of Law in Afghanistan: Missing in Action, edited by Whit Mason and published by Cambridge University Press in ۲۰۱۱.

داسې ستونزې باید ثبت او راتلونکي نسل ته د عبرت په توګه پاتې شي او له بله اړخه اوسني نسل ته دا باید جوته شي، چې د دوی مشرانو څومره ستونزې ګاللي دي او د ژوند کولو د ډېرو ابتدايي او اساسي اړتیاو نه څومره محروم ولس و؛ خو د دې ترڅنګ یې کوبښنې کړې دي چې ژوند او تعلیم ته دوام ورکړي. زموږ ځوان نسل ته زموږ په پرتله د ژوند او تعلیم ښه لاره هواره ده؛ نو دوی باید له مور نه هم زیاتې هلې ځلې وکړي چې په ملي او نړیواله کچه له موجوده رقابتونو او سیالیو وروسته پاتې نه شي. ما د خپل ژوند او سترګو لیدلي حالات ځکه لیکلي دي، چې د افغانستان د بېلابېلو سیمو وګړي په عمومي توګه دا فکر کوي، چې ګوندي د دوی سیمه د افغانستان د نورو سیمو نه وروسته پاتې سیمه ده او یا په دوی د وخت د بېلابېلو واکدارانو له خوا ظلم شوی دی. حال دا چې د وخت واکمنو نظامونو د خپل قدرت د بقا لپاره په هره سیمه او پر هر قوم باندې په بېلابېلو شکلونو ظلم کړی دی. که څه هم زموږه کورنۍ نسبتاً په سیمه کې تعلیم یافته او متوسط اقتصاد یې درلوده؛ خو بیا هم زموږ ژوند یو وروسته پاتې ټولنیز ژوند و.

د افغانستان د بېلابېلو سیمو او حتی په کونړ کې هم د وګړو ترمنځ تګ راتګ د جغرافیوي موقعیت او هم د مواصلاتي اسانتیاوو د نیمګړتیاوو او د اقتصادي کچې د ټیټوالي له امله پخوا ډېر کم و؛ خو د تېرو څلورو لسيزو د جګړو او جدایۍ له امله د افغانانو ترمنځ مختلفو سیمو ته تګ راتګ نور هم کم شوی دی. هر څوک په خپله سیمه کې لکه چې په بېلابېلو جزیرو کې ژوند کوي، اوسېدلي او یوازې د خپلو سیمو له خلکو سره په اړیکه کې پاتې شوي دي؛ نو په دې توګه افغانان د یو بل له ستونزو نه کم باخبره دي. زما ډېر ښه یادېږي چې کله مور په ۱۳۵۶ل کې د کابل پوهنتون ته له کونړ نه راغلو؛ نو کابل ته د کونړ د یو شمېر زیاتو

محصلینو همدا لومړنی سفر و. زما یو کس هم صنفی سید غریب چې د خاص کونړ ولسوالۍ د سرای د کلي اوسېدونکی و، ساینس پوهنځي ته بریالی شوی و؛ خو دا چې په دري ژبه نه پوهېده او دا یې کابل ته لومړی ځل ورنگ و؛ نو ډېر سخت خفه و، درسونو ته به نه ورته او روحي مریضي ورته پیدا شوه. مور پر دې وېرېدو چې رانه مړ نه شي؛ نو بیا یې ځان د ننگرهار عالي دارالمعلمین ته تبدیل کړ. حال دا چې ده دا استعداد درلود چې د ساینس پوهنځي ووایي. همدا رنگه ما سره د لیلیې په خونه کې په لومړي سمسټر کې ۱۴ کسه وو، چې اکثره یې مشرقیوال و خو په لومړي سمسټر کې مور یوازې درې کسه کامیاب، یو کس مشروط او لس نور ناکام شول. حال دا چې هغه محصلین چې ناکام شوي وو ډېر زیات سبق یې وایه؛ خو د دوی د ناکامۍ اصلي علت په دري ژبه نه پوهېدل وو.

زما په اند په تېرو نظامونو کې یوازې څو محدودو کورنیو او اشخاصو په هره سیمه کې رول درلود او د حکومتونو له قدرت نه یې ګټه اخیستله؛ خو دا نظامونه په کلي شکل کې استبدادي او وروسته پاتې نظامونه وو؛ چې د عامو وګړو لپاره یې په ټول ملک کې د ولس د هوساینې او پرمختګ لپاره کوم خاص پروګرامونه او پلانونه نه درلودل. حتی د کابل ښار د شپږ میله ساحې د محدودې نه بهر چې به یې ورته شش کروبي د کابل ویله د خلکو ژوند د ښار له دننه خلکو سره نهایت زیات توپیر درلوده. د هغو کسانو ژوند چې د شش کروبي په داخل کې وو نسبت د هغو کسانو نه چې له شش کروبي بهر اوسېدل، د ځمکه او اسمان تر منځ توپیر درلود. په عامه توګه د ښاریانو او اطرافیانو د ژوند تر منځ خورا زیات توپیر موجود و، چې اوس هم دا توپيرونه زموږ په ټولنه کې شته دي.

همدارنگه د کونړ په اړه ما مختلف کتابونه او مقالې چې ځینو کونړیانو لکه سید شمس الدین مجروح، څېړنپوه رازقي نړیوال، ډاکتر عبدالرحمن زماني، انجینرو حیدالله سباون او عبدالملک ساپي لیکلي دي، لوستلي دي او تر یوه حده مې د دوی د لیکنو نه استفاده کړې ده او زه له دوی نه منندوی یم.

لومړۍ برخه

د کونړ د سیمې سیاسي جوړښت او پس منظر

د کونړ سیمه چې د افغانستان په شمال ختیځه برخه کې پرته ده د شمال ختیځ او سهیل له خوا د کوزې پښتونخوا د چترال، دیر، باجوړ او مومندو له ایجنسی سره نښتې ده. د لویدیځ له خوا د ننگرهار سره او د شمال له خوا د نورستان او لغمان ولایتونو سره لگېدلې ده. د مرکزي احصائیه او UNFPA د ۲۰۰۴م کال د گډ ریسرچ او تحقیق پر اساس د کونړ ولایت مساحت ۴۹۲۶ کیلو متره مربع او ټول نفوس د کونړ ولایت یې ۴۱۳۰۰۸ کسه تخمین کړي دي. د کونړ ولایت په سلو کې ۹۵،۷ وگړي کلیوالي ژوند او یوازې په سلو کې ۴،۳ وگړي نیمه ښاري ژوند لري. کونړ غرنۍ سیمه ده چې په سلو کې ۸۶ مساحت یې غرونه دي. پر دې اساس کونړ د کرکيلې ډېرې کمې ځمکې لري. په یوه روایت کونړ غرنۍ ځمکې ته وايي. پخوا به د ځمکې اندازه په کونړ کې په (نر) کېدلې یعنې یو نر به یې یوې درې تخم ریز (تخم شیندلو) ځمکې ته وایه. یوه درې پنځه کیلو وزن ته وایي نو په دې توگه څلور نره تقریباً یو جریب ځمکه کېږي، ځکه درې منه پخه تخم ریز چې یویشتم کیلو شي یو جریب ځمکې ته وایي. د پېچ په دره کې پخوا ځمکه په گېډې باندې هم اندازه کېدله. یو گېډې ځمکه د یوه کچه چارک تخم په اندازه وه یعنې څلور گېډې ځمکه به یې یوې درې تخم شیندلو ځمکې ته وایه. په مروره او باجوړ

کې د ځمکې د کچ اندازه د (چوکه) په نامه یادېدلې. پنځه لس چوکې ځمکه یوه درې تخم شیندلې ځمکه کېږي.

د کونړ نوم د کونړ د کلي نه اخیستل شوی دی، چې د خاص کونړ په ولسوالۍ کې موقعیت لري. د پخوانیو مشرانو په قول، د کونړ کلی پخوا د کونړ د حاکمانو د یوې برخې مرکز و. د کونړ د کلي سهیل پلو ته د سرکاري باغ په نامه ځای اوس هم شته؛ خو د باغ آثار اوس نه ښکاري. دا چې امان الله خان د لوی خان میرزمان خان سره وروري درلوده؛ نو دا ځمکه او باغ یې د میرزمان خان مشرې لور ته چې زما مورنۍ نیا وه په زړوکي کې تحفه ورکړې وه. زما د مشر تره، وکیل عبدالقادر په قول چې تقریباً درې دېرش کاله پخوا د اتیا کلونو په شاوخوا کې وفات شوی دی ما ته ويلي وو، چې د خاص کونړ او کوز کونړ مرکزیت تر پشد او اسعدآباد د مخه خاص کونړ و. د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې چې ټول کونړ او نورستان د مرکزي دولت تر ولکې لاندې راغلل، چغه سرای (اسعدآباد) یې د ستراتیژیکي موقعیت له امله د مرکزیت حیثیت غوره کړ. وروسته له هغه کونړ په درېوو برخو، بر کونړ (د اسمار سیمه)، خاص کونړ او کوز کونړ (د ښېوې ولسوالۍ سیمه) ووېشل شو.

زما د مرکو په لړ کې دا جوتنه شوی ده چې د شینوارو قوم چې د تورخم-جلال اباد په لاره د کوټ، بټي کوټ، روداتو، هزار ناو او تر لعل پورې سیمو پورې میشت و د وخت د زمامدارانو او هم هند ته د یرغلگرو قواو د تگ راتگ په مخ همیشه خنډ و، نو دوی یې د دی ځای نه د مومندو د سیمې اخیستې سرحد ته چې د ناوگې سره نږدې د محمد گټ سیمه ده په زوره مجبور کړل چې کډه او د ځاگې، شیخ بابا، سوران او علینگار سیمو کې میشت شي او د هغه ځایونو نه یې مومند د دوی په

سیمو کې میشت کړل.^۴ دا شفاهي روایت سم ښکاري ځکه د شینوارو څلور قومونه هلال زي په شیخ بابا، عبدالرحیم خیل په ځاگې کې، شبیل خیل په سوران او سلیمانخیل په علینگار کې اوس هم میشت دي. د دوی دا مهاجرت د ۱۶ پېړۍ نه د مخه شوی دی خو دقیق وخت یې نه دی معلوم.

په شپاړسمې پېړۍ کې د کونړ د شینکورک سیمه، شینوارو د دغې سیمې د بومي اوسېدونکو نه چې کافر و ونیوله او دوی یې د شمال خوا ته وټنول. د ساپو قومونو هم په همدغه وختونو کې د پیچ دره د بومي اوسېدونکو نه چې کافرو نیولې ده.^۵ زما د مرکو په ترڅ کې دا جوتنه شوی ده چې په همدې وخت کې شیخ عبدالرحمن^۶ د ساپو سره یو ځای کونړ ته د کافرو پرضد لښکر کړی دی او د شینکورک سیمه یې د ځایې کافرو نه نیولې ده. په دغه لښکر کې درې حصي ساپي او یوه حصه شینواري وو. په همدغه وخت کې ساپو د پیچ، باډیل، دیوگل او مزار دري د ځایو کافرو نه نیولې او هلته میشت شوي دي. د انجنیر وحیدالله په قول چې د خپلو مشرانو نه یې قصي اوریدلې، په دغه وخت کې د شینوارو درې زره کسه چې ښځې، ماشومان او نارینه و دسلطن د وړو ماموندو په مرسته چې په لاره کې پراته و شیکل او شینکورک سمي ته ورغلي دی او هلته ځای په ځای شوي و. په دغه وخت کې یوازی کټار، گمبیر او دیوز د

^۴ انجنیر وحیدالله سباون سره مرکه (۲۳ جون کال ۲۰۱۶م، کابل).

^۵ State and tribe in nineteenth-century Afghanistan: the reign of Amir Dost Muhammad Khan (۱۸۲۶-۱۸۶۳). By Christine Noelle دا پورته معلومات د دغه کتاب نه

رانقل شويدي.

^۶ شیخ عبدالرحمن د انجنیر وحیدالله سباون لری نیکه دی چې اوس دوی د شیکل په سیمه د اخونزادگانو په نوم یادېږي.

کافرو سره پاتي شول. شیخ عبدالرحمن بیرته ناوگې سمیې ته ستون شوی دی او دهغه ځوی قاضي عثمان په شیکل کې میشت شو. کله چې شیخ عبدالرحمن وفات شو نو د شیخ بابا سیمه کې یې ښخ کړ او هغه سیمه اوس د شیخ بابا د سیمې په نامه یادېږي. د شیخ بابا دوه زامن د هغه سره هماغلته د شیخ بابا په سیمه کې پاتي شول. د امیر عبدالرحمن خان د دور په لومړۍ سر کې کتار، دیوز او گمبیر هم مومندو، ماموندو، شینوارو او ساپو په شریکه ونيول او هلته اوس د څلور واړو قومونو کورنې میشت شوي دي. د دوی د حمله مرکز یا سنگر د کونړ په اوسني ځانگار سیمه کې و چې د چغه سرای ختیځ لوری ته موقعیت لري. وایې چې د سنگرکلمه په ځانگار بدل شوی دی. په گینتول سیمه کې چې د هغه وخت د ځایې اوسیدونکو مانې وه، د دوی پادشاه یا مشر- اوسیده خو ساپو، مومندو، ماموندو او شینوارو د شیکل عبدالجلیل اخونزاده د مرکه چې په توگه ورولیږه که هغوي یې له جنگه تسلیم شي نو دوی به دوی ته څه ونه وایې خو د هغه وخت د ځایې اوسیدونکو مشر هغه وژلی و نو بیا دی قومونو په شریکه په هغوي حمله وکړه او د ځایې اوسیدونکو نه یې پورته سیمې ونيولې. شینوارو او سالارزو په شریکه نیشگام او بارگام هم د ځایې کافرو نه په همدغه وخت کې نیولې دی خو شینوارو خپله نیشگام نه شو ساتلی هغه یې په گور، کوهستانو بیرته خرڅ کړ او په بارگام کې اوس هم سالارزي میشت دي.

په شپاړسمې پېړۍ کې د کونړ د شینکورک سیمه، شینوارو د دغې سیمې له بومي اوسېدونکو نه چې کافر وو، ونيوله او دوی یې د شمال خوا ته په شا وتمبول. د ساپو قبیلې هم په همدغو وختونو کې پېچ دره د هغې سیمې له بومي اوسیدونکو نه نیولې ده، چې کافر وو. په ۱۸۲۰م کال شاوخوا د ماموندو قبیلې د باجوړ د میرعلم خان په مشرۍ د چغه

سرای او شیکل سیمې ونيولې، چې مخکې دا سیمې د اسمار د خانانو له خوا اداره کېدلې.

همدا رنگه مومند، شینواري او ساپي د پشد خانانو، چې سیدان و، تابع وو او باج به یې ورته ورکاوه. د پیر بابا^۷ مشر زوی سید کمال شاه په پشد کې میشت شو. د سید کمال شاه کورنې په شپاړسمه پېړۍ کې د میرعباس له خوا چې په پشد کې د میا عباس بابا په نامه یادېږي د لومړۍ ځل لپاره په دغه سیمه کې روحاني نفوذ ټینګ کړ. وروسته د میا عباس زوی، سید عبدالله د خپل حکمراني قلمرو تر کوز کونړ د پایکو تنګي تر سیمې پورې وغځاوه، چې اوس د ننگرهار ولایت اړونده سیمه ده. د سید عبدالله نه وروسته سیدلطیف او د هغه نه وروسته سیدنظیف د کونړ د سیمې حاکمان وو. د پشد سیدان له ۱۷۷۰-۱۸۲۵ کلونو پورې د کونړ حاکمان وو او پشد یې د حکمرانۍ مرکز و. د پشد حاکمانو به د کال تقریباً له ۶۰۰۰ نه تر ۸۰۰۰ پورې روپۍ د کونړ له خلکو نه باج اخیسته او د دوی رابطه د افغانستان له سدوزیو او محمدزیو حاکمانو سره یوازې په نامه وه او کله کله به یې د جنگونو په وخت کې یو څو اسونه هغوی ته ورکول.

په ۱۸۰۰م کال کې سیدنظیف د شاه زمان د ناسکه ورور شاه محمود سره پوځي ملاتړ وکړ او د شاه زمان په ماتې کې د سیدنظیف ملاتړ مهم رول ولوباوه؛ خو کله چې د شاه زمان سکه ورور شاه شجاع په ۱۸۰۳م کال کې قدرت ونيوه؛ نو د کونړ په سیمه یې یرغل وکړ؛ خو د سیدنظیف شخصي شناخت د دغه قواو له قوماندان، عرض بیګي اکرم خان پوپلزي

^۷ <http://www.pirbaba.org/> د پیر بابا (سید محمد علي ترمزی) پلار د بابر په فوځ کې و او دهمایون اوسني و. پیر بابا پخپله د یوسفرو د مشهوره مشر- دولت خان سره په ښیر کې واده وکړ او هماغلته یې خپل روحاني نفوذ ټینګ کړ.

سره د دې باعث شو، چې هغه ته يې پنځه زره روپۍ رشوت ورکړ او دغه سيمه د هغه تر کنټرول لاندې پاتې شوه. په ۱۸۱۸م کال کې کله چې د محمدزو د مشرانو تر منځ د قدرت په سر کشمکشونه پيل شول او شاه محمود د قدرت نه لرې کړای شو؛ نو په دغه وخت کې د امير دوست محمد خان يو شمېر خپلوان په جلال آباد کې اوسېدل. کله چې محمداعظم خان په کابل کې قدرت ونيوه؛ نو د هغه وراړه، نواب محمدزمان خان له سيدنظيف سره پوځي مقابله وکړه او په ۱۸۲۱م کال کې محمداعظم خان په خپله د کونړ سيمې ته ورغی او سيدنظيف يې دې ته مجبور کړ، چې د ښېوې (کوزکونړ) سيمه پرېږدي. دغه سيمه يې د جلال آباد په والي پورې وتړله او هم يې له هغه نه ۸۵۰۰۰ روپۍ باج واخيست.

کله چې په ۱۸۲۳م کال کې محمداعظم خان مړ شو؛ نو د محمدزيو د مشرانو تر منځ د قدرت پر سر جگړې زياتې شوې او د دوی توجه د کابل نيولو ته واوښته؛ خو سيدنظيف په سيمه کې د باجوړ د خان، ميرعلم خان له سخت رقابت سره مخامخ و او مجبور شو، چې له ميرعلم خان سره خپلې وکړي؛ نو د هغه له خور سره يې واده وکړ. د ميرعلم خان له خور نه د سيدنظيف څلور زامن وشول چې فقير، امير، عباس او شهباز نومېدل. د سيدنظيف دې زامنو غوښتل چې د خپل ماما ميرعلم خان او د ناوه گې د خان، اميرخان په ملاتړ د خپلو ناسکه وروڼو، محي الدين، بهاولدين، هاشم او حسين په پرتله په سيمه کې نفوذ زيات کړي تر څو د خپل پلار د مرگ نه وروسته قدرت ترلاسه کړي.

په ۱۸۲۴م کال کې سيدنظيف د ناوه گې سيمې ته له خپلو زامنو سره ورغی ترڅو ميرعلم خان پر دې قانع کړي چې د اميرخان سره دشمني ختمه کړي؛ خو په جرگه کې د سيدنظيف زوی سيدفقير خپل ناسکه

ورور محي الدين په چاقو وواهه او هغه يې مړ کړ. سيدنظيف له دې نه وروسته سيدفقير او د هغه سکه وروڼه د پشد له مرکز نه لرې کړل او د چغه سراي، شيگل، سرکانو او دونايي په سيمو کې حاکمان مقرر کړل، چې وروسته پاتې سيمې وې او هلته يې لږې ځمکې درلودې او بهاولدين ته يې د ټول کونړ قدرت وروسپاره. د دې کار نه وروسته سيدفقير په ښکاره د خپل پلار په مقابل کې بغاوت وکړ او د چغه سراي او شيگل سيمې يې خپل ماما ميرعلم خان ته او د سرکانو او دونايي سيمې يې د ناوه گې خان، امير خان ته پرېښودې، تر څو له هغه سره مرسته وکړي او له خپل پلار نه قدرت ونيسي. که څه هم د ده ماما او د ناوه گې خان له سيدفقير سره په خپلو وعدو، چې مرسته به ورسره کوي وفا ونه کړه؛ خو سيدفقير وشو کړای چې په خپلو امکاناتو په ۱۸۲۵م کې خپل پلار سيدنظيف ونيسي، ويې ووژني او د کونړ مرکزي سيمه (پشد) تر لاسه کړي؛ خو د کونړ سهيل لويديځه سيمه (خاص کونړ) د سيد بهاولدين تر کنټرول لاندې پاتې شوه. دې وضعيت تر ۱۸۳۴م کال پورې دوام وکړ، تر څو امير دوست محمدخان جلال آباد له خپل وراړه، نواب محمدزمان خان څخه ونيوه. څرنگه چې سيدفقير د نواب محمدزمان خان پلوی و؛ نو هغه يې هم د قدرت نه لرې کړ او د نعمان چارباغ سيمې ته يې ولېږه. په دې توگه د کونړ په سيمه کې سيد بهاولدين يوازینی حاکم پاتې شو او د دې وعده يې وکړه، چې امير دوست محمد خان ته به په کال کې ۱۹۰۰۰ روپۍ باج ورکوي.

څو کاله وروسته امير دوست محمد خان د جلال آباد والي محمد اکبر خان ته امر وکړ چې سيدبهاولدين په دې بهانه ونيسي، چې گوندي د انگليس يو کس جاسوس، شهزاده تيمور سره يې مراوده (ليکنۍ اړيکه) درلوده او ځای يې ورکړی و. هماغه وو، چې محمداکبرخان کونړ ته

چې سیدمحمود پاچا نه غوښتل چې د کونړ د عایداتو یوه برخه خپل مشر ورور حسام الدین ته ورکړي او په عوض د دې کې امیر شېرعلي خان د کونړ د غربي برخې عاید چې د حکومت ځانگړې برخې عاید و او کلنی تقریباً دولس زره روپۍ کېدلې هغه ته ورکولې^۸. د پشد تاریخي پاچاهي کلا د کونړ له مهو تاریخي کلا گانو څخه وه چې اوس هم د دغه کلا آثار یو څه شته چې د پشد له کلي نه تاو شوي وو.

د سیدمحمود پاچا د لټانو کیسه په کونړ کې خورا مشهوره ده او اوس هم چې څوک لټ او ناراسته وي؛ نو خلک ورته وايي چې ته خود سیدمحمود پاچا لټ یې.

کیسه داسې وه چې وایي د سیدمحمود پاچا په دربار کې به بېکاره کسان همېشه پراته و او هیڅ کار به یې نه کاوه. بالاخره د دې لټانو شمېر ورځ په ورځ زیاتېدو؛ یو وخت سیدمحمود پاچا ته چا ویلي و چې دا لټان هسې بېکاره پراته دي، که دوی په رښتیا لټان وي او کار نه شي کولی نو د دوی په شاوخوا کې اور ولگوه که څوک په رښتیا لټ وي هغه به ونه تښتي او که چا هسې په لټی ځان وهلی وي، وبه تښتي. په دې توگه به د اصلي او لټانو او هغو کسانو چې په تگۍ یې په لټانو کې ځانونه وهلي دي، فرق وشي. کله چې د دې لټانو په شاوخوا کې دوی اور ولگاوه؛ نو زیات شمېر یې وتښتېدل او یو څه پاتې شول. یو شمېر یې دومره لټان وو چې خپل ملگرو ته به یې ویل زموږ دپاره هم فریاد وکړی، چې وسوځېدو.

کله چې امیر عبدالرحمن خان په ۱۸۹۶-۱۸۹۵م کلونو کې د کونړ او نورستان سیمې تر خپل کنټرول لاندې راوستې؛ نو د پشد د سیدانو

لښکري واستولې او د بهاولدین شتمني یې قبضه کړه، چې تقریباً یو لک روپۍ کېدې. د هغه ورور هاشم یې د کونړ حاکم مقرر کړ او د پخوا په پرتله یې پرې نهه زره اضافه روپۍ باج ومانه. کله چې انگریزانو په افغانستان یرغل وکړ، د بهاولدین بخت بیا وینن شو. که څه هم سیدهاشم تر ۱۸۳۹م کال پورې د کونړ سیمه په خپل کنټرول کې وساتله؛ خو په ۱۸۴۰م کال کې سید بهاولدین د انگریزانو په مرسته د کونړ واگې بیا په لاس کې ونیولې او سیدهاشم ته انگریزانو یوازې مستمري تنخواه ورکوله او په هغه یې قناعت وکړ.

د امیر دوست محمد خان په دویمه دوره کې، سیدبهاولدین د کونړ حاکم پاتې شو تر هغه چې له هغه نه وروسته په ۱۸۶۶م کال کې د هغه زوی سیدمحمود د هغه په ځای د کونړ حاکم شو. په دغه وخت کې د کونړ مالیه تقریباً دېرش زره روپۍ اټکل شوې وه. د دې پیسو نه به شپاړس زره روپۍ سیدمحمود پاچا د خپل خرڅ لپاره اخیستلې او نورې پاتې پیسې به یې په کابل کې د سدوز حاکم ته ورکولې. سیدمحمود پاچا تر ۱۸۸۳م کال پورې د کونړ حاکم و، د محمداکبرخان سره یې نږدې اړیکې درلودې او د هغه له لور سره یې واده هم کړی و. کله چې د ۱۸۶۶ نه تر ۱۸۶۸م کلونو تر منځ په کابل کې د قدرت په سر شخړې روانې وې؛ نو سیدمحمود پاچا د امیر شېرعلي خان ډېر سخت پلوی و او په ۱۸۷۰م کال کې چې کله امیر شېرعلي خان خپله دیارلس کسيزه مشورتي جرگه جوړه کړه؛ نو سیدمحمود پاچا د دغه جرگې غړی و. همدا رنگه سیدمحمود پاچا د دیر او باجوړ له ځانانو سره د امیر شېرعلي خان د رابط یا مرکه چې په توگه رول لوباوه او ده د امیر شېرعلي خان په دربار کې د سرحدي سیمو په اړوند تصمیم نیولو کې خورا نفوذ درلود. یوازینی مشکل چې د امیر شېرعلي خان سره یې یادونه شوې هغه دا وه

^۸ State and tribe in nineteenth-century Afghanistan: the reign of Amir Dost Muhammad Khan (۱۸۲۶-۱۸۶۳). By Christine Noelle. دا پورته معلومات له دې کتاب نه راغلل شوي دي. ۱۸۶۳

کې په دې ۶۹ کلونو کې ډېر لږ تغیر راغلی دی او د دې ډول ذهنیت درلودلو مهم عامل په دغه سیمه کې مسلسلې جگړې دي.

لغمان او شینوارو کې هم حکمرانۍ وې. په ۱۳۴۳ل = ۱۹۷۷م کال کې کونړ له لوی ننگرهار نه جلا او د مستقل ولایت په توګه وپېژندل شو.^{۱۱} په ۱۹۸۹م کال کې چې کله د نورستان په نامه ولایت جوړ شو؛ نو ختیځ نورستان (کامدېش او برگمیتال ولسوالۍ) او هم مرکزي نورستان (وايگل او پارون سیمې) د کونړ ولایت نه جلا شوې او د نورستان ولایت برخې وګرځېدلې. په دې توګه د لوېدیځ (غربي) نورستان چې د لغمان ولایت ولسوالي وه له لغمان نه جلا او د نورستان په ولایت پورې وتړل شوه.

اوس مهال د کونړ ولایت پر مرکز (اسعدآباد) سربېره پنځه لس اداري واحدونه یعنې ولسوالۍ لري. دغه ولسوالۍ د نورگل، څوکی، خاص کونړ، سرکانو، نرنگ، مروړې، وټه پور، پېچ دره (ننگلام)، چپه دره، شیکل، شلطن^{۱۲}، اسمار، دانګام، نارۍ او غازي آباد^{۱۳} په نومونو یادېږي.

د تاریخ په اوږدو کې د کونړ سیمه د لویو امپراتوریو لپاره د هند پر نیمه وچه باندې د حملو لپاره خورا مهمه سیمه وه، چې د دې سیمې نه به یرغلګرې قواوې تېرېدلې او د هند پر نیمه وچه باندې به یې خپلو

^{۱۱}http://books.google.com/books?id=tp5IrlLhWbTkC&pg=PT459&lpg=PT459&dq=Kunar+province+become+part+of+nangarhar+province+in+1977&source=bl&ots=pA-aT5Mjfh&sig=W_VdfVYAU1ponWodZSbxVPQdmkA&hl=en&sa=X&ei=SiMmTYLWFELHsQKQmOimAg&ved=0CC0Q1AEwAg#v=onepage&q&f=false

^{۱۲} د شلطن ولسوالي د ډاکتر اشرف غني په حکومت کې رسمي شوه.

^{۱۳} د غازي اباد اوسنۍ ولسوالي پخوا د اسمار ولسوالي برخه وه، دا ولسوالي د څونک د غازي په نامه ونومول شوه، چې اصلي نوم یې محمد غازي چوپان و. غازي چوپان په خټه نورستاني و او د جهاد په لومړیو یا (۱۳۵۸ل) کې د سین درې د مجاهدینو مشر و. چوپان په ورسټوکلونو کې د دیر او چترال ترمنځ چترال ته په لاره نامعلومو کسانو شهید کړ. غازي چوپان چې زما د پلار او زما نږدې ملګری و، خورا زړه ور، مېلمه پال او په وطن مین شخصیت و.

حکمرانې یې هم ختمه کړه او سید محمود پاچا د سیدانو د سلسلې د کونړ د سیمې وروستي حکمران و. د امیر عبدالرحمن خان د پاچاهۍ په وخت کې د کونړ سیمه د کابل په مرکزي حکومت پورې وتړل شوه، چې د شرقي او مرکزي نورستان سیمې هم پکې شاملې وې. د کونړ سیمه په درېوو حصو ووېشل شوه: د بر کونړ (اسمار) سیمه، د خاص کونړ سیمه او د کوز کونړ (بښوه) سیمه. د اسمار په سیمه کې یو غونډ و، چې وروسته په لوا او د ثور د کودتاه نه وروسته فرقه شوه. همدا رنگه په سرکانو او خاص کونړ کې هم پوځي قطعات له ډیورنډ کرښې سره پراته وو. وروسته د کوز کونړ سیمه د ننگرهار ولایت یوه برخه شوه.

رئیس تنظیمه (د مشرقي د سیمې مشر) به په جلال آباد کې و. د امان الله خان په دور کې د کونړ حکمرانې، چې د حاکم اعلیٰ په نامه یادېدلې، مستقل اداري واحد شو. د کونړ لومړنی حاکم اعلیٰ عبدالرزاق خان^{۱۴} نومېده. سید شمس الدین مجروح لیکي چې کله حاکم اعلیٰ عبدالرزاق خان کونړ ته راغی نو کړتۍ او پتلون یې پر تن وو، د شپو خولۍ یې پر سر، ږیره یې خریلې او برېتونه یې هم نیمایي خریلې یعنې لنډې کړې وو. د حاکم اعلیٰ دا ډول فېشن خلکو ته عجیبه غوندې ښکاره کېده. خلکو دا اواز خپره کړه چې گوندې عبدالرزاق خان د استقلال په جگړه کې بزدلي کړې او امان الله خان ورته امر کړی چې خپل برېتونه نیمایي وخریږه.^{۱۵} د امان الله خان له دور نه اوه نوې کاله کېږي که اوس هم څوک کونړ ته له درېشۍ سره لاړ شي او د شپو خولۍ یې پر سر وي؛ نو څوک ورته په ښه سترګه نه گوري. مطلب دا چې د عامو خلکو په ذهنیت

^{۱۴} سرگذشت من: د سید شمس الدین مجروح اثر چې په ۱۳۹۱ هجري شمسي - کال کې د افغانستان تایمز مطبعې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی.

^{۱۵} سرگذشت من، صفحه ۳۳

پر دې سربېره د سرکانو میا صاحب چې سید محمد اکبر شاه نومېده، غازی میرزمانخان، د تیرګرو پاچا صاحب چې سید حضرت شاه پاچا نومېده او د سید شمس الدین مجروح پلار و، شیخ پاچا د سلامپور، چې میر صاحب جان پاچا نومېده، مولوي جمیل الرحمن د پېچ درې، محمد هاشم زمني، ډاکتر کبیر ستوری، سید بهاوالدین مجروح، کشمیرخان، محمد غازی چوپان، جلاله خان، محمد معظم اخوندزاده د خاص کونړ، منشي گل محمد خان چې د ولسي- جرګي دویم منشي- و، وکیل میرزا محمدجان، میرزا محمدجان خان د خاص کونړ چې د ډاکتر کبیر ستوری نیکه وه، عبدالحکیم اخوندزاده د نرنگ، صاحب حق صاحب د څوکی، د شونکرې انځرې ملا صاحب، میا محمدنعمان چې د منگوال میا صاحب په نوم یې شهرت درلوده، سلطان محمدخان د پېچ، وکیل محاکم خان، پروفیسر- رسول امین، د مزار درې عبدالوهاب ساپی، د څوکی لوی څارنوال عبدالهادی خلیلی، ډاکتر عبدالرشید جلیلی، سناتور عبدالخالق او داسې نور. هغه څه چې ما له مشرانو نه اورېدلي او تر کومه حده مې د مرکو په ترڅ کې معلومات راټول کړي او چاپي آثار لوستلي دي غواړم په اجمالي توګه دلته د دې پېښو او د دوه مهمو شخصیتونو غازی میر زمان او مولوي جمیل الرحمن په اړه یو څه یادونه وکړم.

کېدای شي چې زما دا لیکنه د ځینو کسانو د ذوق او شوق سره برابره نه وي او یا شاید هغوی د دغو پېښو نه بل رنگ تعبیر او تفسیر ولري؛ خو زما دا لیکنه زما د برداشت او معلوماتو په چوکاټ کې ده او تر خپله وسه مې کوشن کړی، چې په معلوماتو کې ګوتې ونه وهم او واقعي معلومات درنو لوستونکو ته وړاندې کړم.

حملو ته دوام ورکاوه. مقدوني سکندر د کونړ د سیمې نه باجوړ ته واوښت او^{۱۴} همدا رنگه ظهردین بابر^{۱۵} او ګوډ تیمور هم د کونړ له لارې د هند پر نیمه وچه باندې خپلو حملو ته دوام ورکړی و.

په معاصر تاریخ کې هم د کونړ سیمې خاص اهمیت درلودلی دی او د کابل مرکزي حکومت همېشه کوشن کړی، چې د کونړ له سیمې نه د حکومت پر ضد د ګاونډیانو د تهدیداتو مخه ونیسي او هغه خنډونه چې د حکومت پر ضد به محسوسېدل له منځه یوسي چې څو ښې بېلګې یې د ۱۳۲۴ کال د سابو پاڅون او په ۱۳۵۷ کال کې د ثور تر کودتا وروسته د کونړ د خلکو پاڅون دی. په کونړ کې د حکومت پر ضد پاڅونونه په عوامو کې د انقلاب په نامه هم یادېږي.

د کونړ په تاریخ کې نورې مهمې پېښې هم تېرې شوي دي، چې د ارنوي غزا یا د استقلال څلورمه جبهه ده، چې غازی میرزمانخان یې مشري کوله. په خاص کونړ کې د رنګرېزانو پاڅون د پشد د سیمې د ګلاپرې جګړه او د باجوړ د جګړې یادونه ضروري ده. البته د دې پېښو د عواملو په اړه زیاتو څېړنو ته ضرورت دی؛ خو ما دلته په مختصره توګه څېړنه کړې او هغه معلومات چې ما په نورو لیکنو کې نه دي لوستلي، په دې کتاب کې مې راوړي دي. همدا رنگه د کونړ په سیمه کې په ملي او نړیواله کچه په بېلابېلو رژیمونو کې پخوا او هم په معاصر تاریخ کې مهم شخصیتونه، چارواکي او مشران تېر شوي دي چې سید جمال الدین افغان یې ښه نمونه ده.

^{۱۴}http://books.google.com/books?id=9dqY-qzA3ZUC&pg=PA121&dq=Alexander+great+in+kunar&hl=en&sa=X&ei=RskmTAPbHu-DsgK_-

[OyMAg&ved=0CD&O1AEwAg#v=onepage&q=Alexander%۲۰great%۲۰in%۲۰kunar&f=false](http://books.google.com/books?id=9dqY-qzA3ZUC&pg=PA121&dq=Alexander+great+in+kunar&hl=en&sa=X&ei=RskmTAPbHu-DsgK_-)

^{۱۵}<http://en.wikipedia.org/wiki/Babur>

کې د میرزمانخان په اړه معلومات شته؛ خو یو څه معلومات چې د ما لپاره یې پیدا کول ضروري وو او دا سوالونه به همپشه له ما سره وو، چې څنگه میرزمانخان چې په هغه وخت کې یوازې یوه وړوکې کورنۍ وه، د کونړ د هېڅ یوې لویې قبیلې لکه ساپیو، مومندو، ماموندو یا سالارزیو پورې تړاو نه درلوده، پلار یې چې اصلاً د کونړ هم نه و او د تیرا نه نرنگ ته راکډه شوی و، په دې سیمه کې دومره نفوذ پیدا کړ او د کونړ غونډې غرنۍ سیمه کې چې ځکمي پکې ډېرې کمې دي په زرهاوو جریبه ځمکه لاسته راوړه؟ ترڅو په دغه سیمه کې خاني وکړي.

د یو شخص په رشد کې همپشه بهرني او داخلي عوامل مهم رول لوبوي چې یو څوک د شهرت مقام ته رسوي او د یوې سیمې او یا د یو ملک د تاریخ جز گرځي. د پورته سوالونو په اړه معلومات ما د میرزمانخان په اړه په نورو لیکنو او کتابونو کې نه دي لوستلي. که څه هم د دغه پلټنو په اړه زما او د ډاکتر عبدالرحمن زمانې په پلټنو کې چې د میرزمانخان د زوی له خوا لمسی دی یو څه توپیر شته دی او ده هم ماته ولیکل چې دی هم د دې پلټنې په اړه په لومړي ځل اوري؛ خو زما د پلټنو استدلال راته قوي ښکاري ځکه د یو شخص په رشد او نفوذ کې د یو شخص د خپلې پوهې، تدبیر او مېړانې تر څنگ، طالع یا بخت هم ضروري دی. په انګلیسي ژبه کې وايي To be in the right place in the right time یعنې که ښه درته ورسېږي وايي په ښه موقع کې په سم ځای کې وي؛ نو ځکه هر څه سم شول یا زموږ په اصطلاح بخت یې ویني و. که تاوان چا ته په یوه پېښه کې ورسېږي نو وايي

To be in the wrong place in the wrong time یعنې په غلط

وخت کې په خراب ځای کې و؛ نو ځکه ورته تاوان ورسېد. زما په اند د میر زمانخان پلار گلروز په ښه موقع په ښه ځای کې و، چې د سپه سالار

دویمه برخه

د غازي میرزمانخان په اړه معلومات چې څنگه

مشهور او د نفوذ څښتن شو؟

د لوی خان میرزمانخان رول په کونړ کې^{۱۶}

په مشرقي سیمو او کونړ کې د غازي میرزمانخان چې د امان الله خان له خوا نه ورته (لوی خان) لقب ورکړل شوی و، یو پېژندل شوی نوم دی. د امیر عبدالرحمن له دور نه راپه دې خوا د ده د پلار، گلروز نفوذ لومړی د کونړ په سیمه باندې او بیا وروسته د امان الله په دور کې د میرزمانخان نفوذ په مشرقي سیمه او هم د افغانستان په سیاست کې خورا مهم رول لوبولی دی. میرزمانخان د استقلال د څلورمې جبهې^{۱۷} یا د ارنوی د جبهې مشري کوله. که څه هم د استقلال د څلورمې جبهې کتاب

^{۱۶} میرزمانخان مشره لور بي بي مریم نومېدله، چې په خاص کونړ کې یې د مریم جانې په نامه شهرت درلوده. مریم جانه زما د مور له خوا نیا وه او د لعل محمد خان مېرمن و. لعل محمد خان چې په لعلو جان شهرت درلوده، کله چې مړ شو نو په کونړ کې د خپل خاوند د کورنۍ (میرزا محمدجان خان کورنۍ) او هم د میرزمانخان د کورنۍ نوم مریم جانې چې مور به ورته کونړ ابې ویله، ژوندې ساتلی و ځکه د ساپو د پاڅون په دور کې د میرزمانخان ټوله کورنۍ د کونړ نه هرات ته جلاوطن کړې شوه. مریم جانه، د مرحوم وکیل عبدالجلیل ملنگ، مرحوم ډاکتر کبير ستوری او څارنوال محمد نعیم مور ده.

^{۱۷} د استقلال څلورمه جبهه: مؤلف عبدالخالق اخلاص، سريزه او اهتمام حبيب الله رفيع، لومړی چاپ ۱۳۶۵ لمريز کال، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور.

غلام حیدر خان څرخي د توجه وړ وگرځېد او په کونړ کې یې نفوذ پیدا کړ.

که نږدې تاریخ ته نظر واچوو نو د اسلامي حزب د مشر انجنیر گلبدین حکمتیار او د جمعیت اسلامي د مشر استاد برهان الدین رباني په مبارزه، طرز فکر، په نهمه لسيزه کې د کابل په جنگونو او گډوډيو کې د دوی لاسونه او هم د بهرنيانو له خوا د دوی په ملاتړ کې چندان توپیر نه و؛ خو گلبدین حکمتیار نن د پاکستان په ملاتړ متهم او د ترورستانو په لست کې دی اما استاد برهان رباني ته د صلح د شهید لقب ورکول کېږي. مولوي جمیل الرحمن د مجاهدینو لومړنی مشر- و چې د یو عرب له خوا په باجوړ کې شهید کړای شو؛ خو هیچا ورته د ملي قهرمان لقب ور نه کړ اما کله چې احمدشاه مسعود د عربو له خوا شهید کېږي؛ نو ده ته د قهرمان ملي لقب ورکول کېږي. دا ځکه چې تاریخ همپشه د واکدارو په ګټه لیکل کېږي.

میر زمانخان چې د امان الله خان نږدې ملګری و، امان الله خان چې کله خپل وطن پرېښود؛ نو میر زمانخان هم په همدې وخت کې د کونړ د سینکوپرک په سیمه کې شهید کېږي. کله چې نادرخان قدرت ته رسېږي، دی او د ده کورنۍ همپشه هڅه کړې ده چې د امان الله خان کارنامې او د استقلال په جنگ کې د مختلفو اشخاصو او کورنیو رول، ډېر کم وځلوي. د نادرخان او هم د ظاهر شاه د قدرت په لومړیو دوه لسيزو کې بالخاصه د صدراعظم محمد هاشم خان له خوا ډېره هڅه شوې وه، چې د امان الله خان د طرفدارانو او کورنیو اهمیت کم وښيي. د دوی ستراتېژي همدا وه چې د امان الله خان د طرفدارانو کورنۍ په سیستماتیکه توګه وټکوي، بنديخانو ته یې واچوي او د هېواد په داخل کې یې تبعید کړي تر څو څوک د دوی قدرت چیلنج او یا له خطر سره

مخامخ نه کړي. په مشرقي سیمه کې د خوګیانو د ملک قیس کورنۍ، د کامې د گرداب د خانانو د حسن خان کورنۍ، په کونړ کې د میر زمانخان کورنۍ، د کونړ د پېچ درې د سلطان محمد خان کورنۍ او داسې نور په لسګونو لوی او وړې کورنیو تبعیدول او زندانونو ته اچول د دوی د ستراتېژيو ښې نمونې دي.

نو په دې توګه د میر زمانخان د ژوند او کارنامو په اړه هم د وخت حکومت خاورې اچولې او په دې اړه لږ معلومات او ریسرچ شوی دی. که څه هم په تېرو دوه درې لسيزو کې د استقلال څلورمې جبهې کتاب، د محمد هاشم زماني زنداني خاطرات او د ډاکتر عبدالرحمن زماني کتاب، په آزاد سرحد کې خپلواکۍ غوښتونکي مبارزې او د مومندو په مشهورو غزاګانو کې د غازي میر زمانخان ونډه^{۱۸} او څو نورې مقالې نشر شوي دي؛ خو بیا هم دا ریسرچ کافي نه دی او د دغه پېر د پېښو په اړه زیاتو څېړنو ته اړتیا شته دی.

دا چې څنګه تاریخ همپشه د واکدارو په ګټه لیکل کېږي، پروسر کال مې د Return of a King کتاب چې انګلیسي- مؤرخ William Dalrymple له خوا د شاه شجاع قدرت ته د رسېدو د دویم ځل په اړه لیکل شوی دی ولوسته؛ نو د دې کتاب په لوستلو راته دا معلومه شوه چې شاه شجاع عادي سړی نه و. که د شاه شجاع تاریخ ته نظر واچول شي او د تبعیض نه جدا په ځانګړې توګه وڅېړل شي، فکر کوم چې د سدوزیو د پخوانیو پاچاهانو په پرتله پوه سړی و؛ خو د وخت حوادثو او حالاتو له ده سره یاري او ملتیا ونکړه چې په قدرت کې پاتې شي، همپشه

^{۱۸} په ازاد سرحد کې خپلواکۍ غوښتونکي مبارزې او د مومندو په مشهورو غزاګانو کې د غازي میر زمانخان ونډه: د ډاکتر عبدالرحمن زماني لیکنه، چاپ کال ۲۰۱۰م، او د مسکا خپرندويې مؤسسې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی.

یې هلې ځلې له ناکامۍ سره مخامخ شوي دي او بالاخره په کابل کې شهید کړای شو، چې د شاه شهید سیمه د ده په نامه یاده شوه.

که سوال دا وي چې ده ولې له انگریزانو سره معاهده امضاء کړه، د سدوزو ټولو امیرانو له انگریزانو سره جوړ جاري درلود، حتی امیر عبدالرحمن خان هم له انگریزانو سره جوړ جاري کړی دی. نادرخان او له هغه نه وروسته د افغانستان ټول واکداران د بهرنیانو په ملاتړ قدرت ته رسېدلي او یا د بهرنیانو په ملاتړ په قدرت کې پاتې شوي دي. اما شاه شجاع د نورو پرتله زیات بدنام دی او د انگریزانو د گوډاګي په نوم یادېږي؛ خو دا نور بیا له دغه نوم نه مستثنی دي ځکه چې دا نور یو څه په قدرت کې پاتې شوي او د هغه وخت مؤرخینو، تاریخ د دوی په ګټه لیکلي دي. په هر حال دا یو جدا بحث دی، راځم اصلي موضوع ته.

میرزمان خان په ۱۸۶۹ مېلادي (۱۲۴۸ ل) کال کې د کونړ د لمټک په کلي کې چې اوس د نرنګ ولسوالۍ پورې تړلې سیمه ده، د حاجي گلروز خان په کور کې سترګې غړولې دي. د هغه غور نیکه محمد اکرم خان د دښمني په وجه د سپین غره د تیراه د "کوټ" د سیمې نه د خپلو زامنو سره لومړی انبار سیمې ته او بیا د خاص کونړ د شامکار سیمې ته او دهغه ځای نه د برننګ د لمټک په کلي کې میشت شوي دي. په لمټک کې محمد اکرم خان، خپل مشر زوی محمد عمرخان ته د ملک هیبت خان خور په نکاح کوي. د لمټک اوسیدونکي زیادتره باېر دي. محمد عمر خان څه موده وروسته وفات کېږي او د کورنۍ مشري گلروز خان ته پاتې کېږي. گلروز خان درې ماندينې درلودې چې میرزمانخان یې د

دویمې ماندينې نه و چې د ده مور د کتار کلا د ملک کامران خان خور وه^{۱۹}. دوی له اړیدي قبیلې څخه دي.

کله چې په ۱۸۸۰ م کال کې امیر عبدالرحمن خان قدرت ته رسېږي؛ نو دی د مرکزي افغانستان د اداري سیستم اساس ږدي او غواړي چې د موجوده افغانستان په مختلفو سیمو کې خاني او ملک الطوائفي ختمې کړي. امیر عبدالرحمن خان د پاچاهي په اوله لس کلنه دوره کې تقریباً اولس لښکر کشي وکړي او هغه تهدیدونه چې د ده پاچاهي ته د محلي خانانو او ملوک الطوائفي نظامونو له خوا موجه وو، له منځه یوړل او د اوسني معاصر افغانستان تهداب یې کېښود.

د امیر عبدالرحمن پاچاهي او قدرت ته دوه ډوله تهدیدونه متوجه وو^{۲۰}. لومړی تهدید ورته د خپلې کورنۍ له خوا د قدرت پر سر و، چې په ۱۸۸۱ م کال کې یې د سردار محمدایوب خان په مقابل کې او په ۱۸۸۸ م کال کې د سردار محمد اسحق خان په مقابل کې جنگونه وکړل او هغه تهدیدونه یې له منځه یوړل. دویم ډول تهدیدونه ورته د داخلي اغتشاشونو او محلي واکمنو او ملک الطوائفي د خانانو او روحاني مشرانو نه وو. امیر عبدالرحمن خان شپږ محلي اغتشاشونه په لیرو پرتو سیمو کې له منځه یوړل او نورې نهه جګړې د پښتنو په سیمو کې شوي دي^{۲۱}.

^{۱۹} (د استقلال څلورمه جبهه، دویم چاپ، کال http://zamanifamily.org/?page_id=۷۶۰ ۱۳۹۵ل صفحه ۹۱).

^{۲۰} دامیر عبدالرحمن خان د دورې په اړه د پوهاند محمد حسن کاکړ کتاب، د افغانستان سیاسي او دیپلوماتیک تاریخ (۱۹۰۱-۱۸۶۳ م) چې په انګلیسي ژبه لیکل شوی دی، لوستل یې اړین دي.

^{۲۱} Cf. Kakar, *ibid* (۱۹۷۱) and Dupree, *Afghanistan* (Princeton: Princeton University Press, ۱۹۷۰), pp. ۴۱۸-۴۱۹. Dynastic rebellions against the government were waged by Sardar Ayub Khan, ۱۸۸۱, and Sardar Muhammad Ishaq Khan, ۱۸۸۸. Rebellions against the government by non-Pakhtun groups involved the following leaders

د سید محمود پاچا د لښکر مشر سکندر شاه نومېده او اصلاً د باډپل درې اخونزادگان وو. دی هم خپله سیمه پرېږدي او د پېچ درې د گلسلک په سیمه کې استوگن کېږي. طلب الدین اخونزاده د سکندر شاه لمسی دی، چې د امان الله خان په دور کې د میر زمانخان په واسطه د پېچ درې مشر وټاکل شو. طلب الدین اخونزاده د پېچ درې د سلطان محمد خان پلار و.^{۲۳}

د کونړ سیمې ته امیر عبدالرحمن خان څلور ځلې لښکر استولی دی. د ۱۸۸۲-۱۸۸۱ م کال کې د سید محمود پاچا پر ضد یې لښکر واستاوه او هغه یې له قدرت نه لرې کړ. په ۱۸۸۹ م کال کې د ساپو پر ضد لښکر واستاوه او هغوی یې د مرکزي حکومت تابع وگرځول. په ۱۸۹۰ م کال کې یې د اسمار د خان پر ضد لښکرې ولېږلې او د هغه خانې یې له منځه یوړه. د ۱۸۹۵-۱۸۹۶ م کلونو په منځ کې د کافرستان پر ضد لښکرې ولېږلې او دا سیمه یې ونیوله او ځایي کافر اوسېدونکي یې مسلمانان کړل او دا سیمه یې د نورستان په نوم ونوموله.

this confederation, tribal elders and jirgah exercised administrative power in the affairs of their communities, subject to payment of taxes to the central government. The central government directly controlled only the urban centers and their surroundings and had a small standing army and bureaucracy. A successful monarch was one who was able to manipulate the sardars and the tribal and religious elders. The inability of a monarch to maintain this precarious situation was the signal for civil wars in which tribal communities preferred to cast off whatever restraints had been imposed on them." ("Trends in Modern Afghan History," in Afghanistan in the ۷۰'s, p. ۱۵)

د سلطان محمدخان زوی، احسان الله ساپي سره مرکه (۱۲ مارچ ۲۰۱۶ م کال، چغه سرای، کونړ)^{۲۳}

کله چې امیر عبدالرحمن قدرت نیسي، سیدمحمود پاچا د کونړ چې په خپله سیمه کې یې محلي حکومت درلود د امیر عبدالرحمن مبارکي ته ورځي؛ خو امیر عبدالرحمن خان ورته وایي چې پس له دې به د کونړ مالیه مرکزي حکومت ته ورکوي او په بدل کې به امیر عبدالرحمن خان د کونړ حکمراني ده ته ورسپاري او د خرڅ لپاره به سیدمحمود پاچا ته میاشتنی پیسې ورکوي. سیدمحمود پاچا دا نه مني او امیر عبدالرحمن د کونړ د ملوک الطوائفی د ختمولو لپاره لښکرکشي- کوي او سیدمحمود پاچا د څلورو کلونو لپاره په سرحداتو کې د امیر عبدالرحمن خان پر ضد مبارزه کوي؛ خو بالاخره د ۱۸۸۶ م کال په جنوری میاشت کې سیدمحمود پاچا د انگریزانو له خوا وړاندیز مني، چې دی به د افغانستان د سرحدی سیمو نه لیرې اوسېږي او د انگریزانو له خوا به ده ته د میاشتي یو څه پیسې ورکول کېږي، چې خپل ژوند پرې وکړي. د امیر عبدالرحمن پالیسي دا وه چې ځایي مشران به یې کمزوري کول او په عوض به یې نویو مشرانو او اشخاصو ته رشد ورکاوه.^{۲۲}

and/or regions: the Wali of Maimana, ۱۸۸۲; the Mir of Shignan and Roashan (Badakhshan), ۱۸۸۲; Badakhshan again in ۱۸۸۹; Hazarajat, ۱۸۹۱-۹۳; and Kafiristan, ۱۸۹۵-۹۶. Rebellions against the government by Pakhtun groups involved the following leaders, tribes and/or regions: Laghman, ۱۸۸۱; Taraki, Ghilzai, ۱۸۸۱-۸۲; Sayyid Mahmud Pacha (Kunar), ۱۸۸۲; Shinwari, ۱۸۸۲-۹۲; Mangal, ۱۸۸۳-۸۴; Laghman, ۱۸۸۵-۸۶; Ghilzai, ۱۸۸۶-۸۸; Safi (Kunar), ۱۸۸۹; and the Khan of Asmar (Kunar), ۱۸۹۰.

^{۲۲} TRIBE, STATE AND ISLAM ON THE AFGHAN FRONTIER, ۱۸۸۰-۱۹۱۹ (David B. Edwards, Williams College)

دیوید آوارز د حسن کال کې د کتاب نه دا لاندې لیکنه راخستې ده:

Kakar has noted that prior to Abdur Rahman's reign, Afghanistan "more closely resembled a confederation of tribes and khanates than a centralized monarchy. In

قصه بیا د دواړو قصو سره توپیر لري. ویل کیږي سپه سالار څرخي، جرنیل باول خان د پیچ درې او کانیتوا د نیول لپاره ټاکي او گلروز خان ورسره د راه بلد په توگه لېږي. کله چې دوی راستنېږي نو جرنیل باول خان، سپه سالار څرخي ته شکایت کوي چې گلروز خان د پیچ د خلکو سره همدردی کوله او په دی تور دی په وټه پور کې بندې کوي خو د ده زوم، دی دښپي له خوا خلاصوی او دوی د میرزمانخان په شمول مردان ته تښتي.^{۲۴} زما په اند که دا خبره سمه وی نو سپه سالار څرخي څنگه میرزمانخان د خپل پلار گلروز خان، پسي ولیږه حال دا چې دی د خپل پلار سره مردان ته تښتېدلې و. (د تفصیل لپاره د استقلال د څلورمې جبهې کتاب ته مراجعه وکړي). په همدې کتاب کې یادونه شوي چې کله امیرعبدالرحمن خان وفات کیږي نو میرزمانخان د خپل پلار سره بیرته راځي او په لمټک کې ورته سپه سالار څرخي شاري ځمکي ورکوي او هم د سه کوتې ځمکي اجاره نیسي. دا خبره راته هم سمه نه ښکاري ځکه چې نورستان د امیرعبدالرحمن خان په ژوند فتحه کیږي او څرخي بیا دلته دی پاتې شوی.

زما په اند د ملک خورشید خبره راته سمه ښکاري ځکه که گلروز کومه خاصه ځانگړتیا نه درلوده؛ نو فکر نه کوم چې سپه سالار څرخي هغه راغوبښتی وای او یا یې په هغه پسې زوی لېږلی وای چې له مردان نه یې راولي او له ده سره کار وکړي. دا کیسه سمه ښکاري ځکه مخکې له دې نه چې میرزمانخان شهرت پیدا کړي؛ نو د ده د کورنۍ او د پلار نفوذ باید په دغه سیمه کې یو څه موجود وای. که داسې دلیل نه وي نو دا مشکله ده، څنگه کېدای شي چې یو کس او یا یوه کورنۍ چې اصلاً له بل ځای نه

کله چې امیر عبدالرحمن خان سپه سالار غلام حیدرخان څرخي د کافرستان د نیولو او مسلمانولو لپاره کونړ ته راولېږه، نو د اوسني سالار باغ په سیمه کې یې پوځونه ځای په ځای کړل. سپه سالار څرخي غوښته چې د ساپو له قوم نه یو څوک مشر وټاکي خو دا چې ساپي سره په یو کس نه راضي کېدل ځکه دا متل په ساپو کې مشهور دی چې ساپي سم سمکي یعنی ټول ساپي سره یو ډول دي؛ نو په دې وخت کې د میر زمانخان پلار گلروز چې د تېراه نه دلته راغلی و او هلته پخوا د انگریزانو په قواو کې د صوبه داری تر رتبې رسېدلی و، چا ورته معرفي کړ او هغه یې د پوځي قطعاتو د سنبالولو او مالیاتو د راټولو لپاره مشر-وټاکه. دا پورته کیسه د پشد د کلي د ملکانو د کورنۍ مشر ملک خورشید چې ما هم لیدلی و، احسان الله خان ساپي ته په پېښور کې کړې ده.

ډاکتر عبدالرحمن زماني د خپل پلار ارسلان خان زماني له قوله چې هغه هم ژوندی دی، د ۲۰۱۶م کال د اپرېل په یولسمه نېټه په ایمیل کې راته ولیکل چې کله سپه سالار غلام حیدرخان څرخي کونړ ته راځي؛ نو گلروز کونړ پرېږدي او د کوزې پښتونخوا د مردان سیمې ته د یو کم وخت لپاره ځي او هلته له خیرآباد سره نږدې د هوسۍ په کلي کې اوسېږي. دی وایي چې په همدغه کال فرقه مشر خان محمد خان چې د میر زمانخان کشر ورور و، هلته تولد کېږي. سپه سالار څرخي میرزمانخان راغواړي او مردان ته یې لېږي چې خپل پلار راولي. په دواړو روایتونو کې دا جوتېږي، چې سپه سالار څرخي گلروز راغواړي او دنده ورته سپاري. اما ډاکتر عبدالرحمن زماني وایي چې دی د لومړي ځل لپاره دا اوري چې گلروز د انگریزانو په پوځ کې د صوبیدارۍ تر رتبې رسېدلی و. د زماني ویب پاڼې په استناد، گلروز د کورنیو بډیو له امله کونړ ته کډه کېږي او په لمټک کې استوگن کېږي. اما د استقلال په څلورمه جبهې کتاب کې دا

^{۲۴}د استقلال څلورمه جبهه، دویم چاپ، کال ۱۳۹۵ل، صفحه ۹۲

زما د مرکو په ترڅ کې دا جوته شوې چې د میرزمانخان پلار گلروز د امیر حبیب الله خان په دور کې هم د مالیاتو د راټولو مسوول و او د ساپو د قومونو نه به یې د ملکې د سرغورې په نامه مالیه راټولوله او دا برخه مالیه چې غوړې وو، امیر حبیب الله خان د امان الله خان مور ته ځانگړې کړې وه؛ نو په دې توگه د گلروز او وروسته د میر زمانخان د امان الله سره نږدې اړیکې وې. زما د تره سید عبدالقادر په قول، میر زمانخان نږدې رابطه د امان الله خان سره وه نو امیر حبیب الله خان ته دا بېانه په لاس ورکړه چې د مالیاتو د باقیداری په تور، میرزمانخان بندي کړي. په یو بل روایت کې میرزمانخان نوکر جمدرخان د دغه سیمې یو مشهوره ډاکو حکیم خان وژني او په دی تور، د اسمار پوځي افسر، میرزمانخان بندي کوي او کابل ته یې د معین السلطنه په امر لیري.^{۲۷} د بناغلي مجروح خبره چې میرزمانخان د جنایي پېښې په تور بندي شوی دی، د اول ځل لپاره سمه ده، اما د ډاکتر عبدالرحمن زمانې خبره هم په خپل ځای سمه ده چې د میرزمانخان نه په دغه سیمه کې خطر و او انگریزانو نه غوښته چې دی دی په کونړ کې اوسي. د همدې کتاب په استناد، میرزمانخان د امان الله خان په مرسته د یوه کال د بند نه وروسته خوشي کیږي خو د معین السلطنه په امر د دویم ځل لپاره بیا بندي کیږي. زما په اند دا دویم ځل نیول د میرزمانخان سیاسي اړخ لري لکه څنگه چې ډاکتر عبدالرحمن زمانې د انگلیسي اسنادو په استناد لیکلي دي.

د زمانې ویب پاڼې په بنیاد، په زندان کې شهزاده امان الله خان د غازي میرزمانخان پوښتنه کوله. په زندان کې د یوه کال تر تېرولو او نورو

^{۲۷} د استقلال څلورمه جبهه، دویم چاپ کال ۱۳۹۵ ل، صفحه ۹۴

دلته کډه شوې وي، په کونړ کې د نورور قومونو په منځ کې دومره نفوذ پیدا کړي او دومره زیاتې ځمکې خپلې کړي. زما په اند د همدې رتبې په حاصلو گلروز وکړای شول چې کونړ کې خاني جوړه کړي او بیا په کابل کې له پاچاهي کورنۍ خاصاً امان الله خان سره رابطه پیدا کړي. دا چې ولې میرزمانخان د امیر حبیب الله خان په وخت کې بندي شو دوه روایتونه دي. سید شمس الدین مجروح په خپل کتاب سرگذشت من کې لیکي، چې د یو جنایي تور پر اساس میرزمانخان بندي کېږي اما افغان جرمن انلاین په ویب پاڼه کې د ډاکتر عبدالرحمن زمانې د لیکنې پر اساس، میرزمانخان د امیر حبیب الله خان په دور کې د یوې دسیسې په ترڅ کې بندي کېږي^{۲۵} او د دې علت دا نښي چې میرزمانخان په ۱۹۰۸م کال کې د آزاد سرحد په امتداد د سري غزا په نوم جگړه کې د انگریزانو پر ضد غزا کې برخه درلوده او په دې توگه د بریتانوي هند نایب السلطنه لارډ منتو امیر حبیب الله ته د اپرېل په ۲۴مه نېټه یو لیک استوي او خبر ورکوي، چې د افغانستان له خوا د هغو کسانو مخه ونیسي. څوک چې د برتانوي هند د پوځونو په مقابل کې غواړي وجنگېږي. امیر حبیب الله خان په همدغه کال د می د میاشتې په پنځمه نېټه، په خپل لیک کې لارډ منتو ته اطمینان ورکوي او په همدې تور میرزمانخان کابل ته غواړي او بندي کوي یې.^{۲۶}

^{۲۵} <http://www.afghan-german.com/tahLiLha/EditAutor.aspx?۷۷>

(آخر ځل دا ویب پاڼه په ۱۵ د اپرېل ۲۰۱۶م کال کې وکتل شوه)

^{۲۶} په ازاد سرحد کې خپلواکۍ غوښتونکي مبارزې او د مومندو په مشهورو غزاگانو کې د غازي میرزمانخان ونډه: د ډاکتر عبدالرحمن زمانې لیکنه، چاپ کال ۲۰۱۰م، او د مسکا خپرنډوې مؤسسې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی.

سياسي بنديانو او مشروطه غوښتونکو سره د معرفت نه وروسته ميرزمانخان په ضمانت خوشې کېږي او بېرته کونړ ته ستنېږي خو ډېر ژر بيا نيول کېږي او د شيرپور زندان ته استول کېږي. ميرزمانخان دويم ځل د ۱۹۱۹ م کال د فبرورۍ تر مياشتې پورې د شيرپور په زندان کې د پنځو کلونو پورې بندي پاتې کېږي. کله چې امير حبيب الله خان د لغمان په کله گوش کې وژل کېږي او امان الله خان قدرت نيسي؛ نو ميرزمانخان هم له بنده خوشي کوي. ميرزمانخان د امان الله خان په وخت کې د کونړ او ټول مشرقي په سيمو کې خاص نفوذ پيدا کوي، د پکتيا د خلکو د اغتشاف د ځپلو نه وروسته امان الله خان، مير زمانخان ته د لوی خان لقب ورکوي. مير زمانخان د مرگ تر اخره د امان الله خان ډېر کلک طرفدار او ملگري پاتې کېږي. ميرزمانخان ته امان الله خان د فرقه مشري رتبه هم ورکوي. (د زيات تفصيل لپاره د استقلال څلورمې جبهې کتاب ته مراجعه کولې شي) زر

کله چې د امان الله خان پر ضد د ننگرهار شينوارې راپاخېږي او ميرزمانخان د هغوی په ټکولو کې رول لري؛ نو په کونړ کې هم حالات خرابېږي او د امان الله خان پر ضد ساپي راپاخېږي او چغه سراي د ساپو له خوا نيول کېږي؛ نو ميرزمانخان مروړې سيمې ته ځي او هلته د دغې سيمې د مشهور مشر، ملک عزيز سره يو ځای شينکوړک ته د سيد عبدالرزاق پاچا کورته چې د شينکوړک پاچا په نوم مشهور و، ورځي ترڅو د هغه حمايت حاصل کړي او هم يې غوښتل چې اسمار ته لار شي او د خپل زوی عصمت الله خان چې د اسمار قوماندان و، ورسره وگوري او د کونړ د حالاتو په اړه ورسره سلا مشورې وکړي. اسمار چې هم په دغه وخت کې د محلي قومونو له خوا محاصره و، په همدې شپه، ميرزمانخان

(۱۹۲۹ م کال د فرورۍ^{۲۸} په مياشت کې) د کونړ د شينکوړک په کلي کې د پاچا صاحب په جومات کې د ماښام تر لمانځه وروسته، د شينوارو له خوا وژل کېږي. ليکوال ته يې نيا چې د مير زمانخان مشر لور وه هم دا روايت کړی و، چې ميرزمانخان د ماښام لمانځه په وخت کې په جومات کې شهيد کېږي.

که څه هم د نوموړي د وژل کېدو روايتونه سره متفاوت دي؛ خو داسې ويل کېږي چې د دې سيمو مشرانو حکومت ته ماليه نه ورکوله ځکه ويل کېږي چې ميرزمانخان ته امان الله واک ورکړې و چې د کونړ په سيمه کې د هغه په اندازه واک لري، نو ميرزمانخان د کونړ په خلکو خاص نفوذ درلوده او حتي د امان الله خان د مور په نامه يې اضافي ماليه هم اخستله. شينوارې دا اضافي ماليه نه منله نو په عوض د دې ميرزمانخان امر کړې و چې د شينوارو سپين گيري جلال آباد ته وغواړي او که د دې د امر نه سر غړونه وکړي نو بايد اعدام شي. د دې نه برسیره د شيگل شينوارو د ننگرهار د شينوارو سره ملاتړ هم کاوه، څوک چې د امان الله خان د حکومت پر ضد راپاخېږي وو. که څه هم ميرزمانخان د شينوارو اغتشاف ټکولې و خو د دې سره شينوارو په جلال آباد کې سراج العمارت ماڼۍ وسپځله، چې همدا اوس څه ناڅه بېرته رغول شوي ده.

ويل کېږي چې د ميرزمانخان د امر په اساس حکومت د شيگل د شينوارو څو تنه ملکان مفادخان د کناسپر، تاج محمد خان د شينکوړک، علي خان^{۲۹} د موني، سيد رحيم د شينکوړک، بخت محمد، جمداعلي خان^{۳۰} د لچي او عتيق الله اخونزاده^{۳۱} نيسي او جلال آباد ته يې ليږي.

^{۲۸} http://www.zamanifamily.com/Ghazi/ghazi_eng.html

^{۲۹} علي خان د معارف د وزارت د مرستيال ډاکتر محمد ابراهيم شينوارې د پلار د نيکه د تره ځوی و.

^{۳۰} جمداعلي خان د قوماندان حاجي کشميرخان نيکه و.

ميرزمانخان حکومت ته مشوره ورکړې وه چې دا کسان چې د حکومت د اوامرو نه نا فرماني کوي بايد سخته سزا ورکړل شي تر څو نورو قومونو ته عبرت شي. وروسته حکومت په جلال آباد کې د شيگل څلورسپين ږيري (مفاد خان، تاج محمد خان، علي خان او جمدايي خان) اعداموي او بخت محمد د کمر عمر له کبله، سيد رحيم^{۳۲} د زيات عمر له کبله خوشي کوي^{۳۳} او عيتق الله اخونزاده بندي پاتې کېږي. د دې ملکانو کورنيو دا انگېرله چې د دوی په اعدام کې ميرزمانخان لاس درلوده.^{۳۴}

سيد شمس الدين مجروح په خپل کتاب (سرگذشت من) کې ليکي^{۳۵} کله چې ساپو د کونړ په مرکز حمله وکړه او حاکم اعلي عبدالرزاق خان د دېوه گل د ساپو له خوا ونيول شو، د حاکم اعلي کورنۍ د ده د تره سيد معصوم شاه پاچا کور ته چې د چغه سراي په دوه کيلو مترۍ کې يې موقعيت درلوده، پناه وروړې وه؛ خو د ساپو لښکر د هغه په کور هم ورځي او د هغه کور تالا کوي. ساپو داسې گمان کاوه چې گوندي د حاکم اعلي کورنۍ به قيمتي مالونه او خزانه د ده کورته وروړي وي. په

^{۳۱} عتيق الله اخونزاده د انجنير وحيدالله سباوون نيکه و، چې تر اوه کاله بند وروسته د سقاۍ په وخت کې خوشې کېږي.

^{۳۲} سيد رحيم د معارف د وزارت د مرستيال ډاکتر محمد ابراهيم شينواری د مور له خوا نيکه دی.

^{۳۳} ډاکتر محمد ابراهيم شينواری د خپلو مشرانو سره په دی هکله معلومات راټول کړي و او د ما سره يې شريک کړل (۱۲ جولای ۲۰۱۶م).

^{۳۴} ملک حاجي فاروق د شيگل سره مرکه (۱۳ مارچ ۲۰۱۶م کال، چغه سراي، کونړ). همدارنگه د جون په ۲۳مه نېټه کال ۲۰۱۶م کې د انجنير وحيدالله سباوون سره په کابل مرکه. د دواړو معلومات تقريباً سره مشابه وو.

^{۳۵} سرگذشت من: د سيد شمس الدين مجروح اثر چې په ۱۳۹۱ هجري شمسي- کال کې د افغانستان تاييز د مطبعې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی. صفحه ۴۵، ۴۶، ۴۷ او ۴۸

دغه وخت کې د شينکوړک پاچا صاحب ته چې سيد عبدالرزاق^{۳۶} نومېده، خبر رسېږي چې چغه سراي نيول شوی دی؛ نو د خپل تره پوښتنې ته سيد شمس الدين مجروح د شينکوړک نه ورلېږي. کله چې سيد شمس الدين مجروح مروړې ته رسېږي گوري چې ميرزمانخان د اوبيا کسانو سره چې د مروړې مشران هم ورسره دي، جالي ته د سيند په غاړه ولاړ دي؛ نو په ده غږ کوي چې د ده سره بېرته شينکوړک ته لاړ شي تر څو د شينکوړک پاچا صاحب سره وگوري او د هغه ملاتړ تر لاسه کړي. په دغه وخت کې اسمار هم د شينواریو او مشوازو له خوا محاصره و چېرته چې د مير زمانخان زوی عصمت الله خان د دغه غونډ قوماندان و. که څه هم ميرزمانخان ته د مروړۍ مشرانو ويلي و چې شينکوړک ته مه ځه ځکه شينواري د خپلو مشرانو اعدامول د ده نه گڼي خو ميرزمانخان ورته ويلي و چې شينواري زما پښې ته هم کاره نه شي کتلی^{۳۷} او شينکوړک ته ځي.

سيد شمس الدين مجروح ليکي چې ده ميرزمانخان ته وويل چې دی د خپل کاکا سيد معصوم شاه د خبر اخيستلو لپاره ورور يې رالېږلی دی، خو هغوی ورته وايي چې دوی د حالاتو نه خبر دي او ښه دا ده چې هغه د دوی سره بېرته شينکوړک ته لاړ شي. د دوی په اصرار سيد شمس الدين مجروح بېرته په خپل اس سپرېږي او د دوی نه دمخه شينکوړک ته ځي تر څو د مېلمنو لپاره تياری ونيسي. کله چې دوی د ماښام ډوډۍ خوري نو عبدالرزاق پاچا او دی په کلي کې استازی کوي او مشران خبروي چې سبا ته د ميرزمانخان سره وگوري. د خلکو د خبرولو نه وروسته، د ميرزمانخان ملگري د وطن د دود پر اساس په نورو کورونو باندې د شپې

^{۳۶} عبدالرزاق پاچا د شمس الدين مجروح مشر ورور و او د خپل پلار، سيد حضرت شاه پاچا چې د تيرگرو پاچا صيب په نامه يې شهرت درلوده، جانشين و.

^{۳۷} ډاکتر ابراهيم شينواری معلومات چې د خپلو مشرانو نه يې راټول کړي و. (۱۲ جولای ۲۰۱۶م)

د تېرولو لپاره تقسیمېږي او دی یوازې د څلور پنځو کسانو سره د پاچا صاحب په حجره کې پاتې کېږي او دوی ترې کور ته ننوځي. د شینکوړک پاچا صاحب او سیدشمس الدین مجروح دواړه میرزمانخان ته اطمینان ورکوي؛ خو د پاچا صاحب ناظر مجروح ته پټ وایي چې دومره خوش باوري په کار نه ده او حالات سم نه دي. کله چې مجروح کورته ننوځي نو په حجره باندې شینواري هجوم راوړي او ډزې اوري او میرزمانخان د پاچا صاحب په حجره کې وژل کېږي. مجروح لیکي چې کله دی غواړي چې د حجرې په لوري له کور نه ورشي گوري چې د دوی د حویلی دروازه له بهر نه چا تړلې ده او ده ونشو کړای چې حجرې ته ورسېږي. په سبا یې جنازه د مرورې د خلکو له خوا تېښې سیمې ته انتقالېږي او هلته میرزمانخان خاورو ته سپارل کېږي. په بل روایت میرزمانخان یوازې د یوه کس خپل شاطر^{۳۸} میرافضل سره شیکل ته ځي ترڅو لښکر د هغوي نه برابر کړي^{۳۹}. مگر زما د مرکو نه دا جوتېږي چې میرزمانخان د زیاتو کسانو سره شینکوړک ته تللی و.

اما زما د مرکچیانو معلومات د سیدشمس الدین مجروح د معلوماتو سره توپیر لري. دري روایت دي؛ یو دا چې کله چې میرزمانخان په همدغه ماښام شینکوړک ته رسېږي، د ماښام د لمانځه نه وروسته چې د جومات نه راوځي ملک خازین چې د مفاد خان تره زوی و میرزمانخان پېژني او د خپلو ملگرو سره په هغه حمله کوي او هغه د ډبې^{۴۰} سره شپهدوي. بل روایت دا دی چې میرزمانخان د ماښام د لمانځه نه وروسته د جومات په

^{۳۸} شاطر هغه نوکر ته وایي چې د خان لپاره اس ساتي.

^{۳۹} داستقلال څلورمه جبهه، دویم چاپ، کال ۱۳۹۵ ل، صفحه ۱۱۰

^{۴۰} ډبه، صوفه یا وستل ته وایي چې د جومات د مخه یو ځای وي چې د لمانځه نه د مخه یا وروسته خلک راټولېږي، هلته سره مرکې کوي. ډبه د شینکوړک پاچا صیب د کور او جومات ترمنځ وه.

منځ کې شهیدېږي او بیا د کلی د بیلابیلو خیلونو په استازیتوب ځوانان د جومات د روزان نه ډزي کوي چې گوندي وښايې چې میرزمانخان ټولو په شریکه وژلی دی تر څو د میرزمانخان د وژل کیدو مدعی معلوم نشي. ما د خپلي نیا له خوا هم اوریدلې و چې میرزمانخان د ماښام د لمانځه نه وروسته شهیدېږي. دا لنډی هم ویل شوی ده^{۴۱}:

د شینکوړک په خوږ راوځه

خازین ملکه چې رانه وړې پېغورونه

د میرزمانخان د شهادت په هکله ډیري سندرې هم ویل شوي دي

چې د منوراستاد دا سندره مشهوره ده:

د میرزمانخان پالنگ یې جگ که کنه،

وړې وړې ځانخپلې ستر ماتوینه، خانه راځه،

راځه جانانه، ماله کونډه^{۴۲} که افغانی، چې شور کوینه، خانه راځه،

اما د میرزمانخان د شاطر، میر افضل سره، امریکایي انټروپالوجست

ډیوید اډوارډس او ما په اتمه لسیزه کې مرکه کړې وه چې میرزمانخان د

ماسختن د لمانځه نه وروسته شهید کړې شوی دی.

زما د مرکو په ترڅ کې او هم د میر افضل په قول، میرزمانخان د چغه

سرای نه د ماموندو د ملک عزیز سره په جاله پورې وځي او شینکوړک ته

ځي. په شینکوړک کې د میرزمانخان د تم کېدو نیت دا و چې د

شینکوړک پاچا صاحب حمایت ترلاسه کړي. په بل روایت کې په همدې

ماښام د ملک تاج محمد خان وراره، ملک خازین چې تره یې مخکې په

^{۴۱} د ډاکټر ابراهيم شينواري نه روايت شوی ده. (۱۲ جولای ۲۰۱۶م)

^{۴۲} پخوا به خپلو سپیني روپي کونډه کولې او هغه به جنکو او ښځو د جامو په گنډ باندې ټک وهلې

ډاکتر عبدالرحمن زماني په افغان جرمن انلاین کې د سرگذشت مرحوم سید شمس الدین خان مجروح: و مطالب چندی پیرامون حوادث ذکر شده در آن (قسمت سوم)^{۴۷} کې لیکي چې عصمت الله خان د خپل پلار په هدایت د دیر له لارې ملکندې ته رسېږي ترڅو کندهار ته لاړ شي او امان الله خان سره وگوري او میرزمانخان د فعالیت په اړه معلومات ورکړي. زما په اند دا خبره به سمه نه وي ځکه که عصمت الله خان د اسمار په غونډ کې نه وای نو میر زمانخان شاید شینکوپک ته نه وای تللی او د سید شمس الدین مجروح خبره راته سمه بنسکاري. دا چې وروسته عصمت الله خان ملکندې کې د کمشنر مرستیال ته اطلاع ورکوي چې دی غواړي چې د چمن له لارې کندهار ته لاړ شي او د امان الله خان سره وگوري، سمه ده. د ملکندې د کمشنر مرستیال د څو ورځو نه وروسته عصمت الله خان ته د چمن په لوري د تگ اجازه ورکوي او دی له امان الله سره په کندهار کې یو ځای کېږي. د انگلیسي-ارشیف د اسنادو په استناد ډاکتر زماني لیکلي چې یو شمېر مشران د عصمت الله خان په شمول کندهار ته رسېږي. زما په اند دا معلومه نه ده چې عصمت الله خان د میرزمانخان د شهادت نه دمخه ملکندې ته ځي او که وروسته خو دی ادعا کوي چې عصمت الله خان د ملکندې د کمشنر د مرستیال له خوا خبرېږي چې د ده پلار میرزمانخان وژل شوی دی. عصمت الله خان تر اخره د امان الله خان سره په کندهار کې پاتې کېږي او کله چې امان الله خان کندهار پرېږدي نو عصمت الله خان بېرته کونړ ته ستنېږي.

^{۴۷} <http://www.afghan-german.com/tahLiLha/EditAutor.aspx?77> (اخري ځل دا وپېاڼه په ۱۵ داپریل ۲۰۱۶م کال کې ولیدل شوه)

جلال آباد کې اعدام شوی و، خبرېږي او شینواري راټولوي او میرزمانخان وژني.

ملک عزیز او ملگري یې د میرزمانخان جنازه د شینکوپک نه د چغه سرای د تېښې سیمې ته رانقلوي او بېرته مروزي ته ستنېږي او په ماموندو گرځي تر څو د شینوارو پر ضد لښکر برابر کړي او د میرزمانخان انتقام واخلي. ماموند د شینوارو پر ضد لښکر کوي خو د کونړ ساپي د شینوارو ملاتړ کوي. د دواړو قومونو ترمنځ جگړه د شلطن او شینگل په سیمو کې کېږي چې درې کسه ماموند او یو کس شینواري د سراج الدین^{۴۸} په وژل کېږي. ویل کېږي چې د شینکوپک پاچا صاحب^{۴۹} بیا د دواړو خوا ترمنځ روغه جوړه کوي.

د میرزمانخان د وژل کېدو نه وروسته د اسمار فوځي قشله هم د غلام خان له خوا نیول کېږي او د میر زمانخان زوی، عصمت الله خان د دانگام له لارې دیر ته تښتي. د غلام خان پلار، حضرت علي خان^{۵۰} د امیر عبدالرحمن تر وخته پورې د اسمار د سیمې خان او حکمران و خو کله چې سپه سالار غلام حیدر خان څرخي د امیر عبدالرحمن له خوا مؤظف شو، چې د نورستان سیمه ونیسي او د دغه سیمې کافر مسلمان کړي؛ نو د کونړ خاني او حکمراني یې ټولې ختمې کړې او د غلام خان پلار چترال ته وتښتېده.^{۵۱}

^{۴۸} سراج الدین د ملک رحمن الدین ورور و. ملک رحمن الدین د ډاکتر محمد ابراهیم شینواري نیکه و.

^{۴۹} عبدالرزاق، د شینکوپک پاچا صیب په ۱۳۳۵ هجری شمسی کال کې وفات شوی دی. (پورته اثر)

^{۵۰} د بېرني لويې جرگې په مهال په اسمار کې خلکو سره مرکي. (۳ می ۲۰۰۲ م کال اسمار)

^{۵۱} سرگذشت من: د سید شمس الدین مجروح اثر چې په ۱۳۹۱ هجری شمسی-کال کې د افغانستان تایمز د مطبعې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی.

زه په دویم صنف کې وم چې د میرزمانخان کورنۍ کابل ته راغله نو زموږ کور د کابل په اډاغلی شمس سیمه کې وه او زما خدای بخښلي پلار، سید محمود حسرت چې هغه وخت کې د کورنیو چارو په وزارت کې د احصائې او ثبت احوال نفوس په څانګه کې کار کاوه، ورته ډوډۍ یعنې میلستیا وکړه. د پښتنو د رسم و رواج په بنیاد، پلار مې د میرزمانخان د کورنۍ غړو ته د تمانچې ډزې وکړې. فرقه مشرخان محمد خان بابا چې د میرزمانخان کشر ورور و او د کونړو په اصطلاح ډېر سر زوری سپری و نو زما پلار ته یې وویل چې زویه پس د ۲۱ کلونو دې زما ماغزه بیا تازه کړل. کله چې د میرزمانخان کورنۍ هرات ته لاړه نو زما مشر- ماما خدای بخښلي وکیل عبدالجلیل ملنگ چې په هغه وخت کې تازه د شپږم ټولګي نه فارغ شوی و، زما نیا، بی بی مریم جانې هرات ته ولېږه چې د ورونیو احوال ورته راورې؛ خو کله چې حکومت له دې نه خبرېږي، په دې پلمه چې گوندې د حکومت پر ضد یې فعالیت کاوه، زما ماما یې شپږ کاله بندي کړ او ویې نه شو کړای چې خپلو لوږو زده کړو ته دوام ورکړي.

د میرزمانخان کورنۍ اوس مهال اکثره له هېواد نه بهر په بېلابېلو هېوادونو کې اوسېږي او د تعداد په لحاظ یوه لویه کورنۍ ده. د میرزمان خان اته زامن و: شیرمحمد خان، غونډ مشر- عصمت الله خان، غونډ مشر گل محمد خان، حبیب الله خان، خیرمحمد خان، یارمحمد خان، ارسلاخان، او محمدهاشم زماني نومېدل. اوس یوازې ارسلان خان ژوندی دی.

د ارواښاد محمد هاشم زماني د زنداني خاطرو په نوم کتاب د دغه دورې د ظلمونو یوه ښه نمونه ده، چې هر افغان یې باید ولولي.

د میرزمان خان کورنۍ ټول غړي ښځې او نارینه د حکومت له خوا په ۱۳۲۴ لمریز کال د زمري د میاشتې په اوه ویشتمه نېټه یعنې د ساپو د جنگ په دوران کې بندیان کېږي. د زماني د کورنۍ مشران، فرقه مشر- خان محمد خان چې د میرزمانخان کشر- ورور و او د میر زمانخان مشر- زوی شیرمحمد خان چې د کابل د بښې حصار د کلاچې په سیمه کې په خپل کور کې تر نظارت لاندې و هم په همدې شپه ونیول شول. د میر زمانخان بل زوی عصمت الله خان چې مریض و د چهلستون په سیمه کې د خپل خسر په کور کې په داسې حال کې بندي کړی شو، چې په بستر کې مریض پروت و^{۴۸}. نارینه یې لومړی دیارلس کاله د کابل په دهمزنگ بنديخانه کې او ښځینه غړي او ماشومان د کابل د ښځو په توقیف خانه کې بندیانېږي، بیا په څلورمه کارته کې د عبدالرحیم خان په کلا کې او وروسته د کابل د قلاچې په سیمه کې د دوی په کور کې نظر بند کېږي، چې دغه کلا وروسته د ښځو د محبس په نامه هم یادېدلې ځکه نورې ښځینه بندیانې به هم حکومت د دوی کور ته وراستولې او د دوی کلا د ښځو د محبس په نوم شهرت وموند. په زندان کې تقریباً ۲۸ کسه د میر زمانخان د کورنۍ غړي د زندان د سختو شرایطو لاندې خپل ژوند له لاسه ورکوي. د میرزمانخان کورنۍ، د دیارلس کلنو کوټه قلفی، نظارت او بنديخانې نه وروسته هرات ته تبعید کېږي. دوی اته کاله د تبعید په توګه په هرات کې تېروي او د ډیموکراسۍ په لسیزه کې چې کله نوی اساسي قانون په ۱۹۶۴م کال کې تصویب کېږي، د میرزمانخان کورنۍ ته اجازه ورکړل شوه چې بېرته کونړ ته ستنه شي.

^{۴۸} زنداني خاطرات: د محمد هاشم زماني اثر، دویم چاپ، آرش نشراتي مرکز، د چاپ کال ۲۰۰۶م

درېیمه برخه

د رنگرېزانو جنگ یا دوبي کال، د ساپو جگړه، د گلاپرې جگړه او د باجوړ جگړه

د رنگرېزانو^{۴۹} جنگ یا دوبي کال^{۵۰}

خاص کونړ

په ۱۳۱۷ ل کال کې د شالی او ولی د سیمې مومندو د کونړ د کلي د مشرانو حاجي خدای رضا او حاجي علي رضا په پټ ملاتړ د کونړ په کلي کې د هندوانو او سکھانو مالونه لوټول او د سرکاري باغ په سیمه کې یې د ولسوالۍ په مرکز هم پټې ډزې کولې. د دوی د دې حملو په پایله کې د خاص کونړ امنیت ډېر خراب شو او حکومت مجبوره شو چې دغه سیمې ته نورې قواوې ولېږي او حاجي خدای رضا او حاجي علي رضا کورنۍ

^{۴۹} په خاص کونړ کې رنگرېزانو ته ننگرېزان وايي. د ژبپوښي له علمه، ولی رنگ په ننگ بدل شوی معلومه نه ده.

^{۵۰} د چمباری د کلي ملک محمد کریم سره مرکه، چې دی په دغه کال زلمی و او د ولسوالۍ د کلا جوړلو په بیگار کې هم برخه درلوده. ملک محمد کریم تقریباً د ۹۵ کلونو دی او اوس هم تکره دی. (د اپریل نهمه نېټه کال ۲۰۱۶م، خاص کونړ)

یې چې دواړه وروڼه وو، لغمان ولایت ته فرار کړل. هندوان او سکھان هم مجبوره شول چې د خاص کونړ ولسوالي پرېږدي او اکثره کورنۍ چغه سرای او جلال آباد ته کډه شوې. حکومت د خاص کونړ مرکز چې د کونړ له کلي سره نږدې د سرکاري باغ په سیمه کې و، د اراضي کلي ته انتقال کړ. وروسته حکومت د قاضي حبيب الله نه چې په قاضي اباجان مشهور و، د برې اراضي سره نږدې حکمه واخیستله او هلته یې پر خلکو باندې په بیگار، د ولسوالۍ کلا جوړه کړه چې اوس هم د خاص کونړ د ولسوالۍ مرکز په همدغه ځای کې دی.

دا جگړه او بد امنیې چې یو کال یې دوام کړی و، د رنگرېزانو یا دوبي کال په نامه ځکه یادېږي چې حاجي خدای رضا او حاجي علي رضا رنگرېزان (دوبیان) وو. دا جگړه او بد امنیې د کونړ نورو سیمو ته خپرې نه شول او د دوی هدف دا و چې د خاص کونړ د کلي نه هندوان او سکھان کډه وکړي او د هغوی جايدادونه دوی ته پاتې شي. د کونړ په کلي کې اوس هم د ډاکتر سورنگ سنگ او مانک سنگ په نوم سکھانو کورنۍ تقریباً ۲۵ جریبه ځمکه لري. د دې جگړې نه وروسته حکومت د خاص کونړ په ولسوالۍ کې یو کنډک عسکري قطعه هم ځای پر ځای کړه چې اوس هم د کنډک په نامه چونی او کلا شته چې یو سرحدي ټولنی هلته ځای پر ځای دی.

حاجي خدای رضا او حاجي علي رضا ما پخپله لیدلي وو او دوی ته بېرته د حکومت له خوا اجازه ورکړل شوه، چې کونړ خاص ته راشي او په خپل کلي کې واوسېږي.

خلکو د ده پسي چيغه وکړه نو ده به هم خپلو جامو ته ځان رساوه او هغه به يې اغوستلې او د کلي له خلکو سره به يو ځای کېده.

د کلي خلک چې تر څو تيمور يا په اصطلاح برمانو پېژني نو د ونې پورې يې تړي او ځوانان د برمانو د وهلو اراده کوي؛ نو په دې وخت کې تيمور خپل ځان دوی ته ورپېژني او عذرونه ورته کوي چې ويې نه وهي او ورته وايي چې زه خدای او د پشد اولياو ووهلم چې غلاوې مې کولې او ويې شرمولم. د کلي مشران چې سخت په قهر و ځکه ده د دوی د کورونو بې عزتي کړې وه نو تيمور يې همداسې لوڅ د خاص کونړ ولسوالۍ ته چې هغه وخت د سرکانو ولسوالي هم د خاص کونړ په ولسوالۍ پورې تړلې وه، راوست. په دغه وخت کې د ننگرهار د بهسودو، جان محمد خان د خاص کونړ حاکم و.

د تيمور لوڅ راوستل د گلاپرۍ د سيمې اډوخیل په قهر کوي ځکه د دوی د يو ملک بې عزتي شوي ده او لوڅ يې د خاص کونړ ولسوالۍ ته بيولي دی؛ نو دوی د مومندو نورو خپلونو ته ژړا^{۵۲} کوي او د مومند لښکر د گلاپرۍ په سيمه کې ځای پر ځای کېږي. په دې وخت کې د اډوخیلو لښکر، دوه ښځې چې د پشد ډاگ ته يې مالونه (څاروي) د څر لپاره وړي وو، تښتوي. څنگه چې د دې دوه ښځو د تښتولو خبر د پشد کلي ته رسېږي؛ نو د کلي خلک لښکر کوي او د اډوخیلو نه ښځې خلاصوي او جنگ د دوی ترمنځ دوام پيدا کوي چې بالاخره د خاص کونړ کنډک او د جلال آباد نه د حکومت نورې قواوې د پشد سيمې ته ورځي او د گلاپرۍ د سيمې خلک ډېر سخت ټکوي او جنگ ختموي^{۵۳}. د گلاپرۍ د

^{۵۲} ژړا عامه اصطلاح ده کله چې په چا ظلم يا تېری وشي نو مظلوم د کلي مشرانو يا خپل قوم ته ورځي او د مرستي غوښتنه کوي، ترڅو د ده د حقوقو نه دفاع وکړي.

^{۵۳} دا پورته کيسه مې د خدای بخښلي پلارنه اورېدلې ده.

د گلاپرۍ جگړه^{۵۱}

د گلاپرۍ جگړې اصلي عامل دا و چې د تيمور په نوم يو تن چې د گلاپرۍ د سيمې اډوخیل و، په اوږي کې د شپې له خوا به يې د پشد په کلي کې غلا کوله؛ خو خلک نه پوهېدل چې دا څوک دی ځکه تيمور چې ښه مشهوره ملک و د شپې له خوا به يې خپل کالي (جامې) ايستلې او په ځان به يې شگې شيندلې او په لاسونو به يې خنډ داره خپلې چې مېخونه به پکې و په لاس کولې. څرنگه چې دی په کلي کې بلد و نو هغو کورونو ته به ورته چې ښه معلومات به ورته و چې سړي (نارينه) پکې نشته دي. که د غلا پر وخت به پرې څوک راوینن کېدل؛ نو په هغه به يې د خپلې گوزار کاوه او چا نيولی نه شو. نو په دې توگه د ولس ترمنځ اوازې شولې چې د پشد په سيمه کې برمانو (لوڅ پوځي يا بې جامو نفر) پيدا شوی دی. چا به ويل چې انسان دی او چا به ويل چې پېری دی او ټوله سيمه يې له تشویش سره مخامخ کړې وه.

بالاخره د کلي ځوانان سره راټول شوي وو، چې دا برمانو بايد خامخا ونيسي ځکه د کلي لپاره د بې عزتۍ خبره وه، چې د کلي له کورونو نه غلاوې کېږي او غل نشي نيولی. دوی په همدې مصلحت کې وو، چې اواز ه شوله چې برمانو د پاچيانو په کوم کور ورغلی او د کلي ځوانانو سمدستي وردنگلي او د برمانو پسي شوي دي او بالاخره برمانو يې په داسې حال کې چې د يو باغ په دېوال اوښته، نيولی دی. په دغه باغ کې تيمور خپلې جامې ايښودلې وې. د ده کمال دا و چې کله به د کلي

^{۵۱} د گلاپرۍ د جگړه په اړه کيسه راته زما تره مرحوم وکیل سيد عبدالقادر، زما پلار مرحوم سيد محمود حسرت او د گنجگل د کلي مشر ملک محمدميران کړې ده. په هغه وخت کې دوی درې واړه ځوانان

درلوده خو دغه پاڅون د ساپو په نامه ځانگړی شهرت پیدا کړی دی. له مشرانو سره د خبرو اترو په پایله کې زه دې نتېجې ته رسېدلې يم چې د ساپو د پاڅون مهم دلیلونه دوه وو، چې یو یې د نفوسو یا جبري عسکری نه منل او بل د ناروا مالیه اخیستلو مسئلې وې. د عمومي نفوسو^{۵۷} د ورکولو نه دمخه هشت نفري (اته کسيز) سیستم په کونړ کې رواج و، چې د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې په خلکو کې منل شوی و، چې د هرو اتو نارینو نه به یې یو کس د عسکری جبري خدمت ته د ولس له خوا لېږل کېدل. د دې یو نفر مصارف یا لگښت به د نورو اوه نفرو له خوا په شریکه ورکول کېده. د سردار محمدهاشم خان د صدارت په وخت کې (۱۹۴۶-۱۹۲۹ م) حکومت غوښتل چې جبري عسکري عامه کړي یعنې هر څوک چې دوه ویش کلن شي باید د عسکری د خدمت دوه کلنه دوره سرته ورسوي. په ابتدا کې عسکري خدمت په عامه توگه دوه کاله و او یوازې چا چې فاکولته ویلې وه یعنې د لسانس تحصیل یې درلود، د عسکری خدمت د هغوی لپاره یو کال و. د داؤد خان په وخت کې هغه چا چې مکتب نه و ویلی عسکري خدمت د هغوی لپاره دوه کاله، دولسم پاس به یو کال او چا چې فاکولته (لسانس) درلوده نو شپږ میاشتې د عسکری خدمت دوره به یې تېروله. که څه هم د نفوسو مسئله اصلي عامل گڼل کېده؛ خو په اصل کې د محلي چارواکو ظلم او ناروا او د ولس له وسې نه اوچته مالیه، ولس تر سپرمو (پوزې) رسولی و په داسې حال کې چې حکومت خلکو ته هیڅ خدمات نه دلودل، د دې له پاسه یې له خلکو نه نفوس او مالیه هم غوښتله.

^{۵۷} نفوس ورکول جبري عسکري خدمت ته ویل کېږي.

جنگ کال هم ۱۳۱۷ هجري شمسي- دی خو دا معلومه نه ده چې دې جگړې او بد امنی څومره وخت دوام وکړ خو د لاندې ټیکي نه معلومېږي چې دا جگړه د ښځو د ښتولو نه پیل کېږي او هم دولتي قواو ته زیات تلفات اوښتي دي:

که کجکي^{۵۸} داري تللي نه وای
غوتی غوتی عسکر به ولي رژېدل

له لاندې ټیکي نه معلومېږي چې د گلاپرې جگړه د ساپو د پاڅون نه دمخه شوې ده، چې ملک محمد میران هم ماته په مرکه کې وویل چې دا جگړه د ساپو د جنگ نه مخکې وه:

د گلاپرې جنگ یې لا څه و
جنگ د بادیل^{۵۹} و چې گلونه رژېدل

د گلاپرې په جگړه کې د خاص کونړ د لښکر نه د چنچن د کلي دواجان او د منگوال د کلي نه د ښایسته گل په نوم دوه کسه هم وژل شوي دي.^{۶۰}

د ساپو پاڅون یا د ساپو بلوا (۱۳۲۴ ل کال)

دا جنگ په کونړ کې د ساپو د پاڅون او هم د ساپي کال په نامه یادېږي. که څه هم د ساپو په پاڅون کې د کونړ نورو قومونو هم برخه

^{۵۸} پخوا به ښځو په پیکو کې کړې وړې کوڅې کولې چې کجکي به یې ورته ویل؛ نو دلته اشاره هغه دوه ښځو ته ده چې د پشد ډاگ ته وتلي وې.

^{۵۹} بادیل د کونړ یوه دره ده چې اوسېدونکي یې ټول ساپي دي.

^{۶۰} د چمپاری د کلي ملک طاوس خان سره مرکه (۹ اپریل ۲۰۱۶ م کال، خاص کونړ)

رشوت ورکړي ځکه گودامدار صاحب به کړي وړي (هغه دغه) کول^{۵۹} چې اعلیٰ درجه دانې باید گدام ته تحویل کړي. همداسې مالیه د چهل یک په نوم چې خلکو به ورته چېلک ویلو په بزو، غواگانو او حتی په غوړو هم وه. د څلوېښتو څارویو نه یو باید حکومت ته ورکړل شوی وای. نو په دې توگه ولس مجبوره و چې له خپلو ځمکو نه په پکو (تنگ) شي او پرېښودلو د ځمکي ته به مجبور بدل. که څه هم د جنس په توگه مالیه اخیستل د امان الله په دور کې لغوه شوې وه^{۶۰} او په نغدي پیسو بدله شوې وه؛ خو بیا هم حکومت خلک په تکلیفول او د زیاتو پیسو د مالیاتو غوښتنه به محلي چارواکو کوله.

د عبدالمالک ساپي د لیکنې په استناد، ساپي ملک ماموند په گډه تعیینوي چې جلال آباد ته لاړ شي تر څو سردار داؤد خان ته د محلي چارواکو د ظلم له امله شکایت وکړي. همدا رنگه ډاکتر عبدالرحمن زماني د خپل پلار الحاج محمد ارسلان زماني له قوله لیکي چې د ننگرهار په شاهي باغ سالون کې یوه لویه جرگه وه، چې دی هم پکې و، د صدراعظم هاشم خان یوې خوا ته د کونړ حاکم اعلیٰ سیدعباس پاچا او بلې خوا ته سید عبدالرزاق پاچا چې په شال پاچا مشهور و ناست و؛ نو صدراعظم هاشم خان خبرې پیل کړې او خلکو ته یې اخطار ورکړ چې اوسنی وخت د میرزمانخان له پخواني وخت سره توپیر لري، ځکه حکومت اوس توپونه، ټانکونه او الوتکې لري؛ نو دوعا وکړئ چې الله

^{۵۹} اوس هم په ښارونو او کابل کې څوک چې د کورونو مالیه تحویلي؛ نو باید رشوت ورکړي که نه ښاروالي مامورین مالیه د کور د خاوندانو نه تحویلوي، یا یې جریمه کوي او یا دومره مالیه تعینوي چې د وسی او اندازه نه زیاته وي.

^{۶۰} سرگذشت من: د سید شمس الدین مجروح اثر چې په ۱۳۹۱ هجري شمسي- کال کې د افغانستان تایمز د مطبعې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی. صفحه ۳۷.

څرنگه چې د کونړ زیاته برخه غرنۍ سیمه ده؛ نو زراعتي ځمکې ډېرې کمې او د خلکو عایدات هم ورسره ډېر کم (ټیټ) وو. په هغه وخت کې او حتی په دې وروستیو وختونو کې هم د کونړ ولس په وچه ډوډۍ په گډه مور نه و؛ خو له دې سره د وخت حاکمانو د خلکو نه زیات باج او مالیه اخیستله چې د ولس له توانه اوچته وه. د امیر عبدالرحمن خان او امیر حبیب الله خان په دور کې د مالیې سیستم د سه کوتۍ^{۵۸} په نامه یادېده چې د درې حصو د حاصلاتو نه به یوه حصه حکومت اخیستله. کله به چې د درموندنو وخت شو نو مامور مالیه او مؤظفو کسانو به درموندونه لومړی مهرولاک کول او د هغه په مخ کې درمند باید تلل (وزن) شوی وای. حتی داسې هم کېدل چې مامور د مالیه به وخت نه درلود او ټول درموندونه به یې په خپل وخت نه شول تللي؛ نو که باران به وشو زیاتره درموندونه به خرابېدل او د خلکو د خولې رزق به له منځه ته او خرابېده به. د غنمو د بوسو نه به یې هم مالیه اخیستله. کله چې به بیا د مالیې د ورکړې اندازه معلومه شوه نو زمیندارو ته به یې ویل چې دا د مالیې بوس او دانې (حاصلات) د حکومت په گودامونو کې چې یو یې په اسمار او بل یې په کوز کونړ (ښووه) کې و، داخلي (تحویل) کړئ او د گودامدار نه باید سند واخلي. لومړی د دې حاصلاتو انتقال خورا گران کار و ځکه ترانسپورتي وسایط نه و او زمیندارو به په حیواناتو (څارویو) دا دانې انتقالولې او هم به مجبور و چې گدامدار ته د دانو په تحویلولو

^{۵۸} سرگذشت من: د سید شمس الدین مجروح اثر چې په ۱۳۹۱ هجري شمسي- کال کې د افغانستان تایمز د مطبعې له خوا په کابل کې چاپ شوی دی. صفحه ۳۷ کې د سه کوتي د مالیه سیستم یادونه هم شوې ده.

۲. د دېوه گل درې نه ملک ماموند، میرزا عبدالکریم خان او ملک گلزار
۳. د مزار درې نه مولوي اباخان، الله خان او ملک دائین
۴. د شونکړۍ درې نه عبدالجلال
۵. د پېچ درې نه محمدصفرخان، سیدستارخان، حاجي غلام عمرخان، وکیل محمدسید، محمدشاه خان، محمد جمال او ملک عظیم خان.

دا مشران د لسو ورځو خبرو او بحث نه وروسته د تلې د میاشتې په لومړۍ نېټه فیصله کوي، چې دوی به یو ځل خپل اواز او شکایتونه حکومت ته رسوي. په دې ځل جرگه کې ملک ماموند له شپږو نورو مشرانو محمدصفر خان، عبدالجلال خان، میرزا عبدالکریم خان، مولوي اباخان، میرسلام خان او غلام عمر خان سره تعینوي او جلال آباد ته ځي. دوی د میزان په اومه نېټه، د سهار په نهه بجو د رییس تنظیمه، عبدالله خان سره گوري. عبدالله چې د مشرقي نائب الحکومه و ورته وايي چې سبا باغ شاهي ته راشئ تر څو د صدراعظم هاشم او سردار داؤد خان سره چې له کابل نه راغلي دي وگورئ. دوی په سبا یعنی د میزان په اتمه نېټه په شاهي باغ کې د صدراعظم هاشم خان، سردار داؤد خان، عبدالله خان او سید عالمشاه خان سره گوري او ملک ماموند ورته په خپلو خبرو کې وايي چې موږ په پښتو کې یو متل لرو چې یو بام او دوه هوا، په ټول مملکت کې یو قانون دی او په موږ باندې بل غوندي قانون تطبیق کېږي. ملک ماموند زیاتوي چې موږ د ډیرې زمانې نه راپه دې خوا اته نفري ورکړې ده او پس له دې نه هم همدا اته نفري د عسکری خدمت لپاره ورکوو. موږ د حکومت رعیت یو او دا سمه نه ده، چې زموږ نه دې څلور دورې عسکر (۲۷-۲۲) کلنۍ پوري په یوه دم وغوښتل شي ځکه په

تعالی مو د حکومت له غضب نه وساتي او دا وسایط ستاسې پر ضد استعمال نه کړي. تاسې باید د حکومت اوامر ومنئ او د حکومت له اوامرو نه سرغړونه ونه کړئ. په دې وخت ملک ماموند پاڅېږي او عصباني کېږي او د خلکو له خوا ټیل ټیل کېږي او لنگۍ یې هم غورځېږي او ورته وايي چې کېنه. صدراعظم هاشم خان هم ملک ماموند خبرو ته نه پرېږدي؛ خو له دې سره ملک ماموند احساساتي کېږي او وايي که دی اوس خبرې ونه کړي نو څوک به د دوی په اړه خبرې کوي او خپلو خبرو ته دوام ورکوي. په همدې منځ کې شال پاچا صدراعظم هاشم خان ته وايي چې په عفو کې زیات لذت دی او مجلس ته خاتمه ورکوي.^{۱۱}

په هر حال په دواړو روایتونو کې ساپي خپلې ستونزې او د محلي چارواکو د ظلم نه شکایت، صدراعظم هاشم خان او سردار داؤد خان ته د ملک ماموند په واسطه رسوي. د عبدالملک ساپي د روایت نه داسې معلومېږي په کومه غونډه کې چې الحاج محمداوسلان موجود و، دا د دویم ځل لپاره ملک ماموند د ساپو استازیتوب کوي او خپل شکایت صدراعظم هاشم خان ته رسوي. عبدالملک ساپي لیکي چې کله ملک ماموند بېرته کونړ ته راستنېږي، د ۱۳۲۳ کال د سنبلې په ۲۱ مه نېټه، د ساپو مشرانو سره د دېوه گل درې، د پلار درې په سیمه کې جرگه کوي. په دغه جرگه کې د ساپو دا لاندې مشران برخه اخلي:

۱. د بادپل درې نه میرسلام خان، رحیم دلخان، دواجان او

سیدانشا

^{۱۱}افغان جرمن اتلین، د ډاکټر عبدالرحمن زمانې د ساپو د جگړې په اړه د مقالې اتمه برخه، چې د عبدالملک ساپي د مقالې نه روایت کړی دی. دامقاله په ۲۸ د دسمبر ۲۰۱۵ م کال خپره شوې ده.

افغانستان باندې کومه بهرنۍ حمله نه ده شوې او نه په ملک کې کوم اغتشاش شته دی، چې دومره نفر د عسکرۍ خدمت لپاره له مور نه غوښتل کېږي. که حمله په افغانستان وشوه نو مور بیا حاضر یو چې له حکومت نه دفاع وکړو او نفر ورکړو. ملک ماموند دوی ته وایي چې په ولس باندې پر دې سربېره، قسماقسم بیگار اچول کېږي، رشوت له مور نه اخیستل کېږي او څلور قسمه مالیه، چیلک (خلوینستم) او گدام له مور نه اخیستل کېږي چې دا سمه نه ده.

جنرال میر احمد مولایي په خپلو خاطراتو کې هم د ساپو د مشرانو د ستونزو په اړه یادونه کوي او وایي چې د څوکی په رباط سیمه کې دی له داؤد خان سره و، کله چې هغه د دغه سیمې نه کتنه کوله او ملک ماموند ورته د ساپو د ستونزو په اړه شکایت وکړ؛ خو سردار داؤد خان ته د ده خبرو چندان خوند ور نه کړ او غوښتل یې چې دی او یو کس بل مشر د امرحیدر خان په نامه بندیان کړي؛ خو ده داؤد خان ته وویل چې دوی د مېلمنو په توګه تاسې ته راغلي دي او ښه نه ده چې بندیان یې کړئ.

جنگ د مزار درې نه په ۱۳۲۴ل کال د سرطان په نهمه نېټه چې د ۱۹۴۵م کال د جون د میاشتې د ۳۱مې نېټې سره سمون خوری پیل کېږي.^{۶۲}

په ۱۳۲۴ل کال کې د ساپو په پاڅون کې لومړی د مزار درې خلکو خاص رول درلود او د ساپو پاڅون د مزار له درې نه پیل کېږي چې ملک حیوالدین او ملک الله خان د نورگل د ملک سید کریم د کلانه

حکومتي ټوپکې تښتوي. له دې نه پس د نورگل حاکم عبدالوهاب خان د احصائې له مامورینو سره یو ځای مزار درې ته ورځي او د مزار درې له خلکو نه د حکومتې ټوپکو بېرته غوښتنه کوي او هم د خلکو نه د نفوس اخیستلو ثبت نام غواړي. ساپي د حاکم عبدالوهاب خان دا غوښتنې نه مني او د شولت په سیمه کې حاکم او د احصائې دولتي مامورین بندیان کوي. د دې پېښې نه وروسته، شهسوار او سلیمی هم د تیتک د سیمې نه مزار درې ته ورځي او د لښکر بندو بست کوي. دوی ولسي بیرغ د حکومت پر ضد پورته کوي او د سلام پور تر غاښي پورې ټولې سیمې نیسي. د دې لښکر بیرغچي سیداحمد اکا نومېده؛ خو چې کله حکومتې قواوې د جلال آباد نه را رسېږي نو د ساپو لښکر په شا تښول کېږي.^{۶۳} ډاکټر عبدالرحمن زماني د خپلو مقالو په دولسمه برخه کې لیکي، چې د دې جگړې نه وروسته ساپو او د کونړ نورو قومونو د حکومتې قواو سره چریکي جنگونه پیل کوي.

دپاڅون یولس میاشتې^{۶۴} دوام کوي چې د کونړ ډېرې سیمې د حکومت له خوا بمباري کېږي او په سل گونو کسان د حکومت له خوا وژل کېږي. په دې جگړو کې حکومتې قواو ته هم خورا دروند تاوان رسېږي. د ساپو د جنگ په اړه ډاکټر عبدالرحمن زماني د خپلو مقالو په اتمه برخه کې د ساپو د جنگ پوځي او ملکي تلفات د څلور زرو کسانو په شاخوا کې ښودلي دي. دی زیاتوي د حکومت هدف دا و چې که د نفوسو اخیستلو پروسه په کونړ کې عملي کړي؛ نو په دې توګه به د مشرقي نور قومونه هم نفوس ورکړي. جنرال میراحمد مولایي په خپل

^{۶۳}د نورگل د ولسوالۍ مشر، لیکوال او شاعر محمد حسن حسام سره په ۲۸ د میزان ۱۳۹۱هجری شمې کال کې مرکه وکړه او دا معلومات مې ترې واخیستل.
^{۶۴}مینوسکرپت د پروفیسر دیوید آوارتس د کتاب نه چې د Caravan of Maytres په نامه یادېږي.

^{۶۲}افغان جرمن انلاین، د ډاکټر عبدالرحمن زماني د ساپو د جگړې په اړه د مقالې اتمه برخه چې د عبدالملک ساپي د مقالې نه روایت کړی دی. دا مقاله په ۲۸ دسمبر ۲۰۱۵م کال خپره شوې ده.

دوه جلدې یادداشتونو کې د ساپو د جنگ عملیات په ښه توګه لیکلي دي، ځکه دی هغه وخت د مشرقي د فرقي قوماندان او پخپله د جنگ په صحنه کې حاضر و.

ملک الله داد چې حاکم یې نیولی و هغه بندي کېږي او په زندان کې مري. ملک ماموند د دېوه گل په اول سر کې نیول کېږي او بیا یې د بنديخانې نه خوشي کوي؛ خو وروسته د څوکۍ او نورگل په منځ کې د نامعلومو کسانو له خوا وژل کېږي. اما ملک میر سلام^{۶۵} د ټولپل بیا بندي کېږي او ۱۸ کال او درې میاشتې او ۱۵ ورځې په بنديخانه کې تېروي، ځکه ده نه غوښتل چې د هېواد بل ولایت ته لاړ شي. چې د بنديخانې نه خوشي کېږي نو بېرته کونړ ته راځي او هلته وروسته کلونو کې په خپل مرګ مري.

د همدغه کال د څوکۍ ولسوالۍ په مرکز کې چې رباط ورته وايي د سنبلې جشن په جوړوي او حکومت د ساپو نه څلور غوښتنې کوي. ساپي باید نفوس ورکړي، د درو داخل ته باید سپړکونه وغځول شي، باقي کسان چې د قومي په حساب پاتې دي عسکري خدمت ته ولېږي او هم د مالیه باقیداري حکومت ته تحویل کړي^{۶۶}.

د ۶-۹ د جولای کال ۱۹۴۵ چې د سرطان د میاشتې ۱۸-۱۰ مه ۱۳۲۴ کال کېږي، داؤد خان ښوې ولسوالۍ ته ځي او د ساپو د جنگ نگراني پخپله کوي. د جولای په ۲۰مه نېټه، کال ۱۹۴۵ حکومت فرقه مشر خان محمدخان چې د میر زمانخان کشر- ورور و د شیرمحمد خان او عصمت الله په شمول چې د میر زمانخان زامن و، کابل ته غواړي او هلته

^{۶۵} د ملک میرسلام خان د وراره حاجي عبدالقادر د ټولپل سره تېلفوني مرکه (۵ مې ۲۰۱۶م کال، کابل)
^{۶۶} د ساپو د پاڅون په اړه د ډاکټر عبدالرحمن زماني مقاله ديارلسمه برخه چې په افغان جرمن انلاين کې په ۱۷ د جنوري ۲۰۱۶م کال خپره شوې ده.

یې بنديانوي^{۶۷}. په همدغه وخت کې د میر زمانخان د کورنۍ نور غړي جلال آباد ته غواړي او هغوی هم بنديانوي او د کورنۍ د ماشومانو او ښځو پسې قواوي کونړ ته لېږي او په دې بهانه چې د جنگ له امله باید دوی جلال آباد ته کډه شي راوړي او هماغسې ټول کابل ته لېږي او په دې توګه د میر زمانخان د کورنۍ ټول غړي، نارینه، ښځې او ماشومان په دهمزنگ او کلاچې سیمه کې د دیارلس کلونو لپاره بنديان کېږي او وروسته هرات د اته کلونو لپاره چې ځنګه مخکې یادونه شوې تبعید کېږي. د دې خبرې یادونه ضروري ده چې یوه کورنۍ په خپل ملک کې ۲۱ کاله بنديخانه او تبعید تېروي څه اسانه کار نه دی او حکومت د ظلمونو همدا یوه ښه نمونه ده.

له جنگ نه وروسته د ساپو زیات شمېر مشران د کونړ نه فرار او د افغانستان نورو سیمو ته تبعید کېږي. د دې انقلاب درې مهم مشران شهسوار، سلیمي او امان الملک د بلخ ولایت د شولګرې ولسوالۍ ته او یو شمېر نور مشران لکه سلطان محمد خان د پېچ، شبرغان ته او لعلوجان د بلخ ولسوالۍ ته تبعید کېږي چې د دوی د کورنیو یو شمېر زیات غړي اوس هم هلته اوسېږي. د کونړ یو شمېر نورې مشهورې کورنۍ لکه د لوی خان میرزمان خان ټوله کورنۍ هم په همدغه کال هرات ته^{۶۸} د وټه پور د محمدامین خان، جمدر خان او اکبر خان کورنۍ شبرغان ته فرار کړي شوي چې د ډیموکراسۍ تر لسیزې پورې (۱۹۶۴ م کال) دوی ته د دې اجازه نه وه چې کونړ ته راشي او په خپلو کورونو کې واوسېږي.

^{۶۷} پورته ماخذ

^{۶۸} http://zamanifamily.org/?page_id=۹۵ د میرزمان د کورنې ویب پاڼه (اخری ځل دا ویبپاڼه

په ۲۷ د نومبر ۲۰۱۵م وکتل شوه)

ويل کيږي چې د هغه وخت مشهور ملا چې د سيد جمال^{۶۹} په نامه يادېده د ساپو مشرانو ته ويلي وو که دولس زره کسان خپل پاچا وټاکي نو د دوی پاڅون به شرعي جنبه پيدا کړي، چې د دوی جنگ به له بلې پاچاهۍ سره وي؛ نو په دې توگه به د دوی مړي شهيدان وي. که دوی خپل پاچا ونه ټاکي نو د دوی جنگ به د پاچا پر ضد اغتشاش وي او د دوی مړي به د شهيدانو په ليکه کې نه حسابېږي. هماغه وو، چې د ساپو مشرانو شهسوار د پاچا، سلیمی د صدر اعظم او امان الملک د دفاع د وزير په توگه وټاکل. د ملا سيد جمال فتوا دا وه که حکومت د سړک له پاسه د ساپو په سيمه او درو حمله وکړه؛ نو بيا دوی حق لري چې له ځانونو د دفاع لپاره د حکومت پر ضد د بلې پاچاهۍ سره جگړه وکړي نو په دې توگه به د دوی مړي د شهيدانو په کتار کې حساب شي. امان الملک چې په ملک ساپي مشهور و ما پخپله په پېښور کې ليدلی و، چې پوځي کړتۍ او خولۍ به يې په سر کوله. د دغه او نورو جنگونو په اړه محلي زياتې لنډۍ او سندري ويل شوي دي. د ساپو د جنگ په اړه د يوې لنډۍ يادونه راته پوهاند ډاکټر محمد قاسم جمدر په دې توگه وکړه:

په ساپو کې سلیمی و

د تورې زمري و

ډاکي يې اچولې د څوکي په رباط^{۷۰}

عسکر يې کړل برباد

^{۶۹} مینوسکرپت د پروفیسر ډیوید آډوارتس د کتاب نه چې د Caravan of Maytres په نامه یادیږي. رباط د ځای نوم دی چې د څوکۍ ولسوالۍ مرکز اوس هم هلته دی او د کونړ سیند شمال خواته واقع دی. د ډېر پخوا نه دا سیمه د رباط په نامه یادیږي. پخوا به حکومتونو په عمومي لارو د مسافرو لپاره تمخایونه جوړول او عسکري قشله به هم هلته وه؛ نو دا ځایونه به یې د رباط په نامه یادول. په کوز کونړ کې د ښیوي ولسوالۍ مرکز هم د رباط په نامه یادېده، چې هغه هم د لارې په سر او د څوکۍ ولسوالۍ په څېر د کونړ سیند شمال ته واقع دی.

د ساپو د پاڅون زياتې جگړې په څوکۍ ولسوالۍ کې شوې دي؛ نو يوکس چپراسي^{۷۱} چې محمدرسول نومېده او محلی شاعر و دا لاندی شعر يې ويلي و^{۷۲}:

چې جگړه جوړه شوله په کولمانۍ^{۷۳} باندي

ورته راټول شول ساپي ټول په سيالۍ باندي

توره په لاس سليم خان گرځي په غرونو

چې نا مردی ونه کړی شاباسی ورونو

مهمندو بيالوده په شش پولې^{۷۴} باندي

درې ليو غرقې شولې په کولمانۍ باندي

زه يم طالب محمد رسول وایمه شعرونه

په خوله مې لاس ايښي چپراسی یمه

نورې داسې ډېرې ټيکۍ او سندري د ساپو د جنگونو په اړه ويل شوي دي. هغه وخت چې جنگي الوتکې ډېرې پر مخ تللې نه وې؛ نو د سورلۍ او شين لکۍ جهازونو (الوتکو) په نومونو به يادېدلې. يوه د دې

^{۷۱} د ښوونځي ملازم ته چپراسي وايي

^{۷۲} دا شعر راته د تتر د کلی حاجي صيب غفورخان چې د ده د کورنې زيات کسان په دغه جگړه کې شهيدان شوي وو، د ۱۹۹۳ کال د جوزا په ۳۱مه نېټه ووايه. حاجي صيب غفور خان د ده په قول يو اتيا کلن دی.

^{۷۳} کولمانۍ په څوکۍ ولسوالۍ کې د يو کلی نوم دی.

^{۷۴} شش پولي د پيسو اندازه وه، چې شپږ پوله به وه خو دلته مطلب دا دی، چې مومندو د پيسو لپاره په دغه پاڅون کې فعاله ونډه نه درلوده.

یادونه شوې، کله چې د ساپو مشرانو صدراعظم ته خپلې ستونزې ویلې نو شال پاچا هم هلته موجود و.

د ساپو مشرانو د ساپو په کال دا تره کړې وه چې هیڅوک به په خپلو منځو کې په یو بل تعرض نه کوي؛ نو په دې وخت کې مسعودو د شوریک یو کس وواژه او ساپو په هغو پسې لښکر وکړ او حکومت دا اواز خپره چې دا کار سلطان محمدخان کړی دی. حال دا چې سلطان محمدخان په دغه پېښه کې لاس نه درلود. همدا رنگه میراعظم او شهسوار، سلطان محمدخان ته خبر ورکوي چې د گوریزو لښکر شوی او په تا حمله کوي؛ نو ښه دا ده چې خپل سیمه مورچل پرېږدي. سلطان محمدخان بیا لغمان ته ځي او له هغه ځایه جلال آباد ته ځي تر څو داؤد خان وگوري. دا چې داؤد خان د سلطان محمد خان د نیت نه مخکې د شال پاچا په ذریعه اطلاع درلوده نو سلطان محمد خان بندي کوي او وروسته د سلطان محمد خان کورنۍ لومړی فراه او له هغه ځای نه شبرغان ته فراروي.

د خاص کونړ په ولسوالۍ کې د ساپو د کال د بمباریو

د درېو بېلگو یادونه:

سورلکۍ جهاز یوه بمباري د تنر په کلي کې د اخونزادگانو د میرزا عزیز خان په کور کړې وه، چې څوارلس کسه ښځې، نرینه او ماشومان پکې وژل شوي و. د بمباریو د وېرې دوی ونه شو کړای چې خپل مړي په خپله هدیره کې ښخ کړي. دوی خپل مړي د خپلې کلا نه بهر د شپې له خوا ښخ کړل چې د دوی قبرونه اوس هم هلته شته دي.

الوتکو نه په کوز کونړ کې غورځېدلې وه؛ نو ما د خپلې مور له خولې دا لاندې ټیکۍ رانقل کړې ده:

د سلیمي دې حکمت ته گوره

جهاز یې راکوز کړ لکه زرکه په ټوپونو

دا چې ډېر کسان د ساپو په جنگونو کې وژل شوي دي؛ نو د دې لاندې ټیکۍ نه معلومېږي چې ولس هم د جنگ نه سترې شوی و:

سلیمیه روغه وکړه

ساپۍ دې لنګې شوې د گټو په سرونو

د کابل حکومت په لومړي سر کې په سلطان محمدخان د پېچ درې، ملک عبدالقادر د کورباغ، میراعظم خان د شوریک، شهسوار د دېوه گل او شیخ محمد حنیفه د چمبرک باندې د اعدام حکم وکړ؛ خو وروسته یې دوی له کونړ نه فرار کړل.

پېچ درې په لومړي سر کې د ساپو د جنگ ملاتړ نه کاوه؛ خو یوازې سلطان محمدخان په پټه غوښتل چې د نورستان د سیمې ولس هم له ځان سره ملګری کړي تر څو د حکومت په مقابل کې وجنگېږي ځکه په دې وخت کې نورستان د حکومت ملاتړ کاوه او د پېچ درې خلکو ته ستونزمنه وه چې هم د نورستانو سره او هم د حکومت سره په یوه وخت کې وجنگېږي. حکومت د سلطان محمد خان د دې نیت نه خبر شو ځکه حکومت شال پاچا د پېچ درې ته لېږلي ترڅو معلوم کړي چې څوک د حکومت طرفدار دي او څوک نه. سلطان محمد خان په خوش باوري شال پاچا ته خپل پلان ویلي او بیا شال پاچا د سلطان محمد خان پلان کې مټ صدراعظم هاشم خان ته رسولی و. لکه چې څنگه مخکې

دویمه بمباري د تنر سره نږدې د پاچایانو په باندې باندي وه چې په هغه کې زما د مور خور چې د دې نه مشره وه او هم د عصمت الله روحاني^{۷۵} مور او یو گڼ شمېر نور کسان پکې وژل شوي وو.

درېیمه بمباري د منگوال کلي سره نږدې د سید حنیف پاچا په کور وشوه چې گڼ شمېر کسان د هغه په کلا کې راټول شوي وو. که څه هم حکومت دوی ته ویلي و که څوک له حکومت سره مخالفت نه کوي نو د پاچایانو په کلا کې دې راټول شي؛ خو له دې سره د حکومت جنګي الوتکو پرې بمباري کړې وه. د ډاکټر سیدقاهر عاطف چې هغه وخت کې دی د دولس یا دیارلس کلونو په عمر و، راته وویل چې د سیدحنیف پاچا په کور باندي د دغه بمبارۍ له امله څلېرویشست کسه بشخې، زرينه او ماشومان شهیدان کړای شوي دي.

که څه هم حکومتي قواو ډېر تلفات درلودل خو له دې سره مقاومت یې هم کاوه او د خاص کونړ د تنر کلي سره پوځي کنډک تر اخره مقاومت وکړ او ولسي لښکرو ونه شو کړای چې د کنډک چوڼۍ ونیسي. نو دا ټيکۍ یې ښه نمونه ده:

خلک دې داسې زامن راوړي

لکه کوچۍ چې کنډکي^{۷۶} راوړي دینه

او داسې هم شوي چې یو شمېر عسکرو مقاومت نه دی کړی او خپله خوښه یې ځانونه تسلیم کړي دي لکه چې د لاندې ټيکۍ نه معلومېږي، چې د خاص کونړ د تنر غونډۍ له پاسه چوڼۍ چې یو ټولی عسکر هلته

^{۷۵}عصمت الله روحاني دا مهال په کاناډا کې اوسېږي.

^{۷۶}کنډکۍ خطاب دی د دې قشلي کنډکمشر ته او دا معلومېږي، چې د دې کنډک قوماندان اصلاً کوچۍ احمدزی و.

وو او مهم سوق الجیشي اهمیت یې درلود؛ خو د دې ټولي قوماندان دغه چوڼۍ پرېښودلې وه او تښتېدلې و:

چوڼۍ یې په سازه ورله پرېښوده

فقیر^{۷۷} جامې د جنکو اغوستې وې

د انگریزانو د راپورونو په استناد، دا پورته پېښه د ۱۹۴۵م کال د اګست په ۲۲مه نېټه شوې ده^{۷۸}.

ملک امانت خان د خاص کونړ ډېر نامتو سپین ږیری و، چې د ثور د کودتاه نه وروسته مړ شو. کله چې لوا مشر عارف خان د ساپو په کال کونړ ته راځي او د خاص کونړ په سیمه کې له مشرانو سره د کتلو په وخت د نفوس غوښتنه کوي؛ نو د خاص کونړ سپین ږیرو د عارف خان غوستنه رد کړه او د سپین ږیرو په استازیتوب ملک امانت خان خبرې کوي. عارف خان ملک امانت خان په سل گونو لښتو ډیر سخت د خلکو په مخ کې وهي؛ خو ملک امانت خان ورته ویلي و که اړه راواخلې او زما په سر یې کېږدې او دوه ځایه مې هم کړې او دا ټول کونړ درسره نفوس ومني زه یې نه منم. زما د تره په قول امانت خان یې دومره وواژه چې خبرې یې نه شوي کولی خو د عارف خان خبره یې ونه منله. وروسته د ملک امانت خان او عارف خان سره پوره انډیوالي وه او کله چې عارف خان د دفاع وزیر شو؛ نو امانت خان به کله کله هلته د هغه لیدو ته ورته.

که څه هم ډیویډ اډوارډ د دې جنګ موده یولس میاشتې ښودلې او له همدې امله دغه کال ته ساپي کال وايي. که د یوه کال نه زیاته موده وی نو شاید په ساپي کال یې شهرت نه وای موندلی. اما دا جنګ بالاخره

^{۷۷}فقیر دې ټولي قوماندان و.

^{۷۸}د ساپو د جنګ په اړه د ډاکټر عبدالرحمن زماني د مقالو ۱۷مه برخه چې په افغان-جرمن اتلین کې په ۱۴ فبروری ۲۰۱۶م کال خپره شوې ده.

د زیاتو ځاني او مالي تلفاتو نه وروسته په ۱۳۲۵ هجري شمسي- کال کې پای ته ورسېد او جبري عسکري د کونړ په ولس تحمیل شوه او د ساپو او د کونړ زیاتې مشهورې کورنۍ تبعید کړای شوې. عسکري خدمت ته د کونړ نه لومړنۍ دوره هم په همدې کال ونيول شوه.

د باجوړ جنگ (۱۹۶۰م کال)

د باجوړ جنگ د ۱۹۶۰ م کال د سپتمبر په میاشت کې وشو، چې سردار داؤد خان د سفر بری امر ورکړ او د باجوړ په سیمه یې حمله وکړه، چې د کونړ او مشرقي ډېر شمېر مشران او سپین ریري په دغه جگړه کې ووژل شول. زما تره وکیل عبدالقادر کیسه کوله چې غلام فاروق خان د مشرقي رئیس تنظیمه و او په چغه سرای کې یې د لښکر مشرانو ته خبرې کولې؛ نو په خپلو خبرو کې وویل چې د تاسې نه د اصحاب کرامو غوندې غزا غواړم. یو کس سپین ریري ورجگ شو او ورته یې ویل چې که ته له مور نه د اصحاب کرامو غوندې غزا غواړې نو د اصحابو کرامو په وخت کې به پیغمبر مخکې و او صحابه به ورپسې وو، نو ته مخکې شه او مور به درپسې یو. ته په جلال آباد کې ناست یې او له مور نه په تش لاس د صحابه کرامو جنگ غواړې.

یو عامل د جنگ دا و، چې کله په ۱۹۴۷م کال کې هندوستان یا د هند نیمې وچې له انگریزانو نه خپلواکي واخیستله او پاکستان جوړ شو، نو په ملگرو ملتونو کې د افغانستان حکومت د پاکستان د جوړېدو مخالفت وکړ او د ډېورنډ کرښه یې په رسمیت ونه پېژانده او همدا رنگه افغانستان د پښتنو د حقوقو او د پښتونستان د داعیې او د پښتنو د یووالي اواز اوچت کړ. د ۱۹۶۰ م کلونو نه پخوا دیر، سوات او باجوړ نیمه

مستقلې سیمې وې او د پاکستان حکومت په دغه کال دا سیمې د پاکستان مرکزي حکومت پورې وتړلې. د پاکستان د حکومت تسلط او نفوذ په دغو سیمو کې د افغانستان د حکومت لپاره د منلو او زغم وړ نه و؛ نو ځکه یې یې له پوره امدادګۍ، په احساساتي توګه د باجوړ د نیولو اراده وکړه. د افغانستان د حکومت د دې ناکامه حرکت په وجه د مشرقي ولایتونو ډېر مهم او تکړه مشران د ګني شمېر نورو ځوانانو سره د پاکستان د ملېشو له خوا ووژل شول او ولسي لښکر ډېره سخته ماتې وخوړه. د دې جنگ د عواملو او تفصیل په اړه زیاتو څېړونو ته ضرورت دی.

څلورمه برخه

په کونړ کې د علماوو تحریک او د ثور د کودتا نه

وروسته د کونړ پاڅون یا د جهاد پیل

مولوي حسين^{۷۹} چې وروسته په مولوي جميل الرحمن او شيخ جميل الرحمن يې شهرت وموند په ۱۳۴۸ هجري شمسي کال کې د پښتونخوا له پنج پير^{۸۰} مدرسې نه فارغ شو او د ديني زده کړو تر فراغت وروسته بېرته کونړ ته راستون شو. د مولوي جميل الرحمن کورنۍ چې په اخونزادگانو شهرت لري د پېچ درې د ننگلام په کلي کې استونگه درلوده او ابتدايي سبقونه يې د کونړ ولايت په نورو سيمو او د خاص کونړ په مدرسو کې هم ويلي وو. د پنج پير د مدرسې فارغان او پيروان په کونړ کې د پنج پيريانو په نامه يادېدل. کله چې مولوي حسين کونړ ته د تدريس د ختم نه وروسته لاړ نو په خپله سيمه کې يې په مدرسه کې د تدريس او د بدعت پر ضد د تحریک لړۍ پيل کړه. مور په لیسه کې وو، چې په کونړ کې د الحمدالله د اخري حروف د تلفظ په سر چې (دالین) او که (ظالین)

^{۷۹} له حاجي روح الله سره مرکه (۳۱ مارچ ۲۰۱۶م کال، جلال آباد). حاجي روح الله د مولوي جميل د تره، حاجي محمد وکیل چې په ملا گوډ مشهوره و، زوی او سلفيانو د تنظيم فعال غړی دی.

^{۸۰} د پنج پير کلی د پښتونخوا په صوابی سيمه کې پروت دی، چې شيخ الحدیث محمد طاهر هلته مدرسه جوړه کړې ده. د دې مدرسې فارغينو ته يې په کونړ په لومړي سر پنج پيريان ويل کېدل.

تلفظ شي د پنج پيريانو او نورو عالمانو تر منځ شخړې زور واخيست. په همدغه کال مولوي حسين وکالت ته هم ځان کانديد کړ؛ خو کامياب نه شو او وټونه د چېرې درې سيد محمدخان وگټل.

دا چې مولوي حسين ځان وکالت ته کانديد کړی و؛ نو د دې نه داسې جوتېرې چې د مولوي حسين سره سياسي انگېزه وه او د سيمې له هغو عالمانو سره چې له ده سره هم نظره وو، رابطه ټينگوله. په دې لړ کې ده د مولوي رحمت جمال (وروسته يې په ميرزا مولوي شهرت درلوده او د ده مرستيال و)، مولوي سعيد د کنډه گل، مولوي غلام حيدر د چېرې درې، مولوي فقيرالله او مولوي غلام رباني د وايگل درې د ارنس يا جنچيگل کلي، مولوي ابراهيم د پارون او همدارنگه په کابل کې د مسلمان ځوانانو (جوانان مسلمان) د تحریک سره اړيکې درلودې.

په ۱۳۵۴ ل کې حکومت د مولوي حسين په کور حمله وکړه چې هغه ونيسي؛ خو دی وتښتېده او پېښور ته لاړ، اما د مولوي حسين د تره زامن او خپلوان عبدالوکیل، محمد وکیل چې په ملا گوډ مشهور و، غلام صادق اخونزاده چې په قاضي اخونزاده مشهوره دی، مولوي محمد کفيل^{۸۱}، حاجي عصمت او معلم عارف يې ونيول. عبدالوکیل او معلم عارف څوارلس مياشتې بنديان وو او دا نور تر دوه مياشتو زندان وروسته خوشې شول. پر دې سربېره د پېچ په دره کې يو شمېر نورو معلمينو او عالمانو چې له مولوي حسين سره يې اړيکې درلودې، هغه هم ونيول شول لکه استاد ميرامگل د کنډه گل او مولانا فيض محمد د ننگلام چې د دواړو مرگ او ژوند لا تراوسه نه دی معلوم.

^{۸۱} مولوي محمد کفيل وروسته د خلقيانو له خوا ونيول شو او تر اوسه يې مرگ او ژوند نه دی معلوم.

د پنج پیریانو عالمانو وروسته د وهابیانو، مودودیانو او د اهل حدیث په نوم شهرت ومونده. کله چې مولوي حسین په ۱۳۶۵ هجری شمسی کال کې د جماعة الدعوة الی القرآن والسنة په نوم تنظیم جوړ کړ؛ نو دا ډله اوس د سلفیانو په نوم شهرت لري او د تنظیم له اعلان سره د مولوي حسین نوم هم په شیخ جمیل الرحمن تبدیل شو.

په ۱۳۵۴ هجری شمسی کال کې چې کله د مسلمانو ځوانانو (جوانان مسلمان) ډلې یو شمېر کسان پېښور ته لاړل او د پاکستان د حکومت له خوا تربیه او په نظامي وسلو مجهز شول، چې د داؤد خان د حکومت پر ضد حملې وکړي. د شیکل په سیمه کې کشمیر خان^{۸۲} چې د خوشال خان په لېسه کې زده کوونکی و د مسلمان ځوانانو د ډلې ملگری و او د شیکل په متوسطه یې حمله وکړه او څلور معلمین یې چې د شیکل په بازار کې کوټه درلوده او د اوږي په موسوم کې بېدیا ویده وو، بېګناه ووژل. له دې حملې نه وروسته کشمیرخان هم پاکستان ته وتښتېد. اما زما د بلې مرکې په ترڅ کې، انجینر وحیدالله سباوون دا نه مني چې گوندې دا کسان د کشمیرخان له خوا وژل شوي دي؛ خو دی وايي چې د شیکل پېښه د جوانان مسلمان د تحریک له پلان سره سمه په موفقانه توګه سرته ورسېده.

د جوانان مسلمان د تحریک ځوانان چې په کابل کې یې په بېلابېلو ښوونځیو او پوهنځیو کې درسونه ویل خورا فعال وو او د دې ځوانانو مشري د پېچ درې د وره دیش کلي، انجینر جان محمد کوله. انجینر جان

^{۸۲} د کشمیرخان اصلي نوم فضل الرحمن دی؛ خو کله چې دوی پاکستان ته لاړ نو د مسلمان ځوانانو ډلې اکثره غړو په ځانونو مستعار نومونه کېښودل چې وروسته دوی په همدې مستعارو نومونو شهرت پیدا کړ.

محمد^{۸۳} د کابل د پولې تخنیک د پوهنتون د دویم صنف محصل و. د جوانان مسلمان تقریباً د رهبرۍ په اوله یا دویمه کټګورۍ کې و. دی د انجینر گلبدین حکمتیار سره یوځای د داؤد خان د جمهوري ریاست په دوره کې د یولسو نورو ملګرو سره پېښور ته وتښتیده. انجینر جانمحمد د پاکستان سره د جوانان مسلمان د تحریک د رابط غړي په توګه کار کاوه او د مالي کمېټې رئیس هم و. د انجینر جان محمد فرعي نوم صادق و.

د ۱۳۵۴ هجری شمسی - کال په اوږي کې د داؤد خان د حکومت پر ضد تر ناکامو عملیاتو وروسته، په پېښور کې د مسلمان ځوانانو په ډله کې اختلاف رامنځته شو، ځکه یو شمېر چې د انجینر گلبدین حکمتیار پلویان وو، په نظامي مبارزه یې تاکید کاوه او یو شمیر چې د استاد برهان الدین رباني سره همغږي وو، په فرهنگي مبارزه یې تاکید کاوه. د استاد رباني او ملګرو دلیل یې دا و چې د افغانستان ولس لا دې ته چمتو نه دی چې د دوی د نظامي عملیاتو ملاتړ وکړي. انجینر جان محمد هم په همدې ډله کې و، چې په فرهنگي مبارزه یې عقیده درلوده. په همدغه کال د حوت په میاشت کې قاضي محمدامین وفاد^{۸۴} د اسلامي حزب مشر - ټاکل شوی و، ځکه چې انجینر گلبدین حکمتیار او استاد برهان الدین رباني یو بل نه منل.^{۸۵} هماغه وو، چې د پاکستان د استخباراتي شبکې په ملاتړ د حکمتیار ملګرو یوڅه اسناد چې په تورخم کې یې نیولي وو، لاس

^{۸۳} د انجینر جان محمد دوه وروڼه، ډاکتر سید محمد او ډاکتر شېر محمد هم د شور د کودتا نه وروسته خلقیانو ونیول، چې تر اوسه لادرکه دي او په اغلب ګومان وژل شوي دي.

^{۸۴} صفحه ۱۲۰، له ویاړ او ستونزو ډک سفر (دافغانستان اسلامي نهضت ته لڼه کتنه)، د انجینر وحیدالله سباوون اثر، د چاپ کال ۱۳۹۴ هجری شمسی، دافغانستان متحد اسلامي حزب چې انجینر وحیدالله سباوون یې مشري کوي، د فرهنگي کمیته له خوا په کابل کې چاپ شوی دی.

^{۸۵} په پېښور کې د تنظیمونو د جوړېدو په اړه زیات معلومات دې د لیکوال په بل کتاب د واقعیتونو په بهیر کې، ولوستل شي.

درلوده. دوی په کابل کې سیاسي کمېټه د انجنیر غلام حبیب^{۸۶} په مشرۍ درلوده. انجنیر وحیدالله، محمد امین (د اقتصاد د پوهنځي محصل او د نعمان اوسېدونکی) او گنداپور (د غزني اوسېدونکی او د ساینس فاکولتې محصل و) یې غړي و. دوی همدارنگه نظامي کمېټه هم درلوده چې مشري یې ډاکتر نصرالله کوله، چې اصلي نوم یې لطیف و او د تخارولایت اوسیدونکی و. ډاکتر ستار (اصلي نوم یې عبدالکریم او د فاریاب اوسیدونکی و) او احمد سعید شکیب د استاد عبدالله خوری د دې کمېټې غړي وو.

د ۱۳۵۷ کال د ثور د کودتا په دویمه ورځ انجنیر وحیدالله پېښور ته ځان ورساوه چې د قاصي امین، انجنیر حکمتیار او استاد عبدالله نه هدايت واخلي چې دوی څه وکړي. د دوی فیصله دا وه چې هغه کسانو ته چې خطر دی باید کوبښ شي چې د کونړ، ننگرهار او پکتیا ملگرو په ذریعه باید مهاجر شي او مسلحانه مبارزه باید دوی پیل کړي. انجنیر وحیدالله د ثور په نهمه نېټه بېرته کابل ته راغی او دا پیغام یې د سیاسي او نظامي کمېټې مشرتابه ته ورساوه. په پېښور کې انجنیر وحیدالله د کونړو لکه کشمیر خان، مولوي گلاجان او مولوي رحمت خان سره ولیدل. انجنیر وحیدالله د ثور تر ۲۶ نېټې پورې په کابل کې پاتې شو او په دې موده کې دوی تقریباً ۴۲۰ کسه محصلین او د جوانان مسلمان تحریک غړي له کابل ښار نه د پکتیا او مشرقي د لارې وویستل او پاکستان ته لاړل. په همدې وخت کې کشمیر خان د شپېته کسانو سره د شلطن سیمې ته راغلی و چې شیکل ته ځان ورسوی. د ثور په ۲۹مه نېټه، کشمیرخان د خپلو ملگرو سره شیکل ته پورې وت او مولوي رحمت خان

^{۸۶} انجنیر غلام حبیب د انجنیرۍ فاکولتې محصل او د جبل السراج اوسېدونکی و.

ته ورغلل چې په د دغه اسنادو په استناد، استاد رباني د داؤد خان د حکومت سره اړیکه نیولې وه، که دوی ته د سیاسي فعالیت لاره هواره شي، نو دوی به بېرته کابل ته ستانه شي. په همدې تور، پاکستان انجنیر جان محمد نیولی و او وروسته یې اسلامی حزب ته په لاس ورکړی و، چې بیا انجنیر جان محمد همداسې لار درکه شو. د انجنیر جان محمد په بدل کې د جوانان مسلمان د تحریک بل فعال غړی عنایت الله چې مستعار نوم یې استاد عبدالله و او حکمتیار ته نږدې کس و، د کرمې ایجنسۍ په سدې سیمه کې ووژل شو. استاد عبدالله د ساینس د فاکولتې محصل و او اصلاً د ننگرهار د شېرزادو ولسوالۍ اوسېدونکی و، چې ده هم په دې تحریک کې د جوانان مسلمان د رهبرۍ په سطحه رول درلوده.

کله چې په ۱۳۵۵ هجري شمسي کال کې جمهور رئیس داؤد خان کونړ ته په اخري ځل تللی و؛ نو د مکتب زده کوونکي ورته په لاره کې هر کلي ته ولاړ وو. زه په دغه وخت کې د خاص کونړ په لېسه کې د دولسم ټولگي زده کوونکی وم او په همدې ورځ ډېر سخت باران هم وشو. زما د عمه زوی، خدای بخښلي عبدالصبور عزیزی په قول، په چغه سرای کې داؤد خان د نورو خبرو په ترڅ کې خلکو ته په قهرجنه لهجه وویل: یک ملا حسین است شما او را گرفته نمیتوانید.

د انجنیر وحیدالله سباوون په قول، د ۱۳۵۵ هجري شمسي کال د قوس په میاشت کې دی هم پېښور ته وتښتیده او د انجنیرۍ فاکولته یې پرېښوده خو حکمتیار او استاد عبدالله دی بېرته کابل ته ولېږه چې د جوانان مسلمان د ځوانانو او د دوی تر منځ رابط اوسي. د پېښور د راتگ نه وروسته ده د کارنوگرافي په اداره کې ماموریت واخیست ځکه دی له تخنیک ثانوي فارغ شوی او د ثور تر کودتا پورې یې هلته دنده

ځانگار ته، د مولوي جمیل الرحمن وراړه قاضي حاجي له یو شمېر نورو کسانو سره پېچ درې ته لارل. دوی په همدې وخت کې د سیمې د ځینو مشرانو او د دوی د پلویانو سره تماسونه ټینګ کړي وو، چې د حکومت پر ضد قیام وکړي.

د جوزا په لومړۍ نېټه تقریباً ۵۲ کسانو د کشمیر خان په کور کې چې په ډېرۍ کلي کې و، غونډه درلوده. حکومت هم د کشمیر خان د راتګ نه خبر شوی و، نو په همدغه شپه د کشمیر خان په کور حمله کوي. انجنیر وحیدالله وايي چې په همدې ماښام دوی فیصله وکړه چې کشمیر خان به د چریکي جګړو قوماندان وي او دی به پېښور ته ځي ترڅو د حزب اسلامي مشرتابه ته د دوی د فیصلو خبر ورکړي او هم هغه اوه کسه د تحریک غړي چې د ده سره شیکل ته راغلي دي پېښور ته ورسوي. د شپې لپاره ۱۶ کسه د کشمیر خان په کور کې پاتې شول چې څلور کسو د کشمیر د تره، عظیم خان په شمول د حجرې نه بیرون پیره کوله. دا چې د شپې دوه بجې شوې وې، دا بهرون پیره داران ویده شوي وو او دوی د حجرې په داخل کې ناست وو. په دې وخت کې کشمیر خان د اسلامي حزب پوستري، اخبار او عکسونونه غوښتل چې په دې کسانو تقسیم کړي او هم یې د دوی نه غوښتل چې په ولس کې د دوی لپاره اعانه راټوله او ملاتړ وکړي. په دی وخت کې یو صاحب منصب د کلاشینکوف سره د دوی په حجره راننځي او په دوی غږ کوي چې ونه خوځېږئ او همدارنگه یو شمیر عسکرو د حجرې د اشدارې (کړکۍ) له لارې هم ماشیندارې دوی ته نیولې وې چې دوی باید ونه خوځېږي. کشمیر خان سمدستي ورته لاس جگ کړ چې دی تسلیم دی؛ نو په دې کې هغه صاحب منصب خپلو عسکرو په لور کتلي چې کشمیر خان په صاحب منصب حمله وکړه او د ماشیندار په اخستلو سره غږ په غږ شول. دا چې

د صاحب منصب د ماشیندار ماشه په لاس وه، نو یوه ججوره (شاجور) یې وچلوله خو د خدای فضل و، چې د خونې په دننه کې هیڅوک زخمي نشول، ځکه د میل خوله د چت په لور وه. په همدې کې کشمیر خان په دې وتوانېده چې د صاحب منصب نه کلاشینکوف واخلي او هغه نږدې ویالې ته وغورځوي خو دې نورو عسکرو هغه څلور کسه چې د خونې نه بهرون ویده وو، وویشتل او هغه یې شهیدان کړل او دا عسکر وتښتېدل. دوی سره په دې خونه کې د کشمیر خان او انجنیر وحیدالله په شمول، مولوي صیب، مولوي عبدالصیر، معلم شین گل، معلم محمدحسن، جمعه گل، ملک رحمت جان، سیداجان، معلم عبدالعظیم، معلم عبدالرزاق، معلم وهاب، حاجي جهانزیب، او فاروق وو. دا پېښه په کونړ کې د ثور د کودتاه نه وروسته لومړنې پېښه وه چې د حکومت او د حکومت مخالفینو ترمنځ وشوه چې په دغه جگړه کې څلور کسه په لومړي ځل دلته شهیدان شول. په شهیدانو کې د کشمیر خان تره، عظیم خان د حلیم خان زوی، مولوي حبیب الله د سلطان محمد زوی د بارګام اوسیدونکی، رحمان سید د محمد غني زوی او معصوم خان د نقشبند زوی چې دوی دواړه د چېرې درې د گل څلک د کلي اوسیدونکي وو او هم د لومړي ځل لپاره دوی یو کلاشینکوف په غنیمت ونيوه.

په سبا یعنی د جوزا د میاشتي په دویمه نېټه، حکومت سناتور حاجي محکم خان شیکل ته لیرې او خلکو ته وايي چې د حکومت کلاشینکوف ورکړي. ولس ورته وايي چې له کلاشینکوف نه دوی خبر نه دي؛ خو د دوی څلور کسه چې تجارت یې کاوه دلته د چا له خوا وژل شوي دي او ځانونه د تېرې شپې له پېښې نه نا خبره اچوي. د جوزا په درېمه نېټه د

اسمار او سرکانو د غونډونو نه دوه ټولې دولتني قواوې د ماني گل^{۸۷} په مشري شیکل ته ځي او د لڅي په سيمه کې د قواو سره جنگ کېږي او د اسمار د غونډې د ټولې قوماندان، تورن اسمعيل له اوه کسه عسکرو سره وژل کېږي. کشميرخان او انجينر سباوون د خپلو نورو ملگرو سره غرونو ته تښتي او د مادېش کلي ته ځي. په سبايې حکومتي جنگي الوتکي د کشميرخان په کور او د ناريت په کلي سخته بمباري کوي. د جوزا په څلورمه يو شمير نورې قواوې شیکل ته ځي او دا چې کشميرخان هلته نه و؛ نو د کشميرخان کور سوځوي او هم د ناريت کلي ته اور اچوي. همدارنگه حکومت ۲۷ کسه د کشميرخان کليوال او خپلوان، چې ځينې يې د هغه ملاتړي هم نه و، نيسي او ټول تر ننه پورې لادرکه دي او په اغلب گومان شهيدان شوي دي. دې کسانو کې معلم محمد حسن، معلم مجاهدين، معلم شينگل او معلم سلطان شامل و. د انجينر سباوون ورور معلم سيد حليم هم بندي کېږي؛ خو وروسته خوشي کېږي. د دې پېښې نه وروسته د ۱۳۵۸ کال د جوزا د مياشتې تر نيمايي پورې تقريباً پنځوس کورنۍ چې تعداد يې ۳۱۰ کسو ته رسېدل نورستان په طرف مهاجر شول او د سنبلې په ۱۵مه چترال ته ورسېدل. تقريباً درې مياشتې دې کورنيو د نورستان په سيمه کې تېرې کړې. د چترال نه وروسته د شیکل د سيمې کورنۍ باجوړ او تېمرگرې سيمې ته انتقال شولې او هلته د ځايي ملکاتو په کليو دا مهاجرين تقسيم شول.

له دې پېښې نه وروسته، کشميرخان او معلم وهاب پېچ درې ته ځي تر څو د خپلو ملگرو او هغه کسانو چې د دوی سره پخوانۍ اړيکي

درلودې، مرسته وغواړي ځکه دوی په دې وخت کې څه نه درلودل. دوی د ننگلام د کلي گلاب سيد کورته ورځي او هغوی ورته اولس زره افغاني اعانه راټولوي او دوی ته يې ورکوي. دوی چې رخصت کېږي، حکومت هم د دوی په راتگ خبرېږي او د گلاب سيد او هم د ملا محمدصفدر د ماڼوگې کورونه محاصره کوي او دواړه نيسي. په دغه وخت کې د ننگلام ولسوال شهزاده ثمرې نومېده. ولسوال چې غوښتل دا بنديان چغه سرای ته انتقال کړي، د ننگلام د کلي په هديره کې ورته د دوی طرفدارانو (مولوي نقيب، محمد افضل، قاضي محمد، طوطي او ولي) لار ونيوله او جگړه وشوه خو دوی بنديان خوشې نه کړای شول او يو کس د حکومت صاحب منصب چې ضابط و، مړ شو.

د شیکل تر پېښې وروسته، په ۱۳۵۷ هجري شمسي کال کې د کونړ په ولايت کې د کابل د کمونيسټ رژيم په مقابل کې لومړنۍ پاڅون او جگړه د پېچ په دره کې وشوه. له دې نه وروسته حکومت يوه لويه قوه د پېچ درې ته ولېږله او د ننگلام لوی کلی يې چې تقريباً زر کوره و، وسېځه او د کلي ولس مجبور شو، چې يو تعداد له مجاهدينو سره يو ځای شي او څه کورونه حکومت ته بېرته تسليم شول. دا پېښه د ۱۳۵۷ هجري شمسي کال د سرطان په مياشت کې شوې ده. له دې نه وروسته د چېپې درې د وتلې او گلسلک په سيمه کې د پېچ درې مشرانو غونډه وکړه او د حکومت په مقابل کې يې عمومي قيام وکړ. د کلي سېڅل د پښتنو په سيمه کې يوه لويه خبره ده او کله چې څوک مظلوم واقع شي؛ نو د خلکو ورسره همدردي وي. د هر قوم مورچل او سيمه د جنگ معلومه وه او بالاخره د سرطان په دولسمه نېټه، د ننگلام ولسوالي دوی ونيوله او ولسي لښکر د وټه پور سيمې د پېروني دښتې پورې ورسېد. د دغه قومي تشکيلاتو پر اساس درې مورچله (د جنگ جبهې) د ساپو د درېوو خپلونو

^{۸۷}ماني گل د خوست اوسېدونکې دی، چې د اسمار د غونډې په تسليمېدو کې يې د مجاهدينو سره مرسته کړې وه او اوس د استاد سياف د تنظيم غړی دی، چې اوسنی نوم يې اسلام گل دی.

کوله. د پېچ په دره باندي د حکومتي قواو فشار زیات شو نو زیاتي کورنۍ پېښور ته مهاجرې شوې او دا شوراگانې هم تجزیه شوې او هر څوک له بېلابېلو تنظیمونو سره یو ځای شول او یا هماغسې بېطرفه پاتې شول.

په ۱۳۶۷ هجري شمسي کال د سنبلې په میاشت کې د کابل کمونیست رژیم د کونړ ولایت تخلیه کړ. که څه هم په دې وخت کې د سلفیانو د تنظیم نفوذ زیات و؛ خو په چغه سرای کې اوه تنظیمونو یوه شورا جوړه کړه، چې د هر تنظیم نه پکې درې درې نفرو عضویت درلود. د سلفیانو ډلې د زیاتو کسانو د عضویت غوښتنه کوله خو دې نورو ډلو دوی ته زیاته برخه نه ورکوله او ویل یې چې د سلفیانو تنظیم په پاکستان کې رسمیت نه لري؛ نو دوی ته زیات سهم باید ورته کړل شي. په هر حال، د مجاهدینو اوه تنظیمونو ځانته جدا شورا جوړه کړه او مولوي رباني یې چې د جمعیت په تنظیم پورې یې تړاو درلود د والي په توګه تعیین کړ او د مروړې حاجي حضرت رحمن یې معاون شو. همدا رنگه د سلفیانو تنظیم ځانته جدا شورا جوړه کړه چې مولوي احسان یې د والي په توګه او حاجي محمد روزي یې د مرستیال په توګه وټاکل. یعنې د دوسره حکومت تهداب په لومړۍ ځل د کونړ په ولایت کې کېښودل شو.

دا چې د سلفیانو تنظیم زیات امکانات درلودل او هم یوازې د کونړ په ولایت کې یې فعالیتونه محدود وو، نو د دوی ملکي او نظامي تشکیلات پنځه ویشت زره کسو ته ورسېدل او بالاخره د اوه تنظیمونو شورا ضعیفه او منحل شوه. په ۱۳۶۹ هجري شمسي کال کې د عبوري حکومت له خوا په کونړ کې یوه بله شورا جوړه شوه چې استاد محمد علي یې ورته مشر او د کونړ د والي په توګه تعیین کړ. دا شورا هم پس له پنځه میاشتو ختمه شوه او اکثره قوماندانان یې د سلفیانو له تنظیم سره یو ځای شول. په

وې او یو مورچل د نورستانیانو و. د قومي شورا مرکز د وټه پور د سېمټام کلی و.

د پېچ درې او مرکزي نورستان ولسونو قومي شورا جوړه کړه، چې حاجي غفور د کانتیوا یې مشر (د مرکزي نورستان په کانتیو کې د جومات مخې ته ماسپښین مهال ۲۲/۱/۱۳۹۲د شهید کړی شو) وټاکه او قوماندان جبار یې مرستیال وټاکل شو. مامور صفر د چریکي جبهو قوماندان وټاکل شو، چې بیا شهید شو. په همدې وخت کې د حکمتیار د اسلامي حزب او اسلامي جمعیت ترمنځ اختلاف و ځکه د اسلامي حزب په نمایندګې مولوي فقیر الله او د اسلامي جمعیت په استازیتوب مولوي غلام رباني یو بل نه منل.

له دې نه وروسته مولوي جمیل الرحمن او کشمیرخان ۱۲۰ کسيزه ډله برابره کړه شلطن سیمې ته لاړل او له هغه ځای نه لاوحسین درې ته ورسېدل او د حکومت پر ضد یې مسلحانه جګړې پیل کړې. د کامدېش ولسوالۍ ولسونه هم د حکومت پر ضد راپاڅېدلي وو او جګړه ورځ تر بلې پراخېدله ترڅو چې سین درې (اوسني غازي اباد او ناری ولسوالیو) ولسونو هم د ۱۳۵۸ل د وري په دویمه نېټه د حکومت پر ضد پاڅون وکړ. د جهاد په پیل کې د پېښور تنظیمونو د پېچ په دره کې چندان رول نه درلود او په سیمه کې د قومي شورا رول مهم و. د ۱۳۵۷ هجري شمسي کال په اخرو کې مولوي حسین او میرزا مولوي (مولوي رحمت جمال) چې د مولوي حسین معاون و د وټه پور سیمې ته لاړول. دوی په دې وخت کې د حکمتیار د اسلامي حزب سره تړاو درلود او مولوي حسین د حکمتیار د اسلامي حزب د کونړ ولایت عمومي مشر-و. کله چې د تنظیمونو څرک په دغه سیمه کې ولګېد، یوه بله شورا د بېطرفو کسانو په نامه هم د پېچ په دره کې جوړه شوه چې مشري یې وکیل سمیع الله خان

تنظیم ته رایه ورکوله. دا چې د نورو تنظیمونو تعداد او امکانات کم وو، نو د ټاکنو لوبه یوازې د حکمتیار د اسلامي حزب او سلفیانو د تنظیمونو ترمنځ وه. که څه هم د ټاکنو پایلې اعلان نه شوې او نه د ټاکنو پایلې لکه د ۲۰۱۴م کال د جمهوري ریاست د ټاکنو په شکل ومنل شوې، خو بیا هم اسلامي حزب په سلو کې ۴۲ سلنه رایې او سلفیانو په سلو کې ۴۵ سلنه گټلې وې او نورو تنظیمونو رایې ټولې ۱۳ سلنه وې. د حاجي محمد روزي په قول، اسلامي حزب غوښتل چې ټاکنې باید مساوي اعلان شي خو سلفیانو دا خبره نه منله. اما د انجنیر وحیدالله سباوون په قول حزبیانو رایه ۶۲ زره کسه وه او د سلفیانو رایه ۵۹ زره؛ خو د دې ترڅنګ حزبیان حاضر و، چې مولوي جمیل الرحمن د کونړ د مشر- په توګه او مولوي فقیر الله د مرستیال په توګه ومني. خو د ده په قول په دی وخت کې سعودي عربستان چې د سلفیانو د تنظیم لوی تمویل کوونکی و، نه یې غوښتل چې د اخوانیانو ډله قدرت ولري ځکه هغوی د وهابي مفکورې ډله تقویه کوله. همدارنګه پاکستان هم نه غوښتل چې دوی د سلفیانو د تنظیم سره کومې موافقې ته ورسېږي او غوښتل یې چې دواړه خواوې مجاهدین ضعیفه کړي. د دې تنظیمونو ترمنځ د یوې اونی بې پایلې بحثونو نه وروسته، د سلفیانو تنظیم او یا کسيزه شورا جوړه کړه او د امارت اسلامي په نامه یې اعلان وکړ، چې کونړ یې مرکز و. د شورا مشر پخپله مولوي جمیل الرحمن و او معاون یې مولوي عبدالرحمن وټاکل شو. حاجي محمد روزي د سلفیانو له خوا د کونړ د والي په توګه تعین شو. د امارت ادعا لویه وه نو د مولوي جمیل الرحمن ټاکل د امیر په توګه د پېښور تنظیمونو ته د تایید وړ نه وو.

اسلامي حزب د امارت جهاد په نوم بله موازې اداره جوړه کړه چې مولوي فقیر الله د نورستان یې د امر او مولوي محمدهاشم منیب یې د

همدغه کال د حکمتیار اسلامي حزب د سلفیانو نه وغوښتل چې یوه مشترکه شورا جوړه کړي او د دې کار لپاره د اسلامي حزب مشر گلبدین حکمتیار او مولوي جمیل الرحمن یو کمېسیون وټاکه، چې دا لاندې غړي یې درلودل:

۱. کشمیر خان (اسلامي حزب)
۲. مولوي محمد هاشم منیب (اسلامي حزب)
۳. انجنیر وحیدالله سباوون (اسلامي حزب)
۴. مولوي رحمت الله د ځانګار (سلفیانو د تنظیم نه)
۵. حاجي روح الله (سلفیانو د تنظیم نه) او
۶. مولوي عبدالصیر د شیگل، چې د سلفیانو د تنظیم د سیاسي کمېټې مشر هم و.

د متواترو غونډو او بحثونو نه وروسته دوی یو بل کمېسیون د کونړ په سطحه جوړ کړ چې مولوي رباني یې مشر- وټاکل شو او حاجي محمد روزي یې مرستیال شو. دوی د کونړ په ولایت کې په اداري تشکیلاتو بحث کاوه؛ خو د حکمتیار د اسلامي حزب اصرار دا و چې باید د کونړو په منځ کې هم په کونړ او هم په باجوړ کې د مهاجرو په کمپونو کې باید ټاکنې وشي تر څو د هر تنظیم فیصدي معلومه شي او په دې توګه به د هماغې فیصدي پر اساس دوی ته د کونړ په اداري تشکیلاتو کې سهم ورکړل شي. بالاخره فیصله په ټاکنو وشوه چې اسلامي حزب ورته پنځه لکه کلداری او د سلفیانو تنظیم ورته دوه میلونه کلداری ځانګړې کړې وې. دوی کمېسیونونه یې تشکیل کړل او د کونړ په داخل او د باجوړ په کمپونو کې ټاکنې وشوې. په هغه وخت کې زه د امریکا غږ راډیو محلي خبریال وم او ما پخپله دا ټاکنې په باجوړ کې مشاهده کړې وې. د رای ورکولو په هر صندوق کې اته خانې وې او هر چا به د خپلې خوښې

د مولوي جميل الرحمن د شهادت نه دمخه يو بله جرگه هم تعيين شوې وه چې د اسلامي حزب او سلفيانو ترمنځ سوله وکړي. د دې جرگې غړي د خالص د اسلامي حزب مرستيال حاجي دين محمد، د اتحاد اسلامي د حزب مرستيال انجنير احمدشاه احمدزی، قاضي محمد امين وقاد چې په دې وخت کې يې ځانته گروپ درلود، افغان کمشنر رستم شاه مومند او د پېښور ضلعي کمشنر گلزار خان وو. خو دا چې مولوي جميل الرحمن ډېر ژر په شهادت ورسېد؛ نو دې جرگې کومه پرېکړه ونه کړه.^{۸۸}

د حاجي روح الله^{۸۹} په قول، له ده سره په گوانتانامو بنديخانه کې يو کس د ابو انس په نامه بندي و او ده ته يې ويلې و، چې په دې وخت کې د اسامه بن لادن تگ او راتگ له حکمتيار سره زيات و او په کوم مجلس کې ويل شوي وو، چې ترڅو مولوي جميل الرحمن وي نو دوی کاميابدلای نشي؛ نو په دې توگه عبدالله رومي يو ليک د اسامه بن لادن په ميز کې پرېښودلی و او ليکلي و چې هغه کس پسې لاړم چې تاسې ويلي و، چې بايد له منځه يوړل شي. د دغه بندي په قول، کله چې اسامه بن لادن د مولوي جميل الرحمن د وژل کېدو نه خبرېږي نو وايي، چې ښه کار ونه شو، والله اعلم.^{۹۰}

مولوي جميل الرحمن چې ما پخپله ليدلی و او کوم وخت چې زه په پېښور کې د امريکا غږ راډيو محلي خبريال وم؛ نو څو ځلې مې ورسره

^{۸۸}د حاجي روح الله سره مرکه (۳۱ مارچ کال ۲۰۱۶م، جلال آباد، د حاجي روح الله کور)

^{۸۹}حاجي روح په ۲۱ د اگست ۲۰۰۲م کې د امريکايانو له خوا په کونړ کې نيول شو او وروسته گوانتانامو زندان ته چې د کيوبا سره نژدې و انتقال شو او تر اگست ۲۰۰۸م کال پورې يعنی شپږکاله هلته بندي و.

^{۹۰}د حاجي روح الله سره مرکه (۳۱ مارچ کال ۲۰۱۶م، جلال آباد، د حاجي روح الله کور)

معاون په توگه وټاکل شول. په کونړ کې دا اختلاف او تضاد روان و، چې يوه ورځ د چغه سرای په چنار ډبه سيمه کې د مولوي فقيرالله ډلې پاتک اچولی و او د سلفيانو موټر يې چې له دغه ځايه تېرېده، په راکټ وويشته او درې کسه يې ووژل. وژل شوي کسان يو د غلام سرور په نوم و، چې د بارکنډې د گونډېل سيمې اوسېدونکی و، بل د محمود په نوم د بغلان اوسېدونکی و او يو بل کس د شيگل و. سلفيانو د مولوي فقيرالله نه د دې دريو کسانو د قاتلينو غوښتنه وکړه خو هغوی قاتلين په لاس ورنه کړل او سلفيانو د کونړ ولايت په مرکز اسعدآباد کې د حزبانو مراکز د دريو ورځو لپاره محاصره کړل او ورته يې وويل چې وسلې بايد پرېږدي او ولايت تخلیه کړي. حزبيان اکثره د سرکانو سيمې ته ووتل، چې د اسلامي حزب غونډ هلته و او جنگ ونښت. حزبيانو اسعدآباد په توپونو وويشته، په دې وخت کې د حکمتيار اسلامي حزب مشري په کونړ کې کشميرخان او انجنير وحيدالله سباوون کوله. د حاجي روزي په قول درې مياشتې وروسته حزبيانو په کونړ حمله وکړه او يوه مياشت ډېره سخته جگړه وشوه چې بالاخره د مولوي جميل الرحمن په امر سلفيانو د پېچ درې په لور عقب نشيني وکړه؛ خو په دې وخت کې مولوي جميل الرحمن هم د ۱۹۹۱م کال د اگست په دېرشمه نېټه د يو مصري عرب عبدالله رومي له خوا په باجوړ کې شهيد کړې شو. عبدالله رومي له عبدالله عزام سره کار کاوه او د بنیان المرصوص په مجله کې چې د اتحاد اسلامي له خوا په پېښور کې چاپ کيدله، کارمند هم و. په دغه پېښه کې د مولوي جميل الرحمن يو ساتونکی هم زخمي شو؛ خو کله چې دا عرب د خپل موټر په لوري تښتېده نو حاجي روح الله ونيوه او بيا د همدوی له خوا هماغلته ووژل شو.

مرکي کړې وې. دی ډېر حلیم انسان و او د علمي او اسلامي عقیدې ترڅنګ ورسره ډېره قوي ملي انگېزه هم وه. کله چې د کونړ ولایت د کابل د حکومت له خوا په لومړي سر تخلیه شو او مجاهدینو د کونړ ولایت ونيوه نو د کونړ او بالخاصه د ښېوې د ولسوالۍ د سیمې نه چې د جنگ لومړۍ کرښه وه، ډېرې کورنۍ مهاجرې شوې، ما پخپله ښځې، ماشومان او سپین ږيري د ناوه پاس په غاښي کې ولیدل چې په لوڅو پښو په واورو او یخنی کې راروان وو. په همدې وخت کې عربانو د ښېوې د پاچاهي کلا په سیمه کې اته کسه محلي اوسېدونکي په دې نامه چې د کابل د حکومت طرفداران دي. حلال کړل. د جهاد په دور کې د انسانانو د حلالولو دا لومړنۍ پېښه وه او دوی محلي مجاهدینو ته ويلي وو، چې د دې کسانو ښځې هم تاسې لپاره روا دي چې له ځانونو سره یې د وینځو په توګه وساتئ. کله چې مولوي جمیل الرحمن له دغې پېښې نه خبرېږي نو امر کوي چې ټول عربان د جنگ د لومړۍ کرښې نه راوکاږئ او دوی هلته مه پرېږدئ. زما په اند د مولوي جمیل الرحمن او عربانو ترمنځ اړیکې له دې پېښې وروسته یو څه سستی شوی. که څه هم د عربانو بعضي- حلقې اوس هم د د مولوي جمیل الرحمن د جمعته الدعوت د تنظیم سره کوي خو پخوا عربانو د ده له تنظیم سره ډېرې مالي مرستې کولې او ښې اړیکې یې درلودې.

د مولوي جمیل الرحمن د شهادت نه دوه ماشتې وروسته، سلفیانو بیا خپل طرفداران تنظیم کړل او د وټه پور له لارې یې د کونړ پر مرکز حمله وکړه او چغه سرای یې ونيوه؛ خو په دې وخت کې هغو عربانو چې د اسلامي حزب او سلفیانو سره یې اړیکې درلودې منځګرتوب وکړ چې اوربند وشي. دا عربان ابوهاجر (د عراق اوسېدونکی) ابومحمد مدني د سعودي اوسېدونکی، شیخ ابو حازم د سوريې اوسېدونکی او ابو سهیب د

مصر اوسېدونکی و^{۱۱}. دوی د پاکستان د ای اس ای په مرسته، د پېښور په انترکانټنټل هوتل کې فیصله وکړه چې هغه ځایونه چې د هر تنظیم سره دي هغه دې د هماغه تنظیم سره پاتې وي او نوره دې جګړه بنده کړي. د خاص کونړ ولسوالۍ هم په دغه وخت کې نیمايي د حزبیانو او نیمايي د سلفیانو په کنټرول کې وه. د سعودي سفارت وعده کړې وه چې هره میاشت به شپږ لکه روپۍ اسلامي حزب ته او شپږ لکه روپۍ د سلفیانو تنظیم ته د کونړ د مصارفو لپاره ورکوي.

کله چې د کابل حکومت په ۱۳۷۱ هجري شمسي کال کې سقوط وکړ؛ نو د کونړ د تنظیمونو مشرانو فیصله وکړه چې د کابل حکومت هر څوک د والي په صفت تعیین کړ هغه به دوی مني، ځکه کونړ د افغانستان جز دي. بیا د مجاهدینو د حکومت له خوا په کابل کې قاضي اخونزاده چې د مولوي جمیل الرحمن وراره و د والي په توګه تعیین کړ او د طالبانو تر راتګه پورې هغه په چغه سرای کې والي و؛ خو د دې ترڅنګ اسلامي حزب هم ځانته جدا مرکزونه درلودل. د مجاهدینو په دې خپلمنځي جګړو کې په سلهاو کسان وژل شوي دي او مادي تلفات هم نهایت زیات وو او د کونړ ولایت د زیاترو اداري واحدونو دفاتر او لوازم په دې جګړو کې تالا او تخریب شوي وو.

د دغو پورته پېښو په اړه ډېرې کمې لیکنې شوي او د دې ضرورت دی، چې زیاتې نورې څېړنې وشي تر څو دا نیمګړې معلومات غني شي.

^{۱۱} پورتنۍ ماخذ

کله چې ښاروال شیرمحمد او مولوي رحمت الله بېرته چغه سرای ته راستاته شول، د حکومت استخباراتي کسانو حکومت ته د دوی د خبرو راپور ورکړی و. والي د دواړو مشرانو د نیولو امر ورکړی و، چې مولوي رحمت خان یې د حمل په ۲۲مه نېټه او ښاروال شیرمحمد او د هغه زوی ډگروال شاه محمود یې د حمل په ۲۳مه نېټه ونيول. مولوي رحمت خان یې جلال آباد ته انتقال کړ چې بیا یې هلته وواژه.

د ۱۳۵۸ کال حمل په دېرشمه د شپې له خوا مجاهدین کرايي ته ننوتلي وو او په حکومتي پوستو یې سخته حمله وکړه. د حاجي محمد روزي له قوله که په همدغه شپه د شگل خلکو لکه څنگه چې په پلان کې وه جنگ کړی وای؛ نو چغه سرای مجاهدینو نیوه. ویل کېږي چې په دغه جگړه کې د حکومت طرفدارو کسانو ته ډېر سخت تاوان رسېدلی و. ویل کېږي چې د کمانډو د قواو د قوماندان صادق علم یار ورور یا د تره زوی وژل هم په دغه شپه شوي و. د صادق علم یار بل ورور عبدالحق علم یار، ۶۹ غونډې قوماندان و. په دغه حمله کې ۲۲ کسه مجاهدین هم وژل شوي وو، نو د کرهالې خلکو د مجاهدینو مړي هغوی ته د شپې انتقال کړي وو.

دې جگړې د کابل د کمونست رژیم د محلي چارواکو لکه صدیق عالم یار او والي سخته غصه راوپاروله او امر یې وکړ، چې د کرهالې ټول نړینه ونیسي. په سبا یعنې د حمل په ۳۱مه نېټه، سهار لس بجې حکومت ټانکونو او توپونو ته امر وکړ، چې د ملک سید غفور او ښاروال شیرمحمد کورونه وولي او وران یې کړي او یو تعداد کسان یې د کرهالې په پټو کې وويشتل. همدا رنگه یو شمېر نور ځوانان، سپین ږيري او مشران یې د کرهالې له پله سره نږدې راټول کړل او ټول یې وويشتل او نیم ژوبله یې د بلدوزرنو په واسطه تر خاورو لاندې کړل. دا پېښه یو لوی بشري جنايت

پنځمه برخه

د کرايي (کرهالې) د کلي قتل عام (حمل ۳۱ مه نېټه کال ۱۳۵۸ هجري شمسي)

د ۱۳۵۷م کال د ثور له کودتا نه وروسته د پېچ درې او نورستان خلک د حکومت پر ضد راپاڅېدل او مجاهدینو پېچ دره تر وټه پور پورې ټوله نیولې وه. په دې وخت کې مولوي حسین چې وروسته یې په مولوي جمیل الرحمن شهرت پیدا کړ د وټه پور په سیمه کې مرکز جوړ کړ او د مجاهدینو عملیات او فشار د چغه سرای په ښار زیات و او حملې به یې کولې. د کونړ والي شهنواز شیوانی و. د ۱۳۵۸ کال د حمل په میاشت کې والي د دم کلي او کرايي نه درې کسه سپین ږيري، ښاروال شیرمحمد، مولوي رحمت الله او ملک شیخ محمد وټه پور ته ولېږل چې مولوي جمیل الرحمن سره خبرې وکړي او په چغه سرای عملیات بند کړي. دغو مشرانو په عوض د دې چې د حکومت پیغام ورسوي، مولوي جمیل الرحمن ته یې وویل چې د کابل حکومت مسلمان نه دی او کمونستان دي؛ نو تاسې خپل جهاد ته دوام ورکړئ او موږ هم ستاسې ملاتړي یو. د دغو درې مشرانو ملک شیخ محمد بېرته چغه سرای ته رانغی او له مجاهدینو سره یو ځای شو.

و، چې ۱۲۶۰ کسه یې د یوې سیمې په یوه ورځ ووژل او په یوه ځای یې تر خاورو لاندې کړل. صدیق عالم یار دا مهال په هالینډ کې ژوند کوي؛ خو د کرهالې د کلي محمدنادر سرشار چې په ناروې کې اوسېږي او د هغه پلار محمدسلام هم د کرهالې په پېښه کې وژل شوي و، په نوموړي د هالینډ حکومت ته عارض شوی او صدیق عالم یار د هالینډ حکومت بندي کړی دی. د دغې پېښې تحقیقات اوس هم جریان لري. له دې پېښې نه وروسته د کرهالې د کلي ښځې او ماشومان باجوړ ته مهاجر شول او په باجوړ کې د کرايې د کونډو په نامه کمپ ورته جوړ شو.

نوت: د کرايې (کرهالې) د ټولو قربانیانو نومونه د دې کتاب په اخره کې مله دي.

شپږمه برخه

د کونړ په ولایت کې قومي جوړښت او روحاني نفوذ

قومي جوړښتونه

د کونړ په سیمه کې د پښتنو څو لویې او وړې قبیلې لکه ساپي، مومند، ماموند، سالارزي، مشواني، شینواري، یوسفزي، الکوزي، دېگان او همدا رنگه نور قومونه لکه گوجر، سیدان،^{۹۲} نورستاني، او پشه یان هم اوسېږي. مومند زیات د خاص کونړ او سرکانو په ولسوالیو کې، ماموند د مروړې په ولسوالۍ کې، سالارزي او مشواني زیاتره د اسمار، دانگام، شیکل او نارۍ په ولسوالیو کې، شینواري د شیکل په سیمه کې، سیدان د پشد، سرکانو، شینکوړک، خاص کونړ او کوز کونړ په سیمو کې اوسېږي. گوجر یو څه د شیکل او غاري اباد او زیاته برخه یې په نارۍ ولسوالۍ کې اوسېږي.

ساپي چې د کونړ تر ټولو ستره پښتني قبيله ده اکثریت یې د نورگل، څوکی، نرنګ، وټه پور، پېچ درې او د سرکانو ولسوالۍ په شونکړۍ سیمه کې مېشت دي.

^{۹۲} الکوزي د سرکانو په ولسوالي کې اوسېږي، په سیمه کې همدغه خلک د سرکانو په نامه یادېږي او ولسوالي یا سیمه هم دوی ته منسوبه ده.

مروجو ښو دودونو پر ضد اعمال لکه د انسانانو سر پرېکول، ماشومان او ښځې وژل، د خلکو په حریم او مال تجاوز کول او داسې نورو ناخوالو ځای نیولی دی. له دې سره هم د پښتنو دودونه او عنعنات د سوشل کنټرول ښه بېلگه ده. د سوشل کنټرول علم په دې بحث کوي، چې څنگه د یوې ټولنې کره او وړه او د اشخاصو د کنټرول څارنه وشي. د سوشل کنټرول بحث یو لوی بحث دی چې د دغه بحث په ټولو اړخو باندې رڼا اچول د دې لیکنې نه بهر موضوع ده؛ خو لږه اشاره مې سوشل کنټرول ته ځکه وکړه چې د افرادو حرکات په ټولنه تاثیر لري. که موږ خپل ژوند او ماحول ته وگورو نو موږ ټول په یو شکل د اشکالو د سوشل کنټرول تر اغېز لاندې یو، البته دا کنټرول به په مستقیمه یا غیرمستقیمه توگه باندې وي. د سوشل کنټرول د اغېز ډولونه غیررسمي، رسمي یا قانوني او یا هم طبي کنټرول دی.

که موږ ترمیمي او جزایي عدالت مقایسه کړو، نو موږ گورو چې یوه ډېره وړه مسئله په کلونو کلونو کې د محاکمو له لارې نه حل کېږي؛ خو د جرگو له لارې په ډېره کمه موده کې حل کېدای شي. په جزایي عدالت کې قاضي یوازې په مجرم حکم کوي؛ خو دا نه گوري چې د دواړو خوا ترمخ به دا حکم دښمني په راتلونکي کې ختمه کړي او که نه؟ اما په ترمیمي عدالت کې د راتلونکي دښمنۍ د مخنیوي هم خیال ساتل کېږي. په اسلامي اصولو کې هم عفو د انتقام نه بهتره ده او عفو د جرگو او مرکو له لارې کېږي، چې دواړه خواوې په دې قانع کړي چې یو بل وبخښي او هره خوا ځانته د اوږو او بو پوزه ایښودل یعنې یو عذر غواړي. که جرگه فیصله وکړي نو بیا یوې خواته هم د پیغور خبره نه وي. موږ په خپلو سیمو کې داسې ډېرې بېلگې لرو چې د رسمي محاکمو او

زیاتو پښتنو او غیرپښتنو لیکوالانو او مؤرخینو لکه خوشحال خان خټک، قاضي عطاوالله خان، عبدالحی حبیبي، احمدعلي کهزاد، سیدبهدادشاه ظفر کاکاخېل، حافظ رحمت خان، افضل خان، راورټي، سراولف کایرو او داسې نورو د پښتنو په تاریخ، قومي جوړښت، کلتور او دودونو باندې ډېرې لیکنې کړي دي؛ نو دلته به ماته گرانه وي چې نور څه ور زیات کړم؛ خو یو څه چې د اوسني وخت سره سره خوري هغه دا دي چې د پښتنو یا افغانانو په قومي جوړښت باندې پوهېدل ضروري دي، ځکه چې د دغو جوړښتونو پر بنیاد دوی گټه او تاوان، مشران او استازي تعیینوي او د دوی دا اصول د اوسنۍ نړۍ د ډیموکراتیکو اصولو نه هم په ښه شکل صورت نیسي؛ نو دا ویلی شم چې د پښتنو محلی قومي جوړښت د ډیموکراسۍ په اصولو ولاړ سیستم دی. همدا علت دی چې په جرگو او مرکو کې هر څوک برخه اخیستلای شي او ټول مسایل له یو بل سره په تفاهم حل کوي. دا ډول تفاهم چې په ټولنه کې ثبات راولي او اجتماعي عدالت تامینوي، دې ډول عدالت ته Restorative Justice یا ترمیمي عدالت وایي. ترمیمي عدالت ته اوس په نړۍ کې د Punitive Justice یا جزایي عدالت په پرتله زیاته توجه کېږي.

د پښتنو یا افغانانو په ټولنه کې ښه دودونه او عنعنات د سوشل کنټرول (Social Control) ښه ډولونه دي او همدا رنگه بد دودونه یا هغه دودونه چې د اوس وخت له شرایطو سره برابر نه دي د سوشل کنټرول منفي اغېز لري ځکه ارزښتونه ثابت نه دي او بدلېږي. که څه هم په افغانستان کې او هم د لرې پښتوخوا په سیمه کې د تېرو څلورو لسیزو جنگونو له امله د پښتنو ښو دودونو او عنعناتو ته ډېره سخته صدمه رسېدلې او په عوض یې د افراطي ډلو له خوا غیرانسانی، غیراسلامي او غیرافغاني او د پښتنو د

په هغو ولسوالیو کې چې یو قوم اوسېږي نو د هغو ولسوالیو ولس قومي تړه یعنې گټه او تاوان، د مشرتابه ټاکنه، جرگې او مرکې په همدغه سیستم کوي. د بېلگې په توگه د پېچ ولسوالۍ کې یوازې ساپي اوسېږي؛ نو دوی خپل تقسیمات د ساپو پر قومي جوړښت باندې کوي خو د خاص کونړ په ولسوالۍ کې چې مختلف قومونه اوسېږي، دوی خپل تقسیمات په ونډونو کوي چې بیا هر ونډ خپل تقسیمات لري. دا ونډونه د افغانستان په ولسوالیو کې په بېلابېلو نومونو یادېږي. د هزاره جاتو د جاغوري په ولسوالۍ کې دا ډول تقسیمات د منطقه، د فراه د گلستان په ولسوالۍ کې د قبيله او د فاریاب د گرزبان په ولسوالۍ کې د تگاو په نومونو یادېږي. همدا رنگه په بعضې ولسوالیو کې دا تقسیمات د قریو په شکل دي د بېلگې په توگه د ننگرهار د کامې ولسوالۍ په ۵۲ او د کابل د بگرام ولسوالۍ په سلو قریو تقسیم شوي ده.

روحاني نفوذ

د کونړ په سیمه کې د سیدانو یا پاچایانو په نفوذ او په دغه سیمه کې د دوی په حکمرانۍ او حاکمیت باندې ما په لومړۍ برخه کې مفصله رڼا اچولې؛ خو په دې بحث کې غواړم چې په نورو روحاني کورنیو باندې په اجمالي توگه رڼا واچوم. په حقیقت کې د افغانستان په ټولنه کې او د پښتنو په سیمو کې د قدرت ستنې په درې برخو وېشل شوي دي: حکومت، قومي جوړښت او دیني یا روحاني حاکمیت. د دې لپاره چې زموږ په ټولنه کې ثبات وي؛ نو د دې درېو قوتونو ترمنځ لکه څنګه چې د دولت د درېوو قواو ترمنځ همغږي او ثبات ته ضرورت دی، د دوی ترمنځ هم همغږي او همکاری ته ضرورت دی.

دولتي ادارو د لارې مسایل حل شوي نه دي او هغه مسئلې دولتي چارواکو او ادارو، جرگو ته محول کړي دي.

د پښتنو دا دوه متلونې په خاصه توگه په کونړ کې چې زیات استعمالېږي د عدالت او یووالي (مساوات) بڼې بېلگې دي چې وایي: ((په زور کلي نه کېږي)) او یا وایي ((ساپي سم سمکي دي)) یعنې ساپي ټول سره یو رنگه حقوق لري او یو پر بل برتري یا لوړوالی نه لري.

دا چې د کونړ هره قبيله په څو پښو او خېلونو لکه ساپي په گوریز، ودیر، مسعود (قندهاري) او یا مومند په بايزي، خويزي، حلیمزي او ترکزي تقسیم شوي دي، دا ډول معلومات د نورو لیکوالانو په لیکنو کې پیدا کولای شئ؛ خو یو څه چې پرې کمې لیکنې شوي هغه په هره ولسوالۍ کې او تر کومه حده چې ما د افغانستان د نورو ولسوالیو په اړه ریسرچ کړی دی هغه دا ده چې د قومي جوړښت تر څنګ نور محلي جوړښتونه هم شته چې ولس پرې ورځني مسایل حل کوي. ما د خپلې انګلیسي ژبې په مقاله کې چې د دې مقالې په سر کې یادونه شوې دا ډول جوړښت د Non-Recognizable Governance Structure یا په ولسوالیو کې د حکومتدارۍ ناپېژندل شوی غیر رسمي جوړښت په نوم یاد کړی دی، چې حکومت یې په رسمي توگه نه پېژني خو ولس د ورځنیو مسایلو په اړه ټول تصامیم او پرېکړې د همدې سیستم پر اساس نیسي. په دې توگه د افغانستان په ټولو ولسوالیو کې دا سیستم شته دی.

د دې لپاره چې لږ وضاحت وشي، د دې سیستم د یو څو بېلگو یادونه په کونړ کې او د افغانستان په نورو سیمو کې کوم، چې د همدې سیستم پر اساس د بېړۍ لویې جرگې انتخابات موږ د کونړ او د مشرقي په نورو درېو (نورستان، ننگرهار او لغمان) ولایتونو کې وکړل او زما د ((بېړۍ لویه جرگه)) په کتاب کې د دې سیستم یو څه یادونه شوې ده.

که د نادرخان او ظاهرشاه د پاچاهي ۴۴ کلنې دورې ته وگورئ نو همپشه یې د دې درېو قوتونو ترمنځ یو نسبي تناسب ساتلی و او که کله به د هېواد په کوم ځای کې د حکومت پر ضد کوم حرکت پیل کېده؛ نو هغه به هم د حکومت له زور نه سر بېره د قومي او روحاني مشرانو په منځگړیتوب حل کېده. کله چې د ثور کودتا وشوه نو حکومت غوښتل چې قومي او روحاني نفوذ له منځه یوسي او یا یې سرکوبه کړي؛ نو په هېواد کې یې ثباتي رامنځته شوه. همدا رنگه مجاهدینو او طالبانو هم غوښتل چې یوازې دیني او روحاني قوتونه باید قدرت په لاس کې ونیسي او قومي قوتونو ته یې دومره د قدر په سترگه نه کتل؛ نو په دې توگه د دوی نظامونه او حکومتونه سره متزلزله وو او ثبات یې په هېواد کې رامنځته نه شو کړای. د طالبانو د نظام د سقوط نه وروسته حکومت او بین المللي قواو د افغانستان قومي او دیني جوړښتونو ته لږه توجه درلوده، نو ځکه په هېواد کې لا ثبات نشته. د ښې حکومتدارۍ یوه برخه همدا ده چې ولس باید په تصمیم گیری کې برخه ولري چې قومي مشران او دیني عالمان د ولس برخه ده. دوی باید په تصمیم گیری کې په ملي او محلي کچه برخه ولري. البته دا یو بېل بحث دی چې په تفصیل سره د دې کتاب له محتوا سره سر نه خوري.

پر سیدانو نه سر بېره اخوندزادگان، صاحبزادگان، میاگان او نورې روحاني کورنۍ چې د صاحب حق په نوم هم یادېږي د کونړ په سیمه کې اوسېږي. د اخوندزادگانو کورنۍ زیاتره د زیاتو حکمو خاوندان دي او دوی د جلاجلا قبیلو پورې تړاو لري. د کوز کونړ د گوریک اخوندزادگان چې مشر یې عبدالقدیر اخوندزاده نومېده له بابکرخېل قبیلې څخه و. اما د خاص کونړ د چندر اخوندزادگان چې مشر یې محمد معظم اخونزاده نومېده او خورا مشهور شخصیت و، له یوسفزي

قبیلې څخه و. همدا رنگه د خاص کونړ د تنر د کلي اخوندزادگان چې مشر یې عزیزخان اخونزاده نومېده، له یوسفزي قبیلې څخه و؛ خو د پېچ درې طلبدین اخونزاده چې د پېچ د سلطان محمد خان پلار و او د مولوي جمیل الرحمن کورنۍ هم د اخوندزادگانو په نامه یادېږي چې ساپي قبیلې څخه دي. د دې نه معلومېږي چې په هره پښتني قبيله کې که کوم ښه او روحاني شخصیت تېر شوی وي هغه د اخوندزاده په نوم یاد شوی او وروسته د هغوی کورنۍ د اخوندزادگانو په نوم شهرت موندلی دی.

میاگان هم په مختلفو قبیلو پورې تړاو لري خو یو شمېر یې سیدان هم دي. د بېلگې په توگه د پشد د میاعباس بابا کورنۍ چې د پیربابا لمسی و، سیدان دي او یا د لیکوال کورنۍ چې د میاعلي صاحب لمسی دی، د دوی نیکه د منگوال میا صاحب په نوم شهرت درلود چې اصلي نوم یې سید محمد نعمان و، چې دوی هم سیدان دي. بیا ځینې نورې کورنۍ لکه د میاگانو د کلي میاگان او یا په چمبارۍ کلي کې میاگان سیدان نه دي. صاحب حق کلمه هم د اخوندزادگانو په توگه ښه او روحاني شخصیت ته استعمال شوې ده چې په کونړ کې د څوکۍ د سیمې مهم روحاني شخصیت او عالم فقیرالله چې د څوکۍ ولسوالۍ د صاحب حق صاحب په نامه یې شهرت درلود اصلاً خلیل مومند دی. د شونکړۍ د سیمې د انځرې ملا صاحب (سید غوث)^{۱۳} زامن چې په صاحب حق شهرت لري، هغوی هم ساپي دي.

^{۱۳} په ازاد سرحد کې خپلواکۍ غوښتونکي مبارزې او د مومندو په مشهورو غزاگانو کې د غازي میرزمانخان ونډه: د ډاکټر عبدالرحمن زمانې اثر د چاپ کال ۲۰۱۰ م، موسکا خپرندویه مؤسسه، کابل

پر پورته روحاني کورنيو نه سربره د تصوف د قادييه گروپ پيرانو او مؤذنانو د مشرقي په سيمو او خاصاً په کونړ کې نفوذ درلود او ډېر منظم تشکيلات يې درلودل، چې د وخت تر حاکمانو د دې شخصيتونو رول او نفوذ خورا زيات و. د دې سلسلې يوه مهمه کړۍ د ملا نجم الدين اخوند زاده ده، چې د هېډې صاحب په نوم هم شهرت لري، پيروان دي. ملا نجم الدين اصلاً د غزني د شلگرد سيمې اوسېدونکي او له اندر قبيلې څخه و. د ننگرهار د هېډې په سيمه کې د سوات د اخون صاحب په امر مېشت او هلته يې لنگر درلود. هېډې صاحب په زرهاو او حتی په لکهاو مريدان درلود. ملا نجم الدين په خپله د ملا عبدالغفور اخوند صاحب مؤذن و، چې د سوات د اخوند صاحب په نوم يې شهرت درلوده. د هېډې صاحب مشهور مؤذنان د کونړ د سرکانو مياصاحب، حضرت صاحب د بت خاک، ملا عبدالشکور، حضرت صاحب د سره رود د چارباغ، د بړو ملا صاحب، د نعمان د سنگر شيخ صاحب، د نعمان د تيرگرو پاچا صاحب چې د سيد شمس الدين مجروح پلار و، ملا صاحب د تگاو (ملا حميدالله) چې د ميا گل جان آغا پلار و او صوفي صاحب د بتي کوټ و. د دې سلسلې په دويم پړاو کې مؤذنان د ترنگزو حاجي صاحب، د چکنور ملا صاحب، د کوز کونړ د سلام پور پاچا صاحب (مير صاحب جان پاچا)، د کجورې ملا صاحب، ملاپاينده محمد چې د استاد صاحب د هېډې په نوم يې شهرت درلود، چې د مولوي احمدگل او مولوي محمدگل روحاني پلار و، د کونړ د شونکړۍ د سيمې انځري ملا صاحب او زما نيکه د منگوال ميا صاحب يادونه ضروري ده. دا پورته شخصيتونو په خپلو سيمو کې د خورا نفوذ خاوندان وو او د انگریزانو په مقابل کې د زياتو غزاگانو مشري د دوی پر غاړه وه. د پښتونخوا په سيمو کې د انگریزانو پر ضد د پښتنو د غزاگانو په سلسله کې انگليسي ليکوالانو خاصاً د سوات د اخون،

د هېډې صاحب او ترنگزو حاجي صاحب زياته يادونه شوې ده. هېډې صاحب پخپله واده نه وکړی او اولادونه يې نه درلودل. دلته زه يوازې د کونړ د سرکانو ميا صاحب چې سيد محمداکبر شاه نومېده، په اړه رڼا اچوم. د سرکانو ميا صاحب اصلاً د ننگرهار ولايت د کامې ولسوالۍ د کلا اخوند و او د هېډې صاحب په امر په سرکانو کې دېره شوی و. د سرکانو ميا صاحب د هېډې صاحب له مشهورو مؤذنانو څخه و او د کونړ په سيمه کې د ده روحاني نفوذ خورا زيات و. زما نيکه سيد محمد نعمان چې مخکې يې هم د خاص کونړ د وندونو په برخه کې يادونه شوې، د امان الله خان په وخت کې د پېچ درې حاکم و؛ نو په هغه وخت کې موټرې په نشت کې حساب وې او سرکونه نه وو، زياتره وخت به چې د کونړ نه خلک جلال آباد يا پېښور ته تلل او يا به يې د لرگو تجارت کاوه؛ نو د کونړ له خوا به له يوه طرفه په جالو کې د کونړ په سيند کې تلل. زما په خپله يو ځل يادېږي چې زه ډېر وړوکی وم چې له پلار سره مې د خاص کونړ نه څرځېلو سيمې پورې په جاله کې تللی وم، بيا د څرځېلو نه په موټر کې جلال آباد ته لاړو. زما د مشر تره وکيل عبدالقادر په قول يو وخت زما نيکه له پېچ نه په جاله کې کامې ته تله او په سرکانو کې يې د سرکانو ميا صاحب سره دمه کړې وه. څرنگه چې دواړو سره له پخوا نه پېژندل ځکه زما نيکه هم د کامې د کلا اخوند د مستالي په سيمه کې اوسېده او هلته يې ځمکې او جايداد درلوده، نو زما نيکه ته يې ويلي وو، چې دا حاکمي دې پرېږده او فقيري (د طريقت صوفيتوب) اختيار کړه ځکه جنېډې (بيرغونه) په حاکمانو نه دي ولاړې او دا په فقيرانو ولاړې دي. زما نيکه د سرکانو ميا صاحب سره دا خبره منلې وه چې له ده نه به طريقه (لاس نيوکه) کوي او د همدې سفر نه وروسته يې حاکمي پرېښوده. څه وخت وروسته د

سرکاپو میا صاحب زما له نیکه نه وغوښتل د دې لپاره چې د خدای پاک ذکر او عبادت ته وزگار شي؛ ښه به دا وي چې خپل وطن کامه هم پرېږدي ځکه په وطن یا خپل ځای کې د مال یا نورو مسایلو په سر لکه گوندي او پره، همپشه لانجې پېښېږي نو راشه او د منگوال په کلي کې دېره شه. زما نیکه د سرکاپو میا صاحب امر قبول کړ، کامه یې پرېښوده او خاص کونړ د منگوال په کلي کې دېره شو. د منگوال خلکو ورته په کلي کې یوه کلا جوړه کړه او سرکاپو میا صاحب د سرکنډ، شالی، ولی، شونکړې او خاص کونړ سیمو خلکو ته وویل چې هغه لنگر (اړه) چې دوی سرکاپو ته وړله هغه دې پس له دې د منگوال میا صاحب ته ورکوي. هماغه وو، چې په منگوال کې زموږ د نیکه په نامه لنگر و، شیخانو به ذکرونه او عبادتونه کول او د لنگر خدمت به یې هم کاوه. څرنگه چې زما نیکه دیني عالم او حافظ د قرآن هم و نو د کلي او شاوخوا سیمو خلکو ته یې دیني زده کړې هم ورکولې او حتی ځینو مشرانو هم زما له نیکه نه د سبقونو ویل پیل کړل. یو ښه مثال یې د منگوال ملک امانت خان و، چې کله به له ملایانو سره مخامخ کېده؛ نو دیني بحث به یې ورسره کاوه ځکه ده خلاصه، کنز او څه نور کتابونه زما له نیکه نه ويلي وو.

کله چې سرکاپو میا صاحب وفات شو نو زما نیکه به د منگوال نه هره جمعه سرکاپو ته تللو او هلته به یې د جمعي لمونځ ورکاوه تر څو چې دی هم په ۱۳۲۳ هجری شمسي کال کې وفات شو. د سرکاپو میا صاحب بل مؤذن د شونکړې د سیمې انځرې ملا صاحب و، چې د ۱۳۴۰ هجری شمسي کال شاوخوا کې وفات شوی دی.

پر دې روحاني شبکو او کورنیو سربېره د کونړ په سیمه کې مهم عالمان هم وو، چې په مختلفو سیمو کې به اوسېدل او هلته به یې د تدریس کړۍ درلودلې او له دوی سره به په جوماتونو کې زیات طالبان او

چې مېشت وو او د دوی نه به یې دیني درسونه ویل. د تدرسي کړيو په لړ کې د خاص کونړ د چندرا د اخوندزادگانو په جومات کې مولوي عبدالمتین چې ډېر ښه دیني عالم و تدریس کاوه او ډېر زیات شاگردان یې درلودل. مولوي عبدالمتین اصلاً د مزار درې د شوماش د کلي اوسېدونکي و، چې د ثور د کودتاه نه وروسته یې په جهاد پیل وکړ او د زیږي بابا په سیمه کې شهید شو. مولوي جمیل الرحمن هم د خاص کونړ په مدرسو کې سبق ويلي و او زما د خسر مولوي غلام حضرت قاضي زاده سره هم سبقه و.

همدا رنگه د کونړ د کلي په جامع جوماتونو کې هم تدریسي- عالمان وو او زیات شاگردان به یې درلودل لکه د شوماش مولوي صاحب په نامه مشهوره عالم هلته تدریس کاوه. د کلیگرام (حکیم آباد) مولوي صاحب چې مولوي عبدالحنان نومېده او د هغو زامنو هم لویه تدریسي- حلقه درلوده. د دې عالمانو او د دوی د اغېز په اړه زیات تحقیق او ریسرچ ته ضرورت دی. څرنگه چې دې عالمانو په مذهبي او فقهي مسایلو په سر اختلاف درلود؛ نو د دوی د اختلاف په وجه به په ولسونو کې لانجې او مشکلات هم پیدا کېدل او حتی په ځینو مواردو کې به د دوی اختلاف د شر سبب هم گرځېد. دا عالمان د حنفي، وهابي، پنج پيري او اهل حدیث په ډلو تقسیم شوي وو. د نورستان په سیمه کې ډاکتر احمد یوسف نورستاني په خپل دکتورا تېزس کې په سیاسي ډگر کې د عالمانو په رول او اغېز باندې ډیر ښه ریسرچ کړی او همداسې تحقیق او ریسرچ ته د کونړ په سیمه کې هم اړتیا شته ده.

څرنگه چې ما د دې کتاب په سر کې یادونه کړې دا کتاب یو لارښود کېدای شي چې په راتلونکې کې د افغانستان ټولو ولایتونو او ولسوالیو په اړه تحقیق ته یوه نمونه شي. زما په اند په هره ولسوالۍ یو کتاب لیکل کېدای شي.

اداري واحدونه او قومي جوړښت په هره ولسوالۍ کې

مرکز اسعدآباد (چغه سرای) ۹۴

د چغه سرای^{۹۵} نوم د چغان غونډۍ نه اخیستل شوی چې دلته پخوا د پښتنو له خوا د کافرو په مقابل کې قوي چوڼۍ وه. چغه سرای سیمه د پېچ او اسمار سیندونو په تقاطع کې پرته ده. تر نولسمې پېړۍ پورې چغه سرای یوه اطرافي سیمه وه او بازار پکې نه و. په ۱۶مه پېړۍ کې دا ځای د چغه سرای په نوم یاد شوی او بابر پاچا د بابر نامې په ۲۱۲مه صفحه کې هم د چغه سرای یادونه کړې ده. د چغه سرای نوم د سیدجمال الدین افغان له امله په اسعدآباد هم یادیده چې په ۱۹۲۸ کال کې په رسمي ډول^{۹۶} وپېژندل شو. د علامه سید جمال الدین افغاني ټاټوبی کونړ و او د

^{۹۴} د کونړ ولایت د مرکز چغه سرای په اړه زیات معلومات ما د قومي مشر، ډگروال شاه محمود قاضي خېل سره د مرکې په ترڅ کې یادداشت کړي دي. د مرکې نېټه، ۱۲ مارچ کال ۲۰۱۶م، چغه سرای، کونړ.

^{۹۵} <http://www.iranicaonline.org/articles/asadabad-or-asadabad-the-official-name-of-a-small-town-in-eastern-afghanistan>

^{۹۶} <http://www.statoids.com/uaf.html>

اوومه برخه

د کونړ ولايت د اداري واحدونو په اړه معلومات

د کونړ ولايت د هرې ولسوالۍ معلومات ما د بېلابېلو ولسوالیو د قومي مشرانو سره د مرکو په ترڅ کې راټول کړي دي او تر خپله وسه مې کونښن کړې، چې دقيق معلومات راټول کړم خو کېدای شي چې څه نیمگړتیاوې هم ولري ځکه تر کومه حده چې ماته معلومه شوه او دزیاترو کسانو سره ما مرکې وکړې، هېڅ یوه مرکچي ته د ولسوالیو د ټولو کلو او ونډونو پوره معلومات نه و؛ خو د ولسوالۍ د هماغې یوې برخې معلومات به ورسره و، په کومه چې دوی اوسېدل. زما په اند ښه طریقه به دا وای چې ما په هره ولسوالۍ کې یو څه وخت تېر کړی وای ترڅو د ولسوالیو د ټولو ونډونو او سیمو په اړه مې پوره معلومات راټول کړي وای. اما د مصروفیتونو د درلودلو او امنیتي شرایطو په نظر کې نیولو سره ما دا کار ونه شو کړای او یوازې مې په کونړ او کابل کې د کونړ ولایت د بېلابېلو ولسوالیو د مشرانو سره په مرکو اکتفا وکړه. زما په اند په راتلونکي کې که څوک غواړي چې د کونړ ولایت د ولسوالیو په اړوند او یا د افغانستان د نورو ولسوالیو او ولایتونو په اړه ریسرچ او تحقیق وکړي؛ نو د دې کتاب معلومات ورسره ښه مرسته کولی شي.

چغه سرای د بازار لومړنی تهداب په ۱۹۴۷ م کال کې کېښودل شو چې تقریباً ۴۰ دوکانونه جوړ شول.

په ۱۹۶۷ م کال کې د سالار باغ د حجاری او نجاری فابریکه د فرانسویانو په مرسته جوړه شوه ترڅو د کونړ او نورستان د پرمانو لرونکو نه ښه استفاده وشي او د سیمې په انکشاف کې رول ولوبوي. په ۱۹۷۴ م کال کې یعنې د سردار محمد داؤد خان د جمهوري ریاست په دوره کې د چغه سرای ښار ته وسعت ورکړل شو، چې تقریباً ۱۸۶ دوکانونه ته د بازار وسعت ورسېد او هم د کونړ په سیند باندې د تېښې له سیمې سره یو پول جوړ شو چې دا سیمه یې د سرکانو له ولسوالۍ سره ونښلوله. د څوکۍ د ولسوالۍ د گټو کلا سره نږدې د کاغذ د فابریکې د جوړولو د ودانیو کار هم پیل شو؛ خو د ثور د کودتاه له امله دا کار سرته ونه رسېد. د کونړ د سیند پر غاړه په همدغه کال په لکونو روسي ولې یا Eucalyptus ونې کېښودل شوې.

د داؤد خان توجه د کونړ ولایت ته زیاته وه ځکه دې ولایت له پاکستان سره سراتیژیکي اهمیت درلود. د اسمار له ولسوالۍ سره د سورا طاق د سیمې سروې هم په همدغه کال وشوه چې هلته یو لوی د برېښنا بند د کونړ د اسمار په سیند باندې جوړ کړي. د دې خبرې یادونه په کار ده چې په ۲۰۰۴ م کال کې د چغه سرای بازار ته د کونړ د والي اسدالله وفا له خوا نور هم وسعت ورکړل شو او په اوس په زرگونو دوکانونه په چغه سرای کې شته دي. په ۱۹۸۳ م کال د کراۍ بند د پیچ په سیند باندې د حکومت له خوا جوړ شو، چې ۳۵۰ کیلو واټه برېښنا یې تولیدوله خو دې بند د ۷۰۰ کیلو واټه پورې ظرفیت درلود.

د چغه سرای ښار اوس څلور ناحیې لري: ۱. دم کلي ۲. کرهاله ۳. کوز کورونو ناحیه چې د تېشه سیمې د نیمایي پورې برخه په کې شامله ده او

ده پلار سیدصفر د کوز کونړ د صدر گټ په کلی کې اوسېده چې د کونړ د سیند په جنوبي غاړه کې دا سیمه اوس هم د صدر گټ په نامه یادېږي او د برکاشکوټ په سیمه کې د یوې غونډې په سرپرتنه ده. په ۱۹۶۴ م^{۹۷} کال کې د کونړونو نوم په کونړ بدل شو.

په ۱۸۹۱ م کال کې امیر عبدالرحمن سپه سالار غلام حیدرخان^{۹۸} څرخي ته چې د انگلیسانو سره په دویمې جگړې کې فعاله برخه درلوده، دنده وسپارله چې کافرستان ونیسي ځکه هغوی د امیر عبدالرحمن خان حکومت ته مالیه نه ورکوله. کله چې په ۱۸۹۶ م کال کې کافرستان یا اوسنی نورستان د سپه سالار غلام حیدرخان څرخي له خوا ونیول شو؛ نو د چغه سرای سیمې اهمیت زیات شو او د کونړ ولایت مرکز د پشد نه دلته انتقال شو. د دې نه دمخه پشد د کونړ مرکز و او سید محمود پاچا (پاچا) د کونړ حکمران و، چې د امیر عبدالرحمن خان له وېرې یې کونړ پرېښود او باجوړ سیمې ته وتښتېد.

په همدغه کال د سالار باغ او د سالار ویاله چې د چغه سرای نه د نرنګ ولسوالۍ ته اوبه ورکوي د سپه سالار غلام حیدرخان څرخي د پوځیانو په واسطه جوړه شوه. په همدغو کلونو کې د جلال آباد نه چغه سرای ته سړک هم د کونړ پر خلکو باندې په بیگاري توګه جوړ شو. د

^{۹۷} <http://www.statoids.com/uaf.html>

^{۹۸} Conspiracies and Atrocities in Afghanistan: (۱۷۰۰-۲۰۱۴) By Engineer Fazel Ahmed Afghan, MSc, ۲۰۱۵ (https://books.google.com.af/books?id=hZIDCgAAQBAJ&pg=PT۱۸۳&lpg=PT۱۸۳&dq=Ghulam+haider+khan+Charkhi&source=bl&ots=TnUip۹۳۰Su&sig=K-gXpv_WULPB۳jzS۴YheOQITow&hl=en&sa=X&ved=۰ahUKEwiU۱s۳۲td۳LahVJ۲xoKHS۶CAg۴ChDoAQgYMAA#v=onepage&q=Ghulam%۲۰haider%۲۰khan%۲۰Charkhi&f=false)

۴. نوآباد او ډنډونه. که څه هم دا څلورمه ناحیه رسمي بڼه نه لري خو دوی یې د څلورمې ناحیې په نامه یادوي. چغه سرای قومي جوړښت په دوه برخو وېشل شوی دی. ۱. دم کلی ۲. کرهاله. بیا هر کلی په کنډیو وېشل شوی دی.

د کرهالې کلی په څلورو کنډیو وېشل شوی دی:

۱. قاضیان (دوی د باجوړ د سیمې د بابوقرې نه دلته راغلي او مېشت شوي دي چې اصلاً سالارزي دي)
۲. هندوراجي چې د اندوراج له درې نه دلته راغلي او دلته مېشت شوي دي او د ماموندو په قبيله پورې اړه لري.
۳. صحراخېل چې د اسمار درې د ساو خوړ نه دلته راغلي او مېشت شوي دي چې مشوانی دي.
۴. فتحوخېل ویل کېږي چې د خاص کونړ نه دلته راغلي او مېشت شوي دي.

د دم کلي بیا درې کنډې دي:

۱. راجاخېل چې په قوم مومند دي.
  ۲. خور کنډی (مختلې قبیلې په دې کنډې کې اوسېږي).
  ۳. دورکاخېل چې دوی هم ماموند دي.
- نورې قبیلې لکه سالارزي، ملاخېل او ساپي هم د دم کلي په ساحه کې اوس اوسېږي. د تقسیماتو په حساب دوه حصې سهم دم کلی اخلي او یوه حصه سهم د تېشې، نوآباد او ډنډونو سیمې ته ورکوي.

د کرهالې پخواني مشران او ملکان:

ملک غلام حیدرخان، حاجي جان محمد، ملک سردار، میرزا حضرت جان، بناروال شیرمحمد خان، ملک عطاوالله خان، ملک سید غفور، ملک محمدسلام، سور فقیر.

د کرهالې د کلي اوسني مشران او ملکان:

حاجي شاه محمود، ډگروال شاه محمود، حاجي يوسف، حاجي عبدالهادي، حاجي شیراغا، حاجي محمدامین، حاجي محمد عارف، ملک شاه محمد، حاجي حمیدالله او حاجي نادرخان.

د دم کلي پخواني مشران او ملکان:

قاضي مجاهدین، حاجي نظام الدین، وکیل صدیق، حاجي محمدجلال، حاجي غازي خان، حاجي نورمحمد، قاضي غلام عثمان، قاضي محي الدین، قاضي جبار، ملک سیدولي، او حاجي غلام خان.

د دم کلي اوسني مشران و ملکان:

حاجي جماعتی، حاجي فیض محمد، حاجي محمدخان، ډگروال حاجي عبدالقدوس، ډگروال بهاول خان او حاجي مهتاب خان.

د تېشې د سیمې پخواني مشران او ملکان:

د استقلال د څلورمې جبهه قوماندان غازي میرزمانخان، د میرزمانخان ورور جنرال خانمحمدخان، شیرمحمد خان، یار محمدخان چې د میر زمانخان زامن وو، مسافرخان او نادرخان چې د جنرال خان محمدخان زامن وو او پیر محمدخان.

د تېشې اوسني مشران او ملکان:

حاجي لیث، حاجي داؤدخان، حاجي غازي، حاجي محمد غوث او خالدخان.

د ډنډونو په سیمه کې محمد هاشم زماني د میرزمانخان زوی او هم سید ملک د دغې سیمې مهم مشران وو.

هندوان هم پخوا د چغه سرای په ښار کې اوسېدل؛ د جنگونو له امله ټول جلال آباد ته کډه شول؛ خو اوس بیا یو دوه کوره بېرته راغلي دي.

له تعلیم او تربیې سره زیاته مینه لري؛ نو د طالبانو د رژیم په وخت کې هم دا ښوونځي فعاله وو. د خاص کونړ په ولسوالۍ کې اوس ۲۷ ښوونځي دي، چې نه یې د لېسې تر کچې پورې دي. د دغو ښوونځیو نه پنځه لېسې د هلکانو، درې لېسې د نجونو، یوه د زراعت او یوه د دیني علومو مدرسه ده. پر دې سربېره یو حمایوي دارالمعلمین هم د خاص کونړ په ولسوالۍ کې شته دی.

د ۲۰۰۲ م کال د بېړنۍ لویې جرگې په انتخاباتو کې د خاص کونړ هر ونډ په لومړۍ مرحله کې خپل درې څلویښت نمایندگان یا استازي و ټاکل، چې زه هم لومړی د منگوال د ونډ نه تعیین شوم. په دویمه مرحله کې د خاص کونړ استازو ډگروال محمدالله خان او زه د رایو په اتفاق بېړنۍ لویې جرگې ته تعیین کړو. دا نوع انتخابات د امریکه د ایوا (Iowa) په ایالت کې د کاکس (Caucus) په نامه یادېږي. کاکس گروپ یا غونډې ته وایي چې د هر کاندید طرفداران په یوه ځای کې راټولېږي بیا د دغه ایالت د انتخاباتو د کمېسیون غړي د ټولو په مخ کې د هر کاندید پلوي کسان شماری. په دغه ډول ټاکنو کې د وټ اچول او یا وټ چاپول نه وي او هم د انتخاباتو مصارف ډېر کم وي.

د دې خبرې یادونه اړینه ده چې د ۲۰۰۲ م کال د بېړنۍ لویې جرگې د ټاکنو ټول مصرف د مشرقي په څلورو ولایتونو کې د یو لک امریکایي ډالرو نه کم وو، اما هغو ټاکنو د پرله پسې ټاکنو په مقایسه چې میلیونونو ډالر لگښت پرې شوی و، د خلکو په نزد زیات مشروعیت درلود او د ولس ښه استازیتوب یې کولی شو. د دې لپاره چې په راتلونکي کې په کمو پیسو مشروع انتخابات په خاصه توگه ولایتي او پارلماني انتخاباتو لپاره لاره هواره شي زه د پورته سیستم وړاندیز کوم، چې خلک په خپله خوښه نمایندگان د یوې شفافي پروسې پر اساس وټاکي او هم د ټاکنو پایلې

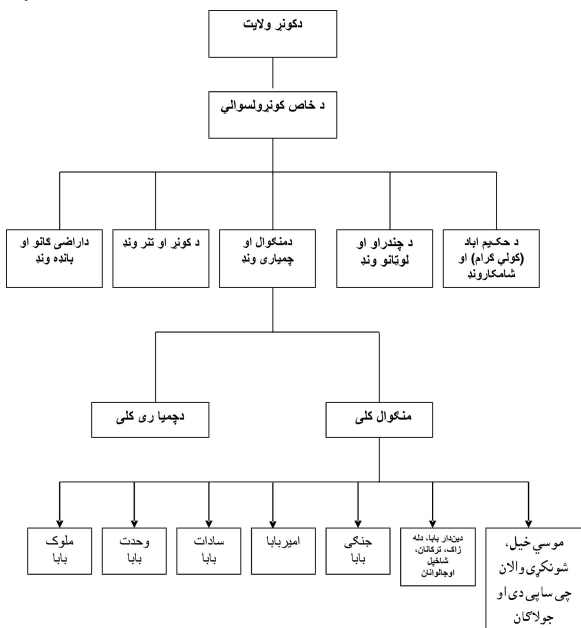
په ۱۳۲۴ هجري شمسي کال کې یعنې د ساپو د پاڅون په وخت کې شینوارو او د شلطن ماموندو په کرهاله حمله وکړه؛ خو دوی مقاومت وکړ او تقریباً ۱۲۰ کسه د دواړو قبیلو ووژل شول بیا وروسته ساپو په کرهاله حمله وکړه او دا کلي یې وسپځه. دا ټيکي د همدې وخت نه پاتې ده:

وسوله کرهاله ژاړي د شلطن کلی
وتښتېده دم کلی

د خاص کونړ ولسوالی

خاص کونړ د کونړ په ولایت کې یوه د مهمو ولسوالیو نه ده چې تعلیمي کچه پکې اوچته ده. دا ولسوالي ستراتیژیک اهمیت لري، چې د کونړ سیند پر غاړه سهیل خواته پرته ده. د شمال له خوا د کونړ سیند، د سهیل له خوا د مومند له قبایلو سره، د ختیځ پلوه د سرکانو له ولسوالۍ او د لوېدیځ اړخه د ښېوې له ولسوالي سره نښتې ده.

د روسانو تر وتلو نه وروسته د کابل رژیم لومړنی ولایت چې تخلیه کړ، هغه د کونړ و. په هغه وخت کې د خاص کونړ په ولسوالۍ کې ټول ښوونځي وران شوي وو او یو ښوونځی هم فعال نه و. په ۱۹۹۳ م کال کې ما په خپلو شخصي امکاناتو او په امریکه کې د ځینو دوستانو په مرسته د خاص کونړ لېسه، د منگوال منځنی ښوونځی او د خاص کونړ د نجونو ابتدایه ښوونځی بیا له سره فعال کړل، چې تر درېو کالو پورې مې ورته امکانات برابر کړي وو. وروسته بیا ما دا ښوونځي د سویډن مؤسسې ته وسپارل چې مرسته ورسره وکړي. په هغه وخت کې تقریباً ۷۰۰ هلکانو او نجونو په دې ښوونځیو کې زده کړې کولې. دا چې د خاص کونړ ولس

پورته چارټ د ولایت، ولسوالي، وند، کلی او پلرنۍ ترمنځ ارتباط ښايي

د خاص کونړ ولسوالي په پنځه وندونو تقسیم شوي ده، چې بیا هر وند په کلو باندي تقسیم شوی او بیا هر کلی په پلرني يا سهم تقسیم شوی دی. په دې تقسیماتو کې دوه مهم ټکي دا دي چې یو خو ټوله گټه او تاوان او حتی عامه ځایونه لکه جبه (د سیند په غاړه غیرمزروعي ځمکه چې د څارویو د څر لپاره وي)، ډاگ او ځنگلونه ټول په همدې شکل تقسیم شوي او د هر وند ساحه او ځای معلوم دی؛ خو په رسمي اسنادو کې د دې تقسیماتو په اړه هیڅ معلومات نشته دي. په حقیقت کې دا د دې وندونو او کلو عامه ملکیت دی، چې استفاده ترې کولی شي؛

باید په هماغه ورځ معلومې وي تر څو د درغلیو مخه ونیول شي، نه داسې چې د ۲۰۰۹م کال او یا د ۲۰۱۴م ټاکنو په څېر د ټاکنو پایلې بحران ته ورسېدلې او حتی څو میاشتې یې ونیولې بیا هم پایلې ولس او دنیا ته د قناعت وړ نه وې. که د وندونو یا قومي جوړښت پر اساس ټاکنې وشي؛ نو د دا ډول انتخاباتو لگښت به ډېر کم او د حکومت په وسه به پوره وي چې د انتخاباتو مصارف ورکړي نه چې د انتخاباتو لپاره هم زموږ لاسونه بهرنیانو ته اوږده وي. دا یوه بېله مسئله ده چې زیات بحث او سياسي ارادې ته اړتیا لري چې ترڅو د افغانستان په ټاکنيزې پروسې کې شفافیت رامنځ ته شي او ولس پکې فعاله ونډه واخلي.

د پوره وضاحت لپاره د خاص کونړ د ولسوالۍ تفصیلي یادونه کوم چې ما پکې پوره څېړنه کړې ده او د دې ولسوالۍ جوړښت په لاندې چارټ کې په گوته شوی دی.

تقسیمولی یې نه شي، خو د دولتي قوانینو په چوکات کې که کومه ځمکه یا ځای چې رسمي سند ونه لري هغه دولتي ځمکه او ځای دی. په واقعیت کې داسې نه ده او دا عامه ملکیت د کلو او قومونو دی او حکومت باید په دې اړه د خلکو د بنسټګڼو په چوکات کې سم تصمیم ونیسي، تر څو چې د ځمکو مسایل په دایمي او ښه توګه حل کړي. په دې سیستم کې تغییرات د خلکو په ملکیت کې بدلون راولي او دا ډول تغییرات تازه یا نوي جنجالونه په سیمو کې ایجادوي. محلي چارواکي باید د هرې ولسوالۍ په اړه دا ډول معلومات راټول کړي ترڅو د ولس د مشکلاتو په حل کې ورسره مرسته وکړي.

په دې وروستیو کلونو کې د خاص کونړ د ولسوالۍ سره د شالۍ او ولی په نامه شپږم ونډ هم اضافه شوی دی، چې پخوا د شالۍ او ولی سیمې د قبایلو په نامه یادېدې؛ خو په ټاکنو کې یې برخه اخیسته او وټ به یې د خاص کونړ په ولسوالۍ کې اچاوه، مګر د دې سیمو خلکو تذکرې نه درلودې. د کونړ ولایت اکثره ولسوالۍ سرحدي کلي لري چې د حاشه په نامه یادېږي. شالۍ، ولی او د دې سیمو مربوط کلو ته د سیوري مومند هم وايي. د شالۍ ولس زویپالي خېل مومند دي، چی په خوګاڅېلو ورګډېږي. خوګاڅېل د مومندو په بايزې پښې پورې تړلي دي. د ولی او څېړي زیاتره ولس بوټي خېل دي چې دا هم د بايزو په پښې پورې تړاو لري. یو څو کورونه د فرمولي په نامه هم د بر څېړي په سیمه کې شته دي. د هر ونډ برید یعنی سرحد، په قومي مسایلو کې برخه اخیسته او د کلو شمېر نه او سهم معلوم دی، چې د محل خلکو ته پته ده او په رسمي چوکات کې کوم سند د دې ونډونو په اړه نشته؛ خو هر چارواکی د دې ولسوالۍ چې هلته کار کوي، په دې پوهېږي چې

څومره ونډونه په هره ولسوالۍ کې شته دي او قومي جوړښت یې څنګه دی. د همدې تقسیماتو پر اساس ولس خپل ورځني مشکلات حل کوي.

د خاص کونړ د ولسوالۍ ونډونه

لومړۍ: د منګوال او چمبارۍ ونډ

په دغه ونډ کې د منګوال او چمبارۍ په نومونو دوه لوی کلي دي. په دغو دوه کلیو کې اړوندې بانډې یعنی له کلیونه بهر کورونه شامل دي.

د منګوال کلی:

د منګوال د کلي ولس اکثره مومند دي، چې په خټه اتمرخېل او د مومندو د بايزو د پښې پورې تړاو لري. دوی د مومندو د مزري چينې د سيمې نه دلته راغلي او مېشت شوي دي. ويل کېږي چې د کلي نفوس پخوا زر کوره حساب شوی دی؛ خو د ثور له کودتا نه وروسته او د جهاد په کلونو کې او بالخاصه د روسانو د تهاجم نه وروسته د دې کلي ټول ولس مهاجر شو او دا کلی په کنډواله بدل شو. اوس تقریباً دوه سوه کوره بېرته دې کلي ته ستانه شوي دي. دا چې کونړ ولایت په عمومي توګه لږه ځمکه لري نو د کونړ ولس همېشه د افغانستان په داخل کې او یا له هېواده بهر په نورو سیمو کې خواري او غریبي کوله او په دې توګه به یې خپلې کورنۍ ساتلې. د ډېر پخوا نه د منګوال د کلي اوسېدونکي اکثره دوه کوره وو، چې زیاتې کورنۍ د پاکستان د کراچۍ په سیمه کې اوسېدلې او هلته یې د کراچۍ په بندر کې مزدوری او کار کاوه. اوس د

کراچۍ په کيا ماني سيمه کې د منگوال د کلي په نامه لويه محله شته ده او اوس هم خپل مړی ژوندی د همدې کلي په پخواني حساب سره پالي. که د خاص کونړ پورته چارت ته نظر واچوو گورو چې د منگوال او چميارۍ ونډ په دوه کليو تقسيم شوی دی، چې د سهم په حساب دوه برخې د منگوال او يوه برخه د چميارۍ د کلي ده. همدا رنگه د منگوال کلي بيا په اوه پلرينو تقسيم شوی دی. په دغه پلرينو کې پنځه پلرينې اتمرخېل مومند، يوه پلرينه گډوله يا ارگجه، مومند او څو نورې وړې کورنۍ پکې شته دي. يوه پلرينه سهم ارجل (متفرقه) قومونو ته چې په کلي کې اوسېږي ورکړل شوې ده. د منگوال پلريني په لاندې ډول دي:

۱. د ملوک بابا پلرينه
۲. د جنگي بابا پلرينه
۳. د امير بابا پلرينه
۴. د سادات بابا پلرينه
۵. د وحدت بابا پلرينه

۶. د ديندار بابا پلرينه. په دې پلرينه کې ترکانان، دله زاک، جاله وانان او رنگريزان هم شامل دي، ځکه د دې پلرينې تعداد کم دی.

۷. ارجل متفرقه قومونه (موسی خېل، شونکړي وال چې ساپي دي او جولگان)

همدا رنگه زموره کورنۍ چې د منگوال ميا صاحب د کورنۍ په نامه شهرت لري له منځه سهم لري.

د منگوال ميا صاحب چې زما نيکه و سيد محمدنعمان نومېده چې د امان الله خان په وخت کې د پېچ په دره کې حاکم و، خو اصلاً دی د کامې ولسوالۍ د مستالي په کلي کې اوسېده او هلته يې ځمکه او جايداد درلود، چې سلسله نصب يې ميا علي صاحب (رح) ته رسېږي. د مياعلي

صاحب (رح) زيارت د ننگرهار ولايت د بهسودو ولسوالۍ د ثمرخېلو په سيمه کې دی. زياتره کسان چې لېونيان وي د هغه زيارت ته يې د دوعا او ښه کېدو لپاره بيایي. زما نيکه وروسته د سرکانو مياصاحب (رح) نه چې هغه د ملا نجم الدين اخوندزاده مؤذن و، لاس نيکه کړې وه يعنې مريد شوی يې و. منگوال مياصاحب وروسته د سرکانو مياصاحب په امر خپله حاکمي پرېښوده او له کامې نه د خاص کونړ ولسوالۍ د منگوال کلي ته راغی او دلته يې لنگر او مريدان درلودل. دا چې منگوال مياصاحب ديني عالم او حافظ د قرآن هم و؛ نو د منگوال مشرانو ته يې د پيرۍ او مريدۍ تر څنگ ديني زده کړې هم ښودلې.

البته دا پورته تقسيمات داسې شوي دي چې هيڅ کور په کلي کې يې برخې يعنې يې سهمه نه دی پاتې شوی. د بېلگې په توگه شاخېل د منگوال په کلي کې يو کور دی خو د کلي په گټه او تاوان کې سهم لري. د پورته تقسيماتو نه دا جوتېږي چې د افغانانو او په خاصه توگه د پښتنو په سيمو کې د اجتماعي عدالت زيات خيال ساتل شوی دی، چې حتی د کمزورو کورنيو لکه کسبه کارو سهم هم په ټولنه کې خوندي دی او دوی د نورو مېشتو ولسونو په منځ کې مساوي حقوق لري.

د منگوال په سيمه کې د گورگورې بابا په نامه يو مشهوره زيارت هم شته دی چې د منگوال لېسه هم د همدغه زيارت ترڅنگ ده او پخوا به د اختر په درېيمه ورځ د خاص کونړ خلکو دلته مېله کوله. د خاص کونړ په ولسوالۍ کې پخوا هندوان هم اوسېدل او زياترو يې په کليو کې دوکانونه درلودل. يو کم تعداد يې ځمکې هم درلودې چې تر اوسه پورې د هندوانو يوه کورنۍ د کونړ له کلي سره نږدې ځمکه لري او د دې ځمکه ورته هم شته دي چې اوس پرې د هندوانو په خپلو منځو کې دعوه ده او د دوی ځمکه چې تقريباً شل جريبه کېږي د حکومت سره

تحت تامین ده. پخوا د منگوال په کلي کې هم هندوان اوسېدل خو په کونړ کې د جنگونو په وجه ټول هندوان د کونړ له سیمې نه جلال آباد ښار یا نورو سیمو ته کډه شوي دي.

د منگوال کلي ډېر مشهور مشران درلودل لکه ملک شیرمحمد خان، ملک شیرافضل خان چې په صوبدار صاحب مشهور و، ملک امانت خان، ملک عبدالوکیل، ډگروال شیرافضل خان مومند، ملک نورافضل، ملتان ملک، نادرخان ملک، مدیر سیف الرحمن خان، زما تره وکیل عبدالقادر، مدیر عبدالباقي خان او سیدحنیف پاچا.

د منگوال موجوده ملکان حاجي عبدالقيوم، ملک محمد آصف، ډگروال بهادرخان، میر سلام خان او انگور ملک دي.

د چمپاری کلی:

د چمپاری کلي تاريخچه داسې ده چې چمپار پخوا هندو و او په دغه سیمه کې اوسېده چې اوس دا کلی د چمپاری په نامه یادېږي. چمپار دوه زامن درلودل چې چمر او عطا نومېده. کله چې چمر مسلمان شو نو د ده ورور عطا راپاڅېد او هغه یې مړ کړ، چې اوس هم د چمپاري په کلي کې د هغه قبر شته او شهید بابا ورته وايي چې همدې ځای ته د شهید ډبره هم وايي. د چمپاری کلی اوس درې سیمه لري چې د چمرخېل، عطاخېل او د منجیانو په نامه یادېږي. د منجیان کلي اوسېدونکي د مزار درې د غرونو د سرونو له کلیو یعنې د اربت او شوماش له کلیو نه دلته راغلي او مېشت شوي دي. د منج کلی اوس هم د اربت په سیمه کې شته دی. د منجیانو ژبه پخوا دیگاني ژبه وه چې اوس هم د ونه پور په یوه محدوده سیمه کې ژوندی ده. د منجیانو په سهم کې یو

څو کوره الله خېل مومند، کاشکوتي، بوتې خېل، برزگ خېل او یو کور میاگان هم برخه لري، چې په دې کلي کې اوسېږي.

د چمپاری په کلي کې دوه مهم نور زیارتونه هم شته چې یو یې د بر سلطان بابا او بل یې د کوز سلطان بابا په نامه یادېږي او ویل کېږي چې دواړه سره تره او وراره وو. دوی ته ځکه سلطان بابا وايي چې کومه لوحه یا شناخته چې پخوا دلته موجود وه نو پرې لیکل شوي و چې: سلطان ابوالخیر مازندراني^{۹۹}. د دې زیارتونو نور تاریخ د دې کلي خلکو ته هم نه دی معلوم. پخوا د اختر په څلورمه ورځ ډبره لویه مېله به د خاص کونړ خلکو د سلطان بابا په زیارتونو کې کوله.

د چمپاري د کلي اوسني ملکان، ملک محمد طاوس، ملک محمد حنیف، ملک ناصر او ملک غلام حسن دي. په ۲۰۰۲ م کال کې د دغه کلي ملکان یوازې ملک محمد کریم او سرکاتب سید امین و.

دویم: د چندر او او لوټانو ونډ

د چندارو او لوټانو په ونډ کې د چندراو کلي، نیمایي برخه د لوټانو، سنه خېل، کوزچنچن، کنډر او کاویر کلي شامل دي. محمد معظم اخون زاده او د هغه کورنۍ چې اصلاً په خټه یوسف زي دي، په دې کلي کې میشته دي. محمد معظم اخون زاده د کونړ او مشرقي د سیمې ډېر مشهوره مشر و چې د ولسي جرگې مرستیال هم پاتې شوی و. د چندراو په کلي کې مختلفې قبیلې لکه مومند، ساپی، یوسفزي او ځینې خیلونه لکه ترکانان، جاله وانان، جولگان او داسې نور هم اوسېږي. په دې کلي

^{۹۹} د دې کلي د ملک او خاص کونړ د شورا د مشر ملک طاوس خان سره د چمپاری د کلي په اړه مرکه. د نومبر ۱۹مه نېټه کال ۲۰۱۳ م

کې یوه لویه مدرسه موجود ده چې پخوا پکې د مزار درې مشهوره عالم، شهید مولوي عبدالمتین تدریس کاوه. مولوي حسین اخونزاده د پېچ درې چې وروسته یې په مولوي جمیل الرحمن شهرت درلود او د جماعة الدعوة للقرآن والسنة په نامه یې حزب جوړ کړ هم د چندراو په مدرسه کې څه وخت د مولوي محمد حسن اخون زاده نه چې د محمد معظم اخونزاده زوی و، سبق ویلی و. د جماعة الدعوة للقرآن والسنة ډله د سلفیانو او وهابیانو په نامه هم یادېږي. مولوي جمیل الرحمن وروسته خپلې زده کړې له مردان سره نږدې د پنج پیر په مدرسه کې سرته رسولې وې. دې ونډ هم ډېر مشهور مشران درلودل، لکه فراز ملک، ذوالفقار ملک، حاجي عبدالعلي، حاجي قوماندان غازي محمد خان، ملک محمدعلي، ملک خلیل، ملک شېرزمان او حاجي یادگل.

د دې ونډ اوسني ملکان، مولوي صفي الله، حاجي محمد عبدالله، ملک روح الله، ملک حیات الله، ملک عبدالولي او ملک مرجان دي.

درېیم: د کونړ او تتر ونډ

د کونړ کلی چې د کونړ ولایت نوم هم د همدغه کلي نه اخیستل شوی پخوا د کونړ د سیمې مرکز و. په دې ونډ کې د کونړ کلی، د لوتیانو نیمايي سیمه، میاگانو کلی، رین، چارکلا، کرموتا، کالان، زرگرانو بانډه، سید بانډه، طلايي بانډه، چاره کي او د تتر کلي شامل دي. د کونړ په کلي کې پخوا یو وړوکی بازار هم و، چې اوس هم یو شمېر دوکانونه لري او د کونړ په ولسوالۍ کې دا یوازینی بازار و. خو اوس د خاص کونړ په نورو کلو کې نور واړه بازارونه هم جوړ شوي دي، چې څو دوکانونه په کې وي. د کونړ د کلي د صاحب جم په سیمه کې هم یوه لویه مدرسه

وه، چې پخوا پکې د شوماش مولوي په نامه یو مشهور مدرس، تدریس کاوه او زیات شاگردان یې درلودل. دې کلي کې مشهور سپین ږيري او مشران تېر شوي دي چې د مرحوم وکیل محمدجان خان چې په ولسي-جرگه کې دوه دورې د خاص کونړ د ولسوالۍ استازی و، مرحوم وکیل محمد گل خان چې په ولسي جرگه کې د خاص کونړ استازی او د ولسي-جرگې دویم مرستیال و، مرحوم علاقدار محمدحسین خان، مرحوم ملک محمد صدیق ارباب، مرحوم دیپلوم انجینر نېک محمد خان چې د بند او برق په څانگه کې د هېواد مشهور انجینر و او ډاکټر سیدقاهر عاطف نومونه د یادولو وړ دي. د هېواد تکړه هنرمند مرحوم گلاجان استاد هم د کونړ د کلي اوسېدونکی و. د کونړ په ولایت کې لومړنی لومړی ښوونځی هم د کونړ په کلي کې و، چې وروسته د تتر کلي د وکیل عبدالجلیل ملنگ په کلا کې تر ډېر وخته پورې دا ښوونځی و. د خاص کونړ لومړنی ښوونځی اوس لېسه شوی او د ډاکټر کبیر ستوري د لېسې په نامه یادېږي.

د تتر کلی د دې ونډ یو بل مهم کلی دی، چې د خاص کونړ د ولسوالۍ د تعلیم یافته طبقې مهم مرکز و. په لسگونو صاحب منصبان، دولتي چارواکي او استادان په دې کلي کې تېر شوي او شته دي. د امان الله خان د دورې قاضي القضاات امیرالله خان چې په ۱۳۰۳ هجري شمي کال په ترکیه کې او وروسته په بخارا کې د افغانستان سفير و، هم د تتر د کلي و چې د ده کورنۍ د قاضیانو په نامه یادېږي. د قاضي القضاات امیرالله خان پلار هم قاضي و او جمال الله نومېده. په لاندې توگه د دې کلي د څو نورو مشهورو اشخاصو یادونه هم ضروري بولم، چې د سیمې او هېواد په کچه مشهور و: مرحوم میرزا غلام سرور اخونزاده، مرحوم میرزا عزیزخان اخونزاده، عصمت الله روحاني، مرحوم میرزا محمدجان خان، مرحوم لعلوجان چې د غازي میرزمانخان زوم و، په ولسي جرگه کې

پنځم: د کولې گرام (حکیم اباد) او شامکار ونډ

د کولې گرام په ونډ کې د کولې گرام ډاک، کلي، د کولې گرام لاندې کلي، صاحب زادگان، اخوندزادگان، کوز سرای، بر سرای، شیخان، اهنگران، شامکار او د یوسف کورونه شامل دي. کولې گرام کلی هم ډېر ښه مشران درلودل، لکه مولوي ماهر، مولوي عبدالوهاب سوزان، مرحوم عزیر الله ملک، مدیر رستم، ملک میرحبيب، حاجي سيدحبيب او ملا شامکار. مولوي ماهر په لېسه کې زما استاد و؛ خو د جهاد په دور کې مولوي ماهر استاد او د هغه ورور سوزان استاد او مدیر رستم د حکمتیار د اسلامي حزب د یو جهادي قوماندان، معلم محمدامین له خوا د شپې د خپلو کورونو نه وویستل شول او بېگناه شهیدان کړای شول.

د دې ونډ ملکان، ملک محمدنور خان، ملک تاج محمد، ملک گلستان، ډاکتر مجید، ملک احمدشیرخان، ملک محمدصدیق، ډگروال عبدالقیوم او نظام الدین صاحب زاده دي.

شپږم: د شالی او ولی ونډ

دا ونډ دوه تقسیمه دی. د شالی ولس زوپیالي خپل مومند دي او دا لاندې کلي په دغه سیمه کې شامل دي: بره شالی، کوزه شالی، یخه چینه، ماڼوگی او شجاع کلی. د شالی کلی له ډېر پخوا نه په دوه گونديو ویشل شوی دی، چې دا گوندي د غازي حاجي او فیروز حاجي د کورنیو ترمنځ وې او ډېره اوږده دښمني په خپلو منځو کې لري او تراوسه پورې لس گونه کسان د دوی تر منځ وژل شوي دي. د دې دوه کورنیو دښمني اصلاً د یو قیران یعنی پنځوس پوله یا د یوې افغانۍ د نیمایي نه پیل شوې ده. وایي چې د دوی د کورنۍ یو کس د بلې کورنۍ په یو

د خاص کونړ استازی مرحوم عبدالجلیل ملنگ، مرحوم ډاکتر کبیر ستوری، د حربي پوهنتون استاد ارکان حرب مرحوم ډگروال فضل ربي خان، مرحوم دیپلوم انجینر غلام رضا، د کابل پوهنتون استاد جلال الدین خان کونړی، د هوایي او مدافع هوایي قواو پخوانی قوماندان جنرال غلام سخي او مرحوم مولوي عبدالحنان. یوازې د تنر په کلي کې ۲۲ تنه د طب د پوهنځیو نه فارغ ډاکتران شته دي.^{۱۰۰}

د دې ونډ ملکان عبدالجلیل ملک، ملک عمراخان، ارباب اسدالله، ملک عبدالظاهر، ملک محمدمعصوم، ملک میرویس، ملک محمد نادرخان او ملک علي سيد دي.

څلورم: د بانډې او اراضي گانو ونډ

په دې ونډ کې کوزه اراضي، بره اراضي، کوکې بانډه، قلاگی، لغاني او د بانډې نیمایي برخه، کلي شامل دي. د اراضی سیمه د خاص کونړ د ولسوالۍ مرکز ته نږدې او خلک یې له تعلیم سره خاصه مینه لري. وکیل عبدالقدیر په ولسي جرگه کې د خاص کونړ استازی، ظاهر منطق، مدیر حبیب الرحمن خان، مدیر محمدرحیم خان، مدیر غني گل، میا گل گودامدار، حاجي جلالخان او ډاکتر غلام حیدر رفیقي د دغه ونډ اوسېدونکي دي.

د دې ونډ ملکان حیات الله ملک، ډاکتر بصیر، معلم نورالله، ملک عبدالستار او ملک محمدجلیل، ملک طاوس، ملک مقبل او ملک ولایت خان دي.

^{۱۰۰} له انجینر غلام یحیی سره د تنر د کلي په اړه مرکه. د فروری نهمه نېټه، ۲۰۱۴ م کال

کس باندي يو قيران قرض و، هغه نه ورکاوه نو هغه يې پرې وواژه او د پنځو لسيزو نه زيات کلونه کېږي چې دا پټنه (دبسمني) روانه ده او د قيران د پټنې په نامه يادېږي.

په ۲۰۰۲م کال کې د شالې ملکان، ملک عجب، ملک محمدافضل، ستانه گل ملک، ملک عطا خان، علم جان ملک او عبدالله جان وو.

د ولې په سيمه کې د کلاول،، توتکي، اوبو تنگي، ننگوسي، ميرگل تنگي، کره ډاگ، سپينکي، برچنچن، کوزخپري، برخپري، شنيلى، آوارو کلي او کنډوالې کلي شامل دي. د هجرت په وخت کې موږ څو مياشتې د برچنچن په کلي کې اوسېدو. د ولې د سيمې ولس بوټي خپل مومند دي او يو څو کوره فرمولي هم په برخپري او کنډوالې سيمه کې اوسېږي. د برچنچن او انارو د کليو ولس باره خپل مومند دي. د دې سيمې مشهور مشران، حاجي رضاخان او د هغه زامن عمرحاجي او ملک محمدايوب خان، خليل ملک او جليل ملک چې دواړه سره وروڼه وو، خټ ملک، خوارى ملک، حکيم خان، نوروز ملک، د کنډوالې حاتم ملک، ايوب خان او اميرجان ملک د برچنچن وو. کله چې موږ مهاجر شولو نو په اول سر کې د کابل د حکومت له وېرې موږ ته چا ځای نه راکاوه؛ خو د برچنچن اميرجان ملک چې ډېر زړور او مېلمه دوست انسان و، زموږ کورنۍ ته يې ځای راکړ چې يوه وړه خونه وه چې د خپل کور نه يې جدا د بېلمه لپاره جوړه کړې وه. موږ تقريباً دېرش کسه په هماغه يوه خونه کې د ۱۳۵۸ کال د جوزا د مياشتې نه تر سنبلې مياشتې پورې اوسېدلو چې بيا له هغه ځای نه پېښور ته مهاجر شولو. څرنگه چې زما خدای بخښلي پلار سيد محمود حسرت د هجرت نه وروسته په عملي جهاد پيل وکړ؛ نو موږ د کابل د حکومت تر سخت تعقيب او تهديد لاندې وو. اميرجان ملک به ويل که حکومت ما بمبارد کړي هم څه پروا

نه کوي خو زه تاسې ته نه شم ويلی چې زما له ځايه لاړ شئ. زموږ د تگ نه يوه اوونۍ وروسته د چنچن کلی او خاصاً همدا زموږ د اوسېدلو ځای د کابل حکومت له خوا بمبارد او د نيپالم بمب يې پرې واچاوه چې ټوله ساحه له منځه لاړه. زموږ د هجرت او په چنچن کې د اوسېدلو کيسې ما په خپل بل کتاب (د واقعيتونو په بهير کې) کې په تفصيلي توگه بيان کړي دي.

په ۲۰۰۲م کال کې د ولې سيمې ملکان، گل محمد ملک، عثمان ملک، نبي جان، عمرگل، محمد حاجي، لالاگل، حکيم خان، نادر، جليل ملک، ملک محمد علي، ملک نوروز او اسرار ملک وو.

د خاص کونړ سيمې ښه جيد عالمان لکه مولوي محمد حسن اخونزاده، مولوي عبدالحنان استاد او د کولي گرام مولوي مشهور وو. اوس هم خاص کونړ ښه عالمان لري لکه مولوي گلرحمان، مولانا محمد اجمل حکاک، مولوي عطاوالله، مولوي مطيع الله، مولوي سميع الله، مولوي محمد اسرائيل صاحبزاده او مولوي عبدالخالق.

د جهاد په کلونو کې د خاص د کونړ د سيمې مشهور جهادي مشران او قوماندانان، د ليکوال پلار مدير سيد محمود حسرت، چې په مدير صاحب يې شهرت درلود، حاجي غازي خان، څارنوال محمدصالح، قوماندان ظاهرخان، گل سيد ميا، مولوي نظرمحمد، استاد عبدالصبور عزيزي، مولوي غلام حسن چې په صحاف ملا يې شهرت درلود، سخي صاحبزاده، محمودجان، ملک محمد جان، اسرائيل، د کاوېر گوجر، غني، مامور او عبدالوهاب چې د قوماندان ظاهر خان وروڼه وو، حبيب الله منځني، اکاجان، خيالي گل، طالب، گلاب او اول خان حاجي وو. يو شمېر د دې قوماندانانو نه په خپلي منځي جگړو او رقابتونو کې يو بل سره هم ووژل. پر دې قوماندانو سربېره يو شمير نور مهم مشران هم په

۲. د غازي آباد ونډ چې ولس یې ټول ساپی دي. د غازي آباد ونډ کې د ودېرو لوی کلی، مسعود، سوېل، د گوربزو لوی کلی، سولې، چانچي او اورگ کلی شامل دي.

۳. د مزار او لودلام دره چې خلک یې ساپی دي د دور کنډک، لودلام، روزي کلا، کرچندو، کرپوری، مالي خېل، سنزو، مورده او سیری کلی شامل دي. د مزار درې نوم د مزار بابا له زیارت نه اخیستل شوی چې اوس هم هلته شته دی.

۴. د نورگل ونډ چې ولس یې اکثره دیگان او پشه یان دي. د نورگل په ونډ کې نورگل، کوز نورگل، توره تېره، کوز بنار، بر بنار، پتین، بېله (اوسېدونکي یې مومند دي) او د میا کلی شامل دي.

د داؤد خان د رژیم په وخت کې د نورگل نفوس دوه ویشت زره اټکل شوی و او په غیر د مزار درې نه د نورگل زراعتي ځمکه ۱۳ زره جرپه ده. د دغې ځمکې یوه برخه د کونړ د سیند نه او دوه برخې د مزار درې له رود نه اوبه کېږي. د نورگل په ولسوالۍ کې پشه یي او پښتو ژبه ویل کېږي خو اکثریت ولس پښتو ژبه وايي.

د نورگل ولسوالۍ کې څوارلس ښوونځي شته دي، څلور لېسې لري، چې دوه یې د هلکانو او دوه د نجونو دي.

د ښوونځیو نومونه عبارت دي له: د نورگل د هلکانو لېسه، د نورگل د نجونو لېسه، د مزار د هلکانو لېسه، د مزار د نجونو لېسه، د پتین منځنی ښوونځی، د سنزو لومړنی ښوونځی، د کرپوري لومړنی ښوونځی، د لودلام لومړنی ښوونځی، د غازي آباد لومړنی ښوونځی، د سویل لومړنی ښوونځی، د اریټ لومړنی ښوونځی، د شوماش لومړنی ښوونځی، د شولیت لومړنی ښوونځی، او د تیتک لومړنی ښوونځی. د تیتک سیمه د څوکی ولسوالۍ په دېوه گل درې پورې مربوط ده خو ښوونځی یې په

لومړي سر کې د لیکوال له پلار سره جهاد کاوه، چې د منگوال د کلي باز شیخ، ملا محمدرحمن، حاجي گلبد خان او له چمپاری نه ملک طاوس، عبدالغفار، نظیر، کبل خان حاجي، محمد کریم ملک او شیر افضل د یادونې وړ دي.

د نورگل ولسوالی^{۱۱}

نورگل ولسوالی پخوا علاقداري وه او په څوکی ولسوالۍ پورې تړلې وه؛ خو په ۱۳۶۷ هجري شمسي کې یعنې د ډاکتر نجیب الله د رژیم په وخت کې چې ټولې علاقدارۍ گانې ولسوالۍ شوې نو نورگل هم مستقله ولسوالی شوه. اوس د کونړ ولایت اداري واحد دی. د نورگل ولسوالی د کونړ سیند په شمالي برخه کې پرته ده، چې له ختیځ اړخه له څوکی ولسوالۍ سره او له لوېدیځ اړخه د کوز کونړ (نېږې) ولسوالۍ سره نښتې ده. د شمال له خوا د نورگل ولسوالی له دره نور سره نښتې ده او د ننگرهار له اړخه نورگل د کونړ ولایت لومړنۍ ولسوالی ده.

نورگل ولسوالی څلور ونډه لري:

۱. د شوماش، اربټ، مامل گل او شولیت کلي یو ونډ دی او خلک یې په پشه یي ژبه خبرې کوي.

a. د شوماش کلی د برچم او کوز چم په کلیو تقسیم شوی دی.

b. د اربټ کلی هم په برچم، کوز چم او کنده په کلیو تقسیم شوی دی.

c. شولیت په سلم بټ، برلي کنده او میزلامه تقسیم شوی دی

^{۱۱}د نورگل د ولسوالۍ په اړه معلومات ما د دې سیمې د لیکوال او شاعر محمد حسن حسام سره په ۲۸ د میزان ۱۳۹۱ هجري شمسي کال کې مرکه وکړه او دا معلومات مې ترې واخیستل.

نورگل ولسوالۍ پورې تړلې دی. همدا رنگه درې رسمي ديني مدرسې د نورگل په کلي، مزار دره او غازي آباد سيمه کې هم د نورگل په ولسوالۍ کې شته دي.

د نورگل په ولسوالۍ کې مشهور مشران او سپين ږيري هم تېر شوي دي. د اړت په سيمه کې ملک عمر او عبدالله جان، د شوماش په سيمه کې ملک ازم الدين او عبدال، د غازي آباد په سيمه کې ملا محمد عمر او ملک تېمور، د لودلام په سيمه کې ملک احمد خان او سيدال ملک، د مزار درې په سيمه کې حکيم اکا، ارسلاخان، سردارخان ملک، شاه محمود خان او حياوالدين، د نورگل په سيمه کې سيد کریم خان، وهاب جان، حاجی عبدالرحيم، بازمحمد خان، جلال، جوړه باز د بېلې او گلستان د پټن مشهور ملکان او سپين ږيري وو. پر دې سربېره مشهور دولتي چارواکي لکه عبدالوهاب ساپی پخوانی د عدلیې وزير، مفتاح الدين ساپی د قبایلو او سرحداتو وزارت مرستیال، جنرال غلام احمد، غلام نبي وسطلي د ننگرهار والي او د يولسمې فرقي قوماندان، د افغان ملت د گوند مشر ډگروال شمس الهدا شمس او د يولسمې فرقه قوماندان ډگروال غلام عمر هم د نورگل د ولسوالۍ اوسېدونکي وو.

د ثور د کودتاه نه وروسته مولوي عبدالمتین^{۱۰۲} چې په شوماش مولوي يې هم شهرت درلود، د نورگل په ولسوالۍ کې جهاد پیل کړ چې په ۱۳۵۸ هجري شمسي کال کې د زېږي بابا په سيمه کې شهيد شو. د جهاد په کلونو کې قاضي متین، حسن خان^{۱۰۳} او سردار خان د جمعیت

^{۱۰۲} مولوی عبدالمتین د خاص کونړ د چندراو په کلي د اخندزادگانو په جومات کې تدریس کاوه او د پنج پېړۍ په نامه یادېده او زیات شاگردان یې هم درلودل. د قد نه وړوکی خو ډېر خوش صحبتې انسان و او هم ډېر ښه مقرر و. لیکوال هم د دغه ولسوالۍ دی نو هغه یې ښه پېژانده.

^{۱۰۳} حسن خان د زراعت د فاکولتې په لومړي سمسټر کې د لیکوال همصنفي و.

اسلامي، او سردار د استاد سیاف د تنظیم مشهور قوماندانان د نورگل په ولسوالۍ کې وو. د تنظیمونو پر قوماندانانو نه سربېره قومي مشرانو هم په جهاد کې خاص رول درلود، چې ملک ازم الدين د شوماش، کاکا ستانه دين د غازي آباد، ملک سکندر د لودلام او مامور عباس د مزار مشهور مشران وو.

د نورگل په ولسوالۍ کې ډېر مشهور زیارتونه هم شته دي. د شولت په سيمه کې د اصحابانو زیارت، په کوز نورگل کې د تور بابا زیارت، بر نورگل کې د میاصاحب او غازي جان بابا زیارتونه، د جېبې شهیدان، د موسی بابا زیارت، د تورې تېې یا د زېږي بابا زیارت او د کورم شهید زیارت.

د کورم شهید او اصحابانو په زیارتونو کې به د اختر مېلې کېدلې او خلکو هلته سېرلي او مالونه حلالول او نذرانه کول به یې. د خاص کونړ او نورو ولسوالیو نه به هم خلک کورم شهید سيمې ته د مېلې او نذرانې لپاره ورتلل او حتی دا اصطلاح هم په کونړ کې شته چې (تا دې کورم شهید ووهي) یعنې په دې به زیاترو ښځو یو بل ته قسم ورکاوه.

د څوکی ولسوالی^{۱۰۴}

د څوکی ولسوالی د کونړ سیند شمال خواته پرته ده، چې د مقابل لوري د سیند سهیل ته د خاص کونړ ولسوالی ده. پخوا د څوکی ولسوالی دوه علاقداری درلودې: نرنگ او نورگل؛ خو کله چې علاقدارگانې ختمې

^{۱۰۴} د جنت گل ساپی سره مرکه چې د خاص کونړ په ولسوالی کې څارن دی او د دېوه گل درې اوسېدونکی دی. ۱۹ مارچ ۲۰۱۶م کال، خاص کونړ

شوي نو نرنگ او نورگل هم جلا ولسوالۍ شوي. د خوکی په نامه کلی شته دی او دا نوم د همدې کلي نه اخیستل شوی دی.

دېوه گل په کونړ کې ډېر مشهوره دره ده، چې د ساپو د پاڅون په کال زیاتې جگړې د همدې ولسوالۍ د هغه وخت په مربوطاتو لکه بادپل، دېوه گل او مزار درو کې شوي دي او اصلاً جگړه د مزار درې نه ونښته. د ۱۳۲۴هجري شمسي - کال د ساپو د جگړې مشران شهسوار او سلیمی هم د بادپل درې وو. د خوکی ولسوالۍ ودانې ته رباط وایي او د کونړ سیند د غاړې سره نږدې واقع دی.

د خوکی ولسوالۍ دوه برخې ده: د بادپل دره او سمه یا هواره. د دې تقسیماتو پر اساس دوه حصې گټه او تاوان سهم د بادپل دره اخلي او یو سهم د سمې دی. د دېوه گل درې زیاتره خلک ساپي دي؛ خو د درو په سر کې شاري یا پشه یان شته او د دې کلیو اوسېدونکي د اړبتي، شوماشي، کورنگلي او چلسي - په نومونو هم یادوي. دا کلي د پخوانو کافرو کلي وو، چې وروسته مسلمان شوي دي او دا سیمې ترې ساپو نیولي دي؛ خو دې کلیو او قومونو ته دوی سهم ورکوي او په حقیقت کې د ساپو د قومي جوړښت جز دی، ځکه په گټه او تاوان کې د ساپو او نورو قبیلو سره برخه اخلي. د چلس درې کلي دي چې یو کلی د چلس د لوی کلي په نامه یادېږي او دوه کلي نور یې د نوردېش او سیرگل په نومونو یادېږي.

د دېوه گل درې په اخر سر کې د چلس کلي دی. د مزار درې په اخر سر کې شوماش او د اړبتي کلي دي. د پېچ د ماڼوگۍ درې په اخر سر کې د کورنگل کلی او د چپې درې په اخر سر کې د دیگل کلی دی. د دېوه گل په دره کې د ساپو د درېوارو خېلونو (گوربز، مسعود، ودیر

(کندهاري) ولسونه استوگن دي. په دېوه گل دره کې یوه برخه ودېر اخلي او دوه برخې مسعود او گوربز اخلي ځکه د ودېر تعداد زیات دی.

د دېوه گل درې کلي گیرگال، چمبیل، پلار دره، ملامزید بابا، اندرلچک، بدگور، چلس، امرې او سپېدار نومېږي.

د خوکی ولسوالۍ سمه یا هواره په پنځه و برخو چې سهمونه ورته وایي تقسیم شوي ده^{۱۰۵}:

۱. کانډل او باپو
۲. بنادي خېل او شلوتې
۳. مسعود اباد
۴. خوکی
۵. کلمانې او گټو کلا

پر دې پنځه و سهمونو سربېره د کونړ د پېچ درې او سیند درې مهاجرین چې د پاکستان نه بېرته راستانه شوي دي، دوه کمپونه یې د چنارې او گټو کلا کې جوړ کړي دي او دلته استوگن شوي دي، نو دوی ته هم دوه ځانته سهمونه ورکوي.

د ساپو په سهمونو او هم د کونړ په نورو سیمو کې سیدان او ستانه لکه میاگان، اخونزادگان او صاحبزادگان اوسېږي؛ نو دوی هم د نورو قومونو غوندې د خپلو سیمو د ولسونو په گټه او تاوان کې برخه لري. په خوکی هم دوی د ولسوالۍ په قومي او سهمي برخو کې ونډه لري.

د خوکی ولسوالۍ د سمې مهم کلي د کانډل، باپو، بنادي خېل، شلوتې، زورمنډی، قاضي بانډه، کولمانې، گټو کلا، مسعود آباد، خوکی کلي، فقیر اباد او سنکولي په نومونو یادېږي.

^{۱۰۵}د خوکی ولسوالۍ مولوي سیدشاه جهان سره تلفوني مرکه (۳ می ۲۰۱۶م کال، کابل)

د څوکۍ په ولسوالۍ کې ډېر مهم مشران تېر شوي دي چې د هېواد په سياسي مسايلو کې رول درلودلی، لکه: د ساپو د جنگ مشران شهسوار، سلېمي او امان الملک، ملک ماموند، ملک قلم دين، فقير الله صاحب حق صاحب، بناړوال محمدظاهر وطنيار، ملک محمدعمر، ډاکتر عبدالرشيد جليلي، لوی څارنوال عبدالهادي خليلز، محمدعثمان پاچا، مولوي سيدجمال استاد (چې د ساپو په جنگ کې يې مهم رول درلود او ولس د ده د فتوا پر اساس شهسوار پاچا او سلېمي يې د صدراعظم په توگه وټاکل)، ملک عبدالله، ملک ممتاز او داسې نور.

اوسني مشران ملک فضل، ملک عبدالرؤف، ډاکتر سلطان محمد، ملک علیم خان، عبدالغني ملک، ملک هاشم خان او مولوي ابراهيم دي.

د جهاد په دورو کې هم دلته مشهور قوماندان او مشران تېر شوي دي لکه حاجي جانداډ خان چې وروسته يې د کونړ د والي په توگه هم دنده اجرا کړې ده. د څوکۍ ولسوالۍ د جهادي قوماندان په لاندې توگه وو:

۱. د حکمتيار اسلامي قوماندان (ډاکتر حميدالله، معلم محمدامين^{۱۰۶}، ملک ميا سيد، مولوي غلام رحمن، او گل ميا صاحب)

^{۱۰۶} معلم محمد امين او گروپ يې د خاص کونړ په سيمه کې ډېر بېگناه کسان د جهاد په دوره کې وژلي دي، چې د هغې جملې نه يې په يوه شپه د حکيم اباد د کلي نه مدير رستم، ملک عزيزالله، مولوی ماهر، قاري ميراحمد، قدرت الله، کمين جان، سيدحسن خليفه او حاجي علم شېرخان شهيدان کړل. همدا رنگه يې د خاص کونړ نور مشران لکه څارنوال سيدمحمد (د کلي گرام د اخونزادگانو باني يې)، مولوي بهرامان چې په بنامار مولوي مشهور و (د برې اراضۍ د کلي)، ملک محمد جان او زوی يې (دلوټانو د کلي)، امان خان حاجي او زوی يې (د سنه خېلو) معلم شېراغا (د باندي د کلي) شهيدان کړي دي. مولوي ماهر استاد، قاري ميراحمد او قدرت الله درېواړه وروڼه وو، دوی ديني عالمان وو او د خاص کونړ د مشهور مولوي عبدالحنان زامن وو. ماهر استاد د لسې په دوره کې زما استاد هم و. د ټولو نه بده يې لا دا وه چې معلم محمدامين، د کوکوگل په نوم د پشد د کلي يوه پخوانۍ خلقي په نکاح کړه او بيا يې څو کاله وروسته په خپل کور کې ووژله. ده او د دې ملگرو دا

۲. د اسلامي جمعيت قوماندان (قاضي محمدحکيم، ډاکتر صادق، ملک گل جان، ډاکتر علي محمد، شين گل او لعل شاه).
۳. د اسلامي اتحاد قوماندان معلم علي رحمن.
۴. د ملي نجات د جبهه قوماندان بناړوال محمد ظاهر وطنيار.
۵. د مولوي خالص د اسلامي حزب قوماندان قاری دين محمد.
۶. د ملي اسلامي محاذ قوماندان ميراعظم خان.
۷. د اسلامي انقلاب د حرکت د تنظيم قوماندان حاجي عبدالخالق.

د نرنګ ولسوالۍ^{۱۰۷}

د نرنګ ولسوالۍ د کونړ سيند شمال ته د پشد له کلي سره مخامخ پرته ده. دا ولسوالۍ پخوا علاقداري وه او د څوکۍ د ولسوالۍ مربوط وه. د نرنګ په ولسوالۍ کې ساپي، ديگان، سالارزي، شينواري، ملاگوري، باپر او صاحبزادگان اوسېږي. د باډېل مشهوره دره هم د نرنګ د ولسوالۍ مربوط ده او د باډېل په اړه دا لاندې سندره ډېره مشهوره ده:

سـاـپـو ډـېـر وژلي دينـه

د کونړ غلام محمده باډېل ته مه ځله

وايي چې د دې سندري شاعر حفيظ نومېده او دا سندره د ساپو په کال يعني ۱۳۲۴ لمريز کال کې ويل شوې ده او په هغه وخت کې د خوگياڼو د مملې سيمې غلام محمد^{۱۰۸} له حکومت سره لښکر کړی و، چې

کسان د شخصي سليقې په اساس وژلي دي او دا د خاص کونړ او د کونړ په تاريخ کې د کرهالې د واقعه نه وروسته، يو لوی جنايت کړی دی، چې تاريخ بايد دا جنايت هېر نه کړي او که سم نظام وي؛ نو دوی بايد د بشري جنايت له امله محاکمه شي.

^{۱۰۷} د نرنګ د ولسوالۍ د کوټکې کلي له عطاالله خان سره تليفوني مرکه (۴ مې ۲۰۱۶م کال، کابل)

^{۱۰۸} د باډېل له حاجي عبدالقادر سره تليفوني مرکه (۵ مې ۲۰۱۶م کال، کابل)

د ساپو په مقابل کې باډېل ته لار شي او له دوی سره وجنگېږي؛ نو ده ته دا وويل شول، چې باډېل ته مه ځه. په هر حال دا سندره څو ځلې بدله او رابدله شوې ده او په اخره کې کله چې وکیل صاحب غلام محمد د ولسي جرگې کانديد و او غوښتل يې چې د باډېل د درې له خلکو نه رايې واخلي نو هغې ته هم ويل شوې وه چې باډېل ته مه ځه او دا سندره په هغه پورې هم وتړل شوه.

د نرنګ ولسوالي په دوه حصو تقسيم ده، چې يوه حصه د باډېل دره او بله حصه يې سمه ده. د ۱۳۵۷ لمريز کال نه دمخه به د باډېل درې د گټې او تاوان يو سهم اخيسته او د سمې خلکو به دوه حصې سهم اخيسته؛ خو د جهاد په اوږدو کې د غرونو او درو خلکو د سمې په اوسېدونکو باندې قوت زيات شو؛ نو اوس باډېل د نرنګ ولسوالۍ نيمايي سهم اخلي او نيمايي سهم د سمې د ولس دی.

د باډېل دره ټول ساپي دي او په دوه پښو تقسيم شوی دي. يوه پښه يې بنادي خېل نومېږي چې په گوربزو پورې تړاو لري او بله پښه يې گاگيزي نومېږي چې په مسعودو پورې تړاو لري. د ساپو د جگړې په وخت کې يو جهاز هم دوی راغورځولی و او پيلوټ يې ورته وژلی و، چې بيا د دواجان په نامه يو کس حکومت بندي کړی و.

د نرنګ ولسوالۍ د سمې ولس بيا دوه تقسيمه دی، چې يوه حصه برنرنګ او لمټک او بله حصه سهم د کوټکي، غونډو او چارکلا کلی اخلي. لوی خان ميرزمانخان هم د نرنګ په لمټک کې زېږېدلی دی.

د دې سيمې پخواني مشهور مشران، ميرسلام خان، وکیل غلام محمدخان، غلام حسن ملک، ملک عبدالرزاق د بر نرنګ، شېر ملک د چارکلا، قاضي مهتاب گل چې د مولوي عبدالرزاق بزگر صاحب پلار و،

قاضي غلام حيدر، حاجي کيجان د غونډو، ملک نياز حاجي چې د عطاوالله خان پلار و او حاجي جلال صاحبزاده دي.

د باډېل مشهوره مشران په اوسني وخت کې حاجي سيدمحمد د بنادي خېلو، مولوي زرباز، حاجي سخي او ملک زاهدالله دي. د نرنګ د سمې د سيمې مشهور مشران حاجي عطاوالله خان، سيد خليل الله، محمداجان د لمټک، د غونډو شاه محمود او د کوز نرنګ مولوي محمدطاهر دي.

د جهاد د وخت قوماندان:

د مولوي خالص د اسلامي حزب قوماندانان: محمد عرب او معلم آقا محمد

د حکمتيار د اسلامي حزب قوماندانان: حاجي سيدمحمد او معلم ملنگ

د اسلامي اتحاد د تنظيم قوماندانان: حاجي اسدالله او حاجي فضل محمد

د ملي اسلامي محاذ قوماندانان: حاجي جلال او مدير جمت الله خان د ملي نجات د جبهه قوماندانان: حاجي عبدالقادر

د اسلامي جمعيت د تنظيم قوماندانان: ملا جليل و، چې وروسته له سلفيانو سره يو ځای شو

د سلفيان قوماندانان په دغه سيمه کې: حاجي جانداد خان، اعظم او معلم امان الله

د استقلال د جنگ د ارنوی په غزا کې د نرنګ يو شمېر کسان لکه وزير بابا، بختيار، شهيدان شوي وو چې بيا حکومت د دوی کورنيو ته په دغه سيمو کې ځمکې ورکړې.

جنگونه په دغې سیمې کې شوي دي. د دې متواترو جنگونو له امله د سرکانو کلی او هم د دغې ولسوالۍ زیات نور مهم کلی لکه د پشد تاریخي کلی، دونایي، بحرآباد او گنجگل په سلو کې ۹۰ کورونه تخریب شوي وو. د مجاهدینو له خوا د پشد په کلی ډېرې زیاتې حملې وشوې. دا کلی یې د وړوکي مسکو په نامه یادوه خو مجاهدینو ونه شو کړای چې د پشد کلی د حکومت له طرفدارانو څخه ونیسي ترڅو چې د کونړ ولایت په ۱۳۶۷ل = ۱۹۸۸م کال کې د کابل د رژیم له خوا تخلیه شو او ټول د مجاهدینو بېلابېلو ډلو ته په لاس ورغی. د مجاهدینو محلي قوماندانانو او تنظیمي ډلو ځانته جلا جلا ملوک الطوائفی جوړې کړې او د کونړ ولایت مختلف ریاستونه د محلي قوماندانانو له خوا په غنیمت ونيول شول. د کابل د پخواني رژیم د پلویانو پر جايدادونو یې هم قبضه ولگوله. د کونړ د تخلیه کېدو نه وروسته د کابل د کمونیست رژیم پلویانو اکثره کورنۍ جلال آباد ته کډه شوې.

د سرکانو کلی یو ځل د ساپو په پاڅون کې وسوځول شو، ځکه هغه وخت د گنجگل سالارزو او د شونکړۍ ساپو له ساپو سره ملاتړ وکړ او د حکومت په چوڼۍ یې حمله وکړه. دویم ځل د سرکانو کلی په ۱۹۸۸ کال کې د مجاهدینو له خوا هغه وخت وسوځول شو چې د کونړ ولایت د کابل د کمونیست رژیم له خوا تخلیه شو. د کونړ ولایت په سیمه کې همېشه د غرونو اوسیدونکو د ګډوډۍ او جنگ په وخت کې د سمې د خلکو کورونه سوځولي او تالا کړي دي. نو په دې توګه د کونړ په ولایت کې د سمې او د غرونو د خلکو ترمنځ دښمنۍ او بدبینۍ شته دي.

د سرکانو ولسوالي دوه برخې درلودې، چې یوې برخې ته یې سمه وایي چې د حکومت تر کنټرول لاندې وه او بلې برخې ته یې حاشه یعنی قبایل ویل کېدل، چې د افغانستان مربوط و؛ خو نفوس به یې نه ورکاوه

سرکانو ولسوالي^{۱۰۹}

د سرکانو ولسوالي د کونړ سیند سهیل ته پرته ده. د سرکانو ولسوالۍ مرکز د سرکانو په کلی کې موقعیت لري او داسې ویل کېږي چې د سرکانو لومړني اوسېدونکي چې دقیقه نېټه یې نه ده معلومه د کندهار د سره ولي له سیمې نه دلته راغلي او مېشت شوي دي. اوس هم د سرکانو د کلی زیاتره اوسېدونکي ځانونو ته الکوزي وایي. پخوا به عسکري قطعاتو ته پلټنې ویل کېدې او هرې پلټنې به په یو قوم او یا یوې سیمې پورې تړاو درلود، چې د دې پلټنو د یو شمېر مشرانو او عسکرو سره به کورنۍ به هم وې. نو داسې ښکاري چې دوی هم د کومې پلټنې سره دلته راغلي دي او په دغه سیمه کې مېشت شوي دي. د وردګو په نامه یو څو کوره په سرکانو کې هم اوسېږي او همدا رنگه د وردګو یو شمېر کورونه د اسمار په سیمه کې مېشت دي، نو داسې ښکاري چې دا کورنۍ د وردګو د پلټنونه دلته پاتې شوي دي.

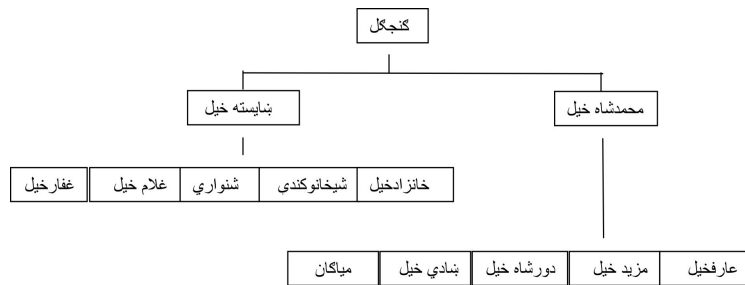
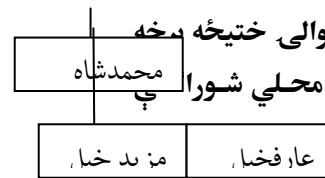
د سرکانو ولسوالي د ظاهرشاه تر پېر پورې د خاص کونړ د ولسوالۍ مربوط سیمه وه؛ خو کله چې د کونړ لویه ولسوالي په ولایت بدل شوه او هم د افغانستان په نورو سیمو کې نورې ولسوالۍ ایجاد شوې؛ نو د سرکانو هم مستقلة ولسوالي شوه او د مرورې علاقداري هم په سرکانو د ولسوالۍ پورې وتړل شوه. دا چې د سرکانو په سیمه کې عسکري قشله وه او د داؤدخان په پېر کې یې د غونډ تشکیلات یې درلودل. له ۱۳۵۷ کال نه راپه دې خوا د مجاهدینو او د کابل رژیم او روسي قواو ترمنځ ډېر سخت

^{۱۰۹} د سرکانو د ولسوالۍ په اړه زیات معلومات د سرکانو د گنجگل د سیمې مشهور مشر ملک محمد میران او حاجي ریش خان سره په ۱۲ د مارچ ۲۰۱۶م کال کې د مرکو په پایله کې ترلاسه شوي دي. ملک محمد میران چې عمر یې د اتیا کلنو په شاوخوا کې و د ګلاپړي جګړه یې یادېدله او هم یې د ساپو او باجوړ په جګړو کې برخه درلوده.

او تذکرې به يې نه اخیستلې. د حاشه يي قبایلو کلي گنجگل، باروگی، شونکرې، گلاپرې، نانگه سر، نورې، ورغارې او ناوه دي. پخوا به یو سهم گټه او تاوان حاشه يي کلیو اخیست او یو سهم به د سرکانو د ولسوالۍ نورو کلیو اخیست.

همدا رنگه د سمې سیمه په دوه برخو وېشل شوې وه، چې له دونايي کلي نه نیولې تر بحرآباد کلي پورې د ولسوالۍ لوېدیځه برخه ده، یوه پچه وه او له دونايي نه تر سرکانو کلي پورې چې د ولسوالۍ ختیځه برخه ده، بله پچه وه. دا مهال د سرکانو په ولسوالۍ کې ۴۵ محلي شورا چې محمدشاه، عارفخا، مزیدخا، موجودي دي، چې د انکشاف دهات وزارت له خوا اوس اکثره کومکونه او مرستې د دغو شوراگانو په حساب تقسیمېږي چې دا تشکیلات له پخوانیو قومي تشکیلاتو سره توپیر لري.

د سرکانو په ولسوالۍ کې ساپي، سیدان، دیگان، مومند، شینواري، سالارزي او الکوزي اوسېږي. د سرکانو د ولسوالۍ مهم کلي، سرکانو، پشد، گنجگل، شونکرې، بحرآباد، دونايي، ناوه، باروگی، گلاپرې، نولۍ او ورغالی دي. بارو کونډه وه او د باجوړ میرعلم خان دا سیمه دې کونډې ته ورکړې وه چې اوس دا سیمه د باروگی په نامه یادېږي. د سرکانو کلي ځانته څلور کنډې دي: بهرام خېل، محمودخېل، باکوخېل، کاکي خېل. د گنجگل سیمه دوه کنډې دي، چې د محمدشاه خېل او ښایسته خېل په نومونو یادېږي. د گنجگل د کلي گټه او تاوان په نیمایي تقسیمېږي. په لاندې چارټ کې د گنجگل تقسیمات په تفصیل سره ښودل شوي دي:

د داؤد خان د جمهوري ریاست په وخت کې د سرکانو د کلي نه سړک د ناوه پاس سیمې ته وغځېده او هغلته د ناوه پاس په نامه جونۍ هم جوړه شوه، چې اوس همدا سیمه له سرحد سره نښتې ده.

د سرکانو په سیمه کې د کابل د کمونیست رژیم په مقابل کې لومړنۍ وسله وال پاڅون د ۱۳۵۸ هجري شمسي - کال د گنجگل ملک محمد میران له خوا پیل شو چې ۶۰ کورونه د ده سره مهاجر شول. په هغه وخت کې خانجان الکوزی د سرکانو ولسوال و او د گنجگل د سیمې خلکو نه یې وغوښتل، چې د حکومت په پلوی توپکي واخلي او د ملک محمدمیران په مقابل کې وجنگېږي؛ خو د گنجگل ولس دا کار ونه کړ او له ملک محمدمیران سره یو ځای شول. په همدې کال د گنجگل خلکو د سرکانو زیاته سیمه ونیوله او ولسوالي د سرکانو د کلي نه د نوآباد پله ته نږدې انتقال شوه. خو کله چې د خانجان نه وروسته د میراجان په نوم ولسوال مقرر شو، نو دا سیمه یې بېرته د مجاهدینو نه ونیوله.

د سرکانو په سیمه کې زیاترو جهادي تنظیمونو جبهې درلودې. په دغې سیمه کې لاندې جهادي قوماندانو فعالیت درلود:

- د اسلامي حزب قوماندانان رآمدادخان
- د اسلامي جمعیت قوماندانان ملک محمد میران
- د ملي نجات د جبهې قوماندانان قتلان

- د ملي اسلامي محاذ د تنظيم قوماندان حاجي سرحدات
- د حرکت انقلاب اسلامي د تنظيم قوماندان حاجي شېر
- د سیاف د اتحاد اسلامي د تنظيم قوماندان محمدشاهین
- او د مولو خالص د اسلامي حزب قوماندان غلام فاروق

پر دې سربېره یو شمېر نورو قوماندانو هم دلته فعالیت کاوه، چې قاري فدامحمد، قاري فضل ربي او رئیس خان نومېدل. د سرکانو ولسوالي په غرنیو سیمو کې جهادي تنظیمونو د تعلیمي غونډونو په نامه مرکزونه هم درلودل. د سیاف د تنظیم غونډې د کرپر په سیمه کې و او قوماندان یې فضل محمد نومېده. د شونکړۍ د ډیمبۍ په سیمه د مولوي جمیل الرحمن د تنظیم غونډې و. همدا رنگه جمعیت اسلامي او حزب اسلامي گوندونو د باجوړ د محمد گټ په سیمه کې جهادي غونډونه درلودل.

د سرکانو په سیمه تر ۱۳۵۷ کال پورې د هندوانو دوه کورنۍ اوسېدلې، ځمکې یې درلودې او سوداگري یې هم کوله. د دغو کورنیو مشر لکمي نومېده.

ملک محمدمیران له ما سره د مرکې په وخت کې ډېره بڼایسته خبره وکړه او ویې ویل، چې که غواړې له ورور سره دښمني وکړې؛ نو باید له کلي سره دښمني ونه کړې او که غواړي چې له کلي سره دښمني وکړې نو باید له ورور سره دښمني ونه کړې، ځکه د استونزه ده چې یو څوک دې په دوه جبهو کې همزمان وجنگېږي.

د د دونایې د سیمې نه لر لوري ته د پشد له کلي نیولې تر شونکړۍ پورې سیمه پخوا په دوه برخو تقسیم شوې وه. د پشد، ټانگو، بېلي، ډمن، جېي، چینگی، بحرآباد او شیدلام کلي یوه برخه وه او شونکړۍ سیمه بله

برخه وه. د بېړنۍ لویې جرگې په ټاکنو کې دوی خپل شل کسه استازي په لاندې توگه تعیین کړي وو.

ټانگو، پشد، بېلي او چینگی کلیو یو یو کس، ډمن او جېي درې کسه، بحرآباد او شیدلام درې کسه او د شونکړۍ سیمې دولس ټاکلی وو.^{۱۱۰}

د مروړې او شلطن ولسوالي^{۱۱۱}

د مروړې ولسوالي د کونړ سیند په سهېلي لور کې له چغه سرای سره نږدې پرته ده. د مروړې ولسوالي پخوا علاقداري وه، چې د سرکانو ولسوالۍ اړونده وه. د مروړې ولسوالي اکثره ماموند دي او یوازې د ایسار کلي سالارزي دي، چې په دغې سیمې کې میشته دي. د ماموندو قبيله ټول دولس پچې دي چې پنځه پچې د مروړې په ولسوالي کې، درې پچې د شلطن په ولسوالۍ کې او څلور پچې د باجوړ په سیمه کې اوسېږي. د سرحد د دواړو خواو اولسونه د یو بل سره نږدې خپلوي لري او هم دواړه خواوې د ډیورنډ فرضي کرښې دواړو خواو کې ځمکې او جايدادونه لري. د مروړې ماموندو ته لوی ماموند هم وايي او د شلطن ماموندو ته واړه ماموند وايي.

د مروړې پنځه پچې په لاندې ډول دي:

۱. مسعود خېل . مسعودخېل بیا دوه پچې دي ادمخېل او الله خېل
۲. یوسف خېل
۳. عمرخېل

^{۱۱۰} د بېړنۍ لویې جرگه: په مشرقي ولاياتونو کې د انتخاباتو بهير، د ليکوال اثر د چاپ کال ۱۳۵۸ لمريز کال، پيرچاپ خانه، کابل

^{۱۱۱} د مروړې د ولسوالۍ معلومات د رئيس د قبايلو دوست محمد سره د زوی فريد الله مماموند د مرکي په ترڅ لاسته راوړي دي (د مارچ ۱۳مه نېټه، کال ۲۰۱۶م، چغه سرای)

د وټه پور ولسوالي^{۱۱۲}

د وټه پور ولسوالي د کونړ ولایت مرکز اسعدآباد په شمال کې د پېچ درې په خوله کې پرته ده. په وټه پور ولسوالۍ کې مختلفې لکه ماموند، نورستاني، دیگان او ساپی اوسېږي. د ۱۹۷۸ کال نه دمخه دلته د ساپو قبیلې شتون نه درلود خو وروسته د پېچ درې د ساپو یو شمېر کورنۍ د جهاد او هجرت په کلونو کې د وټه پور په سیمه کې مېشت شول. د وټه پور ولسوالي د جهاد په وخت کې جوړه شوې ده کله چې مولوي جمیل الرحمن گوند په دغه سیمه کې نفوذ درلود. څرنگه چې د دې سیمې ولس ساپی نه وو او غوښتل یې چې دوی باید جلا تشکیلات ولري؛ نو دوی د وټه پور په نامه ولسوالۍ جوړه کړه، چې وروسته د کابل حکومت هم دا ولسوالۍ د رسمي ولسوالي په توګه وپېژندله. د یادونې وړ ده چې د دغې ولسوالي په جوړېدو کې د مرحوم مولوي محمدهاشم منیب او مولوي رحمت خان رول ډېر مهم و. د دې ولسوالۍ لومړی ولسوال مسافر نومېده. مولوي محمدهاشم منیب چې د کونړ ولایت یو جید عالم و، د حکمتیار له اسلامي حزب سره یې تړاو درلود. د کونړ د عالمانو د شورا او هم د صلح د شورا مشر و، چې په ۶ د اپریل ۲۰۱۲ م کال په یوه ځانمرګي برید کې له خپل زوی سره په داسې حال کې یو ځای شهید کړی شو، چې د جمعې تر لمانځه نه وروسته کورته په لاره و.

پخوا د وټه پور ګټه او تاوان دوه برخې و. یوه برخه به د سمې د خلکو وه او یوه برخه به د ځانګار درې، کورباغ او څپرې وه. اما د تېرو پنځلس

^{۱۱۲} د وټه پور د ولسوالي معلومات ما زیاتره د مارچ په ۱۲مه نېټه کال ۲۰۱۶م کې د دغې ولسوالي د مشرانو حاجي محمد روزي، حاجي فضل اکبر او حاجي محمد اسلام سره د مرکو په ترڅ کې راټول کړي دي.

۴. خلوزي

۵. سلیمانخېل

۶. ایسارې کلی اوس دوی په پنځمه پچه حسابوي.

د شلطن ماموندو درې پېچې په لاندې ډول دي:

۱. اوروزي

۲. برکمانزي

۳. پروزي

د مروړې ولسوالي دا مهال ۴۰ کسيزه ټولنيزه شورا لري او ټول پکې ۲۰ انکشافی شوراګانې دي. د مروړې دره چې د ولسوالۍ لويه برخه تشکيلوي.

د جهاد په وخت کې اکثره جهادي تنظيمونو د مروړې په ولسوالۍ کې جبهې درلودې او مجاهدين به اکثره د شلطن او بچي د لارې د اسمار په سیند په جالو پورې وتل او د کونړ نورو ولسوالیو ته او هم د افغانستان شمالي سیمو ته دا سیمه د مجاهدينو د تګ او راتګ مهمه لار وه.

د اسلامي حزب قوماندانان د مروړې په سیمه کې میاگل قوماندان او حاجي آزاد گل وو، د اسلامي جمعیت قوماندان اکبرخان و او د ملي اسلامي محاذ قوماندان حاجي بختيار نومېده. د مروړې په سیمه کې ماموند دوه ډلې وې چې د یوې ډلې مشري حاجي بختيار کوله او د بلې ډلې مشري حاجي سيفور کوله.

د داؤد خان د جمهوري ریاست په دوره کې د مروړې د ولسوالۍ نه

یو سړک د غاښي سیمې پورې وغځول شو.

کلونو راپه دې خوا د دې ولسوالۍ گټه او تاوان د انکشاف دهات وزارت د انکشاف شوراگانو پر اساس تقسمېږي، چې ټولې ۵۲ انکشاف شوراگانې په دغې ولسوالۍ کې شته دي. پخوا د دغې ولسوالۍ قومي جوړښت په څلور حصو و چې د رنگاخېلو، مرجان خېلو، ناني خېلو او شاريي خېلو په نامه يادېدل.

د وټه ولسوالي ۱۱۷ لوي او واړه کلي لري چې مهم کلي يې د وټه پور لوی کلی، شنيگام، سيمتام، قمچۍ، کټار کلا، څارنگار، کرمول ډاگ، لودم او غونډۍ دي. د وټه ولسوالي هم په تېرو درې لسيزو کې د جنگونو په لومړۍ کرښه کې وه، چې د دې ولسوالي کليو او بانډو د جنگونو له امله ډېره زياته صدمه ليدلې ده او د وټه پور اکثره پخواني اوسېدونکي نورو سيمو او يا د هېواد نه بهر مهاجر شوي دي. د وټه پور زياتې کورنۍ د استراليا په ملبورن ښار او د جرمني په کولن ښار کې ژوند کوي.

د وټه پور په ولسوالي کې د هېواد په کچه او هم د سيمې په کچه مهم شخصيتونه تېر شوي دي لکه: وکيل محاکم خان د ډاکټر عبدالقيوم پلار چې د مهاجرت په وخت کې يې په صحي چارو کې زيات خدمت کړی و. د معارف پخوانی وزير (استاد، ليکوال او اديب مرحوم عبدالرسول امين) د امين صاحب پلار محمدامين خان، پوهاند ډاکټر محمدقاسم جمدري او د هغه پلار جمدري خان، اکبرخان چې د هېواد تکړه نطق تاج محمد اکبر پلار و، حاجي فضل الرحمن، حاجي گل محمدخان چې د غازي ميرزمان زوی و، سناتور مولوي قابل، وکيل غلام حسن او داسې نور.

دا چې د وټه پور سيمه د پېچ درې په خوله کې واقع ده او د کونړ له مرکز اسعدآباد سره نږدې سيمه ده، د جهاد په وخت کې (۱۹۷۸ نه تر

(۱۹۸۸م) دلته د مجاهدينو مهم کلک او مهم سنگرونه وو او د مجاهدينو اکثره تنظيمونو دلته قوي جبهې درلودې.

- د مولوي جميل الرحمن د جماعةالدعوه تنظيم چې د سلفيانو په نامه يادېده، د کونړ په سطحه يې عمومي مشر- حاجي محمدرزي وؤ چې حاجي محمداشرف يې معاون و. په دغه سيمه کې مولوي رحمت خان، رسول محمد هم د سلفيانو د تنظيم قوماندانان وو.
- د اسلامي حزب قوماندانان مولوي انعام او انجينر امين نومېدل.
- د ملي اسلامي محاذ قوماندان قدير و.

د پېرونی په ډاگ کې د مجاهدينو او روسي قواو تر منځ ډېرې سختې جگړې شوي دي. د کابل د کمونيست رژيم او روسانو ډېر پوځي قطعات په دغه سيمه کې له منځه تللي دي.

د بارکنډۍ په سيمه کې د حافظ جې بابا په نامه زيارت شته او همدا رنگه په مناگي کې د گل بابا په نوم زيارتونه مشهور دي. د دې زيارتونو تاريخ چاته سم معلوم نه دی.

د ننگلام (د پېچ درې) ولسوالي^{۱۱۳}

د ننگلام ولسوالي چې د پېچ درې د ولسوالۍ په نامه هم يادېږي، مرکز يې د مانوگي سيمه ده. پخوا د پېچ په دره کې يوازې يوه ولسوالي وه؛ خو په وروستيو کلونو کې د چپې درې او وټه پور ولسوالۍ په دغې سيمې کې تشكيل شوې. د ننگلام د ولسوالۍ اکثره خلک ساپي دي. د

^{۱۱۳} د ننگلام د ولسوالۍ په اړه معلومات مې له حاجي محمدرزي، حاجي فضل اکبر، حاجي محمد نظيف، او حاجي اميرزاده سره د مرکو په ترڅ کې راټول کړي دي. (د مارچ ۱۳مه نېټه، کال ۲۰۱۶م، چغه سراي)

دې ولسوالۍ تقسیمات یا د گټې او تاوان وېش په درېو برخو، مسعود، گوربز او ودېر باندې دی، چې دا د دوی قبیلوي وېش دی. د جنگ په وخت کې هم دوی مورچلې په درېو برخو ویشي- او هر خېل خپلې مورچلې ساتي. د جماعة الدعوة والقران والسنة تنظیم مشر مولوي جمیل الرحمن هم د ننگلام د کلي اوسېدونکی و او له گوربز خېل څخه و. د مولوي جمیل الرحمن ډله په سلفیانو او وهابیانو هم یادېږي.

د مسعود خېل کلي: بارکنډۍ، کورباغ، گوندېل، ډبرځی، گورو، مناگی، لوټلام او ناتیگرام دي، چې د وټه پور له ولسوالۍ سره نښتي دي. د گوربزو کلي: کولک، شوړیک، کورنگل (نورستاني دي خو ځانته ژبه لري چې د کورنگلي په نامه یادېږي)، سوندری، ماڼوگی (گوربز او ودېر دواړه په دی کلي کې شته) ننگلام، شموند، ودیگرام، لیچلام او خلقلام دي.

د ودیرو کلي: کنډه گل، کندهاري، ماڼوگی او وردېش دي.

د ساپو د پاڅون په وخت کې د پېچ درې د مزار او دېوه گل درې له ساپو سره ملاتړ کاوه خو دا چې د نورستان سیمې د حکومت ملاتړ کاوه؛ نو د پېچ درې ساپو ته ستونزمنه وه چې په دوه جبهو کې د حکومت پرضد وجنگېږي. د پېچ درې ساپو په نورستان حمله وکړه خو ماتې یې وخوړه او زیات ساپي مړه شول. له دې تلفاتو سره سره د پېچ ساپو د کرهالې پله ته ځان ورساوه او د کرهالې کلي یې وسوځاوه؛ خو نور پرمختګ یې ونه کړ او په شا وتمبول شول.

د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې د پېچ درې ساپو په نورستان هم ډېرې سختې حملې کړي دي او د ساپو مشر په دې وخت کې حیدر

غازي و. په دغه وخت کې د چکنور ملا صاحب^{۱۴} هم د پېچ درې ته راغلی و او د کورنگل سیمه مسلماننه شوه. د مرکچیانو په قول په دغه وخت کې یو کس د غازي خان په نامه چې د بادېل درې و، له نورستانو سره جگړې ته تللی و او هغه نورستانیانو ژوندی نیولی و او سر (کوپړۍ) یې ترې پرې کړې وه او د ده ککړۍ یې له ځانونو سره وړې وه او تنې ته یې اور ورته اچولی و. دې کار د ساپو خشم راوپاروه او دوی به هره ورځ د نورستانیانو په کلیو حمله کوله او یوه ککړۍ به یې ترې راوړه. کله چې ساپو د نورستانیانو د اتو کسانو ککړۍ راوړې؛ نو نورستاني مجبوره شول، چې د غازي خان ککړۍ ورکړي او ککړۍ یې د غازي خان له تنې سره یو ځای په بادېل کې ښخه کړه. داسې معلومېږي چې د سرونو پرې کول د مسلمانو ساپو او د کافرستان د وگړو ترمنځ په هغه وخت کې رواج درلود.

د اخترانو په وخت کې د دریش خېلو په سیمه کې به مېله کېدل، ټالونه به اچول کېدل، هلکانو به خوسي او داسې نورې لوبې کولې او جنکۍ به هم دې مېلې ته تللې او چمبې به یې وهلې. له ننگلام سره نږدې د غړوندو بابا زیارت شته دی، چې هر څوک ورته د مختلفو ارمانونو او ستونزو په اړه سوالونه کوي. که د چا به غوا ته حاجت و، نو په مورې پورې به یې غړوندی اچاوه او د غوا د درلودلو سوال به یې کاوه. ځکه دا زیارت د غړوندو بابا په نامه یادېږي.

^{۱۴} د چکنور ملا صیب د ننگرهار ولایت د چکنور په سیمه کې اوسېده او د ملاجم الدین اخوندزاده مرید او مؤذن و. چکنور ملا صیب د سناتور اغاجان پلار و.

۷-سیدخېل

گوربز خپله گټه او تاوان په درېو برخو تقسیموي:

۱- سلېمانزي

۲- گاگيزي

۳- خاديخېل

د امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې د کونړ په سيمه کې دوه ډلې وې چې د ساپو د ډلې مشري د شورېک حيدر غازي کوله او د بلې ډلې مشري غازي ميرزمانخان کوله، چې د کونړ نورې قبيلې او يو څه ساپي هم له ده سره ملگري وو. د پشد د ملک خورشيد د خولې کيسه ده، چې احسان الله خان ته يې پخوا په پېښور کې کړې وه. د امير عبدالرحمن په وخت کې سيدمحمود پاچا د کونړ حکمران و او دی هندوستان ته وتښتېده ځکه د امير عبدالرحمن خان له قواو سره يې مقابله نه شوه کولای؛ نو په دې وخت کې سکندر شاه نومې د سيدمحمود پاچا د فوځ مشر و او د ساپو له قبيلې څخه و نو چې درې د گلسلک سيمې ته وتښتېده او هلته مېشت شو. د سکندر شاه يو ورور د سيدمحمود پاچا سره لار، چې د هغه کورنۍ اوس په سوات کې اوسېږي.

سکندر شاه د طلب دين اخونزاده نيکه و او طلب دين اخونزاده د پېچ د سلطان محمدخان پلار و. د سلطان محمدخان زامن وکيل سمیع الله ساپي چې اوس په ناروې کې اوسېږي، شعیب خان، مطیع الله خان چې اوس د نغمان ولایت امنیه قوماندان دی او همدا رنگه احسان الله ساپي دي. وروسته طلب دين اخونزاده د امان الله په دور کې د غازي ميرزمانخان په واسطه د پېچ درې حاکم وټاکل شو. کله چې طلب دين اخونزاده د خپلو دښمنانو له خوا ووژل شو؛ نو سلطان محمدخان هلک و او ميرزمانخان د دوی جوړه وکړه. سلطان محمد خان د ارنوی په غزا کې

د چېپې درې ولسوالي^{۱۱۵}

د چېپې درې ولسوالي د پېچ درې په اخره کې د مرکزي نورستان له سيمې سره گډ سرحد لري. د چېپې درې ولسوالي کې د ساپو درې گونې خېلونه مسعود، گوربز او ودېر (کندهاري) اوسېږي او دوی گټه او تاوان په درېو مساوي برخو وېشي. د چېپې درې ولسوالي په لومړۍ سر کې علاقداري وه چې د پېچ د ولسوالۍ مربوط وه. په غټه کې ټول ساپي دوه پچې دي چې يوه پچه د پېچ درې ساپي دي او بله پچه د شورېک، بادېل، دېوه گل او مزار درې ساپي دي.

د مسعودو خېل خپل گټه او تاوان په پنځو برخو تقسیموي:

۱- گلسلک يوه برخه

۲- کلا اوبستله يوه برخه

۳- وتله او گړنگل يوه برخه:

۴- کولک او ديگل يوه برخه

۵- مورچل، څاريگل ساتول اوسمتل يوه برخه

ودېر خپل گټه او تاوان په اوه برخو تقسیموي:

۱- کنډۍ يوه برخه

۲- سينزو

۳- هزار ميرکلی

۴- زمیکو کلی

۵- سرتور

۶- محبت کلی

^{۱۱۵} د چېپې درې د ولسوالۍ په اړه معلومات ما له احسان الله ساپي سره د مرکې په ترڅ کې تر لاسه کړي دي. د مرکې نېټه: ۱۲ مارچ ۲۰۱۶م کال، چغه سرای.

د میرزمانخان سره برخه درلوده. (د میرزمانخان په اړه زیات معلومات د استقلال په څلورمه جبهه کتاب کې مطالعه کولای شئ)^{۱۱۶}. د امان الله خان په وخت کې په پېچ دره کې د مسعود خېل مشر- طلب دین اخوندزاده، د گوربزو د خېل مشر حیدر غازي او د ودېرو د خېل مشر- گل میران نومېده.

د پېچ درې د ساپو درېو وارو خېلونو سلطان محمد خان خېل مشر- وټاکه چې د میرزمانخان سره یو ځای پکتیا ته د منگلو جگړې ته لاړ شي. کله چې سلطان محمد خان د کابل چاراسیاب سیمې ته رسېږي، د کاپیسا او تگاب ساپي هم ورسره یو ځای کېږي او د میرزمانخان سره پکتیا ته ځي. کله چې په نادرخان د پاچاهۍ دوعا وشوه، ساپي د نادرخان په پاچا کېدلو ناراضه وو، ځکه دوی د امان الله خان طرفدار وو. د ساپو په پاڅون کې په لومړي سر کې د پېچ درې ساپو په جنگ کې برخه نه درلوده؛ خو سلطان محمد په پټه د دېوه گل او مزار درې د ساپو ملاتړ کاوه. سلطان محمد خان د نورستانیانو او بدخشان له خلکو سره نږدې اړیکې او خپلوی درلودې او ده غوښتل چې دوی هم د حکومت پر ضد راوپاروي؛ خو دا چې نورستانیانو د حکومت ملاتړ کاوه نو دا ستونزمنه وه چې د پېچ درې ساپي دې له حکومت سره د نورستانیانو له ملاتړ پرته وجنگېږي. د کابل حکومت د سلطان محمدخان د دې هلو ځلو نه خبر و او همدا رنگه د دېوه گل او شورپیک مسعودو هم په پېچ دره فشار راوستی و، چې یا به له دوی سره ودېږي او یا دوی په پېچ دره حمله کوي. کله چې د شورپیک او دېوه گل ساپو په چپه دره حمله کوله؛ نو

سلطان محمد خان ته شهسوار او سلېمي خبر ورکړی و چې له درې نه ووځه او بیا سلطان محمد خان لغمان ته او له هغه ځای نه جلال آباد ته لاړو. دا چې داؤد خان د مشرقي رئیس تنظیمه و او د سلطان محمد خان د نیت نه خبر و نو هغه یې هلته نظر بند کړ. وروسته چې نور ساپي د کونړ نه تبعید شول؛ نو سلطان محمد خان هم په لومړي سر کې فراه ته او وروسته شبرغان ته فرار کړی شو. سلطان محمد خان د چپي درې اوسېدونکی و او په ۱۳۴۷ هجري شمسي کې مړ شو.

د امیر حبیب الله خان په دوره کې د ساپو ترمنځ په دې خبره ډېرې جگړه وشوې چې گوربز، مسعود او ودېر په کوم خېل کې پراته وي له هغه سره دې تاوان او گټه واخلي؛ خو د گوربزو مشران د دې خبرې خلاف وو ځکه ډېرو گوربزو د مسعودو په کلیو کې ژوند کاوه، بالاخره ساپو ترمنځ پرېکړه وشوه، چې د یوه خېل غړي او کورنۍ چې له بل سره په کوم کلي کې پراته دي د هغه کلي او خېل سره به تاوان خلاصوي. د ساپو له کلیو سره نږدې نورستاني هم پراته دي چې د ساپو له خېلونو سره گډه گټه او تاوان اخلي.

په چپه دره کې د قهرندونکي بابا په نامه زیارت د سپډور په کلي کې شته دی او زیاتره هغه کسان چې اولادونه نه لري هلته ورځي.

^{۱۱۶} د استقلال څلورمه جبهه: مؤلف عبدالخالق اخلاص، سريزه او اهتمام حبیب الله رفیع، لومړی چاپ ۱۳۶۵ لمريز کال، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور.

د شیکل ولسوالي^{۱۱۷}

د شیکل ولسوالي د اسمار د سیند په شمالي غاړه د چغه سرای شمال ختیځ ته پرته ده. د ولسوالۍ مرکز د کربوړۍ په سیمه کې دی. وایي شیکل نوم د نورستاني ژبې نه اخیستل شوی دی چې په نورستاني ژبه کې ښو شپږ ته وایي او گل خوړ ته وایي؛ نو د شیکل نوم معنی شپږ خوړ دی. د شیکل سیمه غرنۍ سیمه ده او اکثره خلک یې شینواري دي. نورې قبیلې لکه سالارزي، گوجر، مشواني او سیدان هم د شیکل په سیمه کې اوسېږي. په شینکوړک کې سید شمس الدین مجروح کورنۍ هم اوسېږي. د شیکل سیمه پخوا د اسمار په ولسوالۍ پورې تړلې وه؛ خو کله چې د ۱۹۸۷ کال نه راپدې خوا جنگونه زیات شول؛ نو د اسمار ولسوالي په پنځه ولسوالیو ووېشل شوه: اسمار، شیکل، غازي اباد، دانگام او دنارۍ ولسوالي. په دې نږدې وختونو کې د شلطن سیمه چې اکثره ولس یې ماموند دي او د اسمار سیند په سهيلي غاړه پرته ده، ځانته ولسوالۍ شوه؛ نو په دې ډول د پخواني اسمار ولسوالي د اوسني تشکیل له مخې شپږ ولسوالۍ دي.

د شینوارو قبیلې د سپین غره له سیمې نه لومړی د باجوړ سره کمر سیمې ته چې د شیخ بابا په نامه هم یادېږي راغلې او هلته مېشته شوې ده. دقیقه نېټه یې نه ده معلومه خو وروسته د دغې سیمې شینواري د شیکل سیمې ته راغلي دي او دا سیمه یې له ځایي کافرو نه نیولې او دلته مېشته شوي دي. د شیکل شینواري په څلورو پښو وېشل شويدي:

^{۱۱۷} د شیکل د ولسوالي معلومات ما د حاجي فاروق سره د مرکې په ترڅ کې تر لاسه کړي دي (۱۳ مارچ ۲۰۱۶م کال، چغه سرای). همدا شان اضافي معلومات ما د قوماندان شهزاده سره چې د شیکل د سیمې دی او په خاص کونړ کې قوماندان د امنیه و ترلاسه کړي دي او هم د شیکل معلومات ورسره دوباره چیک کړي دي. (۱۹ مارچ ۲۰۱۶م کال، خاص کونړ)

عبدالرحیم خېل، شبل خېل، سلېمانخیل او هالازي. پخوا به گټه او تاوان د شیکل په درېوو برخو تقسیمېده چې دوه برخې به د شینوارو او یوه برخه به په دغې سیمې کې د نورو مېشتو خلکو وه.

شیکل یوه دره ده چې بیا دا لاندې کوچنۍ درې لري او هره دره په څو نورو درو او کلیو تقسیم شوې ده:

۱. د مادش دره (سالارزي، مشواني او کمانگر دلته مېشته دي). د دې درې کلي گډولۍ، پمیلان، لامگل، برگډوگل، لرگډوگل، درکړو، چمدین او سونگل دي. د درې په اخر سر کې گوجر اوسېږي.
۲. چونسو دره (مشواني او سالارزي دلته مېشته دي). د دې درې کلي ننگتا، ډب، هویرا، سوه تختو خوړ، لویه بانډه او اگوک دي.
۳. سلام دره (مشواني او سالارزي دلته مېشته دي)
۴. شینگس خوړ (شینواري دلته مېشته دي). د دی سیمې نور کلي دا دي: څاگی، شینکوړک، لاوحسین (زیات مشواني دي)، اوغز تنگی، ټالونه (په دې کلي کې مشواني هم شته دي) کناسیر، شنگر شاه، سوراڼو، امانکوټ، کربوړۍ (د ولسوالۍ مرکز همدلته دی)، کنډورو کلي، ډاگی سیر، ملاعلم کلی، مورې کلي، مونی (څلور جوماته کلی دی)، شونتاله، لوندې کلا، اتو کلي، هالازو کلی (دا کلي درې جوماته دي)، چاقوړۍ، شینگرگل (دوه جوماته کلي دي) غنی کڅ، للمه کڅ، ایساره گټه، لچۍ. د حاجي فاروق له قوله، شیکل ولسوالۍ کې ۸۰ کلي د شینوارو او ۷۷ کلي د نورو قومونو دي.

د شیکل سیمه چې پخوا د کافرو وه، دا سیمه د شینوارو له خوا د کافرو نه نیول شوې ده؛ نو د دغې سیمې نومونه اوس هم د هماغو کافرو په نومونو پاتې دي لکه درگړو پخوا ښځه کافره وه او دا سیمه د هغې په

نامه اوس هم یادېږي. چمدین او ننگتیا سړي و او الام گلو بنځه وه او داسې نور کلي اوس هم د نورستانو په نومونو یادېږي.

د افغانستان گوجر ټول ۲۷ خېله دي^{۱۱۸} چې له دې نه دیارلس خېلونه په کونړ کې اوسېږي. اوه یې په شیکل کې، درې یې په نارۍ ولسوالۍ کې او درې نور یې په نورو ولسوالیو کې استوګن دي. د کونړ د گوجرو خېلونه په لاندې ډول دي:

چوانخېل، ډوی خېل، چیچي، کانه خېل، بوکراخېل، پسوان خېل، کتاخېل، بډانخېل، بلیسر، روارخېل، دیدر، کسانه او میلوخېل.

د گوجرو پخواني مشران ملک بادام، بهاول خان، ملک شیرافضل^{۱۱۹}، ملک خانجان، حاجي محمدجان، مولوي انور، ریپولا حاجي، حاجي عرب خان، حاجي نورمحمد خان، حاجي خانگل، حاجي میاگل، ملک غونډکی او صدبر ملک وو.

لچي د شیکل مرکزي کلي دی، چې د اسلامي حزب مشهور قوماندان کشمیرخان (اصلي نوم یې فضل الرحمن دی) د همدې کلي دی. د اسلامي حزب یو بل قوماندان وحید الله سباوون چې د جهاد په وخت کې د کشمیرخان مرستیال و هغه د شونتالي د کلي دی. د جهاد په وخت کې شیکل د حکمتیار د اسلامي حزب د مجاهدینو ډېره قوي قرارگاه وه. په ۱۳۵۸ هجري شمسي کال کې د حکمتیار د اسلامي حزب د آزادۍ پیام

^{۱۱۸} میراعظم گجروال سره مرکه چې دی د گوجرو د قوم د عمومي شورا مشر-هم و. (۳ می ۲۰۱۶ م کال، کابل)

^{۱۱۹} ملک شیرافضل او د میراعظم گجروال ورور پیرمحمد خان په پاکستان کې لادرکه شول چې تر اوسه پوری ورک دي.

په نوم رادیو^{۱۲۰} هم د شگل نه خپروني کولې. د کابل کمونیسټ رژیم او روسي قواو څو ځلې هڅې وکړې چې دا سیمه ونیسي خو دا سیمه یې ونه نیولی شوه. دې درې د کرزي تر دورې پورې سرک هم نه درلود. شیکل د چغه سرای او اسمار د عسکري قشلي په منځ کې پروت دی او حکومت لپاره یې ستراتیژیکي اهمیت درلود.

د غازي آباد ولسوالي^{۱۲۱}

د غازي آباد ولسوالي چې کله د کابل رژیم په ۱۹۹۲م کال کې سقوط وکړ او مجاهدینو قدرت ونیوه نو د غازي آباد ولسوالي د استاد برهان الدین رباني په دوره کې تاسیس شوه. دا ولسوالي د محمد غازي چوپان په نامه ونومول شوه. که څه هم د غازي آباد په ولسوالۍ کې پښتانه اکثریت لري او هیگل، مریت، ځونک او څوکی کلي د نورستانو دي. نورستانیانو غوښتل چې دا ولسوالي په نورستان ولایت پورې او پښتنو غوښتل چې په کونړ ولایت پورې وتړل شي. ۱۵ جگړه د طالبانو په دوره کې هم وه او بالاخره د افغانستان کابینې په ۲۰۰۴م کال کې فیصله وکړه که دوی په دې نه راضي کېږي نو دا ولسوالي دې منحل شي او د نورستانیانو کلي دي په نورستان او د پښتنو کلي دي د اسمار په ولسوالۍ پورې وتړل شي.

په ۲۰۰۴م کال کې زه د کورنیو چارو په وزارت کې د محلي ارگانو او اداري چارو معین وم؛ نو ما ونه غوښتل چې دا ولسوالي منحل شي. دا

^{۱۲۰} له ویار او ستونزو ډک سفر، دوحیدالله سباوون اثر، دچاپ کال ۱۳۹۴هجري شمسي-کال، صفحه ۵۹.

^{۱۲۱} د کونړ د پخواني والي شجاع المک جلاله سره مرکه (۳ می ۲۰۱۶م کال، کابل). د دې نه سربره ما هم خپل معلومات دلته شریک کړي دي.

په غازي اباد کې د گوجرو قوم مشهور مشران عبارت دي له: ملک صدېر، ملک خانجان، ملا انور، ملک عبدالقيوم، قوماندان بازمحمد، مولوي بلال او مولوي حنان دي.

په غازي اباد کې د مشوانو قوم مشهور مشران او ملکان عبارت دي له: ملک نورعزیز، ملک داؤد، حاجي شاه ولي، حاجي ميرحسن، حاجي محمدهاشم، حاجي ميرسلام، حاجي محکم او حاجي اصلت خان، ملک توتي، ملا گل محمد (په گلي مشهور) ملک دين محمد د ابره گل.

د سالارزو مشهور مشران او ملکان: مشهور شاعر عبدالله غمخور، حاجي جمداعلي خان، حاجي صالح محمد، حاجي محمد سيد، ملک محمد افضل او ملک محمد رفيق.

د گورو مشران: وکیل عبدالقيوم، ملک رحمت ولي، حاجي زمان، حاجي صالح محمد، حاجي قادر.

د جلاله خان کورنۍ نه رحمت قيوم خان چې په وړوکي خان مشهور و، او نور چترالي مشران ملک عبدالمنان او ملک محراب خان وو.

گل پاچا د سيد شمس الدين مجروح د کورنۍ له غړيو څخه و، چې د بارگام په نوي کلي کې اوسېده.

د دانگام ولسوالي^{۱۲۲}

د دانگام ولسوالي د کونړ ولايت په شمال ختيځه سيمه کې د خيبر پښتونخوا د دير له سيمې سره هم سرحده ده. د دانگام سرک د بنشې- سيمې ته د داؤد خان د جمهوريت په اخري کال وغځېد او هلته يې عسکري چوڼۍ جوړه کړه. دا سيمه د دير درې له شاهي سيمې سره نښتې

ولسوالي ما د پخوانۍ فيصلې پر اساس د کونړ ولايت اداري واحد په توگه قبوله کړه. دا سيمه پخوا د اسمار ولسوالۍ مربوط وه.

بارگام، نېشه گام او جلاله هم د غازي اباد ولسوالۍ مهم کلي دي. جلاله خان (عبدالملک نومېده) په جلاله کلي کې استوگن و. د جلاله خان پلار شهزاده عبدالرحمن په کال ۱۹۰۹م کې د امير حبيب الله خان په وخت کې له چترال نه افغانستان ته راغی او حکومت ورته په اسمار کې ځمکې ورکړه خو دوی بيا وروسته د جلاله کلی مربوط ځمکې په بيه واخستلي. عبدالملک خان په ۱۹۱۱م په کابل کې زېږېدلی و او په ۱۹۲۸م کال کې د مهاجرت په وخت په چترال کې وفات شو.

د غازي اباد په ولسوالۍ کې څلور قومونه اوسېږي: پښتانه، گور (په ولسي اصطلاح کوهستاني) گوجر او نورستاني.

مشواني او سالارزي هغه دوه پښتني قبيلې دي، چې په دې ولسوالۍ کې تر ټولو زيات اودي.

۱. مشواني (په کاڅگل، چړه سر، بارگام، جيگل، تری، لنډي کڅ، ابره گل، حاجي اباد او گنه کوی کلیو کې اوسېږي)

۲. سالارزي (په سلام ځي، بارگام او نورو متفرقه کلیو کې اوسېږي)

۳. نورستاني (په هيگل، څونک، مرېت او څوکی کلیو کې استوگن

دي)

۴. گور (په نيشگام کې اوسېږي)

۵. گوجر (د سلام ځي په کلي او ايله سوم بانډه کې اوسېږي).

په غازي اباد کې د نورستانو د قوم مشهور مشران عبارت دي له: غازي خان د څونک، حاجي سين الله خان، مولوي جمعه خان، ملک کريم جان او حاجي يعقوب شاه دي.

^{۱۲۲} قوماندان شهزاده شيگلي سره مرکه ۱۹ مارچ ۲۰۱۶م کال، خاص کونړ

حاجي خانجان د فروري په ۲۷مه ۲۰۱۶م^{۱۳۳} کال کې په یو ځانمرگي کې د کونړ ولایت په مرکز اسعدآباد کې له یولسو نورو کسانو سره ووژل شو. په دغه ځانمرگي حمله کې څلوېښت کسه نور ملکي خلک زخمیان شول. دا پېښه د کونړ د ولایت مخې ته وشوه چې د مروري ولسوالۍ د حصاري کلي د محمد عظیم درې زامن چې د لارې پر سر یې چپس او شربت خرڅول ووژل شول. حاجي نورکریم هم په ځانگړې حمله کې چې ماین ورته ښخ شوی و زخمي شو.

د باجوړ په جگړه کې هم ولسي لښکر د دانگام له لارې د دیر د سیمې ډېره کی او جبې کلي ته رسېدلی و، چې بیا د پاکستان د الوتکو له خوا ډېره سخته بمبارۍ په دوی وشوه او زیاته مرگ ژوبله یې افغاني لښکر ته واړوله.

د اسمار ولسوالۍ^{۱۲۴}

اسمار چې پخوا به ورته بر کونړ ویل کېده، د کونړ ولایت یوه ستراتیژیکه سیمه ده او د اسمار په نوم یو کلی پکې هم شته دی. د امیر عبدالرحمن تر وخته دلته مستقله خاني وه او اخري خان یېحضرت علي خان نومېده چې بیا د امیر عبدالرحمن له قواو سره د جگړې نه وروسته چترال ته وتښتېده او اوس هم د اسمار د خان کورنۍ په چترال او دیر کې اوسېږي. د اسمارخان په قوم بهرام خیل سالارزی و. اسمار غونډ چې

^{۱۳۳} <http://www.theguardian.com/world/2016/feb/27/kabul-explosion-hours-after-kunar-suicide-bombing-afghan>

^{۱۲۴}د کونړ پخواني والي شجاع الملک جلاله، شیر زمان ملگري او میراعظم گوجروال چې په اسمار کې ولسوال و، د اسمار، شیکل، غازي اباد، ناری، دانگام او شلطن د ولسوالیو په اړه مرکې وکړې (۳ می ۲۰۱۶ کال، کابل)

۵۵. د ځایي خلکو په قول، پاکستان څلور کیلومتره دننه د بنشي په سیمه کې د افغانستان خوا ته راوښتی دی او دلته یې تانې جوړې کړي دي. د دانگام په سیمه کې د انارو سر او د بخدي سر چې مخکې پکې د مولوي خالص د تنظیم مرکز و، پاکستان نیولي دي.

د دانگام ولسوالۍ چې پخوا د اسمار د ولسوالۍ برخه وه، په دې ولسوالي کې مشواني، سالارزي، او څو کورنۍ وردگ، ماموند او سیدان هم اوسېږي. دا ولسوالي په اتو ونډونو تقسیم شوې ده.

۱. بیداد ونډ (دیگان، مشواني او سالارزي)

۲. دانگام ونډ (سالارزي اوسیدان)

۳. گوریکا ونډ (سالارزي، ماموند او مشواني)

۴. کارکوړ ونډ (سالارزي)

۵. لر سور کمر ونډ (مشواني)

۶. زوړ برول (مشواني)

۷. قاسم ونډ (مشواني)

هغه لار چې د دانگام له مرکز د بنشي په لور ځي، د قاسم لارې په نامه هم یادېږي. د قاسم په سیمه کې یو سرحدي ټولی او هم د ډېرکی په سیمه د افغانستان سرحدي ټولی اوس هم شته دي. کله چې په ۲۰۱۵م کال کې د طالبانو په مقابل کې د دانگام په ولسوالۍ کې ملي پاڅون وشو؛ نو سخته نښته د ولسي خلکو او طالبانو تر منځ وشوه. ولسي-خلک مجبوره شول چې د سیان، کارکوړ او لر سورکمر سیمې پرېږدي؛ نو طالبانو د ولسي-خلکو کورونه وسوځول. په دې جگړه کې افغاني او پاکستاني طالبانو ته هم ډېره سخته مرگ ژوبله اوښتي وه. د دې پاڅون مشري په دغه سیمه کې حاجي خانجان، ملک نورکریم او موزمین کوله.

مخکې یې یادونه شوې، دلته موقعیت لري. د اسمار په ولسوالۍ کې اکثره ولس مشوانې او سالارزي دي خو محدود کورونه د گوجرو او د کاتېني په نوم چې اصلاً کوهستاني دي خو اوس په سالارزو ځانونه گډوي، اوسېږي. د دغې ولسوالۍ حدودات په هغه وخت کې د ختیځ له خوا تر دوکلام، چنارخوږ او د چترال د ارنوی سیمې پورې، د لوېدیځ اړخه د برخاګي، وړوکي بچي او د گره بنو خوږ پورې، د شمال له اړخه گونکو سر او د گورینګا پورې او د جنوب له اړخه د بنشي- ترناو، توتیانو کندو، سیمان درې سر او د بچي د سر پورې و.

پخوا د اسمار سیمه څلور ونډه وو: شینگل، اسمار، سین دره او دانګام. اوس دا هر ونډه جلا جلا ولسوالي شوې ده او د غازي اباد ولسوالي یې پنځمه ولسوالي او شلطن سیمه یې شپږمه ولسوالي شوه. په اسمار کې د مشوانو او سالارزو لویې قبیلې اوسېږي او د دې ترڅنګ د میاگانو، دیگانو او وردگو کورنې هم شته دي.

د اسمار ۳۱ غرنی غونډ چې وروسته لوا شوه، په ۱۳۵۸ لمريز د هجري د اسد په ۵مه د دغې لوا د قوماندان عبدالرؤف خان ساپي په مشرۍ له مجاهدینو سره یوځای شوه او د کونړ والي نظام بېخدا یې هم وواژه. د دې غونډ ټول ټانکونه، توپونه، موټرې او لارۍ، وړې وسلې او نور ټول تجهیزات یې شینگل ته انتقال کړل. څرنګه چې شینگل سیمه د حکمتیار د اسلامي حزب په ولکه کې وه نو هغوی غوښتل چې د اسمار غونډ ټول منصبدار خلع سلا کړي او په دې توګه د دې غونډ د قوماندان او اسلامي حزب قوماندان کشمیر خان ترمنځ اختلاف رامنځته شول او قوماندان عبدالرؤف خان له یو شمېر منصبدارو سره د بچي د لارې د شپې له خوا په جاله پورې وت او د اسلامي جمعیت له حزب سره یو ځای شو؛ خو ټوله وسله او مهمات اسلامي حزب سره په شینگل کې پاتې شول. کله چې

زه د امریکا غږ راډیو خبریال وم نو د قوماندان عبدالرؤف خان سره مې مرکه وکړه او دا پورته معلومات مې ترې واخیستل.

د اسمار ولسوالي په منځ کې د سانګې غونډې موقعیت لري چې په سر کې عسکرې تهانه وه. د اسمار ولسوالۍ مرکز د اسمار د کلي او ججي ترمنځ واقع ده.

د جهاد په وختونو کې هم دلته مشهور مشران او قوماندانان تېر شوي دي لکه ملک زرین^{۱۲۵}، حاجي میرزمان، پاچا سنگرمل، میرعلم خان چې په میرالي مشهور و، ملا تورخان، ملک اجدرخان چې په اجدری ملک مشهور و، ملا رؤف او ملک جانخان. دوی د بېلابېلو جهادي تنظیمونو سره اړیکې درلودې:

د ملی نجات د جبهې مشر- ملک زرین و. ملا طورخان د جمعیت اسلامي قوماندان و. حاجي میرزمان او پاچا سنگرمل چې دواړه سره وروڼه وو، د خالص د اسلامي حزب قوماندانان وو. میرعلم خان د حرکت انقلاب اسلامي د تنظیم قوماندان و. ملک اجدری د ملي اسلامي محاذ قوماندان و.

د نارۍ ولسوالي^{۱۲۶}

د نارۍ ولسوالي د کونړ ولایت په شمال ختیځه برخه کې پرته چې د شمال له خوا د چترال د ارنوی سیمې سره او څه برخه یې د نورستان د کامدېش ولسوالۍ سره، د جنوب له خوا د غازي اباد ولسوالۍ سره، د شرق

^{۱۲۵} ملک زرین په ځانمرګي حمله کې په اسمار کې په ۱۳ اپریل ۲۰۱۱م کال کې شهید کړی شو.

<http://www.bbc.com/news/world-south-asia-13059704>

^{۱۲۶} لیکوال او شاعر محمد نواز حقیقت ساین سره د نارۍ د ولسوالي په اړه مرکه (۲ می ۲۰۱۶م کال،

کابل)

له خوا د دیر د برول سیمې سره او د غرب له اړخه د نورستان د کامدېش د ولسوالي سره نښتې ده. د نارۍ ولسوالي د استقلال د څلورمې جبهې یا د ارنوی د غزا مرکز و. د ارنوی په غزا کې چې مشري یې لوی خان میرزمنخان کوله، د دې سیمې مشهورو ملکانو لکه ملک محمدیوسف، ملک حضرت بیگ، ملک سیدانور، ملک اټک، ملک رحمان الدین او ملک احمدشاه چې گور کوهستاني وو او همدارنگه ملک سیدنور او ملک اسلام الدین چې گوجر وو، ملک حضرت نور چې سالازی و او ملک صنوبرخان چې مشوانی و، خاصه ونډه اخستي وه.

وايي چې د نارۍ نوم د نای نه اخیستل شوی دی چې نای په گوري ژبه کې منځ یا مرکزي نقطې ته وايي او دا سیمه د دوکلام، ساو او نېشه گام منځنۍ سیمه وه چې د وخت په تېرېدو سره نای (نوم یا ناف) په نارۍ بدل شوی دی.^{۱۲۷}

د نارۍ ولسوالي پخوا علاقداري وه او د اسمار د ولسوالي پورې تړلې وه. په نارۍ ولسوالۍ کې پنځه لاندې قومونه اوسېږي: پښتانه، گوجر، گور، ساوجي او نورستاني.

د نارۍ په ولسوالۍ کې ۷۴ غټ او واړه کلي شته دي، چې مهم کلي یې مرکزي نارۍ چې د ولسوالۍ مرکز دی، بریکوټ، دوکلام، شامسیر، ساو، شینگر، شالیکوټ، انچه گل، خونانو کڅ، جبه، نانگل، ازیرگل، شېرگل، شېرگل خوږ، ساوخور، تورسان، چېره گل او ماچمپه دي. د ولسوالۍ په سطحه گټه او تاوان دوی په مساوي ډول په پنځو حصو وېشي.

^{۱۲۷} شیرزمان ملگري سره چې په قوم گور دی مرکه (۳ می ۲۰۱۶م کال، کابل)

په دغه سیمه کې د گوجرو مشران دايم خان حاجي، گل حسن خان، شېرزمين حاجي، باگل، لعلی ملک، مسافر حاجي او ماصل خان دي. د پاشنګر سیمه چې نورستاني دي، پخواني مشران یې ملک رحمت الله، وکیل محمدالله، حاجي متين او حاجي عبيدالله و. د پاشنګر اوسني مشران حاجي نجيب الله، حاجي خانزمان، عبدالطيف او جهانزيب دي. د دوکلام سیمه چې اکثره ولس یې گور دي، پخواني مشران یې درابشاه ملک، سیدخان ملک، عبدالرحيم ملک، پنچي ملک، محمدنور ملک، جمه دین ملک، او محمدیوسف خان ملک وو. د دې سیمې اوسني ملکان او مشران، حاجي اکرم خان، حاجي عبدالقادر، حاجي گل اکبر، محمدعمر ملک، او صفي الله ملک، دي.

د بریکوټ د دې سیمې پخواني مشران او ملکان، میرعلم خان ملک، سیدخان ملک، جلات خان ملک، عبدالله جان ملک او اکرم خان ملک و. د دې سیمې اوسني ملکان، شېرزمين ملک، گل احمدخان ملک، گل محمد ملک او محمد ولي ملک، دي.

د نارۍ د کلي د گور د قوم پخواني مشهور مشران او ملکان، رحمان الدین ملک، ملک محمدیوسف خان، ملک احمدشاه، ملک عبدالله، ملک ظفر، ملک عبدالمنان، ملک حضرت سید، ملک میرمحمدشاه، ملک همایون، ملک محی الدین، ملک عبدالخالق او ملک عبدالباقي وو. د دې سیمې د کوهستانو اوسني ملکان او مشران، حاجي عبدالقدیر، ملک رحمت الله، ملک غلام فاروق، حاجي غلام سخي، شېرزمان ملگري، ملک سیدنبي، ملک محمد ظاهر او معلم سید کریم، دي.

د نارۍ هر قوم بیا په څو خېلونو تقسیم شوی دی لکه گوجر په دري پلرونو چیچي، بډانخيل او کټانخيل باندې او کوهستاني په څلورو کندو باندې چې ماله ساویا، دره ساویا، شالیا او نایا دي.

د چترال سیند او د نورستان لنډی سیند چې د کامدېش د باغچه په سیمه کې سره یو ځای کېږي، د نارۍ ولسوالي له منځه تېرېږي چې د همدغه ځای نه د کونړ د سیند په نامه یادېږي. د کونړ له سیند سره د پېچ درې سیند هم د چغه سرای په منډه کول سره یو ځای کېږي.

د نارۍ ولسوالۍ د جهاد او هجرت په وختونو کې د مجاهدینو مهمه لار وه او په لومړي سر د ولسي تړون پر اساس خلکو جهاد کاوه، چې د محمد غازي چوپان چې د ځونک د غازي خان په نامه یې شهرت درلود. همدا رنگه حاجي تاجبر خان، معلم متین، مولوی گل اکبر، ملک ممبر، مولوی محمد کریم، حاجي مرسلین او حاجي محمدایوب لالي په نارۍ کې د جهاد په درو کې رول درلود. کله چې د تنظیمونو پښه نارۍ ته او د کونړ نورو سیمو ته وغځېدله نو بیا د جهاد قومي بڼه په تنظیمي جبهو باندې بدله شوه.

اما کله چې تنظیمي اختلافات په دغه سیمه کې او هم د کونړ په نورو سیمو کې اوج ونيوه نو د نارۍ ولسوالۍ مشران سره راټول شول او په ۱۳۷۱ لمريز هجري کال کې یې یوه قومي شورا جوړه کړه، چې مشري یې ملک تاجبر^{۱۲۸} مشواني کوله او فیصله یې وکړه چې دوی به خپل ولسونه له تنظیمي جنگونو نه ساتي. دې قومي فیصلې د نارۍ ولسوالي له داخلي جنگونو نه وساتله. اوس هم د نارۍ په ولسوالۍ کې دېرش کسيزه قومي شورا شته دی، چې مشري یې حاجي محمدایوب چې په لالي حاجي مشهوره دی او په قوم گوچر دی، کوي.

که موږ د نارۍ ولسوالۍ جغرافیوي موقعیت او قومي جوړښت ته وگورو نو دا ولسوالي باید ډېر ناامنه ولسوالي وای خو د قومي اتحاد له امله دا ولسوالي سره له دې چې د شاوخوا نورې ټولې ولسوالۍ ناامنه دي، د کونړ ولایت د ارامو ولسوالیو په قطار کې راځي. د نارۍ ولسوالي اوه لېسې او یو دارالمعلمین او دوه کلینکونه یو په بریکوټ او بل په نارۍ لوی کلي کې لري.

د نارۍ ولسوالۍ ښه ځنګلونه درلودل لکه د ساو خوږ ځنګل، د شیرگل خوږ ځنګل، د ازیرگل ځنګل، د چیره گل ځنګل، د ډولې ځنګل، د بتاش ځنګل او د ماچ مڼې ځنګل او شینه گر ځنګلونه. دا ځنګلونه د اومې لسیزي نه راپدېخوا په بیرحمانه توګه ووهل شول او اوس لا هم داسلسله دوام لري.

په دې ولسوالۍ کې مشواني او سالارزي تر نورو دوو کوهستانو یا گورو او گوجرو زیات دي، نه په کې د هغو کلي شته او نه پکې په هغو کې کوم مشر یا قوماندان شته، آن چې لویې درې نه دي لیکل شوي. په دې ولسوالۍ کې د سالارزو مشهور مشران، ملک اجدرخان د ازیرگل، ملا محمدکریم د شیرگل خوږ، ملک تازه خان د شیرگل، ملک مرسلین د شامسپر، مولوي گلاکبر د چیره گل، ملک غلام د تورسان، ملک نصیب د تورسان، امین ملک د شامسیر او نور.

د مشواڼو مشران ملک احمدجان د ساو خوږ، ملک موسی خان د چیره گل، ملک کلاکبر د ساو خوږ، ملک شمندرروز د چیره گل، ملک تاجبر د ساو خوږ، حاجي گل ملا د چیره گل، ملک ممبر د چیره گل، ملک سعدالله د ساو خوږ، حاجي ظاهر د ساو خوږ.

د ساو د کلي مشران دا دي یا وو: ملک عین الله، ملک، معلم محمدحسن، قاضي عبدالرحمن، قاضي سراج، حاجي اسحق.

^{۱۲۸} ملک تاجبر چې مشهوره ملک و، ما پخپله لیدلې و. په ۲۰۱۵م کال کې د ښېوې ولسوالي د سلامپور په جومات کې د قرآن ترجمې ته ناست، چې د طالبانو له خوا شهید کړی شو.

د ساو کلی چې ځانته مستقله ژبه لري، په یوه کلي کې هم د دغې ژبې په دوو لهجو خبرې کېږي؛ خو د ژبې اصلي ویونکي چې ساو خېل یې بولي په کلي تر نورو خلکو کم دي. په دې کلي کې یو ډېر شمېر ماموند شته، چې پر ساوجي ژبه خبرې کوي. همدا رنگه په دې کلي کې سالارزي هم شته هغوی هم په ساوجي ژبه خبرې کوي.

اتمه برخه

د کونړ اقتصادي اهمیت، دودونه، رواجونه او د

خلکو د ژوند یو څو بېلگې

اقتصادي اهمیت د کونړ:

که څه هم د کونړ په جغرافیوي او ستراتیژیکي اهمیت پورته یو څه بحث وشو خو د کونړ ولایت، د بشري قوې ترڅنګ د اقتصادي رشد لپاره څلور مهمې منابع لري:

۱. د کونړ د سیند اوبه: د کونړ سیند د اوبو د برق د تولید لپاره یوه ښه او د افغانستان په کچه مهمه منبع ده. د داود خان د جمهوري ریاست په وخت کې د اسمار د سور طاق په سیمه کې د یو پوخ بند د جوړولو سروې شوې وه چې ۱۵۰۰ میگاواټه^{۱۲۹} د برق ظرفیت یوازی په دغه سیمه کې شته دی او همداسې په نورو سیمو کې لکه د سین درې، اسمار، نارې او هم د پیچ درې په سیمو کې د نورو لویو او وړو بندونو د جوړولو امکانات او ظرفیت خورا زیات دی. که د افغانستان حکومت د کونړ په سیمه کې د بندونو جوړولو ته پاملرنه وکړي نو د کونړ سیند نه یوازي کونړ

^{۱۲۹}http://schoolserver.xsce.org:۳۰۰۰/wikipedia_en_all_۲۰۱۵-

(اخر ځل دا ویب پاڼه په ۲۶ د جولای، ۲۰۱۶م کال کې www.ketabton.com/A/Energy_in_Afghanistan.html وکتل شوه)

وکتل شوه)

دې خو د دې معدنونو نه بیروج په غیر فني توگه په تیرو څلورو لسيزو کې استخراج کيږي. د دې معادنونو نظارت او په فني توگه د بیروج استخراج هم د کونړ او هم د افغانستان لپاره ډیر گټور دي. د بیروجو نه برسیره د کونړ په نورو سیمو کې لکه خاص کونړ د نفرایدو او کرومایتو معدنونه هم شته دی.

۴. مالداري: د کونړ سیمه د مالداري او هم د چرگانو د روزنې لپاره ډیره زیاته مساعده سیمه ده. که په دې ساحه کې کونړ ته خاصه توجه د حکومت او هم د خصوصي سرمایدارانو له خوا وشي نو د کونړ سیمه د افغانستان نورو سیمو د لښتات، غوښه او هگي رسولې شي چې هم د کونړ لپاره او هم د افغانستان د اقتصاد د رشد لپاره مهم رول لوبولې شي.

د کونړ خلک د افغانستان د نورو سیمو او خاصاً د پښتنو د سیمو غوندې دودونه لري. د کونړ ولس خپل ورځني مشکلات د جرگو او مرکوله لارې حل کوي. که څه هم د کونړ خلک د افغانستان د زیاتو سیمو په پرتله په مادي لحاظ ډېر غریب دي؛ خو د کونړ د خلکو ډېرې او حجرې او مېلمه پالنه زیات شهرت لري. ټولنیز کارونه د اشر په توگه کوي او د غم او ښادی مراسم د کونړو خورا درانده او گرم وي او د هر چا خپل او پردي په کې په خورا مینه او محبت سره برخه اخلي. غواړم چې په دې برخه کې د دې دودونو او خلکو د ژوند په اړه هغه معلومات وړاندې کړم، چې ما په خپله په کونړ کې د اوسېدو پر مهال لیدلي او یا مې کیسې له نورو نه اورېدلي دي. د کونړیانو د ژوند کیسې راتلونکو نسلونو ته زیاتې مهمې دي، چې څنگه د دوی پلرونو او مشرانو په سختو شرایطو کې ژوند کړی دی.

ته بلکه د ختیځو ولایتونو او هم کابل ته پوره برق ورکولې شي تر څو افغانستان د انرژي له امله خود کفا شي. انرژي او په خاصه توگه د اوبو بریښنا د یو ملک په پرمختگ کې خاص رول لري.

۲. ځنگلونه: تقریباً ۳۳۲،۰۰۰ هکتاره^{۱۳۰} ځمکه د کونړ په ځنگلونو پوښل شوی وه او د لویې پکتیا د سیمې نه وروسته د کونړ ځنگلونه د افغانستان د ټولو نه لوی ځنگلونه دي. اما متاسفانه په تیرو څلورو لسيزو کې د کونړ د ځنگلونو د نیمایې په شاوخوا کې ځنگلونه په ډیر بیرحمانه توگه د لرگو د مافیایې کړیو له خوا ووهل شو خو اوس هم یوه زیاته برخه شتون لري که د دی باقی یا تي ځنگلونو سم حفاظت وشي او په موثره توگه گټه ترې واخستل شي نو د کونړ ځنگلونه د افغانستان ډیرو کسانو ته د کار زمینه برابرولې شي. د داودخان د جمهوري ریاست په وخت کې د کونړو ځنگلونه ته خاصه توجه شوې وه چې د کونړ د سیند په غاړه یې د یو کلیتوس ځنگلونه جوړول ترڅو د کاغذ د تولید فابریکې جوړې شي او هم یې د اسعدآباد سره نږدې د سالار باغ په سیمه کې د حجاری او نجاری فابریکه جوړه شوه. نو د کونړ ځنگلونو ته خاصه توجه باید وشي ځکه دا نه یوازې د کونړ لپاره گټه رسوي بلکه د کونړ ځنگلونه د افغانستان ملي شتمنې ده او خاصه توجه ورته په کار ده.

۳. د کونړ ولایت معادن: د کونړ ولایت د نړې په سطحه د بیروجو د خاص کیفیت معادونه لري او د دې معادنونو نه په سمه توگه گټه اخستل ډیر اړین دي چې دا هم د کونړ او هم د افغانستان په اقتصادي رشد کې ښه رول لوبولې شي. د بیروجو معادونه اکثره د پیچ درې په سیمه کې

^{۱۳۰} <http://www.afghanzariza.com/article/articledetail/forest-wood-in-kunar-fills-taliban-coffers> (اخرخل دا ویب پاڼه په ۲۶ د جولای ۲۰۱۶م کال کې وکتل شوه)

۱. د جرگې غړي باید دواړو خواته د منلو وړ وي.
  ۲. کله چې جرگه جوړه شي نو دواړه خواوې د جرگې غړوته واک ورکوي.
  ۳. تر واک وروسته د متخصصو خواو ترمنځ د موضوع د اهمیت په اندازه جرگه مار د دواړو خوا نه مچلغه (گړنتي) اخلي.
  ۴. د مچلغې نه وروسته، جرگه مار د موضوع ټول اړخونه څېړي، د دواړو خواو ادعاوې او شواهد مطالعه کوي او هم د موضوع په ارتباط ټول اسناد گوري او د شاهدانو خبرې اوري.
  ۵. د موضوع د بڼې څېړنې نه وروسته جرگه مار د رایو په اتفاق فیصله دواړو خواته اعلانوي.
  ۶. که د جرگې فیصله دواړو خواته د منلو وړ وي؛ نو بیا هغه فیصله دوی پخپله تطبیقوي او دواړه خواوې سره دلاسا (پخلا) کوي.
  ۷. که د جرگې فیصله کومې خواته د قبول وړ نه وي؛ نو جرگه مار د هغې خوا مچلغه نه ورکوي او هم که بیا بله جرگه تعینېږي نو د لومړۍ جرگې فیصله له نظره نشي غورځولی.
  ۹. که د قضیې کومه خوا په راتلونکي کې د جرگې د فیصلې نه سر غړونه وکړي، جرگه مار بیا د خپلې فیصلې نه باید دفاع وکړي او چا چې فیصله ماته کړي وي د هغه نه بیا ناغه (د خلاف ورزی جریمه) اخلي.
  ۱۰. په جرگو کې مهمه مسئله د جرگو د فیصلو تطبیقي اړخ دی. جرگه مار یا مرکچیان زیاتره وخت په دې توانېږي، چې خپلې فیصلې عملي کړي. دا ډول عدالت د غیر رسمي یا د منازعاتو د حل متبادل عدالت (Alternative Dispute Resolution) په نامه هم یادېږي.
- څنگه چې مخکې یادونه شوې دا ډول عدالت، چې په ټولنه کې توازن مراعات کوي او د ټولني د ثبات سبب گرځي د ترميمي عدالت په

میلمه پالنه

د کونړ د سیمې خلک د افغانستان د نورو سیمو په رنگه قدرمن او مېلمه پال ولس دی. هر کونړی د مېلمه لپاره ډېره او حجره لري او د مېلمه د ځای درلودل د هر کونړي د ضروریاتو د لومړیتوبونو څخه دي. که څوک ډېر غریب هم وي او په کور کې دوه خونې ولري؛ نو هرو مرو به یې یوه خونه مېلمه ته په نظر کې نیولې وي. د کور ښه لوبني او اسباب د مېلمه لپاره ساتي او تر ټولو ښه خواړه مېلمه ته ورکوي. د کونړ ډېرې او حجرې په حقیقت کې د مکتب حیثیت لري چې ځوانان د خپلو مشرانو نه ادب او تربیه او هم د پښتونولۍ اصول او نرخونه پکې زده کوي. د کونړ حجرې د مېلمنو پر پاللو سربېره د خوشالی او بندارونو مرکزونه هم دي. په ښه او بده کې د کلي مېلمانه په حجرو تقسیموي او په دې توگه په یوې کورنۍ بوج یا بار نه راځي. که څه هم دې دودونو ته په تېرو څلورو لسيزو کې د مهاجرتونو او جنگونو له وجهې ډېره صدمه رسېدلې؛ خو په تېرو ۱۵ کلونو کې چې زیات ولس بېرته کونړ ته ستون شوی دی، د کونړ ډېرو او حجرو بیا خپل پخوانی رنگ پیدا کړی دی.

جرگې او مرکې

دا چې کونړ غرنۍ سیمه ده نو همپشه د مرکزي یا محلي حکومتونو نفوذ په دغې سیمې کې ضعیفه و او ولسونو اکثره خپلې ستونزې د جرگو او مرکو له لارې حل کولې. حکومتونو هم ولس سره اکثره وخت کې خپلې ستونزې د جرگو او ولس سره د تفاهم له لارې حل کړي دي. جرگه ځان ته اصول لري او د جرگو فیصلې همپشه د قضیې دواړو خواو او هم ولس ته د منلو وړ وي، ځکه جرگه د دواړو خواو د تفاهم په صورت کې جوړېږي. د جرگې اصول په مختصره توگه لاندې ډول دي:

نامه یادېږي. د امریکې په عدلي سیستم کې د جوري^{۱۳۱} سیستم هم جرگه مارو ته ورته دی؛ خو د جوري په سیستم کې د جوري غړي د محکمې له خوا او د جرگې په سیستم کې د جرگې غړي د دواړو خواو (مدعي او مدعي عليه) په توافق تعیینېږي چې دوی په حقیقت کې د دواړو خواو د مدافع وکیلانو په توګه دنده اجرا کوي او د خپل اړخ له خوا په جرگه کې دفاع کوي. اما د جوري په سیستم کې د جوري غړي د دواړو خواو د وکیلانو ادعاګانو او شواهدو وړاندې کولو ته غوږ نیسي او په اخره کې جوري د جرگې په څېر باید د رایو په اتفاق سره فیصله وکړي. که یو کس هم مخالف وي نو محکمه بیا قضیه له سره پیلوي او بله د جوري ډله تعیینوي. په دې توګه زموږ د جرگو سیستم د امریکې تر عدلي سیستم یا جوري سیستم پرمختللی دی. البته هر سیستم قوي او ضعیفه ټکي لري؛ خو که زموږ د جرگو سیستم په سمه توګه عملي شي؛ نو زه فکر کوم چې زموږ د ولس ډېر مشکلات حل کولی شي. پر دې سربېره دا سیستم د رسمي عدالت نه ډېر ارزانه او مؤثر دی.

لکه څنګه چې به پخوا معالجي طب ته توجه زیاته وه او وقایوي طب ته توجه کمه، اوس وقایوي طب ته توجه زیاته شوې ده ځکه د معالجي طب نه په وقایوي طب باندې لګښت کم راځي او هم ټولنه د صحت له پلوه زیاته سالمه پاتې کېدای شي. همدا رنگه د منازعاتو حل او یا د منازعاتو مخنیوی ډېر ارزانه دی نظر دې ته چې جزایي عدالت رامنځ ته شي. جزایي عدالت په ټولنه کې دایمي ثبات نه شي رامنځته کولی؛ خو که ترمیمي عدالت سم تطبیق شي؛ نو په ټولنه کې دایمي ثبات رامنځته کېدای شي. که موږ د محاکمو مصارف او د بنديخانو

مصارف وسنجوو نو دا ډېر زیات مصارف دي او په اخر کې هم د متخاصمو ډلو تر منځ دښمني، بغض او عداوت نه ختمېږي او منازعات یو په بل پسې زیاتېږي. نو د منازعاتو د حل لپاره جرگې او مرکې ډېره ښه وسیله ده، چې له حکومت سره په دایمي ثبات کې زیاته مرسته کولی شي.

اشر او بیگار

پخوا د پښتنو په سیمه کې او خاصاً د کونړ په سیمه کې ټولنیز کارونه لکه د سربند، ویالو، سرکونو، ښوونځیو او دولتي ودانیو جوړول، د درموندونو غوښل او د ځمکو کر کيله، د جوماتونو او حتی د کورونو جوړول او اخیږول (کاگل) ولس د اشر او بیگار په ډول کول. د اشر او بیگار ترمنځ توپیر دا دی چې بیگار د زور او جبر شکل لري او اشر په خپله خوښه په ټولنیزو مسایلو کې برخه اخیستنه ده. اشر په عین حال کې د پور شکل هم لري، که یو کس له چا سره اشر وکړي نو هغه هم مجبوره دی د هغه بل کس په اشر کې برخه واخلي او یا په اصطلاح غیرمستقیمه توګه پور باید ادا کړي. که د اشر پور ادا نه کړي؛ نو بیا هغه بل کس هم په راتلونکي کې مرسته نه کوي او د دغه کس په اشر کې بیا برخه نه اخلي.

د اشر کوربه همپشه کوښښ کوي، چې اشرګرو ته ښه خوراک برابر کړي. په خپله سیمه کې د درموندونو په غوښتونو او یا د ځمکو د کرکيلي په وخت کې به چې موږ په اشرونو کې برخه اخیسته خورا په زړه پورې وه، چې هم به ټولو په خورا مینه او محبت سره کار کاوه او هم به په شریکه د ډوډۍ خوراک خورا خوند کاوه. هغه خوند ما د دنیا په لس

^{۱۳۱} Jury

گونو ملکونو خواراکونو چې ما سفرونه ورته کړي او یا پکې اوسېدلی يم، نه دی لیدلی. هغه وخت کولسترو ل چا نه پېژندل او د غوړو او خصوصاً د سوچه غوړيو يعنې د حیواني غوړيو د خوراک نه چا وېره نه درلوده. همدا رنگه په هغه وخت کې انجیوگانې نه وې او نه بهرنیو کمکونو ته عام ولس سترگې په لار و؛ نو ټول کارونه به ولس په خپله کول. پخوا پیسې کمې وې خو همت د خلکو اوچت و او چا ته یې لاسونه نه اوږدول. په تېرو درې څلورو لسيزو کې چې موږ یو لوی تاوان کړی دی، هغه زموږ سترگې نورو ته دي، حتی په دې امید یو چې پردې باید زموږ د کور مخه هم راته پاکه کړي او په یو شکل د افغانستان د ولس نه او حتی د حکومت نه هم سوال گر جوړ شوی او په دې طمعه دي چې نور دې دوی ته هر څه وکړي او په اصطلاح د افغانستان د ولس نه د سیدمحمود پاچا لټان جوړ شوي دي. د غربي نړۍ د پرمختګ اصلي څلور علتونه زه په گوته کولای شم چې په حقیقت کې دوی دا له اسلامي اصولونه اخیستلي دي:

۱. د ټکس یا مالېې سیستم دی، چې حکومت د خپل ولس نه مالیه ټولوي او تر زیات حده حکومت مالیه بېرته په شفافه توګه د خپل ولس د ښېګڼو لپاره مصرفوي. په اسلامي سیستم کې زکات او عشر هم د ټکس یو سیستم دی او کله چې زکات او عشر په سمه توګه راټولېده او په بیت المال کې خیانت نه کېده نو اسلام هم پر مخ روان و.

۲. په امریکه کې شعار دا دی چې یو نسل بل نسل ته کار کوي. یعنی تېرو نسلونو که څه کړي د هغه نه موږ ګټه اخلو او موږ چې څه کوو؛ نو له دې نه به زموږ راتلونکي نسل ګټه پورته کوي. دا عمل د هغې مقولې مفهوم دی چې علی (رض) ته منسوبېږي وايي د د نیا کار داسې کوه چې هیڅ نه مړې او د اخرت کار داسې کوه چې سبا مړې. خو افسوس زموږ

په منځ کې اوس دا رواج دی چې د کوم کار نه چې زه ګټه نه اخلم نو ماته یې څه او یا که یوه ژړنده اوږه پیدا کړو نو بیا لاس تر زڼې ناست یو ترڅو مو چې هغه نه وي خلاص کړی نور کار نه کوو. مګر پر مختللي هېوادونه په موجوده پرمختګ قانع نه دي او په دې هڅه کې دي چې نور پر مختګ هم باید وکړي.

۳. غربي نړۍ همېشه په دې فکر ده چې دوی به خپل وطنونه پخپله جوړوي او بل چا ته به سترگې په لار نه اړوي؛ خو موږ په دې فکر یو چې نور باید موږ ته هر څه وکړي. په پښتو کې متل دی وایي چې ته حرکت وکړه خدای به په کې برکت واچوي. که موږ په رښتیا د وطن د جوړوېدو فکر پیدا کړو نو بیا خدای پکې برکت اچوي.

۴. غربي نړۍ د پرمختګ بل دلیل د قدرت نه میراثیتوب دی. کله چې په اسلامي هېوادو کې قدرت میراثي شو؛ نو پرمختګ هم ختم شو ځکه چې د حکومت ټولې منابع د پاچاهانو د عیاشۍ او یا د هغوی د قدرت ساتلو په مقصد مصرفېدې، نه د ولس د خدمت لپاره. اسلامي او غیر اسلامي هېوادونه چې قدرت هلته میراثي دی، وروسته پاتې دي.

موسیقی او لوبې

د کونړ خلک د خپل ساعت تېري لپاره محلي موسیقي لکه منګی او ستار لري چې په حجرو کې ځوانان راټولېږي او د رخصتۍ یا ښاديو په مراسمو کې محلي موسیقي ته غوږ نیسي. که د چا کوم نازولی یعنی زړه پورې مېلمه وي؛ نو کوربه ورته په حجرو کې د سیل محفل جوړوي. پخوا چې د موسیقي وسایل ډېر کم و؛ نو کله به چې په کوم کلي کې د چا واده و او مجلسان (سازنده یا په اوسنی اصطلاح هنرمندان) به یې

به د ځنگله بل اړخ ته الوتلې چېرته چې به خلکو د لوڅو کوډۍ گانې جوړې کړې وې. کله به چې دا مرغۍ په دۍ کوډۍ گانو کېناستلې نو په لاسونو به خلکو نیولې او هر چا به ورته د ځادرنو نه بوجونه جوړ کړي وو او په هغه کې به یې اچولې او وروسته به یې حالولې. تکره او ماهرو کسانو به هره شپه په سل گونو مرغۍ نیولې. هغه کسانو ته به یې هم په نیول شویو مرغیو کې سهم ورکاوه، چې تناب به یې وهلی و. د مرغیو دې ډول ښکار یو خاص خوند درلود چې ما په نورو سیمو کې نه دی لیدلی. پر دې سربېره به په دېرو کې د شپې له خوا د لاپښ او یا چرباتي (لاسي خراغ) په رڼا په لیدو باندې هم ځوانانو مرغۍ ویشتلې چې دا د ښکار ځانگړې ډول مېله وه. په ژمي کې به د کونړ د سیند په غاړه د هیلیو او شامتورو (توره کې) ښکار خورا خوندور و.

د ژمیو په رختیو کې چې به خپل کلي ته ورتلم نو زما کار همدا ښکار و. روسي چره ییز ټوپک چې دوازه بر او شانزده بر یې هم ورته وایه او د ټولو نه ښه یې د گل چاپ په نامه یادېده، خدای بخښلي پلار مې راته د بلخ ولایت په مزارشریف ښار کې اخیستی و او هم مې انگلیسي بادي ټوپک درلود او همېشه به مې ښکار کاوه. شوقي کسانو به مړه زان او تازي سپي هم ساتل. نورې عصري لوبې خاصاً د مازیگر له خوا د والیبال لوبې په کونړ کې ډېرې عامې وې چې اوس هم رواج لري. حتی د طالبانو په وخت کې هم والیبال د هغوی ډېر خوښ و او د ځوانانو د تفریح لپاره دا یوازینی لوبه وه. تر مهاجرت یعنی ۱۳۵۷ هجري شمسي- کال وروسته په افغانانو کې د کرکټ لوبې ورو ورو رواج وموند، چې اوس یې په کونړ کې هم رواج پیدا کړی دی.

د کونړ په سیمه کې او خاصاً د خاص کونړ په سیمه کې به د اخترونو مراسم خورا خوند کاوه. اکثریت دولتي مامورینو، شاگردانو او محصلینو

راوستي و، نو د ډېرو لرو لرو ځایونونه به ځوانان او حتی مشران ډلې ډلې ورتلل او گیسونه^{۱۳۲} به یې په دېرو کې لگولي و او د سبا تر اذانه به یې ساز اورېده.

مختلفې محلي لوبې لکه گډا، اتڼ، تېره اچول، صحبت^{۱۳۳}، د زرکو او سیسیو ښکار، د ماهیانو نیول، خوسی، په ځنگلونو کې او هم د توپان جال او دامونو په وسیله د مرغیو نیول، خورا دلچسپې وې. مور به پخپله دامونه د اسونو او اوبسانو د لمو نه جوړول او هغه به مو په پټو کې ایښودل چې مرغۍ، توره کې (شامتورې) او جغندان به مو پرې نیول. نجونو هم ځانته لوبې درلودې لکه شل غاتي، چندرو، موتي^{۱۳۴}، خوټکونکه^{۱۳۵} نینځوکو واده، جفت او طاق، کاني کول او داسې نورې لوبې.

ماته د مني او یا د پسرلي په اخرو وختونو کې د مرغیو ښکار خورا زیات په زړه پورې و. زما یادېږي چې د کونړ د سیند په غاړه به د لوبو په ځنگلونو کې خلکو کوډلې جوړولې او چې به د مني د مرغیو وخت شو؛ نو څو کسه به موظف وو چې د ځنگل په غاړه څوک تگ او راتگ ته پرینږدي، چې د چنچینو سیلونه هلته بن کښته شي یعنی کېني. بیا ماسختن به څو کسو تناب د لوبو د ځنگل د یوه اړخه واهه او دا چنچنې

^{۱۳۲} پخوا چې نه جنیرونه او نه سولرې شیشي وي؛ نو د تېلو گیسونه به وو چې زیاته رڼا به یې کوله او هغه به هم ډېرو کموکسانو درلوده او یو بل ته به یې په ښادېو او یا نورو مراسمو کې ورکول.

^{۱۳۳} څو کسه ځوانان به سره راټول شول او انداز به یې وکړ او یو قسم مېلمستیا به یې په شریکه برابره کړه او بیا به ټوله شپه دې ملگرو سره خوشالي کوله چې زیاتره به محلي موسیقي هم وه. طالبانو او چریانو هم دا قسم صحبتونه زیات کول، چې اتونه به یې هم په خپلو منځو کې کول.

^{۱۳۴} کله به چې نجونو په پټو کې سابه کول نو بیا به یې موتي موتي سابه سره ایښودل او د لرې نه به یې په لروکي ویشتل، چا به چې د سبو دوسکه وویشته نو بیا به سابه هغې گیل.

^{۱۳۵} په پسرلي کې به نجونو د گلانو غوټې خوټولې او هغه به یې سره خوړلې.

په کونړ کې د زده کړې ستونزې

که څه هم زما خپله تجربه د زده کړو د ستونزو په اړه یوازې د خاص کونړ په ولسوالۍ کې ده؛ خو د نورو ولسوالیو ستونزې راته د خاص کونړ په پرتله هم زیاتې ښکاري.

په ۱۳۵۰ هجري شمسي کال کې زه خاص کونړ ته د منځنیو او ثانوي زده کړو لپاره راغلم او د خاص کونړ په لېسه کې په اتم ټولګي کې داخل شوم. د هغې نه دمخه ما خپل سبقونه په کابل او مزارشريف کې ويلي وو، چېرته چې زما پلار ماموریت درلود. مخکې له هغې به خاص کونړ ته د ژمې د رخصتیاو په وخت کې زموږ کورنۍ د کابل نه تلله؛ خو د خاص کونړ د خلکو د ژوند په اړه راته پوره معلومات نه و او نه ما ته د ولس د ژوند او د زده کوونکو د ستونزو څه پته وه. د کونړ په ولایت کې پخوا ښوونځي ډېر کم وو او زیاتره ښوونځي د ولسوالیو له مرکز سره نږدې وو، چې د لرو پرتو کلیو ماشومانو ته او په خاصه توګه نجونو ته ډېر مشکل وه چې خپلو زده کړو ته دوام ورکړي. له دې امله د ښوونځیو شمېره او د زده کوونکو دلچسپي د زده کړې سره کمه وه. مخکې له دې چې د خاص کونړ لومړنی ښوونځی، منځنی ښوونځی او لېسې ته ارتقا وکړي، د خاص کونړ زده کوونکي به د منځنیو او ثانوي زده کړو لپاره د څوکی ولسوالۍ د جمعیت او یا د چغه سرای عمراخان لیسه ته تلل چې دا ډېر مشکل کار و. د خاص کونړ هغه زده کوونکو چې د څوکی ولسوالۍ د جمعیت په لېسه کې سبق وایه نو زده کوونکي به هره ورځ د کونړ د سیند نه د کولي ګرام له کلي سره په کښتۍ یا جاله کې پورې وتل او تقریباً د زیاتو سیمو کسانو به څو ساعته مزل کاوه.

به کونښن کاوه چې د اختر په ورځو کې خپلو کلیو او باندو ته ځان ورسوي او اختر لمونځ د خپلو خپلوانو او عزیزانو سره یو ځای وکړي. د اخترونو لمونځونه به چې د ولسوالیو په محدودو ځایونو کې کېدل ډله ډله مشران، ځوانان او ماشومان، چې نوې جامې به یې اغوستې وې، ورتلل. په کلیو او باندو کې د دې خلکو د تګ لیکو (قطارونو) خورا خوند درلود. د اختر د ورځې خواړه پراتې، د شېدو چایونه، میانچې، وچې ایشلې، پشۍ وریجې او د بعضو کورنیو چې به اقتصادي وضع ښه وه، کبابونه هم پخول.

د اختر د ورځو د مېلو ځایونه معلوم وو. په خاص کونړ کې د اختر د لومړۍ ورځې مېله به د بحرآباد له سیمې سره د دېوانه بابا ترڅنګ وه. د دویمې ورځ مېله به د تنر له کلي سره نږدې د پیرجنګي بابا زیارت ترڅنګ او د درېمې ورځې مېله به د گورګورې بابا په زیارت کې، چې اوس د منګوال لېسه هلته ده او د څلورمې ورځې مېله به د چمیارۍ د کلي د سلطان بابا په زیارتونو کې کېدله. د سیمې اکثریت دوکاندارانو به د اختر د لوبو شیان او خواړه لکه کولچې، څلوی، ممپلي، پتاسې او داسې نور هلته وړل او خرڅول به یې. په دې ځایونو کې به ټالونه او باڼیچقونه هم دوکاندارانو اچول او د پیسو په بدل کې به هلکانو او نجونو پکې زانګل. دا مېلې لکه د نورې دنیا د وړو سرکسونو په ډول وې. دا ویلی شم که پخوا پیسې کمې وې خو خوشحالی زیاتې وې او خلکو د یو بل سره خورا مینه درلوده او هم صداقت ډېر زیات و. مګر د تېرو درېو څلور لسيزو د جنگونو له امله زموږ ځوان نسل د پورته خوشالیو نه محروم پاتې شوی او د خپلو سیمو ښې خاطرې یې نه دي لیدلي. خدای دې وکړي چې زموږ هېواد کې امنیت برقرار شي چې تېرې ښې خاطرې بیا راتازه شي.

ملک مشهور و، د خپل زوی شیر افضل خان په حای یې خپل یو لري وراره د میاجان په نامه حربي لېسې ته ولېږه. میاجان د شیرافضل خان په نامه خپلو زده کړو ته دوام ورکړ او بالاخره هغه ترکیبې ته برس واخیست او وروسته ملي دفاع وزارت د اوپراسیون ریاست مقام ته ورسېده. نوموړی چې د ډگروال شیرافضل خان مومند په نامه شهرت پیدا کړ وروسته د داؤد خان د جمهوري ریاست په دوره کې د میوندوال په کودتا کې ونیول شو او په دهمزنگ کې یې پنځه کاله بند تېر کړ. کله چې میاجان صاحب منصب شو نو شېري ملک داؤد خان ته ورغی او د خپل زوی کیسه یې ورته وکړه، چې ده خپل وراره لېږلی و او اوس د ده زوی په کور کې ناست دی نو د ده زوی هم صاحب منصب کړه. څرنگه چې د شېري ملک کورنۍ داؤدخان پېژندله نو د هغه زوی شیرافضل خان یې د کونړ په سیند د ټولو ټاټوبو صوبه دار مقرر کړ، چې بیا تر اخره شیرافضل خان د صوبه دار صاحب په نامه شهرت درلود او د خاص کونړ د سوری تېرې په سیمه کې یې ټاټوبه جوړه کړه او د پوره قدرت او شهرت خاوند و. کله چې زه په ۱۳۵۰ هجري شمسي کال کې خاص کونړ ته راغلم؛ نو د خاص کونړ لېسه زموږ د کور نه تقریباً د دوه ساعتو په مزل لیرې وه، نو پلار مې راته یو وړوکی اریانا بایسکل واخیست. دا نوع بایسکلې د کابل په جنګلک فابریکه کې جوړېدې. دا یوازینی اریانا بایسکل په ټوله ولسوالۍ کې و او دا بایسکل یې راته ځکه اخیستی و، چې زه وړوکی وم او د دې نه لوی بایسکل مې چلولی نه شو. هر ورځ به سهار وختي په یخنی او باران کې خاص کونړ لېسې ته تلم او دواړه خوا تگ او راتگ دوه ساعته نیول؛ خو هغه زده کوونکو چې بایسکلې نه درلودې نو باید څلور ساعته یې هر ورځ مزل کړی وای. له دې سره مې خپل سبق ښه وایه او په خپل ټولګي کې به همېشه اول نومره وم. پر سبق سربېره به مو غواګانې

زموږ د کلي نه دې لېسې ته د دواړو خوا نه تگ راتگ پنځه ساعتونو نه هم زیات نیول او که چا به بایسکل درلود، نو درې ساعته یې نیول. که بعضې د دې زده کوونکو د عمرا خان په لیسه کې سبق وایه؛ نو هغه هم گرانه وه ځکه چې هلته یې باید د اوسېدلو حای درلودلی وای او زیات مصارفو ته ضرورت و چې د اکثره خلکو د مالي وسې نه پوره نه وه. یو شمېر شاگردانو د لومړي صنف نه سبقونه د کابل د رحمان بابا، خوشال خان او ابن سینا په ښوونځیو کې ویل چې دا هم ډېر ستونزمن کار و، چې یو شپږ کلن یا اوه کلن ماشوم د خپل مور او پلار او کورنۍ نه لرې د لیلیې په سختو شرایطو کې سبق ووايي. په هغه وخت کې د کونړ نه کابل ته تگ هم څه اسانه کار نه و او څوک چې د کوم کار او یا سبق لپاره کابل ته تلل؛ نو د قرآن شریفونو نه به یې مور او پلار تېراوه، چې په خیر ورسېري. غونزاحي او خواږه ټیکلي، جوش کړې هگی او نور څه خوراکی موادو به یې ورته تیارول چې په لاره کې یې وخوري ځکه هوټلې او رستورانونه په لاره کې نه وو او یا به د چا وسه نه کېدله چې په رستورانونو کې ډوډۍ وخوري. کابل ته تگ هم څو ورځې نیولې او حتی د پوهنتون په وخت کې زما یادې چې یو ځلې د اختر په دویمه ورځ موږ له خاص کونړه د کامې پله پورې په پښو ټوله ورځ مزل وکړ، ځکه موټرې نه وې او که په درېیمه ورځ کابل ته نه وای رسېدلي نو یو امتحان رانه تېرېده.

د پورته مشکلاتو په نظر کې نیولو سره ډېرو بارسوخه کسانو هم نه غوښتل چې خپل زامن په ښوونځیو کې داخل کړي او یا یې کابل ته د زده کړو لپاره ولېږي. د هاشم خان د صدارت په وخت کې کونښن وشو چې د ملکانو او سپین ریزو زامن خامخا په عسکري ښوونځیو کې داخل کړي؛ نو زموږ د کلي یو مشهور ملک شیرمحمد خان چې په شېري

هم ساتلې او سهار وختي مخکې له دې چې ښوونځي ته لاړ شم؛ نو کله به چې زموږ مزدور نه و، نو شفتل به مې هم ريبل او غواگانو ته به مو دومره خوراکه اچوله چې زما تر راتگ پورې وشي. دا چې په خويندو او وروڼو کې د ټولو نه مشر وم نو د کور ټول مسووليت زما پر غاړه و ځکه پلار مې په مزارشريف کې ماموريت درلود. ژرندې ته به مې دانې هم وړلې او داسې وخت به هم و، چې ټوله شپه به مو په ژړنده کې تېروله، چې زموږ د دانو د اوږه کولو نوبت راشي او که دانې به مو پرېښودلې، نو بيا به يې څو شپې او ورځې هم نيولې او ژړنده گري ماما به کله غلا هم کوله. هغه وخت کې د اوږو کولو ماشينونه نه وو او په ټول کونړ کې د اوږو کولو يو ماشين و، چې هغه هم له مور نه ډېر لرې و. دا ټولې ستونزې ماته عجيبې او غريبې غوندې ښکاريدلې ځکه د دې نه مخکې ما دا کارونه په کابل او مزار کې نه وو کړي او نه مې ليدلي وو. که څه هم نسبتاً د نورو گاونډيانو نه زموږ ژوند يو څه ښه و؛ خو دا بعضې کارونه داسې وو چې هرورومو بايد ما کړي واناو ماته هم دلچسپه وو او همېشه به مې د دهقانانو سره شوبډاري، ييوه کولو، غوبل کولو، درمند پاکولو، غنمو ريبلو، للون کولو او شولې نالولو کې برخه اخيسته. دا هر کار ځانته تخصص غواړي او چې عملي دې نه وي کړی نو مشکله ده چې په تيورکي شکل يې بيان کړای شي.

هغه زده کوونکی به چې د ټولو مضامينو لپاره کتابونه، قلم او کتابچې درلودې؛ نو هغه خو د پاچا بچي و او زياتره زده کوونکو او هم صنفيانو مې دا هم نه درلودل. د نې قلم او د لرگي تخته به مو د مشاقې لپاره استعمالوله او د چا چې اقتصادي وسه لږه ښه وه؛ نو د تختې سپاهي به يې اخيسته او که به ښه نه وه؛ نو د لرگيو د تورکي نه به يې د مشق تختې لپاره سپاهي جوړوله. برق او جنريټرونه او سولر شيشې خو چا له سره نه

پېژندلې او اکثره کورونو کې لاتين هم نه وه او چمنگانې^{۱۳۶} به يې استعمالولې. استادانو اکثره وخت تباشير هم د تورې تختې لپاره نه درلود او هغه به يې هم په زده کوونکو حواله کول او ټولو صنفونو ته خونې هم نه وې، د لېسې د دوه تعمیرونو نه بهر به زده کوونکو په ډاگ کې ناست وو. چې هوا به گرمه شوه نو د څښلو د اوبو هم څه درک نه لگېده. پاکې اوبه هغه وې چې د ښوونځي نه لاندې به په وياله کې روانې وې او هغه به اکثریت د کونړ خلکو څښلې؛ خو دا چې د منگوال سيمه د ولسوالۍ په پايښاب يا اخره کې پرته وه نو روانې اوبه به هم نه وې او خلکو به اوبه د ډنډونو نه چې جوړونه به يې ورته ويل، څښلې. بعضې وخت به چې د کونړ وياله وچه شوه نو د ډنډونو اوبه به هم نه وې او موږ به پر خرو اوبه د کونړ د سيند نه کورونو ته راوړلې. نه پوهېږم چې ولې دا رواج نه و، چې خلک کوهيان وکارې او اکثره مشرانو به ويل چې د کوهيانو اوبه ښوې دي او چاي پکې ښه نه راځي، نو ځکه دوی کوهيان نه ويستل.

شنې شپې

لکه څنگه چې مې مخکې د ساپو د جگړو په اړه يادونه کړې، چې د ولس غريبې او د حکومت له خوا ناروا او د ولس د وسې نه اوچت ټکس د ساپو پاڅون اصلي عامل و؛ نو د کونړ خلک په عمومي توگه ډېر غريب دي ځکه ځمکې ډېرې کمې او نور داسې صنعتي کارونه په دې سيمه کې نه وو، چې د خلکو روزگار پرې ښه شوی وای. ولس اکثریت په گېډه هم موږ نه و. ښه ژوند کول خو پرېږده، چې د ژوند لومړني اساسي ضرورتونه

^{۱۳۶} په يو بوتل کې به يې پلته اچوله او د شپښو تېل به يې په بوتل کې اچول او هغه به يې د رڼا لپاره لگوله چې دته يې چمني ويله. بعضې وخت حلبې سازانو د ټيم نه هم چمني جوړولې.

لکه صحي خواړه، پاکې اوبه، ښوونځيو ته تگ، او لازم درملو ته لاسرسی نه و. د غرنیو علاقو د خلکو ژوند د سمې د علاقې (هغه سيمې چې يو څه ځمکه يې درلوده) د ژوند نه ډېر خراب و او د ژمي او مني په موسمونو کې به زياتره کورنۍ د غرونو نه لاندې رانښکته کېدلې او چا به کومه اضافه کوټه (خونه) درلوده؛ نو دوی ته به يې ورکوله او څو کېدې (فامیلونه) به په يوه کوټه کې اوسېدل. د دې کورنيو ښځو به د نورو په کورونو کې په څلورو يا پنځه و سوکړکانو د ورځې کار کاوه او نارينه و به هم په اندکه مزدوری د سيمې د نورو کسانو چې لږ توان يې درلود کار کاوه. په دې دوه فصلونو کې به دوی دومره توبنه ځانونو ته برابروله چې بېرته خپلو کورونو ته ستنېږي؛ نو د پسرلي او اوړي په فصلونو کې يې پرې ژوند تېر شي.

شني شپې ما هم نه پېژندلې او د پسرلي په اخره کې به زياترو گاوندپيانو ويلې چې شني شپې دي؛ نو ما فکر کاوه چې غنم شنه ولاړ دي او هر څه شنه دي؛ نو ځکه دا گاوندپيان وايي چې شني شپې دي يعنې هر څه ښايسته ښکاري. خو تره مې راته وويل چې د شنو شپو نه مطلب دا دی چې د غنمو او جوارو زوړ فصل خلاص شوی او نوی فصل لانه دی رسېدلی نو اکثره کورنۍ په کورونو کې کافي غله (دانې) نه لري او له خوراک سره گزاره کوي. د زياترو کورنيو به چې دانې خلاصېدلې نو بيا به يې د هغه چا نه پور کاوه چې يو څه اضافې دانې به يې درلودلې او هغه به يې هم بيا د غنمو او اورېشو د درومندونو وروسته دوه چنده ورکولې. په امريکې کې ناست وم؛ نو د وطن دا شني شپې مې راپه ياد شوې او دا لاندې څو بيته نيمچه شعر مې وليکلو:

هرندن ښار، ويرجينيا، امريکا، جنوري اوله نېټه کال ۲۰۱۳ م

شني شپې
 راپه ياد شوې د وطن شني شپې
 د پسرلي په اخره کې
 زوړ فصل
 به خلاص شوی و
 نوی فصل
 به شين و په پټو کې
 زموږ يې زمينه
 او مجبوره ولس
 به چر کاوه
 په يوه لپه دانو پسې
 گرځېده به
 په کلي کې نر او ښځې
 چې څو منه
 دانې په نيسا کړي
 چې خپلو
 بچو لره اذوقه د سبا کړي
 څومره غريبي وه
 چې په وچه مړی
 ماږه نه وو په نس
 اولس زموږ په کلي کې

اکثره کورونو به چې غواگانې هم درلودې شيدې او مستې به يې نه خوړلې او له هغه نه به يې غوړي جوړول او هغه به يې خرڅول. اکثره کورنيو ته چرگ او وريچې پخول خورا معتبره خواړه و او ډېر قدرمن او

معتبره مېلمه لپاره به يې دا تيارول. يوازې په څو مهمو ورځو لکه اخترونو او برات کې به زياتره کورنيو غوښه خوړله. قصابي په ټوله ولسوالۍ کې نه وه او وروسته يوه قصابي د خاص کونړ د اراضۍ په سيمه کې وه چې هغه قصاب هم د خاص کونړ د کنډک سره قرارداد درلود، که وختي به ورغلي نو يو څه غوښه دې اخيستلی شوه. په خيرات او ودونو کې زياته غوښه يو غټه خبره وه او خلکو به په ډېر خوند سره خوړله. يوه ورځ د کلي گرام کلي ته د ترورزي سره لار وم، چې زما هم صنفي و نو ترور مې راته هر څه ډېر ښه تيار کړل او سوکړک يې راوړ خو ډوډۍ نه وه. يو ځل بيا د دوی کورته لار وم نو بيا يې د غرمې له خوا سوکړک راوړ؛ نو په دې وخت کې زما شپې په کونړ کې زياتې شوې وې، نو د سوکړک نه مې يو څه زړه تور شوی و، ترور نه مې وويل چې تاسې ډوډۍ نه پخوئ نو هغې بېچاره گۍ په کلي کې خپله مزدوره وگرځوله؛ خو ډوډۍ يې پيدا نه کړه نو راته ويې ويل چې خوری جانه! په دې کلي کې خلک ډېر غريب دي او هيڅوک د غرمې ډوډي نه پخوي. که څه هم زما د ترور کورنۍ ښه زمينداره وه او ژوند يې ښه و؛ خو دوی هم د کلي د رواج نه ځانونه نه شو خلاصولی او ويل يې چې څوک مريض وي؛ نو هغوی ته د غنمو ډوډۍ د غرمې له خوا پخوي.

دا چې ما تر اتم صنف پورې د کونړ نه بهر ژوند کړی و؛ نو دا ټولې خبرې راته هم عجيبه ښکارېدې ځکه په مزار شريف کې ډوډۍ او مېلمستيا څه خبره نه وه. د کونړ د غريبۍ راته هغه وخت نوره هم پته ولگېده چې کله مور مهاجر شولو، زموږ د کلي نه يو ساعت لرې چې موږ په غره کې اوسېدلو؛ نو د هغو خلکو ژوند زموږ تر کليوالو هم خراب و. په ليرې پرتو غرنیو سيمو کې به مالگه هم ډېره قيمتي خبره و. اکثره کورنيو به د مالگې گټه نه ميده کاوه او مېلمه ته به يې د مالگې تيرې راوړه او

ډوډۍ به يې د هغې پورې سولوله چې زياته مالگه مصرف نه شي. دا متل و چې مالگه څټلې خوړې که دوړولې.
په ۱۹۹۴م کلونو کې ما د ملگرو ملتو د UNDP/OPS سره کار کاوه؛ نو د خوست د تنيو ولسوالۍ ته لاړم د هغو خلکو مشکل د کونړ نه هم زيات و، ځکه هغوی بېخي روانې اوبه نه درلودې او د ډونډونو له خوسا اوبه نه به يې استفاده کوله، حتی چای به يې هم بد خوند درلود او موږ به نه شو څښلې. هغه وخت ما ته دا فکر را پيدا شو چې د ټور د کودتاه نه دمخه افغانستان واقعاً يو کلي تغيير ته ضرورت درلود ځکه د ښارونو او اطرافونو د ژوند ترمنځ خورا زيات توپير موجود و او د کونډې زوی په فلم کې د ښاري او اطرافي ژوند ښه تمثيل شوی دی؛ خو متاسفانه دا تغيير مثبت نه و بلکې منفي تغيير رامنځته شو. پخوا د حاکمو نظامونو سره د خلکو د ژوند د ښه کېدو څه فکر او اجنډا نه وه او ولس يې خپل رعيت او غلام گانه؛ نو په دې توگه د کونړ ولس د هر نوع مدني حقوقو څخه محروم ولس و.

(((پای)))

دندې:

الف: فرهنگي فعالیتونه:

۱. د علمي، سیاسي او اجتماعي سیمینارونو او لکچرونو برابرول
۲. د لېسو د دولسمو ټولگیو فارغینو ته د کانکور د تیاریو د کورسونو وړیا برابرول
۳. د انگلیسي ژبې او کمپیوټر د زده کړې وړیا کورسونه برابرول
۴. د یوه شتمن کتابتون جوړول او د هغه نه د ښې گټې اخیستنې لپاره د ځوانانو هڅول
۵. د علم او فرهنگ د بډاینې لپاره د گټورو کتابونو چاپول او د ښو کتابونو د پیغام د عامولو په موخه د هغوی د مخکتنې او کره کتنې غونډې برابرول
۶. د شاه محمود میاخیل فرهنگي او ټولنیز مرکز په نامه د یوې ادبي او ټولنیزې مجلې (وستل په نوم) د چاپولو تابیا کول
۷. د هېواد د علمي، فرهنگي او ټولنیزو ستیو او مهمو شخصیتونو لمانځل
۸. د ټولني د اصلاح په پار د مستندو، علمي، هنري او طنزیه غونډو او تصویري پروگرامونو جوړول

ب: ټولنیز فعالیتونه:

۱. د سیمه ییزو شخړو هوارول
۲. په ولس کې د سوله ییزو فکرونو د روزنې په هدف د سولې د زده کړې او د نه تېري (عدم تشدد) اړوند د پوهاوي پروگرامونه جوړول

ضمایم:

شاه محمود میاخیل فرهنگي مرکز ټولنیز مرکز

شاه محمود میاخیل فرهنگي او ټولنیز مرکز د ۱۳۹۵ لمریز کال په لومړۍ په ورځ د افغانستان د بیلابېلو سیمو او ولایتونو څخه د راغلو سلگونو سیاسي، علمي او فرهنگي شخصیتونو په شتون کې د کونړ ولایت د خاص کونړ ولسوالۍ په تر کلي کې پرانیستل شو. د دې مرکز، لرلید، موخه او دندې په لاندې ډول دي.

لر لید: په علم سنباله، په فکري نوښتونو ښېرازه، د بډایه فرهنگ څښتنه او سوله ییزه ټولنه د دې مرکز ارمان دی.

موخه: د دې مرکز موخه د ټولني په ټولو وگړو او په ځانگړي ډول په ځوان کهول کې د فکري روښانتیا رامنځته کول او هڅول، د دوی د علمي، فکري او فرهنگي ودې لپاره زمينه هوارول، د ټولنيزې (مدني) ودې گړندي کول او د گډ، سوله ییز، هوسا او په نوښتونو ولاړ ژوند په لور برابرول دي. امید دی چې دا مرکز د افغانستان د نورو ولسوالیو لپاره یوه ښه نمونه شي چې هلته هم داسي مرکزونه جوړ شي.

۳. په سيمه کې د ژوند د بهترۍ لپاره اشرونو او رضاکارانه کارونو رهبري کول

۴. د ناسمو ټولنيزو دودونو د مخنيوي او د ښو دودونو د رواجولو او نورو اجتماعي او سياسي ښېگڼو اړوند غونډې دايړول

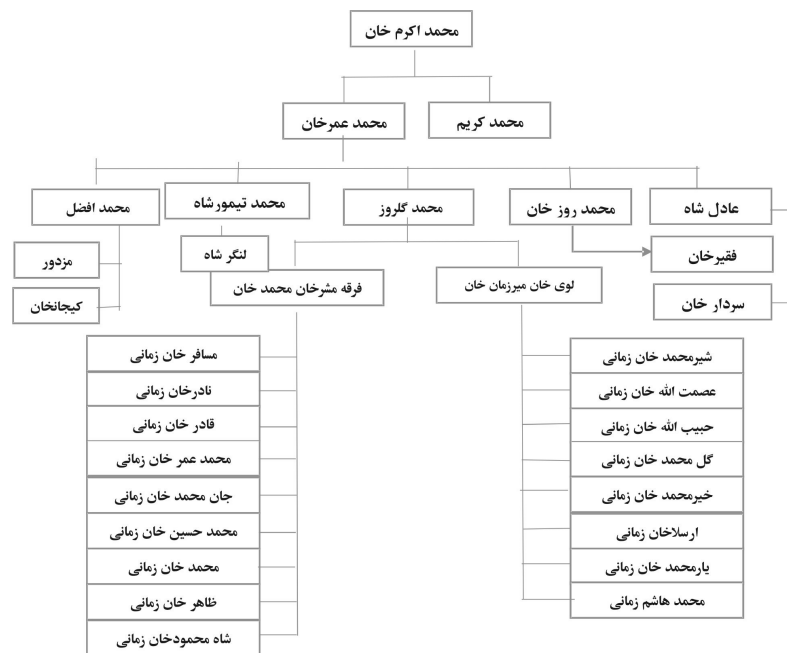
۵. د سولې او ثبات راوستلو په چارو کې د ولس د خوځنده ونډې اخيستلو په موخه د ولس هڅول

۶. ولس ته دحقوقې پوهاوي او د خپلو حقونو د غوښتلو پوهه او وړتيا ورکول

۷. د سواد د زده کړې کورسونه جوړول اوپه لويه کې د تعليم د کچې په لوړولو کې د ولس برخه اخيستني ته لاره هوارول

۸. د ملي او ديني ورځو لمانځل او ددغو لمانځنو لپاره غونډې او سيمينارونه جوړول

د لوی خان ميرزمان خان شجره ۱۳۷

د ليکوال نور چاپ شوي اثار

- ✓ بېړنۍ لويه جرگه او د مشرقي په ولايتونو کې د انتخاباتو بهير
- ✓ د وطن معماران.
- ✓ د واقعيتونو په بهير کې.
- ✓ د کورنيو چارو وزارت لاسته راوړنې او خنډونه.
- ✓ مخکتاب (د فېسبوک د ليکنو او بحثونو) ټولگه
- ✓ درېيمه زاويه (د فېسبوکي ليکنې او خاطرې)
- ✓ Understanding Afghanistan (collection Articles of English Articles)).

جدول مدعیان دستہ معززہ لڑھالہ سیکرٹریٹ کو بابت سال ۱۳۱۱ھ / ۱۹۹۲ء

کتابخانه جامعہ اسلامیہ
www.ketabton.com

نمبر	تأثر		وظیفہ	تاریخ	صراح	عمر
	اسم	ولد				
۱	میرزا فضل	علاء محمد	دھقان	۱۳۱۱/۱۲/۱۵	جمع مبارک	۶۸ کلن
۲	تاج محمد	عبدالودود	فائزہ شاہ دروہی	"	"	۶۵
۳	محمد رفیق	عبدالودود	لیستی فی برکت	"	"	۶۳
۴	فضل محمود	عبدالودود	غریبکار	"	"	۶۰
۵	فضل الرحمن	تاج محمد	ماوردوات	"	"	۲۴
۶	حبیب الرحمن	تاج محمد	تحصیل	"	"	۱۹
۷	سلطان محمد	محمد طاہر	فارغ صنف ۱۲	"	"	۲۴
۸	ابن سوری خان	مصطفی خان	مستری	"	"	۶۰
۹	محمد انصاری	حضرت علی	حکیم	"	"	۴۰
۱۰	عرب خان	حضرت علی	حکیم	۱۳۱۱/۱۲/۱۵	"	۴۹
۱۱	محمد گل	محمد امین	موسیقی	"	"	۶۵
۱۲	سید عظیم	عبدالعظیم	غریبکار	"	"	۶۵
۱۳	امان اللہ	محمد اللہ	غریبکار	"	"	۶۸
۱۴	عزیز محمد	امان اللہ	دھقان	"	"	۲۹
۱۵	محمد	طارق	دھقان	"	"	۵۵
۱۶	محمد علی	طارق	دھقان	"	"	۵۴
۱۷	طارق	سید عمر	غریبکار	"	"	۷۰
۱۸	شیخ رحمت اللہ	شیخ مختار	غریبکار	"	"	۷۰
۱۹	شیخ لغت اللہ	شیخ مختار	غریبکار	"	"	۶۹
۲۰	طارق محمد	لغت اللہ	ماوردوات	۱۳۱۱/۱۲/۱۵	جمع مبارک	۴۰
۲۱	محمد شمس اللہ	لغت اللہ	تعمیر	"	"	۲۰
۲۲	رحمت صالح	رحمت اللہ	غریبکار	"	"	۴۵
۲۳	فضل خان	رحمت اللہ	ماوردوات	"	"	۴۰
۲۴	طالب	محمد روشن	غریبکار	"	"	۶۰
۲۵	سید حبیب	جمع خان	غریبکار	"	"	۷۰
۲۶	محمد زکی	سید حبیب	غریبکار	"	"	۴۰
۲۷	رحمن	اکرم	غریبکار	"	"	۶۵
۲۸	محمد الرحمن	رحمن	غریبکار	"	"	۲۰
۲۹	نور الرحمن	رحمن	غریبکار	"	"	۲۵
۳۰	عبدالانصاری	محمد ظفر	دکاندار	۱۳۱۱/۱۲/۱۵	جمع مبارک	۵۵

بلائیہ قرار دیکر عالیٰ ملی دینی قیام سیکرٹریٹ کو در اول ترتیب اولیت دی

لیست کتابخانه قبل عام کرانه در کابل
کتابخانه دیجیتال (www.ketabton.com)

ردیف	عنوان کتاب		موضوع	نویسنده	تاریخ	محل نگهداری	
	عنوان اصلی	عنوان محلی				کتابخانه	شماره
۲۱	گل زار	غلام ندر	غزنیگار	غزنیگار	۱۳۰۱/ع ۱۳۰۱	چوبهارک	۵۵
۲۲	سیدالکریم	محمد گل	دفعان	دفعان	"	"	۵۵
۲۳	عزت الله	سیدرحمن گل	معلم	معلم	"	"	۱۸
۲۴	جناب علی	ذین الله	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۵۸
۲۵	مرستیان	کریم خان	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۵۵
۲۶	گل شای	محمد آغا	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۴۰
۲۷	جنت الله	مرستیان	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۳۰
۲۸	حافظ خان	محمد رحمت	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۵۵
۲۹	ملک	محمد رحمت	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۵۰
۳۰	یکول	محمد رحمت	مامور دولت	مامور دولت	"	"	۲۶
۳۱	خبرنامه	حاجی جان	دفعان	دفعان	"	"	۲۶
۳۲	یعقوب خان	ملا نور	معلم	معلم	"	"	۶۰
۳۳	سیدالشکر	ملا نور	دفعان	دفعان	"	"	۵۸
۳۴	جنت الله	یعقوب خان	مامور دولت	مامور دولت	"	"	۲۴
۳۵	آرمه	سلطان ندر	دفعان	دفعان	"	"	۵۰
۳۶	ولی ندر	سلطان ندر	مامور دولت	مامور دولت	"	"	۲۵
۳۷	محمد رحمت	یزید محمد	معلم	معلم	"	"	۵۰
۳۸	سیدالکریم	ملک آغا خان	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۵۰
۳۹	سرور خان	آرمه خان	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۵۵
۴۰	قصه ندر	فضل الرحمن	دوکان	دوکان	"	"	۵۰
۴۱	قدر ندر	محمد	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۶۵
۴۲	محمد رحمت	ملا خان	مکونه	مکونه	"	"	۵۵
۴۳	محمد رحمت	یعقوب خان	معلم	معلم	"	"	۲۲
۴۴	محمد کریم صبط	محمد	فیاض	فیاض	"	"	۶۵
۴۵	محمد رحمت	سید حبیب	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۲۲
۴۶	دیر علم	صفت غلام	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۵۵
۴۷	محمد شینا	ذین الله خان	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۱۱۲
۴۸	گل الله خان	محمد شینا	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۳
۴۹	قصه الرحمن	رحمن	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۲۲
۵۰	افسر	فیوضه	غزنیگار	غزنیگار	"	"	۶۰

دایره نشر و توزیع کتابخانه ملی افغانستان
دایره نشر و توزیع کتابخانه ملی افغانستان

کتابخانه دیجیتال امام کرانه در کابل
www.hambastag.com

ردیف	عنوان		تاریخ	موضوع	نویسنده	
	فارسی	عربی			نام	لقب
۶۱	عبدالرحمن محمد علی	میرزا نورالدین	۱۱۵۸/۱۱۵۹	تاریخ زندان آمل	غزنیگار	غزنیگار
۶۲	محمد رفیع	میرزا علی	"	"	"	"
۶۳	میرزا عبدالرشید	میرزا علی	"	"	غزنیگار	غزنیگار
۶۴	ابو اسحاق خان	محمد رفیع خان	"	"	"	"
۶۵	میرزا عبدالغنی	میرزا علی	"	"	غزنیگار	غزنیگار
۶۶	محمد زین	ابو صفی خان	"	"	"	"
۶۷	آخوند اسلام	ابو اسحاق خان	"	"	"	"
۶۸	غلام حسنی	ابو اسحاق خان	"	"	"	"
۶۹	محمد داود	ابو اسحاق خان	"	"	"	"
۷۰	محمد داود	ملک افغان	"	"	"	"
۷۱	عبدالحمید	سید علی حسینی	"	"	"	"
۷۲	ابو اسحاق خان	عبدالحمید	"	"	"	"
۷۳	سید محمد	عبدالحمید	"	"	"	"
۷۴	مفتی	محمد رفیع	"	"	"	"
۷۵	شمس الرحمن	محمد کریم	"	"	"	"
۷۶	شفیق	محمد کریم	"	"	"	"
۷۷	سید احمد خان	نور علی	"	"	"	"
۷۸	شاه محمود	نور علی	"	"	"	"
۷۹	چهارمیرزا خان	غلام	"	"	"	"
۸۰	مکرم خان	غلام	"	"	"	"
۸۱	جمشید	غلام	"	"	"	"
۸۲	یار محمد	سلطان	"	"	"	"
۸۳	عبدالحمید خان	یار محمد	"	"	"	"
۸۴	محمد عزیز خان	محمد عظیم خان	"	"	"	"
۸۵	عبدالغفور خان	محمد عزیز خان	"	"	"	"
۸۶	عبدالحمید	محمد عزیز خان	"	"	"	"
۸۷	پانزدهم	شاه قاسم خان	"	"	"	"
۸۸	ذکر و دروغ	شاه قاسم خان	"	"	"	"
۸۹	محمد رفیع	علی ذره	"	"	"	"
۹۰	خیر الله	مشرقی	"	"	"	"

تاریخ: ۱۳۰۲/۱۳۰۳
محل: کابل
موضوع: تاریخ
نویسنده: غزنیگار

لیست قربانیان قتل عام گران در کتد
www.hambastagi.org

ردیف	نام و نام خانوادگی		تاریخ تولد	محل تولد	بزرگوار	
	نام	نام خانوادگی			نام	نام خانوادگی
۹۱	حسرت حسین	شیرعت	غزینیگار	۱۳۱۶/۱۲/۱۱	محمد سیدارک	۲۵ کلون
۹۲	ملک اسلام	ملک عبدالرشید	ملک آرزو	"	"	" ۶۵
۹۳	محمد طالب	ملک عبدالرشید	غزینیگار	"	"	" ۶۲
۹۴	محمد آغوش	ملک عبدالرشید	غزینیگار	"	"	" ۶۰
۹۵	داد محمد	ملک عبدالرشید	غزینیگار	"	"	" ۵۵
۹۶	حبیب الهی	ملک اسلام	متقیم	"	"	" ۲۲
۹۷	غفار	کبکدلی	خدا ط	"	"	" ۴۰
۹۸	سید علی	محمد علی باجا	جنت ساز	"	"	" ۶۰
۹۹	محمد شرفی	محمد عظیم خان	خدا ط	"	"	" ۴۵
۱۰۰	محمد	محمد عظیم خان	غزینیگار	"	"	" ۴۸
۱۰۱	پیر اسلام	شا محمد	متقیم	"	"	" ۲۵
۱۰۲	منگل	شا محمد	متقیم	"	"	" ۱۸
۱۰۳	صبا خان	اکرم خان	غزینیگار	"	"	" ۴۰
۱۰۴	دراودر خان	اکرم خان	متقیم	"	"	" ۲۸
۱۰۵	باد آرم	صدیدر خان	غزینیگار	"	"	" ۵۵
۱۰۶	محمد	صدیدر خان	غزینیگار	"	"	" ۵۰
۱۰۷	نور محمد	نور	غزینیگار	"	"	" ۲۵
۱۰۸	حسرت خان	سلطان	غزینیگار	"	"	" ۶۸
۱۰۹	ابراهیم	شیر علی	غزینیگار	"	"	" ۶۰
۱۱۰	امان الله	سردار	نامور	"	"	" ۶۵
۱۱۱	سعد الله	شیر علی	دقق خان	"	"	" ۵۵
۱۱۲	شیر الدین	شیر دل	متقیم	"	"	" ۲۰
۱۱۳	شیر زمان	قل زمان	غزینیگار	"	"	" ۶۸
۱۱۴	سید ام الدین	نور الدین	غزینیگار	"	"	" ۶۵
۱۱۵	قل محمد خان	سید ام الدین	متقیم	"	"	" ۲۰
۱۱۶	سید احمد	قل محمد	غزینیگار	"	"	" ۴۰
۱۱۷	شیر دل	سردار	غزینیگار	"	"	" ۲۰
۱۱۸	محمدوز خان	خردول خان	آصفی	"	"	" ۶۰
۱۱۹	موسی خان	شا چرن	غزینیگار	"	"	" ۶۸
۱۲۰	محمد رفیق	موسی خان	غزینیگار	"	"	" ۵۰

محمد سیدارک
محمد سیدارک

بازرسی و تایید شد و جدول اسب اولت ای

ردیف	تاریخ		تلقین	نام	
	روز	ماه		نام اول	نام دوم
۱۲۱	جمعه	۱۱/۱/۱۳۵۶	مستقیم	سوسنی خان	ترکین
۱۲۲	"	"	غریبکار	بختیار خان	عبدالغفور
۱۲۳	"	"	غریبکار	اسام الدین	محمد حسن
۱۲۴	"	"	معلم	محمد حسن	محل حسن
۱۲۵	"	"	معلم	محمد حسن	نور حسن
۱۲۶	"	"	غریبکار	اسام الدین	امین الدین
۱۲۷	"	"	۱۳ پارس	امین الدین	عبدخان
۱۲۸	"	"	۱۳ پارس	حضرت گل	سیدرجان
۱۲۹	"	"	غریبکار	سرگند	عبدالغفور
۱۳۰	"	"	۱۳ پارس	عبدالغفور	صفا خان
۱۳۱	"	"	غریبکار	صنوبر خان	شا نادر
۱۳۲	"	"	مستقیم	محمد عالم	باور خان
۱۳۳	"	"	مستقیم	محمد عالم	بزرگ
۱۳۴	"	"	۱۳ پارس	بهره من خان	عبدالرحمن
۱۳۵	"	"	مستقیم	بهره من خان	حبیب الرحمن
۱۳۶	"	"	مستقیم	بهره من خان	محل الرحمن
۱۳۷	"	"	غریبکار	عبدالکریم	محمد کریم
۱۳۸	"	"	غریبکار	عبدالکریم	بهاران
۱۳۹	"	"	مامور دولت	محمد کریم	علت
۱۴۰	"	"	۱۳ پارس	محمد کریم	حبیب الرحمن
۱۴۱	"	"	غریبکار	ملا عبدالغفور	حبیب الله
۱۴۲	"	"	۱۳ پارس	ملا عبدالغفور	لاله حاج
۱۴۳	"	"	مستقیم	یار نور خان	محمد کریم
۱۴۴	"	"	ملا	ملا عبدالغفور	ملا عبدالغفور
۱۴۵	"	"	مولوی	ملا	ملا نور محمد
۱۴۶	"	"	مامور دولت	ملا	ملا سید رحمن
۱۴۷	"	"	غریبکار	صنوبر خان	گل مان
۱۴۸	"	"	غریبکار	صنوبر خان	محمد عظیم خان
۱۴۹	"	"	مامور دولت	جزء خان	صاف خان
۱۵۰	جمعه	۱۳/۱/۱۳۵۸	مامور دولت	صاف خان	محمد یونس

لیست
مجلس

بیاوردن قرآن و کتب دیگر از جدول کتوری

کتابخانه دیجیتال جامع کربلا در کربلا
www.hambastg.org

ردیف	بابت		تاریخ	محل	شرح	مبلغ
	اسم	وکیل				
۱۵۱	محمد باقر	مستوفی	۱۳۱۰	کربلا	تعمیرات	۱۵۰۰
۱۵۲	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۵۳	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۵۴	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۵۵	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۵۶	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۵۷	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۵۸	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۵۹	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۶۰	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۶۱	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۶۲	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۶۳	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۶۴	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۶۵	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۶۶	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۶۷	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۶۸	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۶۹	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۷۰	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۷۱	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۷۲	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۷۳	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۷۴	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۷۵	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۷۶	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۷۷	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۷۸	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۷۹	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"
۱۸۰	محمد باقر	مستوفی	"	"	"	"

۱۳۰۸

کتابخانه دیجیتال جامع کربلا در کربلا

لیست قربانیان قبل عام گرانه در کتور
www.ketabton.com

ردیف	نام	لقب	تاریخ	محل	مقام
۱۹۱	دریم خان	کمال	۱۳۱۱/۱۰/۱۵۰۹	عجم مبارک	
۱۹۲	یارخان	غلام نبی	"	"	
۱۹۳	صالح	نورمحمد	"	"	
۱۹۴	محمد اسد	نورمحمد	"	"	
۱۹۵	سید محمد	نورمحمد	"	"	
۱۹۶	محمد زمین	علی زمین	"	"	
۱۹۷	آختر محمد	خان محمد	"	"	
۱۹۸	دور محمد	خان محمد	"	"	
۱۹۹	شاه ولی	بشیر محمد	"	"	
۱۹۰	سید منصور	محمد اسد	"	"	
۱۹۱	سید محمد عبدالعزیز	محمد زمین	"	"	
۱۹۲	محمد جان	محمد زمین	"	"	
۱۹۳	ولر خان	محمد زمین	"	"	
۱۹۴	علی الرحمن	محمد زمین	"	"	
۱۹۵	نور محمد	محمد زمین	"	"	
۱۹۶	خوشحال خان	محمد	"	"	
۱۹۷	عبدالمعروف خان	علی	"	"	
۱۹۸	آمین خان	ابراہیم	"	"	
۱۹۹	قیصر محمد	محمد اسد	"	"	
۲۰۰	سید محمد	قیصر محمد	"	"	
۲۰۱	محمد داؤد	قیصر محمد	"	"	
۲۰۲	علی محمد	نور محمد	"	"	
۲۰۳	آمین اسد	نقیب اسد	"	"	
۲۰۴	حکیم خان	کمال	"	"	
۲۰۵	محمد علی خان	علی محمد	"	"	
۲۰۶	محمد خان	محمد علی خان	"	"	
۲۰۷	علی خان بابا	محمد علی خان	"	"	
۲۰۸	سید افغان خان	محمد علی خان	"	"	
۲۰۹	بشیر محمد	سید افغان خان	"	"	
۲۱۰	حسن بابا	سید محمد بابا	"	"	
			۱۳۱۱/۱۰/۱۵۰۹	عجم مبارک	

دائرة وزارت اعلیٰ حکومت بریتانیا
۱۳۱۱

ردیف	تاریخ		موضوع	نویسنده	
	روز	ماه		نام	لقب
۲۱۱	جمعه	۱۱/۱۲/۱۵۵۸	مستقیم	آمین الله	عزیز الله
۲۱۲	"	"	غزینگار	فضل الله	محمد طاهر
۲۱۳	"	"	غزینگار	عبدالله جان	تاج محمد
۲۱۴	"	"	غزینگار	نصیب الله	ملا محمد
۲۱۵	"	"	غزینگار	سید الرحمن	قاسم محمد
۲۱۶	"	"	معلم	سید الرحمن	محمد بشیر
۲۱۷	"	"	غزینگار	دلیدار	آمین جان
۲۱۸	"	"	مامور دولت	محمد ابراهیم	محمد کریم
۲۱۹	"	"	مستقیم	عبدالله خان	مصطفی الله
۲۲۰	"	"	غزینگار	موسوی خان	آمین خان
۲۲۱	"	"	غزینگار	کابل	سلطان نور
۲۲۲	"	"	غزینگار	اکرم	اکرم
۲۲۳	"	"	غزینگار	اکرم	ابراهیم
۲۲۴	"	"	غزینگار	محمد خان	حبیب خان
۲۲۵	"	"	غزینگار	محمد خان	محمد خان
۲۲۶	"	"	غزینگار	ابراهیم خان	ابراهیم خان
۲۲۷	"	"	غزینگار	مصطفی خان	شیر محمد خان
۲۲۸	"	"	غزینگار	محمد ظفر	محمد حکیم
۲۲۹	"	"	غزینگار	محمد ابراهیم	شیخ حسن
۲۳۰	"	"	"	محمد بشیر	محمد محمد
۲۳۱	"	"	معلم	محمد خان	محمد خان
۲۳۲	"	"	غزینگار	محمد محمد	محمد محمد
۲۳۳	"	"	"	محمد	مصطفی نور
۲۳۴	"	"	مامور دولت	محمد نور	محمد نور
۲۳۵	"	"	غزینگار	محمد بشیر	محمد
۲۳۶	"	"	"	محمد غنی	محمد
۲۳۷	"	"	محمد بشیر	محمد	محمد
۲۳۸	"	"	غزینگار	محمد بشیر	محمد طاهر
۲۳۹	"	"	"	محمد بشیر	دلیور خان
۲۴۰	"	"	"	محمد بشیر	محمد علی

کتابخانه دیجیتال قتل عام گران در هند

کتابخانه دیجیتال قتل عام گوانگ دو کنگ
www.hambasat.org

ردیف	نام	لقب	تاریخ	محل تولد	
				ولادت	وفات
۲۷۱	گل ندر	سید محمد	غزنیگار	۱۳۰۶/۱۲	قزوین
۲۷۲	نور محمد	یاسین	"	"	"
۲۷۳	عالم گل	محمد گل	"	"	"
۲۷۴	محمد گل	عبد گل	"	"	"
۲۷۵	محمد شینا	جان ندر	"	"	"
۲۷۶	رحمت الله	گل زمان	"	"	"
۲۷۷	نظام الدین	عبدالصمد	"	"	"
۲۷۸	آیت الله	عبدالقاسم	"	"	"
۲۷۹	بهرام	نور محمد	"	"	"
۲۸۰	علیر محمد	مسئد محمد	"	"	"
۲۸۱	انعام الله	عبدالمجتبى	سقم	"	"
۲۸۲	راهنما الله	عبدالمجتبى	سقم	"	"
۲۸۳	ذابود الله	حبیب الله	سقم	"	"
۲۸۴	عبدالعزیز	محمد قاسم	غزنیگار	"	"
۲۸۵	شمس الرحمن	محمد قاسم	غزنیگار	"	"
۲۸۶	سید علی	فتاح	غزنیگار	"	"
۲۸۷	عباس	سید حسن	"	"	"
۲۸۸	محمد لولت	عاصم ندر	سقم	"	"
۲۸۹	وزیر	محمد مگر	غزنیگار	"	"
۲۹۰	محمد آفرین	عبدالحامد	غزنیگار	"	"
۲۹۱	عبد حبیب زین	گل زین	غزنیگار	"	"
۲۹۲	گل ابراهیم	ابراهیم	غزنیگار	"	"
۲۹۳	عبدالصفا	گل جان	غزنیگار	"	"
۲۹۴	محمد زین	شیخ تواری	غزنیگار	"	"
۲۹۵	میرزا فتح	محمد جان	غزنیگار	"	"
۲۹۶	عبد الرحمن	میرزا فتح	غزنیگار	"	"
۲۹۷	عیسی خان	میرزا ابی	غزنیگار	"	"
۲۹۸	محمد آفرین	سید آفرین	سقم	"	"
۲۹۹	عبد حبیب زین	کدیچی	غزنیگار	"	"
۳۰۰	خود ج	خود ج ندر	غزنیگار	"	"

این لیست بر اساس جدول ترتیب اولی است -

لیست قربانیان قتل عام گرانه در کترب
www.tanbasia.org

ردیف	نام و نام خانوادگی		تاریخ تولد	تاریخ شهادت	محل شهادت
	نام	نام خانوادگی			
۲۰۱	یار محمد	فتحی ندر	۱۳۰۶/۱۱/۲۱	عموم مبارک	
۲۰۲	رحمت گل	مصوم گل	"	"	"
۲۰۳	ابوعلی اسکن	عبدلرزاق	"	"	"
۲۰۴	رفیق الله	مدراتی	"	"	"
۲۰۵	مدرتین بخ	سیدحلم	"	"	"
۲۰۶	فتح خان	زلفی خان	"	"	"
۲۰۷	مدرسه	آیت الله	"	"	"
۲۰۸	محمد فتح	محمد فتح	"	"	"
۲۰۹	مات فرخان	محمد فتح	"	"	"
۲۰۹	نور محمد بخار	گل ندر	"	"	"
۳۱۱	یار محمد	نور محمد	"	"	"
۳۱۲	مدرتین	گل آیت	"	"	"
۳۱۳	عبدلطف خان	سید عسکری	"	"	"
۳۱۴	فرات	سید حبیب	"	"	"
۳۱۵	عصمت	سید حبیب	"	"	"
۳۱۶	لعل پاچا	حسن پاچا	"	"	"
۳۱۷	اختر ندر	محمد طالب	"	"	"
۳۱۸	گل جان پاچا	عزیز خان	"	"	"
۳۱۹	سید گل	عزیز خان	"	"	"
۳۲۰	محمد بنی	سید حبیب	"	"	"
۳۲۱	مفضل احمد	سید فتح	"	"	"
۳۲۲	انار الله	علامه سید	"	"	"
۳۲۳	سید محمد سرور	قاسم سید الرحمن	"	"	"
۳۲۴	سید احمد	حاجی مقصد ندر	"	"	"
۳۲۵	کریم	احون	"	"	"
۳۲۶	عزیز	داد الله	"	"	"
۳۲۷	بیردوش	احمد دوست	"	"	"
۳۲۸	بیردوش	ناظم شاه	"	"	"
۳۲۹	گل جان	ناظم شاه	"	"	"
۳۳۰	محمد سلیم	نور محمد سلیم	"	"	"

سید محمد باقر
معاونت فرهنگی و اجتماعی

با کرامت و ارادت شهیدان و اولاد آن

کتابخانه دیجیتال جامع کربلا در کربلا
www.hambaza.org

ردیف	تاریخ	موضوع	عنوان	
			عنوان اصلی	عنوان ترجمه
۲۴۱	۱۳۵۹/۱۲/۲۱	غزلبیگار	محل حبیب	شید حبیب
۲۴۲	"	قافه مامور دولت	ملا محمد سلیم	ممد ادریش
۲۴۳	"	مستقیم	ملا محمد سلیم	ممد ادریش
۲۴۴	"	غزلبیگار	زینار گل	ماله گل
۲۴۵	"	غزلبیگار	علوم نبوی	دور فرخان
۲۴۶	"	غزلبیگار	گل نبوی	علوم نبوی
۲۴۷	"	غزلبیگار	علی محمد	سمن الحسن
۲۴۸	"	غزلبیگار	سید احمد	محمد خان
۲۴۹	"	مستقیم	خا فرخان	رسول الله
۲۵۰	"	مستقیم	محمد خان	محمد رفیق
۲۵۱	"	غزلبیگار	حیران خان	عین ذالرحمن
۲۵۲	"	مستقیم	احمد الله	محمد ولی
۲۵۳	"	مستقیم	محمد محمد	محمد الله
۲۵۴	"	غزلبیگار	امین خان	یوسف
۲۵۵	"	غزلبیگار	محمد امیر	جنا نزیب
۲۵۶	"	مستقیم	سید احمد	عبد الوهاب
۲۵۷	"	غزلبیگار	محمد رفیق	ابراهیم
۲۵۸	"	غزلبیگار	محمد یوسف	موسویان
۲۵۹	"	مستقیم	محمد یوسف	محل الله
۲۶۰	"	مستقیم	محمد الله	الکیم الله
۲۶۱	"	مستقیم	محمد الله	ابراهیم الله
۲۶۲	"	غزلبیگار	محمد حسین	الاحمد
۲۶۳	"	غزلبیگار	محمد حسین	قادر حق
۲۶۴	"	غزلبیگار	محمد حسین	نور الله
۲۶۵	"	معلم	محمد حسین	محمد الله
۲۶۶	"	معلم	محمد حسین	جاوید
۲۶۷	"	مستقیم	محمد حسین	محمد الله
۲۶۸	"	مستقیم	محمد حسین	محمد الله
۲۶۹	"	غزلبیگار	محمد حسین	محمد الله
۲۷۰	"	غزلبیگار	محمد حسین	محمد الله

Handwritten signature and date: ۱۳۵۹/۱۲/۲۱

این لیست از طرف محمد رفیق محمد رفیق تدوین شده است

کتاب

ردیف	عنوان	موضوع	تالیف	تاریخ	ملاحظات
۴۶۱	ممدولر	مردی خان	غزینیجا	۱۳۵۸/۱۲/۲۱	جمع مبارک
۴۶۲	شیرجان	گل	غزینیجا	"	"
۴۶۳	محمد آخ	لوزله	غزینیجا	"	"
۴۶۴	محمد علی	شوق	مستقیم	"	"
۴۶۵	لوزالده	بزرگین	مستقیم	"	"
۴۶۶	بهاول	ازله	غزینیجا	"	"
۴۶۷	ازله	لوزله	غزینیجا	"	"
۴۶۸	گل وکی	انصار	غزینیجا	"	"
۴۶۹	عمر گل	مردی گل	غزینیجا	"	"
۴۷۰	ملنگ	مردی	مستقیم	"	"
۴۷۱	سیدم	محمد جان	مستقیم	"	"
۴۷۲	محمد	سیدالرحیم	مستقیم	"	"
۴۷۳	گل الرحمن	مردی	غزینیجا	"	"
۴۷۴	محمد الرحمن	حرف	غزینیجا	"	"
۴۷۵	غفار	گل	غزینیجا	"	"
۴۷۶	مردی	سیدمحمد خان	غزینیجا	"	"
۴۷۷	محمد	محمدالده	مستقیم	"	"
۴۷۸	محمد	ملنگ	مستقیم	"	"
۴۷۹	عزیز	محمدالرحیم	مستقیم	"	"
۴۸۰	محمدالرحیم	سیدالرحیم	غزینیجا	"	"
۴۸۱	عاشق	محمدظرافت	غزینیجا	"	"
۴۸۲	لوزالده	محمدظرافت	غزینیجا	"	"
۴۸۳	محمد	محمدشاه	مستقیم	"	"
۴۸۴	محمد گل	محمد گل	مستقیم	"	"
۴۸۵	محمد	محمد گل	مستقیم	"	"
۴۸۶	محمد	محمد گل	مستقیم	"	"
۴۸۷	ملنگ	محمد	غزینیجا	"	"
۴۸۸	حضرت ولی	محمد ولی	غزینیجا	"	"
۴۸۹	محمد جان	سیدجان	غزینیجا	"	"
۴۹۰	گل الرحمن	سیدجان	غزینیجا	"	"

دایره ممدولر محمد آخ

 ۱۳۵۸

شماره	کتابت		روز جمع	روز
	روز	روز		
۴۲۱	عبدالحق	سبح زمینی	۲	۲
۴۲۲	سیدان الله	موسیقی خان	۲	۲
۴۲۳	مدرالین	ملکت	۲	۲
۴۲۴	عزیزه	ملکت	۲	۲
۴۲۵	نورتار	تعلیم	۲	۲
۴۲۶	قیس	سایه خان	۲	۲
۴۲۷	یونس خان	سید احمد	۲	۲
۴۲۸	مدرالین	ریحان	۲	۲
۴۲۹	سید علی	داود	۲	۲
۴۳۰	اول گل	مدرالین	۲	۲
۴۳۱	مدرت	آفرین	۲	۲
۴۳۲	مدرت	مدرالین	۲	۲
۴۳۳	انجم الرحمن	الذراعت	۲	۲
۴۳۴	مدرالین	مدرالین	۲	۲
۴۳۵	حقیقت	سار	۲	۲
۴۳۶	مدرالین	سار	۲	۲
۴۳۷	مدرالین	مدرالین	۲	۲
۴۳۸	سبح	مدرالین	۲	۲
۴۳۹	مدرالین	مدرالین	۲	۲
۴۴۰	سید علی	عبدالرزاق	۲	۲
۴۴۱	داود	عبدالرزاق	۲	۲
۴۴۲	مدرالین	سار	۲	۲
۴۴۳	مدرالین	سار	۲	۲
۴۴۴	مدرالین	مدرالین	۲	۲
۴۴۵	سید علی	اکرم	۲	۲
۴۴۶	مدرالین	محمد	۲	۲
۴۴۷	مدرالین	سار	۲	۲
۴۴۸	نور	مدرالین	۲	۲
۴۴۹	سار	مدرالین	۲	۲
۴۵۰	سید علی	ولید	۲	۲

در لایحه قرار دینچه در اول ترتیب اولت ده
 صدر دفتر الیوم
 -

www.hamdani.org

شماره	نام و نام خانوادگی		تاریخ پیدائش	پتہ
	نام	پتہ		
۴۵۱	محمد قاسم	کلیں پٹی	۱۱/۱۱/۱۳۵۸	دارالعلوم دیوبند
۴۵۲	آصفیہ الہ	محمد عظیم	~	~
۴۵۳	عزیز الہ	محمد محمد	~	~
۴۵۴	مستاجر	محمد محمد	~	~
۴۵۵	یار الہ	محمد قاسم	~	~
۴۵۶	ذبیح الہ	محمد قاسم	~	~
۴۵۷	ابراہیم الہ	محمد قاسم	~	~
۴۵۸	محمد اکرم	محمد محمد	~	~
۴۵۹	میرزا قاسم	محمد قاسم	~	~
۴۶۰	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۶۱	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۶۲	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۶۳	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۶۴	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۶۵	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۶۶	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۶۷	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۶۸	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۶۹	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۷۰	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۷۱	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۷۲	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۷۳	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۷۴	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۷۵	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۷۶	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۷۷	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۷۸	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۷۹	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~
۴۸۰	محمد رفیق	محمد قاسم	~	~

محمد رفیق محمد قاسم

محمد رفیق محمد قاسم

www.hammasab.org
 کتابخانه امام حسین (ع)
 در کربلا

شماره	نام و نام خانوادگی		تاریخ تولد	تاریخ فوت	محل دفن
	نام	نام خانوادگی			
۴۸۱	حاجو	سید	۱۳/۱/۱۳۵۸	۲	غزویجان
۴۸۲	جان دل	سید	۲	۲	"
۴۸۳	فروز	غلام نبی	۳	۳	"
۴۸۴	محمد نبی	غلام نبی	۳	۳	"
۴۸۵	محمد کرم	حاجی جلال	۳	۳	"
۴۸۶	سیدان رشید	حاجی جلال	۳	۳	"
۴۸۷	یزدوی	ولی محمد	۳	۳	"
۴۸۸	محمد رشید	نقود	۳	۳	"
۴۸۹	محمد القادری	محمد صالح	۳	۳	"
۴۹۰	مدت	مکرم خان	۳	۳	"
۴۹۱	یارولی	محمد علی	۳	۳	"
۴۹۲	عائش اله	محمد علی	۳	۳	"
۴۹۳	رکعت حاج	محمد رفیق	۳	۳	غزویجان
۴۹۴	مصوم	محمد رفیق	۳	۳	غزویجان
۴۹۵	سید محمد	دوست محمد	۳	۳	غزویجان
۴۹۶	محمد خان	محمد رفیق	۳	۳	"
۴۹۷	احمد اله	مناظر	۳	۳	"
۴۹۸	مناظر	عائش اله	۳	۳	منعم
۴۹۹	زاهد اله	سید علی	۳	۳	منعم
۵۰۰	حسنت اله	سید علی	۳	۳	غزویجان
۵۰۱	پریان	احمد دل	۳	۳	غزویجان
۵۰۲	محمد حسین	محمد رفیق	۳	۳	"
۵۰۳	سید محمد	سید محمد	۳	۳	"
۵۰۴	حسن محمد	زکری	۳	۳	"
۵۰۵	موسی خان	زکری	۳	۳	"
۵۰۶	محمد ادیب	سید حسین	۳	۳	"
۵۰۷	احمد	احمد اله	۳	۳	"
۵۰۸	محمد احمد	احمد اله	۳	۳	"
۵۰۹	محمد القدر	محمد کرم	۳	۳	غزویجان
۵۱۰	محمد العقیل	محمد کرم	۳	۳	منعم

در این کتاب از دستگیر شدگان در جریان سیاحت اهل بیت (ع) در کربلا
 محمد رفیق در کربلا

جدول دستہ نخست سجدوں ختم سجدوں اور ختم سجدوں کے نام

www.hafstaj.org
www.hafstaj.org

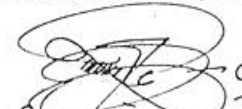
نمبر	سجدوں کے نام		تاریخ	روز جمعہ
	رسم	ولہ		
۵۴۱	ولی	محمد امین	۱۳۸۷/۸/۲۱	روز جمعہ مبارک
۵۴۲	احمد اللہ	از محمد	~	~
۵۴۳	بسم اللہ	زر	~	~
۵۴۴	عبدالرحمن	علی علیہ	~	~
۵۴۵	سید امین	سید امین	~	~
۵۴۶	سید اللہ	عقار	~	~
۵۴۷	سید اللہ	سید ولی	~	~
۵۴۸	محمد حقیق	محمد	~	~
۵۴۹	محمد امین	محمد امین	~	~
۵۵۰	محمد رفیق	نور محمد	~	~
۵۵۱	جاندار	حسن خان	~	~
۵۵۲	محمد خان	حسن خان	~	~
۵۵۳	ابراہیم	محمد رفیق	~	~
۵۵۴	سعدیہ	محمد رفیق	~	~
۵۵۵	نور اللہ	عزیز	~	~
۵۵۶	محمد امین	عقار	~	~
۵۵۷	عبدالغفار	عظیم خان	~	~
۵۵۸	خاسر	محمد روز	~	~
۵۵۹	محمد امین	محمد ولی	~	~
۵۶۰	محمد کمال	محمد امین	~	~
۵۶۱	محمد امین	محمد انصاری	~	~
۵۶۲	محمد امین	محمد امین	~	~
۵۶۳	محمد امین	محمد امین	~	~
۵۶۴	محمد امین	محمد امین	~	~
۵۶۵	محمد امین	محمد امین	~	~
۵۶۶	محمد امین	محمد امین	~	~
۵۶۷	محمد امین	محمد امین	~	~
۵۶۸	محمد امین	محمد امین	~	~
۵۶۹	محمد امین	محمد امین	~	~
۵۷۰	محمد امین	محمد امین	~	~

محمد امین خاں اور محمد امین خاں کے نام سے
 محمد امین خاں

شماره	کتابت بشماره		روز و ماه	روز و ماه
	روز	ماه		
۵۷۱	محمد علی	تقصیر ولی	۱۳۵۸	روز جمعه مبارک
۵۷۲	قدرت الله	سید کریم خان	~	~
۵۷۳	حزرا	سید کریم خان	~	~
۵۷۴	نور محمد خان	جان الین	~	~
۵۷۵	منگ	عین الله	~	~
۵۷۶	سمع الله	عین الله	~	~
۵۷۷	انوار الحق	عزیز الله	~	~
۵۷۸	مردوک	شورافان	~	~
۵۷۹	کلیع الله	ع-ع-ع	~	~
۵۸۰	سید ابراهیم	عبدالمجید	~	~
۵۸۱	آجرونی	عبداللهی	~	~
۵۸۲	شاه ولی	شاه	~	~
۵۸۳	عقبرضا	محمد خان	~	~
۵۸۴	مقل خان	محمد خان	~	~
۵۸۵	محمد رفیع	ابکر خان	~	~
۵۸۶	سالم خان	نظام الدین	~	~
۵۸۷	عالم زین	محمد زین	~	~
۵۸۸	محمد حکیم	سلطان	~	~
۵۸۹	نظام الدین	محمد	~	~
۵۹۰	فیض محمد	سید محمد	~	~
۵۹۱	افغان الله	محمد بنیر	~	~
۵۹۲	محمد رفیع	سید ولی	~	~
۵۹۳	مقل الدین	نوروز	~	~
۵۹۴	عقبرضا	شاه محمد	~	~
۵۹۵	علی حیدر	سید بن الله	~	~
۵۹۶	سید ابراهیم	چیت پیکر	~	~
۵۹۷	حسن الله	محمد رفیق	~	~
۵۹۸	سید ابراهیم	محمد بنیر	~	~
۵۹۹	محمد نبی	مقل الله	~	~
۶۰۰	شوروز	عقبرضا	~	~

و لیست موارد کتب جدول ترتیب اولی است
 عبدالکریم دینوری

شماره	تاریخ انتشار		عنوان کتاب	
	روز	ماه	موضوع	نویسنده
۶۰۱	۱۳۰۸	۱۲/۱۲	محمد رسول	شیدان
۶۰۲	۲	۲	محمد رسول	اصمیران
۶۰۳	۳	۳	نورزبان	محمد رفیق
۶۰۴	۳	۳	علوم مسلم	محمد رفیق
۶۰۵	۳	۳	حبیب الله	لغت دار
۶۰۶	۳	۳	صحت دار	شمس الرحمن
۶۰۷	۳	۳	صحت دار	محمد رفیق
۶۰۸	۳	۳	ایمن دار	فضل الله
۶۰۹	۳	۳	ناظمی	محمد رفیق
۶۱۰	۳	۳	ایمن دار	شیدان
۶۱۱	۳	۳	ایمن دار	محمد رفیق
۶۱۲	۳	۳	ایمن دار	صلاح الدین
۶۱۳	۳	۳	محمد رسول	آفاق
۶۱۴	۳	۳	ایمن دار	محمد رفیق
۶۱۵	۳	۳	درستی	فبیر
۶۱۶	۳	۳	محمد رسول	آفتاب
۶۱۷	۳	۳	شیدان	اصمیران
۶۱۸	۳	۳	شیدان	محمد رفیق
۶۱۹	۳	۳	عاشق دار	محمد رفیق
۶۲۰	۳	۳	عاشق دار	ذکر باری
۶۲۱	۳	۳	محمد رسول	طوطی
۶۲۲	۳	۳	محمد رسول	فیاض
۶۲۳	۳	۳	محمد رسول	انعام
۶۲۴	۳	۳	محمد رسول	روزگار
۶۲۵	۳	۳	محمد رسول	محمد رفیق
۶۲۶	۳	۳	نورزبان	صحت دار
۶۲۷	۳	۳	نورزبان	نورزبان
۶۲۸	۳	۳	محمد رسول	نورزبان
۶۲۹	۳	۳	محمد رسول	محمد رفیق
۶۳۰	۳	۳	محمد رسول	محمد رفیق

 کتابخانه محمد رسول
 محمد رسول
 محمد رسول

کتابخانه دیجیتال مکتب عام کربلا در کربلا
www.ketabton.com
www.hambastan.org

ردیف	تاریخ	موضوع	محل	
			شماره	کتابخانه
۶۴۱	۱۱۵۸/۱	کتابخانه	شماره	فوقین
۶۴۲	"	"	"	شماره
۶۴۳	"	"	کتابخانه	کتابخانه
۶۴۴	"	"	کتابخانه	کتابخانه
۶۴۵	"	"	کتابخانه	کتابخانه
۶۴۶	"	مستقر	کتابخانه	کتابخانه
۶۴۷	"	مستقر	کتابخانه	کتابخانه
۶۴۸	"	دعوتان	کتابخانه	کتابخانه
۶۴۹	"	"	کتابخانه	کتابخانه
۶۵۰	"	"	کتابخانه	کتابخانه
۶۵۱	"	"	کتابخانه	کتابخانه
۶۵۲	"	"	کتابخانه	کتابخانه
۶۵۳	"	"	کتابخانه	کتابخانه
۶۵۴	"	"	کتابخانه	کتابخانه
۶۵۵	"	"	کتابخانه	کتابخانه
۶۵۶	"	"	کتابخانه	کتابخانه
۶۵۷	"	"	کتابخانه	کتابخانه
۶۵۸	"	"	کتابخانه	کتابخانه
۶۵۹	"	"	کتابخانه	کتابخانه
۶۶۰	"	"	کتابخانه	کتابخانه

کتابخانه دیجیتال مکتب عام کربلا
www.ketabton.com

تاریخ ثبت کتابخانه ۱۳۸۷/۱/۱۵

www.hambasan.org
www.hambasan.org

ردیف	عنوان	محل	تاریخ ثبت	میزان	توضیحات
۶۸۰	نوروز خان	صاحب	۱۳۵۸/۱/۲۱	۱۰۰	غریبجا
۶۸۱	محمد زان	افغان ار	~	~	غریبجا
۶۸۲	محمد رفیع	پسر دل	~	~	سقم
۶۸۳	سید محمد	افغان ار	~	~	دققان
۶۸۴	سید محمد	افغان ار	~	~	دققان
۶۸۵	محمد	افغان خان	~	~	"
۶۸۶	ابن بزرگ	محمد	~	~	"
۶۸۷	ابن بزرگ	محمد	~	~	"
۶۸۸	علیر محمد	محمد زان	~	~	"
۶۸۹	محمد رفیع	محمد زان	~	~	"
۶۹۰	بهرام	سید محمد	~	~	سقم
۶۹۱	محمود	صیقل	~	~	سقم
۶۹۲	سید مرتضی	طوسی	~	~	دققان
۶۹۳	پاچا خان	محمد زان	~	~	نجا
۶۹۴	محمد زان	محمد زان	~	~	غریبجا
۶۹۵	محمد زان	محمد زان	~	~	غریبجا
۶۹۶	محمد زان	محمد زان	~	~	دققان
۶۹۷	محمد زان	یار	~	~	دققان
۶۹۸	محمد زان	یار	~	~	سقم
۶۹۹	محمد زان	سید	~	~	سقم
۷۰۰	سید محمد	سید	~	~	سقم
۷۰۱	محمد زان	محمد	~	~	سقم
۷۰۲	محمد زان	محمد زان	~	~	دققان
۷۰۳	سید محمد	محمد زان	~	~	دققان
۷۰۴	محمد زان	محمد زان	~	~	غریبجا
۷۰۵	محمد زان	محمد زان	~	~	"
۷۰۶	محمد زان	محمد زان	~	~	"
۷۰۷	محمد زان	محمد زان	~	~	"
۷۰۸	محمد زان	محمد زان	~	~	"
۷۰۹	محمد زان	محمد زان	~	~	"
۷۱۰	محمد زان	محمد زان	~	~	سقم
۷۱۱	محمد زان	محمد زان	~	~	سقم
۷۱۲	محمد زان	محمد زان	~	~	غریبجا

دائرة قریب از سجده اولیاد

کتابخانه دیجیتال مکتب عام گرانه در کت
www.ketabton.com

ردیف	عنوان		موضوع		تاریخ
	عنوان اصلی	عنوان فرعی	موضوع اصلی	موضوع فرعی	
۷۱۹	تغذیه	نور علی	دفعات	۱۳۶۱/۱۲/۱۶	جمع مبارک
۷۲۷	بازینه	عظیم خان	سفر	"	"
۷۲۸	گل	عظیم خان	غریب	"	"
۷۲۹	گلستان	عظیم خان	"	"	"
۷۳۰	علم	عظیم خان	"	"	"
۷۳۱	بازینه	عظیم خان	"	"	"
۷۳۲	مردان	عظیم خان	"	"	"
۷۳۳	سردان	عظیم خان	"	"	"
۷۳۴	دفعات	عظیم خان	"	"	"
۷۳۵	علاج	عظیم خان	غریب	"	"
۷۳۶	لطیف	عظیم خان	دفعات	"	"
۷۳۷	عزیز	عظیم خان	"	"	"
۷۳۸	سعادت	عظیم خان	"	"	"
۷۳۹	عزیز	عظیم خان	"	"	"
۷۴۰	مردان	عظیم خان	"	"	"
۷۴۱	مردان	عظیم خان	"	"	"
۷۴۲	غیر	عظیم خان	غریب	"	"
۷۴۳	سند	عظیم خان	دفعات	"	"
۷۴۴	تغذیه	عظیم خان	غریب	"	"
۷۴۵	مردان	عظیم خان	"	"	"
۷۴۶	مردان	عظیم خان	"	"	"
۷۴۷	مردان	عظیم خان	"	"	"
۷۴۸	مردان	عظیم خان	"	"	"
۷۴۹	مردان	عظیم خان	"	"	"
۷۵۰	مردان	عظیم خان	"	"	"
۷۵۱	مردان	عظیم خان	"	"	"
۷۵۲	مردان	عظیم خان	"	"	"
۷۵۳	مردان	عظیم خان	"	"	"
۷۵۴	مردان	عظیم خان	"	"	"
۷۵۵	مردان	عظیم خان	"	"	"

در این کتاب مراد محمد آقا و جدول ترتیب اولاد است
محمد آقا

ردیف	عنوان	مؤلف	تاریخ	موضوع	توضیحات
۱۰۶	فقیه	فقره	صفت	جمع مبارک	
۱۰۷	مدرسه	انگلیسی	دققان	"	
۱۰۸	مکتب	مفتوح	غریبا	"	
۱۰۹	برهان	نور زمان	"	"	
۱۱۰	زیب و آینه	نگار	"	"	
۱۱۱	میرزا	حقیر	"	"	
۱۱۲	خسوف	جانان	"	"	
۱۱۳	الفار	فیراز	"	"	
۱۱۴	رباعیات	صالح	غریبا	"	
۱۱۵	مکالمات	مکتب	"	"	
۱۱۶	الکلیات	حقیر	"	"	
۱۱۷	مدرسه	ملک	"	"	
۱۱۸	مکتب	مکتب	"	"	
۱۱۹	مدرسه	مکتب	غریبا	"	
۱۲۰	نور زمان	حسب الم	"	"	
۱۲۱	نور	مکتب	"	"	
۱۲۲	زینت	فردوس	"	"	
۱۲۳	علی	ملک	"	"	
۱۲۴	سند	مکتب	"	"	
۱۲۵	مکتب	میرزا	"	"	
۱۲۶	میرزا	مکتب	غریبا	"	
۱۲۷	مکتب	الکلیات	"	"	
۱۲۸	مکتب	جانان	"	"	
۱۲۹	مکتب	برادری	صفت	"	
۱۳۰	مکتب	صاحب	"	"	
۱۳۱	مکتب	میرزا	"	"	
۱۳۲	مکتب	فقر	"	"	
۱۳۳	مکتب	مکتب	غریبا	"	
۱۳۴	مکتب	مکتب	"	"	
۱۳۵	مکتب	مکتب	"	"	

مکتب عامیانه در کابل - مکتب

لیست کتابخانه قبل عام گرانه در کتور
www.ketabton.com
www.ketabton.com

کتابخانه عمومی امام علی (ع) - کتور

ردیف	ناشر		موضوع	تاریخ	نوع
	نام	ولادت			
۱۲۶	عبدالمعم	محمد علی	عزیمتیار	۱۳۱۲/۱۰/۰۵	جمع مدارک
۱۲۷	محمدولی	محمد	عزیمتیار	"	"
۱۲۸	ملا آهنگ	سردار	متعم	"	"
۱۲۹	محمد شاه	لوزده	"	"	"
۱۳۰	محمد رشید	گل بنی	"	"	"
۱۳۱	محمد سردار	کمال خان	"	"	"
۱۳۲	لوزده	سرد خان	عزیمتیار	"	"
۱۳۳	بهرام	شاه محمد	دفعات	"	"
۱۳۴	گل خان	سید محمد	"	"	"
۱۳۵	گل ذاره	لوزوز	"	"	"
۱۳۶	محمد نادر	جمال الدین	"	"	"
۱۳۷	عبدالمعین	محمد الدین	"	"	"
۱۳۸	محمد	شاه محمود	"	"	"
۱۳۹	محمد رفیع	گل المرحوم	عزیمتیار	"	"
۱۴۰	ذرا محمد	سید المرحوم	"	"	"
۱۴۱	محمد هفتم	سیدان	"	"	"
۱۴۲	محمد رفیع	عبدالمعین	متعم	"	"
۱۴۳	محمد رفیع	عبدالمعین	"	"	"
۱۴۴	حبیب الله	لوزوز	"	"	"
۱۴۵	انصار الله	لوزوز	متعم	"	"
۱۴۶	برهان الدین	محمد خان	عزیمتیار	"	"
۱۴۷	فیر محمد	محمد خان	عزیمتیار	"	"
۱۴۸	شاه محمد	سیدان	دفعات	"	"
۱۴۹	محمد رشید	سیدان	"	"	"
۱۵۰	محمد رشید	سیدان	"	"	"
۱۵۱	محمد رشید	عبدالمعین	"	"	"
۱۵۲	محمد رشید	محمد رشید	عزیمتیار	"	"
۱۵۳	محمد رشید	محمد رشید	"	"	"
۱۵۴	محمد رشید	محمد رشید	"	"	"
۱۵۵	محمد رشید	محمد رشید	"	"	"
۱۵۶	محمد رشید	محمد رشید	"	"	"
۱۵۷	محمد رشید	محمد رشید	"	"	"
۱۵۸	محمد رشید	محمد رشید	"	"	"
۱۵۹	محمد رشید	محمد رشید	"	"	"
۱۶۰	محمد رشید	محمد رشید	"	"	"

رئیس اداره اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
محمد رشید

کتابخانه دیجیتال کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
www.wihambastu.com

ردیف	عنوان	موضوع	ناشر		تعداد
			مکان	سال	
۱۶۶	رحمن زاده	مستقیم	آزاده درفان	۱۳۸۱/۰۵	عجم مبارک
۱۶۷	محمد زاده	مستقیم	سید زاده	"	"
۱۶۸	امان زاده	غریبکار	محمد زاده	"	"
۱۶۹	شیرین	دقیقان	محمد زین	"	"
۱۷۰	محمد زین	"	محمد زین	"	"
۱۷۱	صابیحان	"	محمد زین	"	"
۱۷۲	زینب زاده	"	نورزبان	"	"
۱۷۳	حمید زاده	نجار	محمد زین	"	"
۱۷۴	عزیز زاده	مطهری	نور زاده	"	"
۱۷۵	ملک	دقیقان	حقیقت زاده	"	"
۱۷۶	جان زاده	غریبکار	محمد زین	"	"
۱۷۷	حسن زاده	"	محمد زین	"	"
۱۷۸	سید زاده	"	قادر زاده	"	"
۱۷۹	رحیم زاده	"	یعقوب زاده	"	"
۱۸۰	علی زاده	"	عزیز زاده	"	"
۱۸۱	صابیح زاده	"	آزاده	"	"
۱۸۲	احمد زاده	"	محمد زین	"	"
۱۸۳	غلام زاده	"	محمد زین	"	"
۱۸۴	سید زاده	حکیم	خان زاده	"	"
۱۸۵	سید زاده	مستقیم	خان زاده	"	"
۱۸۶	نور زاده	مستقیم	علی زاده	"	"
۱۸۷	نور زاده	دقیقان	جان زاده	"	"
۱۸۸	محمد زاده	دقیقان	جان زاده	"	"
۱۸۹	سید زاده	دقیقان	جان زاده	"	"
۱۹۰	امان زاده	غریبکار	محمد زین	"	"
۱۹۱	عقل زاده	غریبکار	نور زاده	"	"
۱۹۲	آرم زاده	غریبکار	نور زاده	"	"
۱۹۳	محمد زاده	"	سید زاده	"	"
۱۹۴	محمد زاده	"	محمد زین	"	"
۱۹۵	محمد زاده	"	محمد زین	"	"
۱۹۶	محمد زاده	مستقیم	محمد زین	"	"

پایان قرارداد تجدید نظر جدول محتوی -

محمد زین

کتابخانه دیجیتال مکتب عامیانه در کابل
www.ketabton.com

ردیف	نام و نام خانوادگی		تاریخ تولد	تاریخ وفات	محل تولد	محل وفات
	نام	نام خانوادگی				
۱۹۹	محمد زین	شیرازی	۱۳۵۸/۱		تهران	تهران
۱۹۷	سید علی	محمد علی	"		"	"
۱۹۸	عبدالحق	محمد علی	"		"	"
۱۹۹	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۰۰	علی حیدر	محمد علی	"		"	"
۹۰۱	حبیب الله	محمد علی	"		"	"
۹۰۲	سید حبیب	محمد علی	"		"	"
۹۰۳	محمد عزیز	محمد علی	"		"	"
۹۰۴	محمد رفیع	محمد علی	"		"	"
۹۰۵	محمد قائم	محمد علی	"		"	"
۹۰۶	حبیب الله	محمد علی	"		"	"
۹۰۷	فقیر الله	محمد علی	"		"	"
۹۰۸	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۰۹	عظمت الله	محمد علی	"		"	"
۹۱۰	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۱۱	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۱۲	ابراهیم	محمد علی	"		"	"
۹۱۳	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۱۴	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۱۵	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۱۶	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۱۷	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۱۸	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۱۹	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۲۰	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۲۱	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۲۲	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۲۳	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۲۴	محمد زین	محمد علی	"		"	"
۹۲۵	محمد زین	محمد علی	"		"	"

محمد زین
۱۳۵۸/۱

محمد زین محمد زین محمد زین محمد زین

کتابخانه دیجیتال کتابخانه امام کرمانه در کتبخانه
www.hambasaei.org

جدول سرعام دسته

ردیف	تاریخ	موضوع	بازرسی		تاریخ
			محل	محل	
۹۲۹	۱۳۶۱/۱۵۰۹	غزنیکیا	رکعت نعل	غلام علی	
۹۳۷	"	غزنیکیا	رکعت نعل	محمد زکریا	
۹۳۸	"	غزنیکیا	نوروز	غلام حبیب	
۹۳۹	"	غزنیکیا	"	سید حبیب	
۹۴۰	"	مستقم	"	چیتا ر	
۹۴۱	"	مستقم	"	خان ن	
۹۴۲	"	دفعات	"	نعل ن	
۹۴۳	"	دفعات	سعدی	نوروز	
۹۴۴	"	حکم	نعل زمان	رکعت	
۹۴۵	"	مستقم	نوروز	نوروز	
۹۴۶	"	غزنیکیا	نوروز	نوروز	
۹۴۷	"	غزنیکیا	نوروز	نوروز	
۹۴۸	"	غزنیکیا	نوروز	نوروز	
۹۴۹	"	مستقم	نوروز	نوروز	
۹۵۰	"	حکم	دلیا	محمد طریقت	
۹۵۱	"	مستقم	نوروز	نوروز	
۹۵۲	"	نجا	نعل ن	نعل ن	
۹۵۳	"	دفعات	نعل ن	جان ن	
۹۵۴	"	دفعات	نعل ن	نوروز	
۹۵۵	"	دفعات	جان ن	بیدار بختان	
۹۵۶	"	دفعات	جان ن	غزنیکیا	
۹۵۷	"	غزنیکیا	نعل جان	نوروز	
۹۵۸	"	غزنیکیا	نعل جان	نوروز	
۹۵۹	"	غزنیکیا	نعل جان	نوروز	
۹۶۰	"	غزنیکیا	نوروز	نوروز	
۹۶۱	"	مستقم	نوروز	نوروز	
۹۶۲	"	مستقم	نوروز	نوروز	
۹۶۳	"	مستقم	نوروز	نوروز	
۹۶۴	"	غزنیکیا	نوروز	نوروز	
۹۶۵	"	غزنیکیا	نوروز	نوروز	

تاریخ تدوین و تصدیق جدول استیفات اولیاد در...

لیست کتابخانه قتل عام گرانه در کت
www.hambasagi.org

ردیف	تاریخ		عنوان	نویسنده	
	هجری	شمسی		نام	لقب
904		۱۳۸۸/۱۱	غریب‌نوا	سید	یار محمد
905	"	"	"	"	قیصر
906	"	"	"	"	فرید
909	"	"	غریب‌نوا	سبحان	شیراز
910	"	"	دفعان	پیر	سبحان
911	"	"	دفعان	داوود	آدمین الحق
912	"	"	"	داوود	نورالمنان
913	"	"	حکم	نورالدین	عقوبت‌اللهی
914	"	"	دفعان	محمد	صالح
915	"	"	حکم	قیصر	روح‌الله
916	"	"	تعمیر	قیصر	سفارت
917	"	"	مکاشفات	یار	ذبیح‌الله
918	"	"	غریب‌نوا	یار	احسان‌الله
919	"	"	"	قنبر	نوروز
920	"	"	"	سید محمود	ابراهیم
921	"	"	"	سید محمود	کورد علم
922	"	"	"	حسین‌اللهی	عبداللهی
923	"	"	"	یار	عبداللهی
924	"	"	"	محمد حسن	ملک
925	"	"	"	حقیقت‌الله	وزیر
926	"	"	دفعان	محمد	شیراز
927	"	"	غریب‌نوا	نورالدین	محمد
928	"	"	دفعان	سید احمد	آمین‌الله
929	"	"	غریب‌نوا	محمد	محمد علم
930	"	"	"	نادر علی	جانان
931	"	"	"	شادی	محمدی
932	"	"	"	نورالدین	محمد
933	"	"	حکم	نادر خان	محمد علی
934	"	"	غریب‌نوا	محمد	حاضر
935	"	"	غریب‌نوا	سید	حقیقت‌الله

 محمد علی دستغری
 فهرست کتابخانه قتل عام گرانه در کت
 - محمد علی دستغری -

کتابخانه دیجیتال جامع گرانه در کابل
www.ketabton.com

۱۷۱

ردیف	تاریخ	موضوع	موضوعات		ردیف
			موضوع	موضوع	
۹۸۶	۱۳۵۸/۱۲/۲۱	غریب‌نادر	شعرون المکن	آرزو	۹۸۶
"	"	"	نور المکن	تاج‌نور	۹۸۷
"	"	"	عقوت‌نامه	مهر علی	۹۸۸
"	"	"	سند	ملک	۹۸۹
"	"	مستقیم	سخن قصص	یکت‌نیر	۹۹۱
"	"	مستقیم	حمود	افغان‌نامه	۹۹۲
"	"	دقیقان	فخود	کریم‌نامه	۹۹۴
"	بهار	نخا	شمس‌نامه	طاهرخان	۹۹۴
"	"	دقیقان	جانان‌علی	فصل‌انگیز	۹۹۴
"	"	غریب‌نادر	سند	سندکر	۹۹۵
"	"	مردنی	غلام‌انگیز	شمس‌الدين	۹۹۶
"	"	ایرانی	حقیق‌خان	حقیق‌نامه	۹۹۸
"	"	محمدعارف	شکل‌نوروز	محمدکر	۹۹۸
"	"	پرحسین	گل‌انگیز	محمدافغان	۹۹۹
"	"	یکت‌خان	محمدافغان	اکبرخان	۱۰۰۲
"	"	سید نور	نوروزخان	محمدکریم	۱۰۰۲
"	"	محمدافغان	رحمت	سیر	۱۰۰۳
"	"	محمدافغان	صالح‌نامه	سیدالافغان	۱۰۰۴
"	"	سیدالافغان	یاب‌نامه	سیر	۱۰۰۴
"	"	محمدکریم	علی‌نامه	سیدکر	۱۰۰۵
"	"	"	شمس‌الدين	عین‌الدين	۱۰۰۶
"	"	"	"	محمدافغان	۱۰۰۸
"	"	دقیقان	"	تک‌م‌الدين	۱۰۰۹
"	"	دقیقان	"	حقیق‌خان	۱۰۰۹
"	"	محمدافغان	محمدافغان	حبیب‌نامه	۱۰۱۰
"	"	مستقیم	محمدافغان	ذوالقدر	۱۰۱۱
"	"	پرحسین	حقیق‌نامه	محمدافغان	۱۰۱۳
"	"	محمدافغان	افغان‌نامه	حقیق‌نامه	۱۰۱۴
"	"	محمدافغان	حقیق‌نامه	یکت‌کر	۱۰۱۴
"	"	محمدافغان	محمدافغان	مستقیم	۱۰۱۵

دولت‌مآورد محمدافغان در کابل

 محمدافغان

لیست قریباً بیان قتل عام گرامه در کتد
حزب شمسینی
www.hambastag.org

ردیف	تاریخ	مکان	نام		توضیحات
			نام اول	نام دوم	
۱۰۱۶	۱۳۵۸/۱۲/۱۱	خوبیگ	تاج	ایم	
۱۰۱۷	"	"	خان	صنوار	
۱۰۱۸	"	"	بازنده خان	افشار	
۱۰۱۹	"	"	شاه شوری	لوزی	
۱۰۲۰	"	"	لوزالیق	زلمی	
۱۰۲۱	"	"	عالم خان	کد سالم	
۱۰۲۲	"	"	امین الحق	ساجد علی	
۱۰۲۳	"	"	شید	قن	
۱۰۲۴	"	"	امین	قن	
۱۰۲۵	"	"	حسین	چین علی خان	
۱۰۲۶	"	"	شاه زهن	وحد علی	
۱۰۲۷	"	مستقیم	محمد امین	ضابط	
۱۰۲۸	"	"	قن	ملا علی	
۱۰۲۹	"	"	علی	سید	
۱۰۳۰	"	"	لوزی	قن	
۱۰۳۱	"	"	جان	عبد	
۱۰۳۲	"	مستم	لوزا علی	عقوب	
۱۰۳۳	"	مستم	ظفر خان	رستم	
۱۰۳۴	"	"	احمد علی	سید امین	
۱۰۳۵	"	خوبیگ	جواد خان	عبد علی	
۱۰۳۶	"	"	لوزا علی	زاد علی	
۱۰۳۷	"	"	دانا	احمد علی	
۱۰۳۸	"	"	جان	قن	
۱۰۳۹	"	"	مظفر	شاه علی	
۱۰۴۰	"	"	قن	میرزا	
۱۰۴۱	"	"	میرزا	شاه علی	
۱۰۴۲	"	"	قن	میرزا	
۱۰۴۳	"	"	جان علی	محمد علی	
۱۰۴۴	"	"	عالم خان	احمد علی	
۱۰۴۵	"	"	سلطان	داری	

و لیست قتل عام گرامه در کتد
حزب شمسینی
www.hambastag.org

کتابخانه دیجیتال قتل عام کرانه در کتور
www.hambastar.org

ردیف	بازرسی		بازرسی		تاریخ
	محل	محل	محل	محل	
۱۰۴۶	مردانه	دار سیدالرحمن	غریبکار	۱۳۵۸/۳/۱۱	جمع مبارک
۱۰۴۷	مردانه	"	صنم	"	"
۱۰۴۸	خوشبو	"	مامورزدان	"	"
۱۰۴۹	خان	خان	غریبکار	"	"
۱۰۵۰	سکن	امان	"	"	"
۱۰۵۱	رحم	"	"	"	"
۱۰۵۲	مردانه	"	"	"	"
۱۰۵۳	مردانه	یار	"	"	"
۱۰۵۴	مردانه	یار	"	"	"
۱۰۵۵	صفت	گل جرفان	"	"	"
۱۰۵۶	مردانه	فادوق	صنم	"	"
۱۰۵۷	فرد در خان	مرد خان	غریبکار	"	"
۱۰۵۸	جاندار	لورانی	غریبکار	"	"
۱۰۵۹	حفظ	ننگالی	دهقان	"	"
۱۰۶۰	قلی ارسول	آب و لی	"	"	"
۱۰۶۱	خبر	مردولی	"	"	"
۱۰۶۲	مرد خان	مرد خان	نجان	"	"
۱۰۶۳	مرد خان	نرسیت	گلستان	"	"
۱۰۶۴	عزت	مرغان	"	"	"
۱۰۶۵	سهم	پیر	نجان	"	"
۱۰۶۶	سهم	"	غریبکار	"	"
۱۰۶۷	مقتول	مکتول	صنم	"	"
۱۰۶۸	مکتول	مکتول	صنم	"	"
۱۰۶۹	الرب	مردولی	صنم	"	"
۱۰۷۰	مردولی	مردولی	غریبکار	"	"
۱۰۷۱	مردولی	بارخان	غریبکار	"	"
۱۰۷۲	مردولی	مردولی	دهقان	"	"
۱۰۷۳	مردولی	مردولی	دهقان	"	"
۱۰۷۴	مردولی	مردولی	غریبکار	"	"
۱۰۷۵	مردولی	مردولی	غریبکار	"	"

دستور فرار در کتور ملی در حدود کتور کتور دی

www.ketabton.com
www.ketabon.com
www.ketabon.com

سال ۱۳۸۱ / خرداد ماه

ردیف	نام	لقب	تاریخ	محل تولد	محل اقامت
۱۰۶	صفوح خان	دورخان	۱۳۵۸/۱۲/۲۱	جمع صابری	
۱۰۷	ساجد خان	محل اقامت	"	"	
۱۰۸	محل اقامت	محمد ابراهیم	"	"	
۱۰۹	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۱۰	محمد ابراهیم	آبشارخان	"	"	
۱۱۱	محمد ابراهیم	محل اقامت	"	"	
۱۱۲	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۱۳	محمد ابراهیم	آبشارخان	۱۳۵۸/۱۲/۲۱	جمع صابری	
۱۱۴	محمد ابراهیم	آبشارخان	"	"	
۱۱۵	محمد ابراهیم	آبشارخان	"	"	
۱۱۶	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۱۷	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۱۸	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۱۹	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۲۰	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۲۱	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۲۲	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۲۳	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۲۴	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۲۵	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	۱۳۵۸/۱۲/۲۱	جمع صابری	
۱۲۶	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۲۷	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۲۸	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۲۹	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۳۰	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۳۱	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۳۲	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۳۳	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۳۴	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	"	"	
۱۳۵	محمد ابراهیم	محمد ابراهیم	۱۳۵۸/۱۲/۲۱	جمع صابری	

در این لیست موارد ذکر شده می باشد که در این لیست درج شده است

لیست کتابخانه
www.hamkustaj.org
۱۳۵۱ هجری قمری
۱۳۵۱ هجری قمری

بابت سال ۱۳۵۱/۱۳۵۲

شماره	بابت		توضیحات	بابت	
	روز	ماه		روز	ماه
۱۱۶۰		۱۳۵۱/۱۳۵۲	جمع مبارک		محمد شرفان
۱۱۶۱		"	"		باوادم
۱۱۶۲		"	"		نظام الدین
۱۱۶۳		"	"		محمد حسن
۱۱۶۴		"	"		فتاویٰ
۱۱۶۵		"	"		مفتاح الدین
۱۱۶۶		"	"		سید عام
۱۱۶۷		"	"		گل محمد
۱۱۶۸		"	"		نوروز خان
۱۱۶۹		۱۳۵۱/۱۳۵۲	جمع مبارک		امان الله
۱۱۷۰		"	"		محمد رم
۱۱۷۱		"	"		محمد علی
۱۱۷۲		"	"		نوروز خان
۱۱۷۳		"	"		عقرب علی
۱۱۷۴		"	"		متورخان
۱۱۷۵		"	"		داد ص
۱۱۷۶		"	"		حنا قر
۱۱۷۷		"	"		محمد ابراهیم
۱۱۷۸		۱۳۵۱/۱۳۵۲	جمع مبارک		محمد ابراهیم
۱۱۷۹		"	"		محمد زمان
۱۱۸۰		"	"		محمد عارف
۱۱۸۱		"	"		علی
۱۱۸۲		"	"		عن الرسول
۱۱۸۳		"	"		سید اسم
۱۱۸۴		"	"		فضل الله
۱۱۸۵		"	"		سید ابراهیم
۱۱۸۶		"	"		سید علی
۱۱۸۷		"	"		محمد زید
۱۱۸۸		"	"		محمد زین
۱۱۸۹		"	"		گل محمد
۱۱۹۰		۱۳۵۱/۱۳۵۲	جمع مبارک		

بابت تمام کتابهای این لیست در سال ۱۳۵۱ هجری قمری
محمد زین

سال ۱۳۸۱ / ۱۴۰۱ هجری قمری
لیست کتابخانه قتل عام کرانه در کتور
www.hambastan.org

ردیف	بازرسی		تاریخ	محل	موضوع	تاریخ	محل
	کتاب	نوع					
۱۱۴۶	آب و حیات	کتاب	۱۳۸۱/۰۴/۱۵	جمع مبارک	غریبکار		
۱۱۴۷	سلفان جان	کتاب	"	"	غریبکار		
۱۱۴۸	میز علم	کتاب	"	"	"		
۱۱۴۹	محمد سلیم	کتاب	"	"	"		
۱۱۵۰	صدوقی	کتاب	"	"	"		
۱۱۵۱	بجدرار حین	کتاب	"	"	"		
۱۱۵۲	فنا و الوطن	کتاب	"	"	صعق		
۱۱۵۳	سکون الوطن	کتاب	"	"	"		
۱۱۵۴	فضل ولی	کتاب	"	"	"		
۱۱۵۵	حبیب الوطن	کتاب	"	"	دققان		
۱۱۵۶	سردار	کتاب	"	"	دققان		
۱۱۵۷	مردمان	کتاب	۱۳۸۱/۰۴/۱۵	جمع مبارک	قلیگار		
۱۱۵۸	زبان جان	کتاب	"	"	دققان		
۱۱۵۹	عضو الوطن	کتاب	"	"	دققان		
۱۱۶۰	حزب آزادی	کتاب	"	"	"		
۱۱۶۱	نامرفان	کتاب	"	"	"		
۱۱۶۲	محمد شستا	کتاب	"	"	"		
۱۱۶۳	بزرگمردان	کتاب	"	"	غریبکار		
۱۱۶۴	عالم زب	کتاب	"	"	"		
۱۱۶۵	محمد شیب	کتاب	"	"	"		
۱۱۶۶	جان ولی	کتاب	۱۳۸۱/۰۴/۱۵	جمع مبارک	دققان		
۱۱۶۷	پرونده	کتاب	"	"	دققان		
۱۱۶۸	فردوس	کتاب	"	"	دققان		
۱۱۶۹	پشتنواز	کتاب	"	"	"		
۱۱۷۰	سینون	کتاب	"	"	دققان		
۱۱۷۱	کاروان	کتاب	"	"	دققان		
۱۱۷۲	بیت	کتاب	"	"	غریبکار		
۱۱۷۳	کاروان	کتاب	"	"	دققان		
۱۱۷۴	بیر	کتاب	"	"	دققان		
۱۱۷۵	سیرت	کتاب	۱۳۸۱/۰۴/۱۵	جمع مبارک	دققان		

در پایان فروردین ماهی که دستخداوند جدول فوتی
مجلس شهادت

۱۳۰۹

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران
www.ketabton.com

جدول مدار عام در سینه معر فی سید لریه اله سیدانو کل بابت سال ۱۳۰۹

%	بابت		و تفسیر	تاریخ	موضوع
	اسم	عنوان			
۱۲۳۶	محمد انصاری	بار حق	غریب کجا	۱۳۰۹/۱۲/۱۱	جمع مدار
۱۲۳۷	قل حق	محمد حق	"	"	"
۱۲۳۸	محمد انصاری	نوروز حق	"	"	"
۱۲۳۹	حق ن	سید حبیب	"	"	"
۱۲۴۰	حق ن	سید حبیب	"	"	"
۱۲۴۱	سید ن	صالح ن	دفعات	"	"
۱۲۴۲	محمد لری	سید لری	"	"	"
۱۲۴۳	سید انصاری	سید انصاری	"	"	"
۱۲۴۴	مطهر ن	باور حق	"	"	"
۱۲۴۵	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۴۶	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۴۷	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۴۸	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۴۹	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۵۰	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۵۱	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۵۲	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۵۳	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۵۴	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۵۵	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۵۶	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۵۷	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۵۸	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۵۹	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۶۰	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۶۱	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۶۲	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۶۳	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۶۴	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۶۵	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۶۶	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۶۷	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۶۸	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۶۹	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۷۰	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۷۱	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۷۲	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۷۳	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۷۴	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۷۵	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۷۶	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۷۷	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۷۸	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۷۹	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۸۰	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۸۱	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۸۲	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۸۳	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۸۴	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۸۵	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۸۶	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۸۷	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۸۸	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۸۹	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۹۰	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۹۱	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۹۲	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۹۳	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۹۴	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۹۵	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۹۶	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۹۷	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۹۸	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۲۹۹	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۰۰	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۰۱	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۰۲	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۰۳	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۰۴	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۰۵	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۰۶	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۰۷	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۰۸	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۰۹	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۱۰	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۱۱	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۱۲	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۱۳	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۱۴	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۱۵	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۱۶	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۱۷	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۱۸	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۱۹	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"
۱۳۲۰	محمد انصاری	محمد انصاری	"	"	"

دبیران مدار سیدانو کل بابت سال ۱۳۰۹

غازي ميرزمانخان: د زماني ويب پاڼې نه په منڼي

کشمير خان، د جولای په ۲۴مه نيټه، کال ۲۰۱۶م په پېښور کې د مریضي له امله وفات شو (عکس د فیسبوک نه)

محمد غازی چوپان، برول، دیر کال ۱۹۸۴م

چپ خوانه پوهاند سلام عظیمي، پروفیسر عبدالرسول امین، لیکوال (شاه محمود میاخیل)، د کابل پوهنتون استاد پوهاند جلال، او تاج محمد اکبر، کال ۱۹۹۰ م، سوات

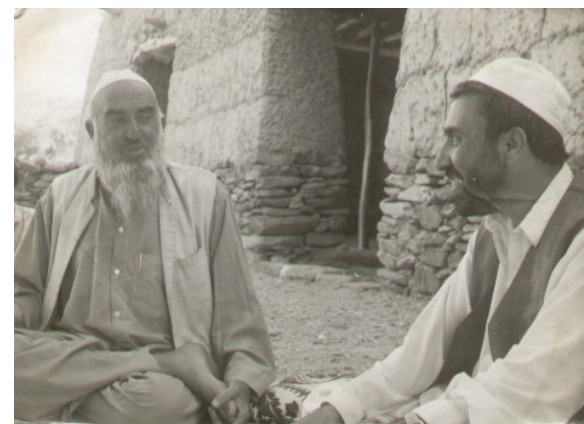
ليکوال: کله چې د کونړ ولايت په کال ۱۹۹۰م کې د کابل د حکومت له خوا تخلیه شو نو په سلوگونو ډال ټانگونه او موتري پاتي شوی وی چې وروسته ټول کبار شو

Figure ۱ د چېپې خوا نه: ليکوال، د گنجگل ملک محمد میران، د وټه پور حاجي محمد اسلام، حاجي رئیس خان د گنجگل او حاجي فضل اکبر چې په معاون حاجي شهرت لري، مارچ ۲۰۱۶م

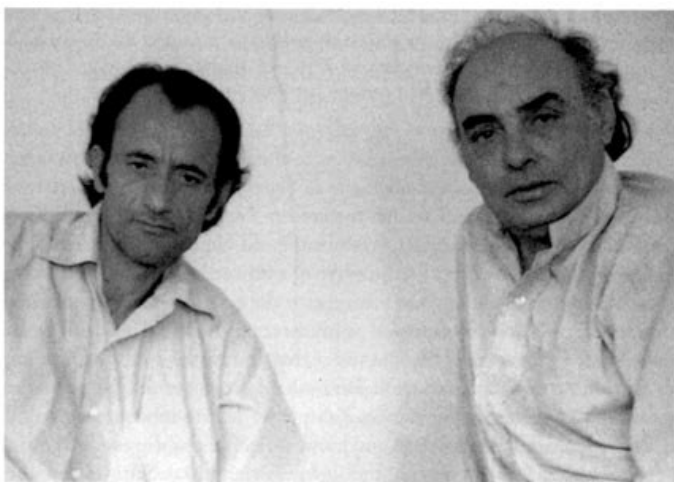
دبني خوانه د ليکوال پلار سيد محمود حسرت او د مومندو مشهوره مشر، ليکوال او شاعر سيال میراجان، کال ۱۹۷۷م، پيښور

دبرکاشکوټ نامتو مشر حاجي سيف الدين او ليکوال، کال ۱۹۹۵م، برکاشکوټ، بښوه

ملک زرین د اسمار، د پژواک خبري اژانس د ویپ پانې نه په مننه

د بني خوانه پوهاند ډاکتر بهاولدين مجروح او وکیل سميع الله ساپي،
۱۹۸۰م کال اکتوبر میاشت، د طالبانو نه د مخه کتاب نه

لیکوال د مجاهدینو سره: گنجگل، د سرکانو سیمه، کال ۱۹۹۰م

مولوی جمیل الرحمن: د یو ټوپ نه دا عکس راخستل شوی دی، نیټه د
عکس اخستلو نه ده معلومه

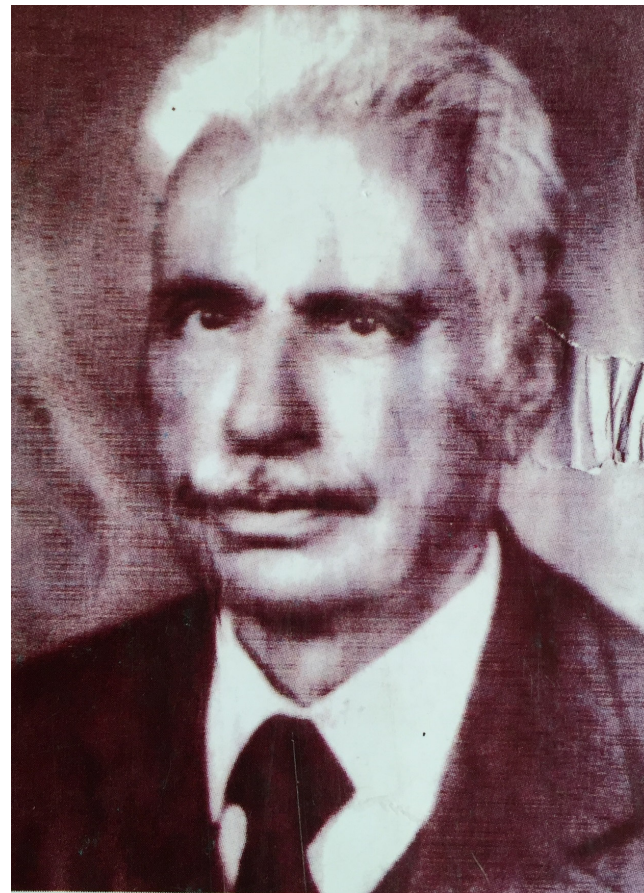

ليکوال کله چې د کورنيو چارو وزارت معين و، خاص کونړ کې په خپل کلي کې د کورنيو چارو د وزارت د پولسو د عمومي رئيس هارون آصفي او د خاص کونړ مشرانو سره: کال ۲۰۰۴

ليکوال په خاص کونړ کې په خپله ديره کې د خاص کونړ د سيمي مشرانو سره: کال ۲۰۰۴ م

سید شمس الدین مجروح: د سرگذشت من د کتاب د پوښتي نه

لیکوال د خاص کونړ ولسوالي د منگوال د لیسې د استادانو سره: کال ۲۰۰۶م

لیکوال او پوهاند اسمعیل یون په اسمار کې د سخي مشوانې سره، کال ۲۰۰۲م، د بېړنۍ لوی جرگې د ټاکنو په مهال، چې اوس په کې لیکوال د شاه محمود میاخیل فرهنگي او ټولنیز مرکز جوړ کړی دی.

لیکوال او ډاکتر کبیر ستوری

لیکوال د ډاکتر کبیر ستوری په جنازه کې: کال ۲۰۰۶م، خاص کونړ، د نتر کلی اوس په همدغه ځای لیکوال د شاه محمود میاخیل فرهنگي او ټولنیز مرکز جوړ کړی دی.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**